

การศึกษาแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบ
พิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย

THE STUDY OF SCHEMATIC DESIGN FOR
THAI BUDDHIST ART MUSEUM

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน
บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
พ.ศ. 2544

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน 40110
วัน, เดือน, ปี 15 ส.ค. 2544

ISBN 974 - 648 - 268 - 8

.b.....
.i.....

สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

THE STUDY OF SCHEMATIC DESIGN FOR
THAI BUDDHIST ART MUSEUM

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF ARCHITECTURE IN INTERIOR ARCHITECTURE
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG
2001

ISBN 974 – 648 – 268 - 8

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

COPYRIGHT 2001

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ศึกษาแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบ

พิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย

นักศึกษา

นายดีเยี่ยม แซ่ปึง

รหัสประจำตัว

37062311

ปริญญา

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา

สถาปัตยกรรมภายใน

พ.ศ.

2544

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

อาจารย์ฉัตรชัย อินทรโชติ

บทคัดย่อ

สังคมไทยแต่เดิมมา พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางและแหล่งความรู้ ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชนทุกระดับ ให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและดำเนินไปอย่างสงบสุข โดยมีวัด (พุทธสถาน) และพระสงฆ์เป็นแกนนำในการสืบทอด เผยแพร่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ในอีกทางหนึ่ง ใช้งานพุทธศิลปะเป็นเครื่องมือประกอบ ในการนำเสนอต่อประชาชนที่ไม่รู้หนังสือ

ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ค่านิยม ทศนคติ และโลกทัศน์ อย่างต่อเนื่องและรวดเร็วในสังคมไทย ทำให้พระพุทธศาสนาไม่สามารถดำรงสถานะได้ดังเดิม

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบในการศึกษาและการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องจัดให้มี “ทางเลือก” ใหม่สำหรับประชาชน ที่แตกต่างไปจากการศึกษาในศาสนสถาน (วัด) และสถานศึกษา (สถาบันการศึกษาในระบบ) เพื่อสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชน โดยสามารถคงเนื้อหาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ดังเดิม

ในปัจจุบันกิจการ “พิพิธภัณฑ์สถาน” เป็น “สถาบันที่สำคัญสำหรับสังคม” มีหน้าที่ให้บริการทางด้านการศึกษาและความเพลิดเพลิน ดังนั้น การนำงานพุทธศิลปะมาเป็นสื่อให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในพิพิธภัณฑ์นั้น อาจกล่าวได้ว่า “เป็นการนำอดีตมารับใช้ปัจจุบัน”

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย เพื่อเป็นคำตอบ “แนวทางหนึ่ง” ในการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน โดยได้แบ่งเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ศึกษาและวิเคราะห์ถึง รูปแบบและการออกแบบพิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1.1 หลักการและแนวคิดพื้นฐานในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ และการจัดแสดงนิทรรศการ

1.2 การจัดทำรายละเอียดโครงการของพิพิธภัณฑ์ โดยศึกษาจากพิพิธภัณฑ์ตัวอย่าง (กรณีศึกษา)

2. ศึกษาและวิเคราะห์ถึง *แนวความคิด* ในการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน พบว่า “ในอดีต ใช้งานพุทธศิลปะซึ่งมีหน้าที่ใช้สอย (Function) ในรูปสื่อสัญลักษณ์ และพื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (ทั้งภายในและภายนอก) ก่อบรรยากาศให้เกิดความน่าเลื่อมใสศรัทธาควบคู่ไปกับการประกาศคำสอนในพระพุทธศาสนา” อาจกล่าวได้ว่า “งานพุทธศิลปะเป็นประจักษ์พยานยืนยันถึงเรื่องราวและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา”

ปัจจุบันพบว่า การให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน โดยพยายามอธิบายพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับหลักทางวิทยาศาสตร์ และอาศัยหลักเหตุผลล้วนๆ เพียงอย่างเดียว นั้น ไม่มีพลังพอที่จะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และมันคงในศีลธรรมได้ หากยังต้องอาศัยพื้นฐานทางด้านจิตใจเป็นตัวรองรับด้วย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำเสนอรูปแบบการจัดพิพิธภัณฑ์ ที่ตอบสนองต่อปัจจัยทางด้านจิตเจตน์ดังกล่าว โดยนำ “บรรยากาศของที่ว่างภายในสถาปัตยกรรม (Space)” มาสร้างความรู้สึกลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้วยการศึกษาตัวอย่างจากงานพุทธศิลปะในอดีต

3. การศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาทางพุทธศิลปะ และการนำเสนอ *แนวความคิดเบื้องต้น* ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย โดยการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม อันสัมพันธ์กับเนื้อหาในการจัดแสดงนิทรรศการ

Thesis Title	The Study of Schematic Design for Thai Buddhist Art Museum
Student	Mr. Teeaeng Saepung
Student ID.	37062311
Degree	Master of Architecture
Programme	Interior Architecture
Year	2001
Thesis Advisor	Mr. Chatchai Indrachot

ABSTRACT

In the past, Buddhism is the center for learning of Thai society, which bring connection between people of all social levels to live together harmoniously and peacefully. Buddhist monasteries and monks have been playing important role in promoting the teaching of Lord Buddha. In parallel, there were also the uses of arts as a tool to communicate Dharma to the illiterate people.

Today, advancement in science and technology causes rapidly continuos changes to thought, value and vision of Thai people. Therefore, Buddhism is confronting the transition period to adjust teaching method for its survival.

Thus, the existing method of teaching Buddhism needs to be developed. There should be alternative ways for people to understand Buddhism in which differ from the pattern used in the monasteries and educational institutions. It is a challenge task to make it more understandable to public whereas the content is not changed.

Museum is defined as one of the education organizations, which plays important role in public education and leisure. Therefore, bringing Buddhist arts as a medium to communicate Buddha's philosophy means to bring the past for serving the present.

This thesis aims to study on initial conceptual design for Thai Buddhist Arts Museum, which can be an alternative, place for the public to learn. It comprises of three parts as following ;

1. To study and analyze style and design of the museum. It is of two parts as following ;

1.1 Theory and Basic Concept for establishment of museum and exhibition design.

1.2 Elaborating the project by studying from the samples of museum project (case study)

2. To study and analyze the concept for educating people about Buddhism. "In the past, Buddhist Arts have their functions in symbolic forms. Architectural space (both interior and exterior) is used to create the faithful feeling altogether with the expression of Buddha's teachings. Therefore, Buddhist arts are the evidence revealing Buddhist story and teachings.

Presently, Teaching of Buddhism to the public by explaining Buddha's teaching in accordance with the scientific method or by giving logical reasons is considered not powerful enough to persuade people to pay attention in learning Buddhism or to keep their moral. But the main factor of doing so is based on individual mental background.

By this reason, the researcher presents here a proposed project to organize a museum, which serves the mental needs by bringing the atmosphere of the interior space of architecture to create the faithful feeling towards Buddhism. This would be done by gradually learning from the Buddhist arts of the previous time to be exhibited in the museum.

3. To study and analyze the contents in ancient Buddhist Arts and to present schematic design for Thai Buddhist Arts Museum by analyzing architectural space, which is related to the contents, proposed for the exhibition of the museum.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพราะได้รับความคำแนะนำและเสนอแนะ เกี่ยวกับแนวความคิดในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย ตลอดจนได้รับความเมตตาและการสนับสนุนกำลังใจจาก อ. จักรชัย อินทรโชติ ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความอนุเคราะห์จากท่าน และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ อ. นพปฎล สุวักขานนท์ และ ผศ. อรรถพร เพชรานนท์ กรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำและเสนอแนะทำให้วิทยานิพนธ์ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ อ. ทรงชม จุลาลัย และ อ. การณ์ (อาจารย์ทหาร) ที่เมตตาให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ อ. พวงเพชร รัตนรามา คุณสวรงค์ ตั้งตรงสิทธิกุล คุณพิเชฐ กนกสุทธิวงศ์ และคุณประภัสสร โพธิ์ศรีทอง ที่เมตตาให้คำแนะนำจากประสบการณ์ และความรู้ต่างๆ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ คุณบุญชัย ขจรเกียรติกำจร และคุณณัฐนิกรณ์ น้อยแสงี่ยม ที่เมตตาให้คำแนะนำ และกรุณาสนับสนุนเงินทุนในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ นายบุญฤทธิ์ ปรีดาวฒนกุล ที่กรุณาให้สถานที่พักอาศัยในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ นายจเร สุวรรณชาติ ที่กรุณาให้ยืมเครื่องคอมพิวเตอร์ในการพิมพ์วิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ นางสาวจุฑารัตน์ เหลืองสง่างาม และนางสาววิษุตา ทองแดง ที่เมตตาว่าเป็นธุระในการตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ นางสาวอินทิรา ฉลาดปฐู ที่สนับสนุนให้ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนแล้วเสร็จ

ขอขอบคุณ เพื่อนร่วมรุ่นทุกคนประกอบด้วย พี่อำนาจ พี่พงษ์ พี่เป็ด พี่น้อย แม้ว สุ น้อย และเต้ย ที่ให้กำลังใจกันด้วยดี

ขอขอบใจ น้องเบ๊งค์ และน้องดอน ที่มาร่วมแสดงความคิดเห็นและช่วยเขียนภาพต่างๆ

สุดท้ายขอขอบพระคุณทุกๆ ท่าน (ที่มีได้เอ่ยชื่อนาม) ที่มีเมตตา (ปรารภนาให้ผู้อื่นเป็นสุข) และกรุณา (ปรารภนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) ต่อผู้วิจัยมาโดยตลอด

ดีเจียง แซ่ปึง

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	III
กิตติกรรมประกาศ	V
สารบัญ	VI
สารบัญตาราง	IX
สารบัญภาพ	XVIII
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.1.1 นิยามศัพท์	7
1.1.2 จุดมุ่งหมาย	8
1.2 วัตถุประสงค์	8
1.3 ขอบเขต	8
1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น	9
1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา	9
1.6 ระเบียบวิธีวิจัย	10
1.6.1 ขั้นตอนการรวบรวมและศึกษาข้อมูล	10
1.6.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล	10
1.6.3 ขั้นตอนการสรุปผล	10
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
เชิงอรรถบทที่ 1	13
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	15
2.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง กับ พิพิธภัณฑสถาน	15
2.1.1 ความหมายของพิพิธภัณฑสถาน	16
2.1.2 ความคิดพื้นฐานและหลักการของพิพิธภัณฑสถาน	19
2.1.3 บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน	21
2.1.4 ประเภทของพิพิธภัณฑสถาน	28
2.1.5 การจัดแสดงนิทรรศการ	29

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.2	การศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานตัวอย่าง (กรณีศึกษาเปรียบเทียบ).....	47
2.2.1	การศึกษาข้อมูลโครงการ	48
-	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร	48
-	ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา.....	51
-	หอไทยนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย	54
2.2.2	การวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ.....	56
2.2.3	สรุปผลการศึกษาโครงการตัวอย่าง	58
2.3	การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา	59
2.3.1	ความหมายของคำว่า "พระพุทธศาสนา".....	59
2.3.2	ลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา.....	62
2.3.3	หลักการแห่งพระพุทธศาสนา	63
2.3.4	องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา.....	63
2.3.5	จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา (ประโยชน์ที่พึงได้รับ).....	75
2.4	การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับ พระพุทธประวัติ	76
2.4.1	พระพุทธประวัติในพระไตรปิฎกและอรรถกถา	76
2.4.2	พุทธประวัติที่เป็นหลักการ.....	77
2.4.3	ชาดก.....	81
2.4.4	พุทธประวัติ.....	84
2.4.5	พุทธเจดีย์	86
2.5	การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับ พุทธศิลป์	89
2.5.1	ความหมายของ พุทธศิลป์.....	89
2.5.2	วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา	90
2.5.3	ทัศนศิลป์.....	98
2.5.4	พุทธศิลป์ในอินเดีย.....	110
2.5.5	พุทธศิลป์ในประเทศไทย	111

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.6 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ แนวความคิดในการออกแบบ.....	116
2.6.1 ความหมายของแนวความคิดในการออกแบบ.....	116
2.6.2 ลำดับขั้นตอนของแนวความคิด หรือมโนทัศน์.....	118
2.6.3 ประเภทของแนวความคิด	120
บทที่ 3 การศึกษาเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ (งานพุทธศิลป์)	124
3.1 การศึกษาเนื้อหาของงานพุทธศิลป์ในอดีต.....	124
3.1.1 เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์.....	124
3.1.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์.....	129
3.2 การศึกษาวิธีการนำเสนอ.....	138
3.3 การวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอ.....	162
3.4 สรุปผลการศึกษาเนื้อหาและวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลป์ในอดีต.....	253
บทที่ 4 การออกแบบนิทรรศการ	258
4.1 การศึกษาเนื้อหาการจัดแสดง	258
4.2 การกำหนดเนื้อหาและแนวความคิดในการจัดแสดง	260
4.3 การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม	297
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ : การศึกษาแนวความคิดเบื้องต้น ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย	340
5.1 สรุปผลการศึกษา	340
5.2 ข้อเสนอแนะ	343
บรรณานุกรม	344
ภาคผนวก	351
ก. พุทธศิลป์	351
ข. รูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย	355
ประวัติผู้เขียน	398

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แสดงบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถาน.....	21
2.2 แสดงข้อดีและข้อเสียของการใช้สื่อที่เป็นวัตถุ.....	35
2.3 แสดงประเภทของแผ่นข้อมูล.....	36
2.4 แสดงลักษณะของอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์.....	37
2.5 แสดงรูปแบบและลักษณะของการจัดแสดงนิทรรศการ.....	44
2.6 แสดงขั้นตอนและข้อพิจารณาในการออกแบบนิทรรศการ.....	46
2.7 เปรียบเทียบผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2539 – 2542.....	49
2.8 แสดงสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลโครงการ กรณีศึกษาเปรียบเทียบ.....	56
2.9 แสดงสรุปแนวทางในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย.....	58
2.10 แสดงหมวดพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน.....	73
2.11 แสดงลำดับและความหมายของการบำเพ็ญบารมี.....	80
2.12 แสดงลำดับนิบาตชาดก.....	82
2.13 แสดงพระชาติต่างๆ ที่บำเพ็ญบารมี.....	83
2.14 แสดงเรื่องราวและรายละเอียดโดยย่อของพุทธประวัติ.....	84
2.15 แสดงสรุปเรื่องพุทธเจดีย์.....	88
2.16 แสดงเนื้อหาโดยย่อในปฐมสมโพธิกถา 29 ประการ.....	92
2.17 แสดงการนำเสนอกลุ่มเรื่องพุทธประวัติ.....	94
2.18 แสดงประเภทของพุทธสถาน.....	101
2.19 แสดงสรุปพุทธศิลป์อันเดียวที่สำคัญ.....	110
2.20 แสดงลำดับการเข้ามาประดิษฐานของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.....	111
2.21 แสดงประเภทของช่างตามสถานภาพ.....	112
2.22 แสดงประเภทของช่างตามลักษณะที่ทำ.....	113
2.23 แสดงสรุปพุทธศิลป์สมัยต้นประวัติศาสตร์.....	114
2.24 แสดงสรุปพุทธศิลป์สมัยประวัติศาสตร์.....	115
3.1 แสดงสรุปเนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์ในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดี ทางพระพุทธศาสนา.....	125

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.2	แสดงสรุปเนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์..... 127
3.3	แสดงสรุปเนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพุทธสถาน 128
3.4	แสดงสรุปการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา..... 129
3.5	แสดงสรุปการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์..... 135
3.6	แสดงสรุปการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพุทธสถาน 137
3.7	แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา 139
3.8	แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์..... 155
3.9	แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพุทธสถาน 160
3.10	แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี..... 162
3.11	แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) วัดพนัญเชิง จ.พระนครศรีอยุธยา 163
3.12	แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) วัดคงคาราม จ.ราชบุรี..... 164
3.13	แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) ภายในกรุพระปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี 165
3.14	แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) บริเวณพระระเบียงคต วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี 166
3.15	แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวน 24 พระองค์ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา..... 167

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.16 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวน 27 พระองค์ วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง.....	168
3.17 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวน 27 พระองค์ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	169
3.18 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวน 28 พระองค์ วัดอัปสรสวรรค์วรวิหาร กรุงเทพฯ.....	170
3.19 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวน 28 พระองค์ วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	171
3.20 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวน 7 พระองค์ วัดชุมพลนิกายาราม จ.พระนครศรีอยุธยา.....	172
3.21 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ในภัทรกัปปี (กัปปัจจุบัน) วัดประดู่สาร จ.สุพรรณบุรี.....	173
3.22 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ในภัทรกัปปี (กัปปัจจุบัน) วัดจามเทวี จ.ลำพูน.....	174
3.23 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปปี (กัปปัจจุบัน) วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง.....	175
3.24 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปปี (กัปปัจจุบัน) วัดหนองบัว จ.น่าน.....	176
3.25 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปปี (กัปปัจจุบัน) ปราสาทนครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา.....	177
3.26 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปปี (กัปปัจจุบัน) วัดภูมินทร์ จ.น่าน.....	178
3.27 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อนาคตพุทธะ วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง จ.อุตรดิตถ์.....	179

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.28 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อนาคตพุทธะ วัดไผ่ จ.ลพบุรี.....	180
3.29 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระปัจเจกพุทธะ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	181
3.30 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	182
3.31 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	183
3.32 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ.....	184
3.33 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ บริเวณด้านหน้าซ้ายและขวาของพระประธาน ภายในอุโบสถ หรือวิหาร	185
3.34 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ บนใบเสมา ศิลปทวารวดีอีสาน	186
3.35 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ วัดระฆังโฆสิตารามฯ กรุงเทพฯ.....	187
3.36 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง นิบาตชาดก วัดเจติยกุลประโทน จ.นครปฐม	188
3.37 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง นิบาตชาดก วัดศรีชุม จ.สุโขทัย.....	189
3.38 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง นิบาตชาดก วัดเครือวัลย์ กรุงเทพฯ.....	190
3.39 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ทศชาติชาดก บนใบเสมา เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์.....	191
3.40 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ทศชาติชาดก วัดไผ่ จ.ลพบุรี.....	192

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.41 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ทศชาติชาดก วัดกุฎบางเค็ม จ.เพชรบุรี.....	193
3.42 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง มหาชาติชาดก (พระเวสสันดร) วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ.....	194
3.43 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ปฐมสมโพธิกถา (พุทธประวัติ 29 ปริเฉท) พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ.....	195
3.44 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ปฐมสมโพธิกถา (พุทธประวัติ 29 ปริเฉท) วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	196
3.45 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พุทธประวัติ วัดพระศรีมหาธาตุ จ.สุโขทัย.....	197
3.46 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พุทธประวัติ วัดพระพายหลวง จ.สุโขทัย.....	198
3.47 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พุทธประวัติ วัดตระพังทองหลวง จ.สุโขทัย.....	199
3.48 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พุทธประวัติ วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา.....	200
3.49 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พุทธประวัติ วัดพรหมมาสดร์ จ.ลพบุรี.....	201
3.50 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พุทธประวัติ บนใบเสมาหิน เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์.....	202
3.51 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ไตรภูมิและจักรวาล ฝั่งเมืองสุโขทัย (เมืองเก่า).....	203
3.52 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ไตรภูมิและจักรวาล วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	204
3.53 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ไตรภูมิและจักรวาล วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	205

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.54 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ไตรภูมิและจักรวาล บริเวณผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธานในอุโบสถ (วัดมณเฑียรมอญยา และวัดนโกสินทร์)	206
3.55 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ไตรภูมิและจักรวาล บริเวณผ้าเพดานภายในอุโบสถ, วิหาร เป็นต้น (ดาวเพดาน)	207
3.56 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ไตรภูมิและจักรวาล บริเวณหน้าพระประธาน (วัดมณเฑียรมอญยา)	208
3.57 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระอินทร์ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ	209
3.58 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระอินทร์ วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	210
3.59 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง เทพชุมนุม วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี	211
3.60 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง เทพชุมนุม วัดใหม่ประชุมพล จ.พระนครศรีอยุธยา	212
3.61 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง เทพชุมนุม ตามบานประตู หน้าต่างของพระอุโบสถ หรือวิหาร	213
3.62 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระเจ้าจักรพรรดิ วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	214
3.63 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ตีรฎฐบรรพต วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	215
3.64 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ตีรฎฐบรรพต วัดสระบัว จ.เพชรบุรี	216
3.65 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ปาหิมพานต์ บริเวณฐานอาคาร เจดีย์ และฐานชุกชี	217
3.66 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระเจดีย์จุฬามณี วัดหนองพุทธานุกร จ.สุพรรณบุรี	218

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.67 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระเจดีย์จุฬามณี วัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก.....	219
3.68 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระเจดีย์จุฬามณี วัดกษัตราธิราช จ.พระนครศรีอยุธยา.....	220
3.69 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระนิพพาน วัดกษัตราธิราช จ.พระนครศรีอยุธยา.....	221
3.70 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระสงฆ์สาวก วัดช้างล้อม จ.สุโขทัย	222
3.71 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระสงฆ์สาวก วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ลพบุรี.....	223
3.72 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระสงฆ์สาวก วัดพระศรีมหาธาตุ จ.สุโขทัย.....	224
3.73 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง รูดงควัตร 13 วัดเทวราชกุญชรวรวิหาร กรุงเทพฯ.....	225
3.74 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง รูดงควัตร 13 วัดอโศการาม จ.สมุทรปราการ	226
3.75 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อสุภะ 10 วัดเทวราชกุญชรวรวิหาร กรุงเทพฯ.....	227
3.76 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง การสังคายนาพระไตรปิฎก วัดมหาพฤฒารามฯ กรุงเทพฯ.....	228
3.77 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธโฆษาจารย์ไปลังกา วัดพุทธโสธรวรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา	229
3.78 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สังฆเนยยสถาน วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	230
3.79 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อัฐสมุหสถาน วัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี.....	231

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.80 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สัตตมหาสถาน วัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี.....	232
3.81 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สัตตมหาสถาน วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	233
3.82 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง รอยพระพุทธรูป มณฑปพระพุทธรูปสระบุรี จ.สระบุรี	234
3.83 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง รอยพระพุทธรูป วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ.....	235
3.84 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง รอยพระพุทธรูป วัดบางกระพ้อม จ.สมุทรสงคราม	236
3.85 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูป 5 รอย วัดหน้าพระธาตุ จ.นครราชสีมา	237
3.86 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง การไปนมัสการรอย พระพุทธรูปที่ลังกาวิปี วัดไผ่ล้อม จ.เพชรบุรี.....	238
3.87 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง การไปนมัสการรอย พระพุทธรูปที่ลังกาวิปี วัดเสม็ด จ.ชลบุรี	239
3.88 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง การไปนมัสการรอย พระพุทธรูปที่ลังกาวิปี วัดพุทธโสธรวรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	240
3.89 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ธรรมจักร วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง	241
3.90 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ต้นพระศรีมหาโพธิ์ วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง	242
3.91 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูปปางมารวิชัย.....	243
3.92 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูปปางเรือนแก้ว วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก	244
3.93 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูปปางนาคปรก วัดเจติยเจ็ดแถว จ.สุโขทัย	245

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.94 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ.....	246
3.95 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูปปางทรมานพระยา มหาชมพู (พระทรงเครื่อง) วัดหน้าพระเมรุ จ.พระนครศรีอยุธยา	247
3.96 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูปปางไสยาสน์, ปรีณิพพาน วัดพระนอนป่าโมก จ.อ่างทอง.....	248
3.97 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูปปางไสยาสน์, ปรีณิพพาน ภูปอ จ.กาฬสินธุ์	249
3.98 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธรูปปางประทานธรรม ถ้ำฤาษีเขางู จ.ราชบุรี.....	250
3.99 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ประเพณีในเทศกาลต่างๆ วัดบวรนิเวศฯ กรุงเทพฯ.....	251
3.100 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง การทำบุญ, การสร้างวัด วัดบวรนิเวศฯ กรุงเทพฯ.....	252
3.101 แสดงสรุปผลการศึกษานื้อหาของงานพุทธศิลปะในอดีต	253
3.102 แสดงสรุปผลการศึกษาวิธีการนำเสนอเนื้อหาางานพุทธศิลปะในอดีต	254
4.1 แสดงสรุปหัวเรื่อง (หลัก – ย่อย) และวัตถุประสงค์ในการจัดแสดง	258
4.2 แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พระพุทธศาสนา คืออะไร....	260
4.3 แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พุทธประวัติ และพระธรรม..	269
4.4 แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ การเกิดงานพุทธศิลปะ.....	273
4.5 แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พุทธศิลปะในประเทศไทย ..	275
4.6 แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พุทธศิลปะกับวิถีชีวิต	290
4.7 แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พุทธศิลปะในอนาคต	293
4.8 แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พระพุทธศาสนา คืออะไร	297
4.9 แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธประวัติ และพระธรรม	303
4.10 แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ การเกิดงานพุทธศิลปะ	306
4.11 แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลปะในประเทศไทย.....	308

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.12	แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต..... 334
4.13	แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์ในอนาคต..... 336
5.1	แสดงสรุปรูปแบบและแนวทางในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย ... 341
5.2	แสดงสรุปการนำเสนอเรื่องการจัดแสดง 341

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แสดงความสำคัญของงานพุทธศิลป์.....	1
1.2 แสดงแนวทางในการดำเนินงานวิจัย	12
2.1 แสดงแนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน.....	20
2.2 แสดงหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน.....	24
2.3 แสดงการแบ่งส่วนงานภายในพิพิธภัณฑสถาน	26
2.4 แสดงการแบ่งประเภทของพิพิธภัณฑสถาน	29
2.5 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Open Plan.....	38
2.6 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Core and Satellites / Enfilade.....	38
2.7 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Linear Procession.....	39
2.8 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Loop.....	39
2.9 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Complex.....	40
2.10 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Labyrinth.....	40
2.11 แสดงการเคลื่อนไหวของศรียะ คอ ไหล่	41
2.12 แสดงการมองเห็นในแนวตั้ง.....	41
2.13 แสดงการมองเห็นในแนวนอน.....	42
2.14 แสดงระยะของการมองเห็นในพื้นที่การจัดแสดง	42
2.15 แสดงระยะในการสัญจรและการมองเห็น.....	43
2.16 แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร	50
2.17 แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	53
2.18 แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ หอไทยนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย.....	55
2.19 แสดงโครงสร้างพุทธบุคคล 3 ประเภท	61
2.20 แสดงองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา	64
2.21 แสดงโครงสร้างพระไตรปิฎก	69
2.22 แสดงกระบวนการศึกษาเพื่อสู่จุดมุ่งหมาย.....	76
2.23 แสดงขั้นตอนแห่งความเป็นพระพุทเจ้า.....	79
2.24 แสดงที่มาของงานพุทธศิลป์.....	90

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
2.25	แสดงการวิเคราะห์ลักษณะของจักรวาลที่มีข้อความอธิบายไว้ในไตรภูมิพระร่วง..... 96
2.26	แสดงประเภทของงานประติมากรรม..... 104
2.27	แสดงโครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทยกับองค์ประกอบของจิตรกรรมไทย..... 109
2.28	แสดงการวิเคราะห์ความหมายของแนวความคิดในการออกแบบเป็น 3 ช่วง ซึ่งอยู่ในพิสัยของความเป็นนามธรรมและรูปธรรม 116
3.1	พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย 3 องค์ ตั้งอยู่บนฐานชุกชี วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี..... 162
3.2	พระพุทธรูปที่บรรจุในช่องเป็นจำนวนมาก บริเวณผนังทั้ง 4 ด้าน และเชิงผนัง ภายในวิหารหลวง วัดพนัญเชิง จ.พระนครศรีอยุธยา..... 163
3.3	จิตรกรรมฝาผนังรูปอดีตพระพุทธเจ้า และอัครสาวก บริเวณตอนบนของผนังตามยาว ทั้ง 2 ด้าน ภายในพระอุโบสถ วัดคงคาราม จ.ราชบุรี 164
3.4	จิตรกรรมรูปอดีตพุทธะ ภายในกรุพระปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี..... 165
3.5	พระพุทธรูปศิลา บริเวณระเบียงคต วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี 166
3.6	จิตรกรรมฝาผนังรูปอดีตพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย ภายในกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา..... 167
3.7	จิตรกรรม (ลายคำ) บนแผ่นไม้รูปอดีตพุทธะ บริเวณแผงคอสอง วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง..... 168
3.8	จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง อดีตพุทธเจ้า 27 พระองค์ ภายในพระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ..... 169
3.9	พระพุทธรูปปางมารวิชัย จำนวน 28 พระองค์ ภายในพระอุโบสถ วัดอัปสรสวรรค์วรวิหาร กรุงเทพฯ..... 170
3.10	จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง อดีตพุทธะ และแผนผังแสดงตำแหน่งของภาพจิตรกรรม ภายในปรางค์ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา..... 171
3.11	กลุ่มพระประธาน 7 องค์ ภายในพระอุโบสถ วัดชุมพลนิกายาราม จ.พระนครศรีอยุธยา..... 172
3.12	จิตรกรรมรูปพระพุทธเจ้าประทับยืน 5 พระองค์ บริเวณผนังหุ้มกลองหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถ วัดประตูลำธาร จ.สุพรรณบุรี..... 173

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.13	เจดีย์สี่เหลี่ยม วัดจามเทวี จ.ลำพูน..... 174
3.14	พระพุทธรูปปางมารวิชัยภายในวิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง 175
3.15	จิตรกรรมฝาผนังรูปพระพุทธรูปปางมารวิชัย 4 องค์ บริเวณผนังหุ้มกลองด้านหลัง พระประธานภายในวิหาร วัดหนองบัว จ.น่าน 176
3.16	รอยพระพุทธบาทซ้อนทับกัน 4 รอย ประดิษฐานอยู่กลางมณฑปปราสาทนครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา 177
3.17	พระประธานภายในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน 178
3.18	แผนผังและรูปด้านของวิหาร วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง จ.อุตรดิตถ์ 179
3.19	แผนผังและรูปด้านของวิหาร วัดไถ่ จ.ลพบุรี..... 180
3.20	จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ..... 181
3.21	กลุ่มพระมหาสาวก จำนวน 80 รูป นั่งอยู่ด้านหน้าพระประธาน ภายในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ..... 182
3.22	จิตรกรรมฝาผนังรูปพระมหาสาวก และแผนผังแสดงตำแหน่งของภาพจิตรกรรม ภายในกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา..... 183
3.23	แผนผังแสดงตำแหน่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารพระนอน วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ..... 184
3.24	พระอัครสาวกนั่งประคองอัญชัญอยู่หน้าพระประธานภายในพระอุโบสถ 185
3.25	ภาพสลักปูนดำบนใบเสมาเล่าเรื่อง องค์ลีมาลย์..... 186
3.26	จิตรกรรมฝาผนังรูปพระมาลัย บริเวณผนังระหว่างช่องหน้าต่างภายในพระอุโบสถ วัดระฆังโฆสิตารามฯ กรุงเทพฯ..... 187
3.27	ประติมากรรมปูนสูงเล่าเรื่อง นิบาตชาดก บริเวณฐานเจดีย์จุลประโทน จ.นครปฐม..... 188
3.28	ภาพลายเส้นบนแผ่นหินชนวนเล่าเรื่อง นิบาตชาดก บริเวณฝาเพดานภายในช่อง ทางเดินระหว่างผนังของมณฑปวัดศรีชุม จ.สุโขทัย 189
3.29	จิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่อง นิบาตชาดก ภายในพระอุโบสถ วัดเครือวัลย์ กรุงเทพฯ 190
3.30	ใบเสมาสลักเรื่อง ทศชาติชาดก เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์ 191
3.31	ภาพปูนปั้นเล่าเรื่อง ทศชาติชาดก บนผนังสกัดด้านหน้า (ด้านนอก) พระอุโบสถ วัดไถ่ จ.ลพบุรี..... 192

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.32 ภาพแกะสลักเรื่อง ทศชาติชาดก บนผนังไม้ด้านนอกทั้ง 4 ด้านของพระอุโบสถ วัดกุฎบางเค็ม จ.เพชรบุรี.....	193
3.33 จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง พระเวสสันดร ภายในพระอุโบสถ วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ.....	194
3.34 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ.....	195
3.35 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	196
3.36 ปูนปั้นเล่าเรื่อง พุทธประวัติ บนหน้าบันเจดีย์ทรงปราสาท วัดพระศรีมหาธาตุ จ.สุโขทัย.....	197
3.37 หน้าบันวัดพระพายหลวง จ.สุโขทัย.....	198
3.38 ชุ่มจรณะ วัดตระพังทองกลาง จ.สุโขทัย.....	199
3.39 ภาพปูนปั้นเล่าเรื่อง พุทธประวัติ วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา.....	200
3.40 ภาพปูนปั้นเล่าเรื่อง พุทธประวัติ วัดพรหมมาสถ์ จ.ลพบุรี.....	201
3.41 ใบเสมาสลักเรื่อง พุทธประวัติ เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์.....	202
3.42 แผ่นผังเมืองสุโขทัย ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางไตรภูมิและจักรวาล.....	203
3.43 แผ่นผังการจัดวางพุทธปรางค์ประธาน วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	204
3.44 วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	205
3.45 จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง ไตรภูมิและจักรวาล ด้านหลังพระประธานภายในพระอุโบสถ (วัดมณฑลธรรมอยุธยา และรัตนโกสินทร์).....	206
3.46 ฝาเพดานภายในพระอุโบสถ, วิหาร.....	207
3.47 เสิงเทียนไม้แกะสลัก ด้านหน้าพระประธาน (วัดมณฑลธรรมล้านนา).....	208
3.48 หน้าบันวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	209
3.49 ภาพปูนปั้นนูนสูงรูป พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณในชุมจรณะ วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ.....	210
3.50 จิตรกรรมฝาผนังรูป เทพชุมนุม และแผ่นผังภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี.....	211
3.51 จิตรกรรมฝาผนังรูป เทพชุมนุม ภายในพระอุโบสถ วัดใหม่ประชุมพล จ.พระนครศรีอยุธยา.....	212
3.52 บานประตูไม้สลักรูป ทวารบาล.....	213

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.53 ประติมากรรมปูนปั้นนูนสูงรูป พระเจ้าจักรพรรดิทรงม้าแก้วในซุ้มจระนำทั้ง 4 ด้าน ของปราสาทศีทศ วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	214
3.54 ประติมากรรมลอยตัวรูป ยักษ์ อสูรในกริยาแบกฐานปราสาท วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	215
3.55 ยักษ์ อสูรแบกฐานซุ้มเสมา วัดสระบัว จ.เพชรบุรี	216
3.56 ประติมากรรมบริเวณฐานอาคาร เจดีย์ และฐานชุกชี.....	217
3.57 พระอุโบสถ วัดหน่อพุทธางกูร จ.สุพรรณบุรี	218
3.58 แผ่นไม้แกะสลักรูป พระเจดีย์จุฬามณี บริเวณหน้าบันภายในพระอุโบสถ วัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก	219
3.59 พระปราสาท วัดกษัตราธิราช จ.พระนครศรีอยุธยา	220
3.60 ลายเส้นแสดงปลายยอดสุดของเจดีย์ทรงระฆัง	221
3.61 ประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำรูปพระสาวกพนมมือเรียงแถวเดินประทักษิณรอบ แกนปล้องไฉนของเจดีย์ทรงระฆัง วัดช้างล้อม จ.สุโขทัย	222
3.62 ประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำรูป พระสาวก 7 องค์ ยืนเรียงแถวพนมมือ บริเวณฐาน เจดีย์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ลพบุรี.....	223
3.63 ประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำรูปพระสาวกพนมมือเรียงแถวเดินประทักษิณรอบฐาน ไพทีของพระเจดีย์ประธาน วัดพระศรีมหาธาตุ จ.สุโขทัย.....	224
3.64 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดมหาพฤฒารามฯ กรุงเทพฯ.....	225
3.65 กลุ่มเจดีย์ 13 องค์ วัดโคกการาม จ.สมุทรปราการ.....	226
3.66 จิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างเรื่อง ปลงอสุภะ ภายในพระอุโบสถ วัดเทวราชกุญชรวิหาร กรุงเทพฯ.....	227
3.67 จิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่อง การสังคายนาพระไตรปิฎก 9 ครั้ง ภายในพระอุโบสถ วัดมหาพฤฒารามฯ กรุงเทพฯ.....	228
3.68 จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง พระพุทธโฆษาจารย์ไปลังกา ภายในตำหนักพระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทธโสธร จ.พระนครศรีอยุธยา	229
3.69 มณฑป 4 ทิศ ของพระปราสาทประธาน วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	230

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.70	แผนผังและลายเส้นของภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง อัฐมมหาสถาน ภายในพระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี..... 231
3.71	แผนผังและลายเส้นของภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง สัตตมหาสถาน ภายในพระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี..... 232
3.72	สัตตมหาสถานจำลอง ภายในวัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ 233
3.73	มณฑปพระพุทธรูปพระสุทนต์ จ.สระบุรี 234
3.74	ฝาพระบาทพระพุทธรูปไสยาสน์ ภายในวิหารพระนอน วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ 235
3.75	ประติมากรรมปูนปั้นประดับผนังภายในวิหารพระพุทธรูป วัดบางกระบือ จ.สมุทรสงคราม 236
3.76	จิตรกรรมฝาผนังภาพพระพุทธรูป 5 รอย ด้านหลังพระประธานภายในพระอุโบสถ วัดหน้าพระธาตุ จ.นครราชสีมา 237
3.77	ประติมากรรมปูนปั้นนูนสูงรูปพระพุทธรูปบนยอดเขาสมณภูมิจนในเกาะลังกา บนผนังหุ้มกลองด้านหลังพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม จ.เพชรบุรี..... 238
3.78	จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมร่องลึกรูปพระบาท บนผนังภายในพระอุโบสถ วัดเสม็ด จ.ชลบุรี..... 239
3.79	แผนผังแสดงตำแหน่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในตำหนักพระพุทธรูป วัดพุทธโสธร จ.พระนครศรีอยุธยา 240
3.80	ปูนปั้นรูปธรรมจักร บริเวณด้านบนของประตูทางเข้า วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง 241
3.81	จิตรกรรมฝาผนังภาพต้นพระศรีมหาโพธิ์ปิดทองร่องชาด บนผนังด้านหลังพระประธาน ภายในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง 242
3.82	พระพุทธรูปปางมารวิชัยภายในพระอุโบสถ..... 243
3.83	พระพุทธรูปปางเรือนแก้วภายในวิหารพระพุทธรูปชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก 244
3.84	พระพุทธรูปปูนปั้นปางนาคปรกในซุ้มจระนำเจดีย์ประจำด้าน (หมายเลข 33) วัดเจดีย์เจ็ดแถว จ.สุโขทัย 245
3.85	ลายเส้นภาพพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ และแผนผังวัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ 246

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.86 พระพุทธรูปทรงเครื่องภายในพระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุ จ.พระนครศรีอยุธยา	247
3.87 พระพุทธรูปปางไสยาสน์, ปรีณิพพาน ภายในวิหารพระนอน วัดพระนอนป่าโมก จ.อ่างทอง.....	248
3.88 พระพุทธรูปปางไสยาสน์, ปรีณิพพาน แกะสลักจากหินตามธรรมชาติ บนหน้าผาที่ภูปอ จ.กาฬสินธุ์.....	249
3.89 พระพุทธรูปปางประทานธรรมภายในถ้ำฤาษีเขางู จ.ราชบุรี	250
3.90 จิตรกรรมฝาผนังภาพประเพณีในเทศกาลต่างๆ ภายในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศฯ กรุงเทพฯ.....	251
3.91 จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง การทำบุญตักบาตร ภายในหอไตร วัดบวรนิเวศฯ กรุงเทพฯ.....	252
4.1 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.1 ลักษณะของศาสนา (แผนภูมิแสดงพัฒนาการของศาสนา)	264
4.2 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.2 ศาสนาในปัจจุบัน (สัญลักษณ์ของศาสนาต่างๆ)	264
4.3 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.3 ประเภทของศาสนา (แผนภูมิแสดงประเภทของศาสนา)	265
4.4 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.4 ศาสนาต่างๆ นับถือกันในประเทศใดบ้าง? (แผนภูมิแสดงตำแหน่งของศาสนาต่างๆ ที่นับถือในโลก)	265
4.5 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.5 พระพุทธศาสนา (แสดงแหล่งกำเนิดของพระพุทธศาสนา)	266
4.6 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.5 พระพุทธศาสนา (แสดงที่มาของพระพุทธศาสนา)	266
4.7 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.2 หลักการและแนวคิดของพระพุทธศาสนา (1.2.1 ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม, 1.2.2 การพ้นทุกข์ (นิพพาน), 1.2.3 ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้)	267
4.8 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.3 องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา (1.3.1 พระรัตนตรัย, 1.3.2 พุทธบริษัท 4, 1.3.3 พิธีกรรมและศาสนสถาน).....	268
4.9 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.4 ประโยชน์ที่พึงได้รับ.....	268
4.10 สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 2.1 ชาดก (2.1.1 นิบาตชาดก, 2.1.2 ทศชาติชาดก, 2.1.3 มหาชาติชาดก).....	271

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.11	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 2.2 พุทธประวัติ 271
4.12	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 2.3.1 การสังคายนาพระไตรปิฎก 9 ครั้ง (จิตรกรรมฝาผนัง วัดมหาพฤฒารามฯ กรุงเทพฯ)..... 272
4.13	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 3.1 พุทธเจดีย์..... 274
4.14	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 3.2 พุทธศิลปะในอินเดีย (สถูปสัณฐี, ถ้ำขันทา, จิตรกรรมรูปพระโพธิสัตว์) 274
4.15	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.1 วิวัฒนาการสร้างงานพุทธศิลปะในประเทศไทย (แสดงเส้นทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากอินเดีย) 282
4.16	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.2 สมัยทวารวดี (แสดงแผนที่ตำแหน่งแหล่งโบราณคดี และเมืองโบราณสมัยทวารวดี 283
4.17	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.3 สมัยศรีวิชัย (แสดงภาพพระบรมธาตุไชยา และประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร) 284
4.18	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.4 สมัยลพบุรี (แสดงพระพุทธรูปปางนาคปรก และปราสาทหินพิมาย) 284
4.19	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.5 สมัยล้านนา (แสดงภาพงานพุทธศิลปะภายในวัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง) 285
4.20	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.6 สมัยสุโขทัย 286
4.21	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.7 สมัยอู่ทอง 287
4.22	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.8 สมัยอยุธยา 288
4.23	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.9 สมัยรัตนโกสินทร์ 289
4.24	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 5.1 พระพุทธศาสนา (วัด) กับสังคมไทยในอดีต 292
4.25	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 5.2 ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา..... 292
4.26	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 6.1 พระพุทธศาสนากับสังคมไทยสมัยใหม่..... 295
4.27	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 6.2 รูปแบบงานพุทธศิลปะในปัจจุบัน..... 295
4.28	สื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 6.3 บทสรุป : การนำเสนอแนวคิดในการสร้างงาน พุทธศิลปะในอนาคต (วัดพระราม 9)..... 296

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น¹ โดยมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมศาสดา และเป็นศาสนามีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศอินเดียตอนกลาง ซึ่งในสมัยโบราณเรียกว่า "มัชฌิมประเทศ" จากนั้นจึงได้เผยแผ่ออกไปสู่ดินแดนอื่นๆ ของโลกตลอดระยะเวลากว่า 2,500 ปี ที่ผ่านมา (ดำรง ราชานุกาพ. 2517 : 1 ; มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2537 : คำนำ)

หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชน ผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระองค์ได้สร้างสรรคงาน พุทธศิลปะ ขึ้นเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์น้อมนำศรัทธาให้ระลึกถึงพระพุทธรูป และพระธรรมที่ทรงประดิษฐานไว้ในโลก พร้อมทั้งเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเผยแผ่ศรัทธาความเชื่อทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม และกว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น เพื่อสืบทอดพระศาสนาให้คงอยู่ต่อไป (ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. 2529 : คำนำ ; สันติ เล็กสุขุม. 2539 :1)

จุดมุ่งหมายในการสร้างงาน พุทธศิลปะ ก็เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่และการปฏิบัติทาง พระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ³ หรือความเชื่อมั่นอันจะเป็นบ่อเกิดของฉันทะความฝักใฝ่ที่จะรู้ แล้วเกิดความวิริยะพากเพียร อุตสาหะในการอบรม กาย วาจา และใจ ส่งผลให้เกิดปัญญาปรีชาหยั่งรู้เหตุผล และวิมุตติความหลุดพ้นในที่สุดตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา (สงวน รอดบุญ. 2535 : 481 ; พระราชวรมุนี. 2529 : 647-650)

ภาพที่ 1.1 แสดงความสำคัญของงานพุทธศิลปะ

สำหรับประเทศไทยนั้น กล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระพุทธศาสนา ทั้งในทางประวัติศาสตร์⁴ และทางวัฒนธรรม⁵ ความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาซึมแทรกผสมผสานอยู่ในความคิดและจิตใจ ตลอดจนกิจกรรมแทบทุกด้านของ ชีวิตคนไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน (พระธรรมปิฎก. 2540 : 16)

ดังกวีนิพนธ์บรรยายถึงเอกลักษณ์ไทย ที่เป็นเมืองพุทธในอดีตกาล อันสะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งโรจน์ฝึกฝนธรรมและพุทธศิลปะอันงามตระการตา (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2534 : 26-27)

เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน	พันแสง
วินรสพระธรรมแสง	คำเช้า
เจดีย์ระตะแสง	เสียดยอด
ยลยิ่งแสงแก้วแก้ว	กำหล้า หลากสวรค์

(จากนิราศนรินทร์)

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น เป็นเสมือนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ก่อให้เกิดพลังทางสังคม อีกทั้งเป็นที่มาของวัฒนธรรมและมรดกแห่งชาติของคนไทย ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นสัญลักษณ์หรือพื้นฐานความผูกพันของคนในชาติ และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ ความคิดดังกล่าวนี้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า ความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเจริญรุ่งเรืองของศาสนา และในทำนองเดียวกันความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาก็บ่งชี้ถึง ความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน (สมบุญ สุธาส์ราญ. 2532 : 1)

พระพุทธศาสนาจะสถาพรเจริญรุ่งเรือง มีคุณค่าและมีความหมายอย่างแท้จริงก็ขึ้นอยู่กับความบริสุทธิ์ ความถูกต้องของหลักธรรมคำสอนในศาสนา ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้ดำรงไว้และสืบทอดด้วยการศึกษา การปฏิบัติ และการเผยแพร่สั่งสอนหลักธรรมนั้น ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคม ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน ที่จะต้องให้ความอุปถัมภ์สนับสนุนและธำรงรักษาพระพุทธศาสนา เชื่อกันว่า ถ้าไม่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวให้ครบถ้วนและถูกต้องแล้ว **ประชาชนชาวไทยจะเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา** และในที่สุดความเชื่อมั่นในกฎเกณฑ์ทางสังคมที่มีวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานก็จะสูญสิ้น และเมื่อถึงจุดนั้นสถาบันชาติและมิ่งขวัญของชาติก็คงอยู่ต่อไปไม่ได้ (เรื่องเดิม, อ้างแล้ว)

อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาในประเทศไทย⁶ ได้ผ่านความเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมายตลอดระยะเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์ มีทั้งความเสื่อม⁷และความเจริญ⁸ สลับกันไป อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ความเจริญหรือเสื่อมโทรมของสถาบันศาสนาและศาสนศึกษา และความเชื่อถือหรือลัทธิศาสนาอื่นเข้ามาปะปน เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนมาเป็นลำดับ (พระธรรมปิฎก. 2540 : 91)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน สภาพการนับถือพระพุทธศาสนาอยู่ในภาวะที่เฉื่อยชา ซึ่งจัดได้ว่า อยู่ข้าง เสื่อม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ ยังอยู่ห่างไกลจากหลักการพระศาสนา มีความเชื่อถือและ ปฏิบัติผิดพลาดคลาดเคลื่อน ได้แก่ มีความหลงมกมาย เชื่อถือในเรื่องโชคลาง อิทธิฤทธิ์ปาฏิหารย์ ไสยศาสตร์ หรือมีฉะนั้นก็ตั้งหลักการของพระศาสนาลงมาปรับให้เข้ากับสภาพของตน ขาดความรู้ ความเข้าใจที่แท้จริงในพระศาสนา ตลอดจนไม่ได้มีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ เป็นต้น (พระธรรมปิฎก. 2540 : 91-94) สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว อาจสรุปถึงสาเหตุและปัญหาต่างๆ ที่มี ผลต่อความรู้ความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนได้ดังต่อไปนี้ (สมพร เทพสิทธา. 2542 : 6-47)

1. ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสังคม

โลกในปัจจุบันเป็นยุคของความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เรียกว่ายุค ข้อมูลข่าวสาร (information age) ซึ่งเป็นยุคของพลังการสื่อสารและรับรู้ ข้อมูลข่าวสารจากมุมหนึ่งของโลกจะไปถึงอีกมุมหนึ่งของโลกได้อย่างรวดเร็ว ทำให้พรมแดนรัฐประชาชาติและพรมแดนทาง วัฒนธรรมไร้ความหมาย ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกัน มีลักษณะของความทันสมัย และซับซ้อนเป็นสากลหนึ่งเดียวกันทั่วโลก ทั้งในแง่ของเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศิลปะ และวัฒนธรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิด จิตใจ และพฤติกรรมของมนุษย์

พุทธศาสนิกชนไทยจำนวนมาก ถูกอิทธิพลทางวัฒนธรรมและค่านิยมแบบตะวันตกครอบงำ ซึ่งอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยม มุ่งแสวงหาความสุขความเจริญทางวัตถุ ที่เรียกว่า สามีสุข มีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น เห็นแก่ผู้อื่นน้อยลง ขาดความเอื้ออาทรต่อกัน ไม่เห็นความ สำคัญของศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ตลอดจนละเลยต่อหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้แก่ ไม่เชื่อ ในเรื่องกฎแห่งกรรม การทำดีได้รับผลดี ทำชั่วได้รับผลชั่ว เป็นต้น

2. ปัญหาที่เกิดจากนโยบายและระบบการศึกษา

นโยบายและระบบการศึกษาเท่าที่ผ่านมา เน้นความรู้ทางด้านวิชาการและความเป็นเลิศทาง วิชาการ (academic excellency) ไม่ได้ให้ความสนใจแก่การศึกษาทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ถึง แม้จะมีหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา แต่การสอนไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากขาดครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีความรู้ ความสามารถ และเป็นตัวอย่างที่ดี ขาดกลวิธี และสื่อที่เหมาะสมในการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนา

3. ปัญหาที่เกิดจากการห่างเหินพระพุทธศาสนาของประชาชน

ในปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้เยาวชนและประชาชนจำนวนมาก ห่างเหินจากพระพุทธศาสนา ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องศาสนา ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตาม หลักธรรมในศาสนาที่ตนนับถือ และไม่ได้มีศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาที่ตนนับถืออย่างแท้จริง กลายเป็นพุทธศาสนิกชนแต่เพียงในนาม หรือตามโบสถ์เปียนสำมะโนครัว ทั้งยังมีทัศนคติที่ผิดและไม่ดีต่อ พระพุทธศาสนา ได้แก่ เห็นศาสนาเป็นเรื่องคร่ำครึ หลงมกมาย เหลวไหล ไร้สาระ เห็นศาสนาและ ธรรมะเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น ไม่ช่วยให้ร่มท้อง เป็นต้น ตลอดจนเลิกล้มนับถือศาสนา โดยไม่เข้าใจว่าแก่นแท้ ของศาสนา คือ ศาสนธรรม ซึ่งจะช่วยพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากคนเป็นมนุษย์ จากมนุษย์ เป็นกัลยาณชน และจากกัลยาณชนเป็นอริยชน

4. ปัญหาที่เกิดจากคุณภาพของพุทธบริษัท 4

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองพระพุทธศาสนา มีวัดกว่า 30,000 วัด มีพระภิกษุกว่า 300,000 รูป ประชาชนคนไทยร้อยละ 90 นับถือพระพุทธศาสนา ในด้านปริมาณอาจกล่าวได้ว่าเมืองไทยเป็น เมืองพุทธศาสนา แต่ในด้านคุณภาพกลับปรากฏว่า วัดและพระสงฆ์มิได้ปรับบทบาทในการให้บริการ และตอบสนอง ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและความต้องการใหม่ของคนในสังคมในปัจจุบัน

คนไทยจำนวนมากเป็นพุทธศาสนิกชนแต่เพียงในนาม มิได้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ไม่ทราบเรื่องพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งของพุทธศาสนิกชน ไม่ทราบเรื่องพุทธ ประวัติ ไม่ทราบว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ไม่ทราบหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ไม่ทราบ เรื่องของพระสงฆ์และวินัยของพระสงฆ์ ทำให้นับถือพระสงฆ์ที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

5. ปัญหาที่เกิดจากการประพฤติวิปริตผิดพลาดจากพระธรรมวินัย

พระภิกษุที่มาบวชในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่เป็นผู้ดำรงไว้และสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วย การศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคม แต่ใน ปัจจุบันพระภิกษุจำนวนมากขาดการศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา จึงทำให้มีการประพฤติวิปริตผิด พลาดจากพระธรรมวินัย ส่งผลกระทบต่อภาพพจน์ของพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา ทำให้ศรัทธา ของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาวันไหน

นอกจากปัญหาดังกล่าวข้างต้นแล้ว สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจของพุทธศาสนิกชน คือลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแห่งปัญญา ไม่บังคับศรัทธา ให้เสรีภาพทางความคิด และไม่กำหนดข้อปฏิบัติที่บังคับแก่ศาสนิกชน แต่ให้พิจารณาเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง ดังนั้นถ้ามิได้ศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องแท้จริง ก็มีโอกาสที่จะเกิดความคลื่อนคลาด ผิดเพี้ยนในความเชื่อและการปฏิบัติได้เป็นอันมาก ซึ่งนอกจากจะเป็นผลเสียหายในทางศาสนาแล้ว ยังทำให้เกิดโทษแก่ชีวิตและสังคม (พระธรรมปิฎก. 2541 : 41)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในมนุษยชาติ แต่ก็สามารถควบคุมไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งและสับสนได้ ถ้าหากสามารถรู้และเข้าใจถึงความหมาย ความสำคัญ และความเป็นมาในอดีตจนถึงปัจจุบันของสิ่งที่เป็วัฒนธรรมดีพอ โดยที่รู้ว่าอะไรควรเปลี่ยนแปลงไปหรืออะไรไม่ควรเปลี่ยนแปลง (ศรีศักร วัลลิโภดม. ม.ป.ป. : 28)

ด้วยเหตุนี้ การศึกษา จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแท้จริง ดังนั้นผู้ปกครองหรือผู้บริหารกิจการพระพุทธศาสนา จึงต้องเอาใจใส่ และถือเป็นหน้าที่หลักสำคัญที่สุด ที่จะต้องเชื้ออำนวยการให้มีการศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่คนไทยด้วยเหตุผล 3 ประการกล่าวคือ (พระธรรมปิฎก. 2541 : 103)

1. คนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนควรมีความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ (ศึกษาเพื่อการปฏิบัติตนต่อพระศาสนา)
2. คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันใหญ่และเป็นสภาพแวดล้อมของคนไทย เพื่อดำเนินชีวิตและทำหน้าที่ทั้งส่วนตนและส่วนรวม ในการพัฒนาสังคมไทยอย่างประสานกลมกลืน และได้ผลดี (ศึกษาเพื่อการปฏิบัติตนต่อสังคม)
3. สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม และได้ยอมรับระบบ จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐาน ที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอดมา คนไทยจึงควรเรียนรู้พุทธจริยธรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข (ศึกษาเพื่อการดำเนินชีวิตของตนเอง)

นอกจากจัดให้มีการศึกษาทางพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ วิธีการสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจำเป็นต้องปรับปรุงแนวทางเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชน โดยที่เนื้อหาหลักทางพระพุทธศาสนายังคงเดิม (พระเมธีธรรมาภรณ์. 2539 : 28-35)

ดังนั้น “แนวทางหนึ่ง” ที่สามารถให้การศึกษา (Education) และการเรียนรู้ (Learning) ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน รองรับกับปัญหาดังกล่าวข้างต้น คือการจัดตั้ง **พิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะ** เพื่อทำหน้าที่ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านทางงานพุทธศิลปะ กล่าวคือ **พิพิธภัณฑ์สถาน** เป็นสถาบันเพื่อการศึกษาตามอัธยาศัย และเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต มีหน้าที่ทางสังคม เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เริ่มด้วยการรวบรวมสงวนรักษาวัตถุสำคัญให้ดำรงอยู่ตลอดไปไม่สูญสลาย ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของวัตถุที่รวบรวมนั้นแล้วนำออกจัดแสดงเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน ซึ่งการจัดแสดงนิทรรศการได้มีการพัฒนาเจริญรุดหน้าขึ้น มีการใช้แสง สี เข้ามาประกอบวัตถุ ทำให้นิทรรศการกลายเป็นสื่อการประชาสัมพันธ์หนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาของประชาชนเป็นอย่างดี มีการสรุปเรื่องราวเป็นฉากเป็นตอน และใช้วิทยาการสมัยใหม่เข้าไปประกอบด้วย ทำให้ห้องจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานเจริญก้าวหน้า มีชีวิตชีวา สวยงามสร้างความสนใจ และอำนวยความสะดวกแก่การศึกษาของประชาชนมากขึ้น (จิรา จงกล. 2532 : 32-33 ; นิคม มุสิกคามะ. 2536 : 77 ; ศิวลิย์ ภูเพ็ชร. 2543 : 1-9) ปัจจุบันกิจการพิพิธภัณฑ์สถาน ได้รับการพัฒนาก้าวหน้าจนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสถาบัน ที่สำคัญสำหรับสังคม มีหน้าที่ให้บริการทางด้านการศึกษาและความเพลิดเพลิน (มงคล สำราญสุข. 2541 : 134)

ส่วนการดำเนินงาน **พุทธศิลปะ** มาเป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนาในพิพิธภัณฑ์สถานนั้น ด้วยเหตุผล 2 ประการ กล่าวคือ

ประการที่ 1 งานพุทธศิลปะเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำคัญ ในการเผยแพร่คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม (สันติ เล็กสุขุม,อ้างแล้ว) ได้ผ่านกระบวนการลองถูกลองผิด จนเกิดความลงตัวทั้งทางด้านศิลปะและเรื่องราวทางศาสนา (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2543 : 11) ดังความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและศาสนาที่ว่า “มีศิลปะอยู่ที่ไหนศาสนาก็สว่างไสวอยู่ที่นั่น” (อารี สุทธิพันธ์. 2528 : 132) อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาใช้งานพุทธศิลปะ เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนาไปสู่ประชาชน และในทางกลับกัน ประชาชนใช้งานพุทธศิลปะ เป็นจุดเริ่มต้นน้อมนำศรัทธาเข้าสู่พระพุทธศาสนา ดังนั้นการดำเนินงานพุทธศิลปะมาเป็นสื่อจัดแสดงในการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนา นั้นนับว่าเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวและง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชน

ส่วนประการที่ 2 งานศิลปกรรมในประเทศไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา (ประยูร อุลุชาฎะ. 2535 : 32) กล่าวได้ว่างานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้นการดำเนินงานพุทธศิลปะมาเป็นสื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน เท่ากับเป็นการอนุรักษ์ทั้งเรื่องราวและหลักฐานเพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

พระพุทธศาสนา นอกจากเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ชนชาติไทยมีศิลปวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้ามาในอดีตแล้ว ยังคงเป็นสถาบันหลักของประเทศ และเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมไทยอยู่แม้ในปัจจุบัน **เพียงแต่รอเวลาและรอความสามารถของคนไทย** ที่จะนำศักยภาพของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่สูง เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการร่วมพัฒนาภูมิธรรม ภูมิปัญญาของมนุษยชาติ ให้อารยธรรมของโลกเจริญประณีตยิ่งขึ้น (พระธรรมปิฎก. 2540 : 88)

ในปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ค่านิยม ทศนคติ และโลกทัศน์ อย่างต่อเนื่องและรวดเร็วในสังคมไทย ทำให้พระพุทธศาสนาไม่สามารถดำรงสถานะได้ดังเดิม

จากเหตุผลข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นความสำคัญที่ควรจะเริ่มดำเนินการศึกษาถึงความหมาย ความสำคัญ และเรื่องราวความเป็นมาตลอดจนแนวความคิด ทางพระพุทธศาสนา พุทธศิลปะ และพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อนำมาสู่การออกแบบพิพิธภัณฑ์สถานโดยมีงานพุทธศิลปะเป็นสื่อที่ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับในปัจจุบันนี้ยังไม่ปรากฏว่ามีพิพิธภัณฑ์สถานเฉพาะด้านที่ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาโดยตรง⁹

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึง **แนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย** ที่สามารถให้การศึกษ และความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน ก่อให้เกิดความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธา นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่พึงงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

1.1.1 นิยามศัพท์

แนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบ (Schematic Design)

หมายถึง การนำเสนอความคิดในการจัดระเบียบที่ว่าง (Space) ภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย (เฉพาะส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร) อันเกิดจากการศึกษา วิเคราะห์เรื่องราวที่จัดแสดง และสรุปผลเป็นรูปธรรม

พิพิธภัณฑ์สถาน (Museum)

หมายถึง สถาบันถาวรที่สังคมจัดตั้งขึ้นโดยไม่หวังผลกำไร เพื่อเปิดบริการให้แก่สาธารณชน ทำหน้าที่รวบรวม สะสม สงวนรักษา ศึกษา วิเคราะห์วิจัย เผยแพร่และจัดแสดงซึ่งหลักฐานและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยมีมุ่งหมายที่จะนำเสนอความรู้ การศึกษา และความเพลิดเพลิน (สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศ อ้างถึงใน มงคล สำราญสุข. 2541 : 135)

พุทธศิลปะ (Buddhist Art)

หมายถึง งานศิลปะประเภททัศนศิลป์ (Visual Art) ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธาปสาทะ ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่พึงงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา (สงวน รอดบุญ. 2535 : 481)

1.1.2 จุดมุ่งหมาย

เพื่อนำเสนอถึง แนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย เพื่อเป็นคำตอบ “แนวทางหนึ่ง” สำหรับประชาชน โดยนางานพุทธศิลปะมาเป็นสื่อให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในพิพิธภัณฑ์

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงความหมาย บทบาทหน้าที่ และองค์ประกอบสำคัญของพิพิธภัณฑ์เพื่อนำไปสู่การกำหนดรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาทางพระพุทธศาสนาและพุทธศิลปะ เพื่อนำไปสู่การนำเสนอเรื่องและวัตถุแสดงในการจัดแสดงนิทรรศการถาวร

1.2.2.1 ศึกษาถึงแนวคิดและคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่ก่อให้เกิดวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.2.2.2 ศึกษาถึงวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ก่อให้เกิดงานทัศนศิลป์ ตั้งแต่ประเทศอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จนถึงประเทศไทยในสมัยปัจจุบัน ประกอบไปด้วยงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะ

1.2.3.1 ศึกษาและวิเคราะห์การนำเสนอเรื่องและวัตถุ เพื่อกำหนดวิธีการจัดแสดง

1.2.3.2 ศึกษาและวิเคราะห์วิธีการจัดแสดง เพื่อกำหนดรูปร่าง (Shape) ของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

1.3 ขอบเขต

การศึกษานี้ ผู้ศึกษามุ่งเน้นที่จะทำการศึกษาและนำเสนอแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย เฉพาะส่วนการจัดแสดงนิทรรศการถาวรเท่านั้น

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

- 1.4.1 การศึกษาในเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา กำหนดทำการศึกษาเฉพาะเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เท่านั้น
- 1.4.2 การศึกษาในเรื่องพุทธศิลปะ กำหนดทำการศึกษางานพุทธศิลปะตามความหมายที่ อ. สงวน รอดบุญ ได้นิยามคือ พุทธศิลป์ หมายถึง งานศิลปะประเภทต่างๆประกอบด้วยงานสถาปัตยกรรมประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ ประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ตั้งตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงทำการศึกษาเฉพาะงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม เท่านั้น
- 1.4.3 การศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาลักษณะของงานพุทธศิลปะ คือ
- 1.4.3.1 งานพุทธศิลปะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
 - 1.4.3.2 งานพุทธศิลปะต้องมีตำแหน่งที่ตั้งแน่นอน
 - 1.4.3.3 งานพุทธศิลปะและบรรยากาศรอบๆ ต้องมีคุณค่าก่อให้เกิดความรู้สึก เลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา

จากการศึกษาพบว่ามีข้อจำกัดที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. ตัวอย่างงานพุทธศิลปะในการศึกษา

การคัดเลือกตัวอย่างในการศึกษา (ในบทที่ 3) มีจำนวนไม่มากพอ เนื่องจากการเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา หรือการซ่อมแซมต่อเติมจนไม่สามารถทราบเค้าโครงแนวคิดเดิม ตลอดจนสถานที่ตั้งอยู่ไกลเกินกว่าจะเดินทางไปศึกษาได้ เป็นผลให้ขาดตัวอย่างในการศึกษาเปรียบเทียบ ทำให้ผู้ศึกษาต้องแก้ไขปัญหาด้วยการศึกษาจากภาพถ่ายเก่า (เท่าที่จะหาได้)

2. การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

การกำหนดที่ว่างในการจัดแสดง (ในบทที่ 4) นอกจากจะกำหนดให้ที่ว่างมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาที่นำเสนอแล้ว สิ่งสำคัญที่จะต้องอธิบายถึงคือ “บรรยากาศและความรู้สึก” ซึ่งผู้ศึกษาพยายามหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึง ด้วยเหตุผลที่ว่า “เป็นเรื่องนามธรรมและยากที่จะหาข้อยุติ” ประกอบกับผู้ศึกษาไม่สามารถหาตัวอย่างงานจำนวนมากมาสนับสนุนได้ด้วยเหตุผลข้างต้น

1.6 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย ซึ่งได้แบ่งขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1.6.1 ขั้นตอนการรวบรวมและศึกษาข้อมูล

1.6.1.1 ข้อมูลภาคเอกสาร ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้า เอกสารทางวิชาการ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

- 1) พิพิธภัณฑ์
- 2) พระพุทธศาสนา
- 3) พุทธศิลป์

1.6.1.2 ข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ สังเกตการณ์ ถ่ายภาพ จากสถานที่จริงที่ได้เลือกเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา ประกอบด้วย

- 1) การศึกษาวิธีการจัดแสดงจากพิพิธภัณฑ์สถาน
 - พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร
 - ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
 - หอไทยนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
- 2) การศึกษาวิธีการจัดแสดงจากงานพุทธศิลป์ในอดีต (ดูรายละเอียดในบทที่ 3)

1.6.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มต้นจากการนำข้อมูลที่รวบรวมจากภาคเอกสารและภาคสนามมาจัดระเบียบ แล้วทำการวิเคราะห์ สรุปเป็นรายละเอียดดังนี้

1.6.2.1 รายละเอียด ข้อมูลโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

1.6.2.2 รายละเอียด เนื้อหาการจัดแสดง

1.6.2.3 รายละเอียด การนำเสนอเรื่องและวัตถุแสดง

1.6.2.4 รายละเอียด วิธีการจัดแสดง

1.6.2.5 รายละเอียด รูปร่างที่วางทางสถาปัตยกรรม

1.6.3 ขั้นตอนการสรุปผล

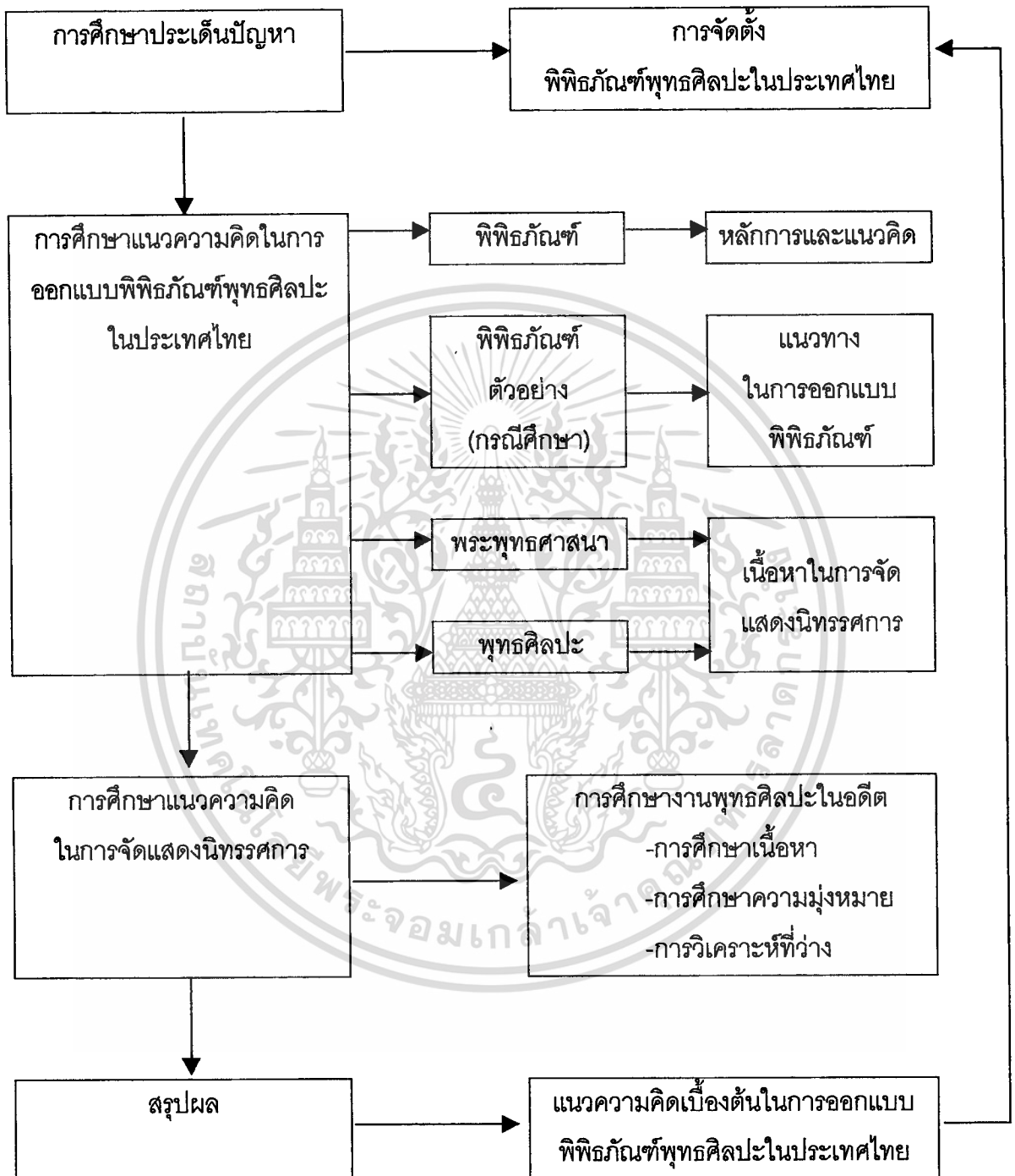
การสรุปผล เป็นขั้นตอนที่นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาดำเนินการสรุปผลเป็นแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนนิทรรศการถาวร)

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.7.1 ทำให้ทราบถึงความหมาย บทบาทหน้าที่ และองค์ประกอบสำคัญของพิพิธภัณฑ์
- 1.7.2 ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาทางพระพุทธศาสนาและพุทธศิลปะ
- 1.7.3 ทำให้ทราบถึงแนวความคิด และวิธีการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะ
- 1.7.4 เป็นแนวทางในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในอนาคต

แนวทางในการดำเนินงานวิจัย

ภาพที่ 1.2 แสดงแนวทางในการดำเนินงานวิจัย

เชิงอรรถบทที่ 1

¹ พระพุทธศาสนาคือชีวิตที่ท่ามกลางน่านลัทธิศาสนา ซึ่งกำลังแข่งขันและขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในการแสวงหาจุดหมายสูงสุดของชีวิต เมื่อกล่าวโดยย่อลัทธิเหล่านั้นทั้งหมดก็มีเพียง 2 ประการ คือ กามสุขัลลิกานุโยค การปล่อยตนให้หมกมุ่นอยู่ในกามสุข และอัตตกิลมกานุโยค การทรมานตนให้ลำบากเปล่าโดยไร้ประโยชน์ ด้วยเหตุนี้เองพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงประกาศสมาธิมาปฏิบัติ ทางสายกลางขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนา อันจะนำบุคคลให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง (ดูเพิ่มเติมใน "พุทธศาสนาประวัติ ระหว่าง 2500 ปีที่ล่วงแล้ว" หน้า 11-12)

² พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่และสืบทอด ต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ

1. พระธรรมคำสั่งสอน
2. พระภิกษุผู้สั่งสอนพระธรรมนั้น
3. ประชาชนผู้รับพระธรรมคำสั่งสอนนั้นแล้วนำไปปฏิบัติ

(ดูเพิ่มเติมใน รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้ หน้า 17-20 และเอกสารคำสอนรายวิชา 262-114 พื้นฐานสถาปัตยกรรมไทย หน้า 11)

³ ศรัทธา กล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา คุณประโยชน์ของศรัทธา เป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ

1. ศรัทธา เป็นปัจจัยให้เกิดปิติ ซึ่งทำให้เกิด ปัสสัทธิ (ความสงบเยือกเย็น) นำไปสู่สมาธิ และปัญญาในที่สุด
2. ศรัทธาทำให้เกิด วิริยะ คือความพากเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ ทดลองสิ่งที่เชื่อด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงจางแก่ตน ซึ่งนำไปสู่ปัญญาในที่สุด (ดูเพิ่มเติมใน "พุทธธรรม" หน้า 647-650)

⁴ ในทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชนชาติไทย เนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา (ดูเพิ่มเติมใน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ หน้า 1)

⁵ ในทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ตลอดเวลายาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากันและสนองความต้องการของกันและกัน ตลอดจนผสมกลมกลืนกับความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เป็นแบบของคนไทยโดยเฉพาะ อันมีรูปลักษณะและเนื้อหาของตนเองที่เน้นเด่นบางด้านเป็นพิเศษ แยกออกได้จากพระพุทธศาสนาอย่างทั่วไป ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นพระพุทธศาสนาแบบไทย (ดูเพิ่มเติมใน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ หน้า 1)

⁶ พุทธศาสนาที่คนไทยเกี่ยวข้องกับอาจแยกได้ 2 ด้าน คือ ด้านที่เป็น “พระธรรมวินัย” และด้านที่เป็น “วัฒนธรรม”

1. พระพุทธศาสนาฝ่ายธรรมวินัย หมายถึง หลักการเดิมแท้ๆ ล้วนๆ ของพระพุทธศาสนาหรือตัวแท้จริงของพระพุทธศาสนา ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน หรือทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้ ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และรักษาสืบทอดต่อกันมาด้วยการ จารึกจดจำและอ้างอิงพระคัมภีร์เหล่านั้น
2. พระพุทธศาสนาฝ่ายวัฒนธรรม หมายถึง พระพุทธศาสนาอย่างที่คนไทยรู้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติสะสมสืบต่อกันมา จนซึมแทรกเข้าไปในชีวิตจิตใจ กลายเป็นส่วนหนึ่งแห่งลักษณะนิสัยและความเป็นอยู่ซึ่งปรากฏออกมาทางวิถีชีวิตของชุมชน และอาศัยชุมชนที่ดำเนินตามวิถีชีวิตนั้น เป็นเครื่องรักษาสืบทอดตัวมันเอง (ดูเพิ่มเติมใน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ หน้า 98-99)

⁷ พระพุทธศาสนาเสื่อม หมายความว่า พระพุทธศาสนาที่ชุมชนนั้นเชื่อถือและปฏิบัติอยู่ในเวลานั้นเลือนราง หรือห่างเหินจากหลักการที่แท้จริง คือ จากพระธรรมวินัยไกลออกไปมากขึ้น ความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจางคลายและลดน้อยลงไปจากวิถีชีวิตของชุมชนนั้น (ดูเพิ่มเติมใน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ หน้า 100)

⁸ พุทธศาสนาเจริญ หมายความว่า พระพุทธศาสนาที่ชุมชนนั้นเชื่อถืออยู่ในเวลานั้นหนักแน่นหรือใกล้เคียงมากขึ้น ในทางที่เป็นไปตามหลักการที่แท้จริง พระธรรมวินัย ความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเฟื่องฟู และซึมแทรกเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนนั้นมากขึ้น (ดูเพิ่มเติมใน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ หน้า 100-101)

⁹ ข้อมูลจาก นามานุกรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย (สำรวจในปี พ.ศ. 2539-2540) “พระมหากษัตริย์กับการพิพิธภัณฑ” (2541 : 203-215)

บทที่ 2

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงแนวความคิดในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะ จึงได้กำหนดกรอบอ้างอิงในการศึกษา วิเคราะห์ และสรุป เพื่อตอบปัญหาเกี่ยวกับ

1. รูปแบบและองค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะ
2. เนื้อหาในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะ
3. แนวความคิดและวิธีการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะ

ดังนั้นจึงได้คัดเลือกวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตามขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยแบ่งเป็นหัวข้อ ประกอบด้วยการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 พิพิธภัณฑ์สถาน
- 2.2 พิพิธภัณฑ์สถานตัวอย่าง (กรณีศึกษาเปรียบเทียบ)
- 2.3 พระพุทธศาสนา
- 2.4 พระพุทธประวัติ
- 2.5 พุทธศิลป์
- 2.6 แนวความคิดในการออกแบบ (Conceptual Design)

2.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พิพิธภัณฑ์สถาน

“พิพิธภัณฑ์” เป็นคำที่ตรงกับภาษาอังกฤษคือ “Museum” ซึ่งมีรากศัพท์เป็นคำในภาษากรีก หมายถึง วิหารของมิวเซส คำว่า มิวเซส (Muses) คือเทพธิดาทั้งเก้าของเทพเจ้าซูปีเตอร์ (Zeus) กับ เทพีเมมโนซิน (Mnemosyne) เทพธิดาทั้งเก้าองค์ประทับรวมกันในเทวาลัยที่เรียกว่า มูเซออน (Mouseion) (Temple of the Muses) โดยแต่ละองค์จะทรงคุณวุฒิในสรรพวิทยาการต่างๆ ที่ศึกษาเล่าเรียนกันอยู่ในสมัยกรีก ประกอบด้วย (จิรา จงกล. ม.ป.ป. : 4-5)

1. คลีโอ (Clio)	เทพธิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์
2. ยูเทอเป (Euterpe)	เทพธิดาแห่งกวีนิพนธ์และทำนองเสนาะ
3. ธาเลีย (Thalia)	เทพธิดาแห่งกวีนิพนธ์ร้อยกรองและสุนาฏกรรม
4. เมลโพมีเน (Melpomene)	เทพธิดาแห่งโศกนาฏกรรม
5. เทรพซิคอร์ (Terpsichore)	เทพธิดาแห่งการเต้นรำขับร้อง
6. อีราโต (Erato) เทพธิดาแห่ง	กวีนิพนธ์เรื่องรักใคร่และการล้อเลียนทำทาง
7. โพลีไฮมเนีย (Polyhymnia)	เทพธิดาแห่งเพลงศักดิ์สิทธิ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8. ยูราเนีย (Urania)	เทพธิดาแห่งวิชาดาราศาสตร์
9. คอลลิโอเป (Calliope)	เทพธิดาแห่งวิชาสุนทรพจน์ กวีนิพนธ์

ความหมายของเทวาลัยอันเป็นที่มาของคำว่า “พิพิธภัณฑสถาน” ประกอบด้วยแนวคิดสำคัญ 2 ประการ ซึ่งเป็นที่มาของแนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบัน คือ

1. เทวาลัยของเทพธิดาเป็นสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของและรวบรวมศิลปวิทยาการต่างๆ อันเป็นสถานที่ซึ่งผู้สนใจใฝ่รู้วิชาได้มาเล่าเรียนศึกษาหาความรู้กัน (ความรู้)
2. การที่ผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนมาสู่เทวาลัยนั้นย่อมได้รับแรงบันดาลใจจากวิชาความรู้ใหม่ ได้รับสัมผัสกับความบันเทิงใจจากกิจกรรมทั้งทางศิลปะ (Art) กวีนิพนธ์ (Poetry) และวิทยาศาสตร์ (Science) ที่มีสอนกันอยู่ในสถานที่นั้น (ความเพลิดเพลิน)

2.1.1 ความหมายของพิพิธภัณฑสถาน

คำว่า “พิพิธภัณฑ” ของไทยบัญญัติขึ้นโดยรัชกาลที่ 4 ปรากฏคำนี้ในครั้งแรกเป็นส่วนหนึ่งในชื่อของ “พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ” ซึ่งเป็นพระที่นั่งองค์หนึ่งในหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2400 เพื่อเป็นสถานที่เก็บและจัดแสดงสิ่งของ โดยที่คำว่า “พิพิธภัณฑ” สามารถแยกตามรูปคำและความหมายของคำได้ดังนี้ (อารีย์ อัครวณูภาพ. 2532 : 5 อ้างถึงใน วิเชียร วิไลแก้ว. 2543 : 10) **พิพิธ** เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ต่างๆ กัน **ภัณฑ** แปลว่า สิ่งของ เครื่องใช้ **พิพิธภัณฑ** จึงแปลรวมความได้ว่าสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ นานา ที่เก็บรวบรวมไว้เพื่อการศึกษาชื่นชมและศึกษาหาความรู้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น **สถาน** หมายถึง แหล่ง ที่ตั้ง ปรากฏ เป็นคำเติมท้ายสถานที่สำคัญเป็นการเฉพาะแห่ง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีผู้ให้ความหมายของพิพิธภัณฑสถานไว้ต่างๆ กันดังนี้

2.1.1.1 ความหมายจากพจนานุกรมและสารานุกรมฉบับต่างๆ ดังนี้

1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

พิพิธภัณฑ หมายถึง สิ่งของต่างๆ ที่รวบรวมไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น

พิพิธภัณฑสถาน หมายถึง สถาบันถาวรที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่างๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ

2) Encyclopedia Americana

ให้คำจำกัดความไว้ว่า "Museums" หมายถึงสถาบันที่มีหน้าที่ 3 ประการ คือ เก็บรวบรวม สงวนรักษาและแสดงถึงสิ่งต่างๆ บรรดาสิ่งเหล่านี้จะเป็นวัตถุธรรมชาติที่เกี่ยวกับภูมิวิทยา ดาราศาสตร์ หรือชีววิทยา หรือแสดงเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ในประวัติศาสตร์ ศิลปหรือวิทยาศาสตร์ วัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์อาจจะมุ่งเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 ประการดังกล่าวมาแล้วข้างต้น หรือแสดงออกซึ่งปรัชญาและวิถีทางดำเนินชีวิต นอกจากนั้นเช่นเดียวกับสถาบันอื่นๆที่ย่อมจะแสดงออกซึ่งความนิยมชมชอบ ความมุ่งหวัง ตลอดจนที่ท่าของชุมชนนั้นๆ ก็ได้ (สะอาด ปายะนันท์. 2507 : 1 อ้างถึงใน วิเชียร วิไลแก้ว. 2543 : 13)

3) Encyclopedia Briticana

ให้คำจำกัดความไว้ว่า Museums หรือ Galleries หมายถึงสถานที่เก็บรวบรวมบรรดาวัตถุต่างๆ เพื่อตั้งแสดงโดยมีจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ พิพิธภัณฑ์บางแห่งอาจจะมีวัตถุประสงค์หลายประการก็ได้ เช่นเกี่ยวกับศิลปะ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และอุตสาหกรรม เป็นต้น (เรื่องเดิม, อ้างแล้ว)

2.1.1.2 ความหมายจากองค์กรพิพิธภัณฑ์ต่างๆ (มงคล สุขสำราญ. 2539 : 135-136)

1) สมาพันธ์พิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (ICOM)

"เป็นสถาบันถาวรที่สังคมจัดตั้งขึ้นโดยไม่หวังผลกำไร เพื่อเปิดบริการให้แก่สาธารณชน ทำหน้าที่รวบรวม สะสม สงวนรักษา ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เผยแพร่และจัดแสดงซึ่งหลักฐานและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับมนุษย์ โดยมีมุ่งหมายที่จะนำเสนอความรู้ การศึกษา และความเพลิดเพลิน"

2) สมาคมการพิพิธภัณฑ์ (THE MUSEUMS ASSOCIATION)

"เป็นสถาบันที่รวบรวม สะสม ศึกษาวิเคราะห์วิจัย สงวนรักษา จัดแสดง และนำเสนอเรื่องราว ความเป็นมาของหลักฐาน วัตถุ และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ของสาธารณชนโดยแยกความหมายของในแต่ละคำที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ สถาบัน หมายถึงการจัดตั้งอย่างมีแบบแผนและถาวร การรวบรวมสะสม หมายถึงการได้มาในทุกรูปแบบซึ่งหลักฐาน วิเคราะห์วิจัยเน้นความต้องการ ที่จะรักษาไว้ซึ่งประวัติข้อมูล สงวนรักษา คือมาตรการทุกรูปแบบที่ให้ความคุ้มครองปลอดภัยต่อวัตถุ จัดแสดงเป็นการประกันต่อผู้ชมว่าจะต้องได้ชมวัตถุที่รวบรวมไว้อย่างน้อยก็จำนวนหนึ่งที่คัดเลือกมาแสดง นำเสนอคือการเสนอเรื่องราวด้วยขบวนการต่างๆ เช่น เทคนิคการจัดแสดง การศึกษา วิจัย และการตีพิมพ์ วัตถุหมายถึงสิ่งของที่จับต้องได้ในขณะที่ หลักฐาน หมายถึงการประกันว่าวัตถุนั้นเป็นของจริง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องคือความรู้ที่ป้องกันมิให้วัตถุในพิพิธภัณฑ์เป็นเพียงของแปลกประหลาด แต่จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัตถุนั้นๆ เช่น ประวัติที่

ผ่านมา การประดิษฐ์ หรือที่มาและการใช้งาน เพื่อประโยชน์ของสาธารณชน เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานรับใช้สังคม"

3) สมาคมการพิพิธภัณฑ์ของอเมริกา

(THE AMERICAN ASSOCIATION OF MUSEUM)

"พิพิธภัณฑ์สถาน เป็นสถาบันถาวรที่จัดตั้งโดยไม่หวังผลกำไร ไม่ถูกจัดตั้งโดยมีเป้าหมายแรกเพื่อการแสดงนิทรรศการชั่วคราวเท่านั้นได้รับการยกเว้นภาษีรายได้ เปิดบริการและบริหารงานเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่จะอนุรักษ์และสงวนรักษา ศึกษา วิเคราะห์ รวบรวมและจัดแสดง เพื่ออำนวยความสะดวกและความเพลิดเพลินแก่สาธารณชน เกี่ยวกับวัตถุที่มีคุณค่าทางวิชาการและวัฒนธรรม รวมทั้งด้านศิลปะ วิทยาศาสตร์ (ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต) ประวัติศาสตร์ และเทคโนโลยี ดังนั้น คำว่าพิพิธภัณฑ์สถาน จึงควรหมายความรวมถึงสวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ สวนสัตว์น้ำ (AQUARIUM) ห้องฟ้าจำลอง ชุมชนประวัติศาสตร์ รวมทั้งอาคารและแหล่งประวัติศาสตร์ ที่มีลักษณะการดำเนินงาน และเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น"

2.1.1.3 ความหมายจากผู้เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถาน

นิเชต สุนทรพิทักษ์ (อ้างถึงใน ธวัชชัย ผลเพิ่ม. 2533 : 22) กล่าวว่า "พิพิธภัณฑ์ชนิดต่างๆ นั้น เป็นเหมือนสถานศึกษาเปิดเฉพาะสาขาวิชา ที่จัดกิจกรรมและเรื่องราวที่น่าสนใจน่ารู้ นำมาศึกษา ไว้ให้ผู้สนใจทั้งหลายได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ตามใจปรารถนา พิพิธภัณฑ์นั้น ต้องจัดเป็นสถาบันการศึกษาที่เปิดโอกาส อันเท่าเทียมกันอย่างยิ่งให้แก่คนทุกเพศทุกวัย ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดชีวิตโดยอิสระ"

นิคม มุสิกคามะ และคนอื่นๆ สรุปความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานตามคำจำกัดความของ ICOM ที่ว่า พิพิธภัณฑ์สถาน คือ "สถาบันที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมสงวนรักษา และจัดแสดงวัตถุอันมีความสำคัญ ทางวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าและความเพลิดเพลิน"

ศรีศักร วัลลิโภดม (2530 : 24) มีความเห็นเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ ว่า "พิพิธภัณฑ์สถานมีความหมายสำคัญโดยตรงต่อการศึกษาของระบบหรือนอกหลักสูตร กล่าวคือ เป็นแหล่งรวมความรู้ ความเข้าใจในเรื่องรวมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้แก่คนในสังคม ช่วยให้คนในสังคมแต่ละท้องถิ่น แต่ละภูมิภาครู้จักตนเอง และอีกประการหนึ่งก็คือ การแสดงให้คนภายนอกที่เป็นชาวต่างชาติต่างกลุ่ม ได้รู้ความเป็นมาในทางวัฒนธรรม ของบ้านเมืองเราอย่างถูกต้อง ซึ่งนับว่าพิพิธภัณฑ์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษา"

ความหมายของ "พิพิธภัณฑ์สถาน" ดังที่กล่าวมานั้น แม้ผู้นิยามจะให้ความหมายที่แตก

ต่างกันในเรื่องรายละเอียด แต่เมื่อสรุปดูรวมพบว่าแม้ความเห็นเหล่านั้นจะมีจุดเน้นที่ต่างกันแต่ก็ให้เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความหมายและความสำคัญกับพิพิธภัณฑ์สถาน ภายในกรอบการนิยามของไอคอม คือ พิพิธภัณฑ์สถาน เป็นสถาบันเปิดที่มุ่งให้บริการการศึกษา และความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่สาธารณชนทั่วไป ในเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งสามารถที่จะเลือกให้ความรู้และบริการเพียงด้านหนึ่งด้านใดก็ได้ และไม่จำเป็นต้องให้บริการครบทุกด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเด็นความสนใจ วัตถุประสงค์และความพร้อมของพิพิธภัณฑ์สถานนั้นๆ

ส่วนรูปแบบการบริการของพิพิธภัณฑ์สถานเป็นบริการการศึกษาแบบเปิด ที่จัดให้ผู้เข้าชมได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง จากการจัดแสดงที่เป็นนิทรรศการ โดยมีการจัดเตรียมสิ่งของจัดแสดงให้อยู่ในรูปที่ผู้อ่านวยให้ผู้เข้าชมสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเป็นสำคัญ และจัดให้มีการบริการเพิ่มเติมแก่ผู้ชมที่สนใจเป็นพิเศษ เช่น การจัดพิมพ์เอกสารความรู้ การจัดเตรียมผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ในการให้ความรู้ในรายละเอียด การจัดวิทยากรนำชม ฯลฯ (วิเชียร วิไลแก้ว. 2543 : 13)

2.1.2 ความคิดพื้นฐานและหลักการของพิพิธภัณฑ์สถาน

แนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน มีจุดกำเนิดจากการเก็บรวบรวมสะสม ทรัพย์สมบัติ วัตถุ ศิลปโบราณคดี หรือสิ่งแปลกประหลาดไว้เป็นสมบัติส่วนตัวมาก่อน ต่อมาภายหลังจึงได้เปิดให้สาธารณชนได้ชม ศึกษา และพัฒนาจนกระทั่งพิพิธภัณฑ์สถานกลายเป็นสถาบันถาวรเพื่อให้บริการทางการศึกษา และให้ความเพลิดเพลินแก่ประชาชนทั่วไป (เรื่องเดิม. 2543 : 16)

แนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏมีแนวความคิดหลักเพียง 2 แนวคิด คือ (เพ็ญพรรณ เจริญพร. 2540 : 66)

1. การอนุรักษ์

เป็นแนวความคิดที่เกิดจากการเห็นคุณค่าของวัตถุ หรือสิ่งของและต้องการจะรักษาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป เมื่อเข้าไปในพิพิธภัณฑ์ที่มีแนวความคิดอนุรักษ์ ก็จะมีป้ายห้ามต่างๆ เช่น "ห้ามจับ" "กรุณาอย่าจับ" เป็นต้น ซึ่งก็เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดแก่วัตถุ และบางครั้งก็จะพบการจัดแสดง ที่ใช้แสงสลัวๆ ก็เนื่องมาจากการป้องกันแสงที่จะทำความเสียหายแก่วัตถุประเภทกระดาษ ภาพเขียน

การออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์ แนวคิดนี้ ก็จะต้องมีห้องและอาคารที่มั่นคงแข็งแรง ป้องกันการขโมยจากมนุษย์ และภัยธรรมชาติ เช่น ฝน แดด ความชื้น ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์สถานแนวความคิดการอนุรักษ์ในประเทศไทย เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งก็เริ่มจากแนวคิดในการอนุรักษ์แล้วก็มาเสริมทางด้านให้การศึกษาในยุคต่อมา

2. การให้การศึกษา

เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นหลังแนวความคิดอนุรักษ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ชม ดังนั้น สิ่งของต่างๆ ที่เอามาจัดแสดง ก็จะเน้นให้ผู้ชมได้รับความรู้ ได้รับการศึกษามากกว่าที่จะอนุรักษเมื่อเข้าไปในพิพิธภัณฑ์แนวคิดนี้ ก็จะพบป้าย "กรุณาจับหน่อย"

อาคารพิพิธภัณฑ์ก็จะได้รับการออกแบบ เช่นอาคารอาจเปิดโล่งเพื่อให้ความรู้สึกเชิงชุมชน ตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

แนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แนวความคิด เป็นเสมือนแนวทาง (Guideline) เริ่มต้นที่จะนำไปสู่ขั้นตอนในการทำงาน และยังบ่งบอกทิศทางของพิพิธภัณฑ์ที่จะดำเนินต่อไป

ภาพที่ 2.1 แสดงแนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน

พิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบัน มีแนวคิดและหลักการพื้นฐานที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างจากการจัดพิพิธภัณฑ์ในยุคต้นๆ อยู่หลายประการ ขณะเดียวกันหลักการเดิมบางประการก็ยังคงอยู่ ซึ่งสามารถสรุปหลักการของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ดังนี้ (นิคม มูลิกะคามะ และคณะ. 2521 : 4)

1. เพื่อรวบรวมเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรม ทุกประเภทของชาติไว้มิให้เสื่อมสูญ และจัดแสดงให้ประชาชน ได้ศึกษาค้นคว้า หาความรู้

2. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารทุกสาขาของศิลปวิทยา เช่น โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติชาติพันธุ์วิทยา เทคโนโลยี และนวัตกรรมต่างๆ เป็นต้น โดยแหล่งข้อมูลเหล่านี้ สามารถให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางด้วย

3. เพื่อเป็นแหล่งศึกษานอกระบบ สำหรับผู้ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียน และเพื่อเป็นแหล่งที่สามารถจัดสื่อการเรียนที่มีคุณภาพและเหมาะสม เพื่อสนองความต้องการของสถานศึกษา นักเรียนและนักศึกษา ให้เข้ามาใช้สื่อเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสมภาคกัน ทั้งยังสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรมทางวิทยาศาสตร์นอกระบบโรงเรียน กิจกรรม ค่ายวิชา

การเพื่อฝึกฝนความมีระเบียบวินัย ความรักสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์ทรัพยากร และการรักษาสิ่งแวดล้อมให้สมดุล เป็นต้น

4. เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ให้ความเพลิดเพลินแก่ประชาชนทุกวัย ขณะเดียวกันก็ช่วยให้เกิดการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยจัดสื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจและเกิดความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ ตลอดจนจัดสวนและสภาพแวดล้อมให้สวยงามร่มรื่นและให้บริการเพื่อการพักผ่อน เช่นเดียวกับสวนสาธารณะทั่วไป

5. เพื่อจัดให้เป็นแหล่งส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งจากภายในประเทศและจากต่างประเทศ ให้เข้ามาศึกษาชื่นชมกับมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ

6. เพื่อมุ่งส่งเสริมให้เป็นสถาบันการศึกษาเปิดอย่างแท้จริง ที่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้ามาแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลา อย่างเท่าเทียมกัน

2.1.3 บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถาน

บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่พึงจะมีต่อชุมชนที่พิพิธภัณฑ์สถานนั้นตั้งอยู่ ที่สำคัญมีอยู่ 3 ประการ คือ บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม บทบาททางเศรษฐกิจ และบทบาททางการเมือง (มงคล สราวุธสุข. 2541 : 137) อาจสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถาน

บทบาท	รายละเอียด
-บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม	1. เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของสังคม 2. เป็นองค์กรที่สงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม 3. เป็นองค์กรที่ให้บริการทางการศึกษาแก่คนในสังคมและต่างถิ่น 4. เป็นองค์กรที่สร้างจิตสำนึก และความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคม
-บทบาททางเศรษฐกิจ	เป็นสถานที่พักผ่อนและท่องเที่ยวของคนในสังคมและต่างถิ่น
-บทบาททางการเมือง	1. ทำให้คนในสังคมรู้จักตนเอง, รักถิ่น, อยู่ร่วมกันอย่างปกติ 2. ประสานให้คนในท้องถิ่นอื่นเข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง

ในส่วนหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานนั้น โดยสรุปจะมีองค์ประกอบหลักอยู่ 8 ประการ ซึ่ง

นิคม มุสิกคามะ (2521 : 4) และ จิรา จงกล (ม.ป.ป. : 32-46) ได้อธิบายถึงรายละเอียด ดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1) การรวบรวมวัตถุ (Collecting) พิพิธภัณฑ์สถานมีพัฒนาการมาจากการรวบรวมวัตถุ ซึ่งมีที่มาจากการเก็บรวบรวมวัตถุหลายทาง ได้แก่

1.1) การรับบริจาค บางแห่งจะเลือกสิ่งของที่รับบริจาคตามประเภทของตน ในขณะที่พิพิธภัณฑ์สถานประเภททั่วไป (general museum) มักจะรับบริจาคสิ่งของทุกประเภท

1.2) ผลจากการขุดค้นทางโบราณคดี การปฏิบัติงานสนามของนักมานุษยวิทยา หรือผลงานการประดิษฐ์ของนักวิทยาศาสตร์

1.3) การรวบรวมวัตถุโดยจัดซื้อ พิพิธภัณฑ์สถานใหญ่ๆ มักจะตั้งงบประมาณไว้ค่อนข้างสูงสำหรับจัดซื้อของที่มีคุณค่าสำคัญ

1.4) การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างพิพิธภัณฑ์สถาน โดยการประเมินคุณค่าสิ่งของให้ใกล้เคียงกัน และสิ่งของที่จะแลกเปลี่ยนกันนั้น มักจะเป็นสิ่งของที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งนั้นมีเป็นจำนวนมาก

2) ตรวจสอบ จำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying, Research) เมื่อพิพิธภัณฑ์สถานได้รับวัตถุไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด จะต้องมีการตรวจสอบ แยกประเภท กำหนดอายุ แบบสมัย ที่มา ฯลฯ หน้าที่นั้นนอกจากจะตรวจสอบสิ่งของที่จะนำเข้ามาแล้วยังต้องทำหน้าที่บริการแก่ประชาชนที่นำวัตถุมาขอรับการตรวจสอบ การให้บริการตรวจสอบนี้มีความสำคัญมาก ส่งผลให้พิพิธภัณฑ์สถานกลายเป็นสถาบันทางวิชาการ

งานการศึกษาวิจัย เป็นอีกหน้าที่ของภัณฑารักษ์ซึ่งสามารถเผยแพร่ให้ความรู้และสนับสนุนการเป็นสถาบันทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์สถาน

3) การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุทุกชิ้นที่เก็บรวบรวมในพิพิธภัณฑ์สถานเป็นงานสำคัญยิ่ง เนื่องจากจะต้องใช้เป็นหลักฐานไม่ให้เกิดการสูญหาย หรือการทุจริตของเจ้าหน้าที่แล้ว ยังเป็นทะเบียนประวัติเพื่อความสะดวกในการค้นคว้ารายละเอียดและอ้างอิง

4) ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation) วัตถุทุกชิ้นที่จะนำเข้าเก็บรักษาในคลัง หรือจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องมีการตรวจสอบสภาพ การทำความสะอาด ปฏิบัติการป้องกันการเสื่อมสภาพโดยนักวิทยาศาสตร์เฉพาะทาง

5) รักษาความปลอดภัย (Museum security) พิพิธภัณฑ์สถานมีหน้าที่ปกป้องสงวน และรักษาวัตถุ ให้ปลอดภัยทั้งจากการเสื่อมชำรุดตามกาลเวลา สภาพแวดล้อม โจรภัย อัคคีภัย และภัยอื่นๆ

6) การจัดแสดง (Exhibition) ประชาชนไปพิพิธภัณฑ์สถานก็เพื่อชมการจัดแสดงนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งใดจัดแสดงได้ดีตรงกับความสนใจของประชาชน สามารถให้ได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ก็จะสามารถดึงดูดให้มีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมาก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์สถาน ประกอบด้วยการจัดแสดงนิทรรศการประจำ (permanent exhibition) และนิทรรศการชั่วคราว (temporary exhibition) ซึ่งนิทรรศการประจำ นั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าจัดแสดงอย่างถาวร หากแต่จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นประจำเพื่อเรียกความสนใจของผู้ชมนั่นเอง นอกจากนี้ทั้งสองประเภทที่จัดภายในอาคาร พิพิธภัณฑ์สถานแล้ว ยังสามารถจัดนิทรรศการแบบเคลื่อนที่ (travelling exhibition) โดยการจัดนิทรรศการในยานพาหนะเคลื่อนย้าย ไปจัดแสดงและบริการในชุมชนต่างๆ

7) **หน้าที่ให้การศึกษา (Museum education)** หน้าที่ให้การศึกษาเป็นหน้าที่ ที่พิพิธภัณฑ์สถาน เพิ่งจะตื่นตัวหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พิพิธภัณฑ์สถานในสมัยก่อนหน้านั้นจะมีลักษณะเป็นสถาบันค้นคว้าวิจัย (research education) ที่มีวัตถุประสงค์เป็นหลักฐาน พิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบันจะต้องจัดให้มีกิจกรรมและบริการด้านการศึกษาก่อนคนทุกเพศทุกวัย ทุกระดับความรู้ ซึ่งรวมถึงบุคคลกลุ่มพิเศษ เช่น คนพิการ หูหนวก ตาบอด และนอกจากการบริการภายในพิพิธภัณฑ์สถานแล้ว ยังจัดกิจกรรมนำวัตถุออกไปจัดแสดง ให้ความรู้ความเพลิดเพลินแก่ชุมชนในชนบท ทั่วไทยอีกด้วย พิพิธภัณฑ์สถานสามารถจัดบริการการศึกษาได้หลายรูปแบบ เช่น

- 7.1) การจัดนิทรรศการ ซึ่งเป็นวิธีหลักของพิพิธภัณฑ์สถานโดยทั่วไป
- 7.2) การบริการนำชมพิพิธภัณฑ์
- 7.3) การบริการนำเที่ยวโบราณสถาน หรือสถานที่ที่น่าสนใจ
- 7.4) การจัดบรรยาย การอภิปราย สัมมนา
- 7.5) จัดตั้งศูนย์โสตทัศนศึกษา ควบคุมดูแล ดำเนินการและรับผิดชอบห้องบรรยาย การควบคุมบริการอุปกรณ์การศึกษาต่างๆ การผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ความรู้
- 7.6) ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร บริการความรู้สู่ประชาชน เก็บรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อเป็นสมบัติของชาติ และใช้จัดแสดงกิจกรรมเพื่อการศึกษาแก่ประชาชน
- 7.7) จัดพิมพ์เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ
- 7.8) จัดรายการเผยแพร่ความรู้สู่สื่อมวลชนแขนงต่างๆ
- 7.9) จัดสอนพิเศษ อบรมวิชาเฉพาะ
- 7.10) ให้อิมคิลปวัตถุ
- 7.11) บริการสอนในระบบโรงเรียน โดยการจัดเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษ
- 7.12) ร่วมร่างหลักสูตรการเรียน จัดทำบทเรียนเฉพาะเรื่องเป็นการเน้นเนื้อหา รายละเอียดตามหลักสูตรการเรียนการสอน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8) **หน้าที่ทางสังคม (Social function)** หน้าที่นี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กับงานด้านการศึกษา เมื่อกล่าวว่าพิพิธภัณฑ์สถานมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม นั้นหมายความว่าพิพิธภัณฑ์สถานต้องเป็น สถาบันที่เปลี่ยนแปลงปรับตัว ไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดำเนินกิจการตามความต้องการของสังคม จัดบริการแก่ชุมชน และสามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชน (community center)

พิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบัน ได้พยายามพัฒนาบริการความสะอาดกสบายแก่ผู้เข้าชม สร้างบรรยากาศให้ผู้เข้าชมรู้สึกว่าได้รับการต้อนรับ มีความสบายกายสบายใจเพลิดเพลินอยู่ตลอดเวลา มีห้องจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม ร้านจำหน่ายหนังสือและของที่ระลึก จัดบริการสาธารณะ เช่น โทรศัพท์ ไปรษณีย์ มีห้องสุขาสะอาดและเพียงพอ ห้องนั่งพักผ่อน ห้องสมุด สำหรับการค้นคว้า

การจัดกิจกรรมเสริมอื่นๆ ก็นับว่ามีความสำคัญในการบริการ เช่น การจัดบรรเลงดนตรี จัดแสดงละคร จัดเป็นศูนย์วัฒนธรรมชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง (Open Air Museum) ที่มักจัดการละเล่นตามเทศกาล จัดงานมหกรรมพื้นเมือง เพื่อดึงดูดผู้ชมให้เข้าชมได้เป็นจำนวนมาก

การประชาสัมพันธ์ข่าวสารของพิพิธภัณฑ์สถาน เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ จะเป็นการประสานสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์สถานกับประชาชน โดยพิพิธภัณฑ์สถานจัดให้มีแผนกประชาสัมพันธ์ (public relation) ที่คอยทำหน้าที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือให้ประชาชนเกิดความ เป็นกันเองใกล้ชิด และรู้สึกว่าพิพิธภัณฑ์สถานนั้นเป็นของประชาชนที่จะมาใช้บริการได้ทุกโอกาส

งานทั้งหมดของพิพิธภัณฑ์สถาน (หน้าที่ 8 ประการ) สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน คืองานหลัง ฉากและงานหน้าฉาก หน้าที่หลังฉากคืองาน 5 ประการแรก และงานหน้าฉาก คืองานที่จะต้องติด ต่อสัมพันธ์กับประชาชนที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานนั้น ซึ่งมีหลากหลายพื้นฐานและมีความต้องการ ในการชมที่แตกต่างกัน ดังนั้นพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องมีความพร้อมต่อความหลากหลายเหล่านี้

ภาพที่ 2.2 แสดงหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ดังนั้นการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์สถาน จะต้องคำนึงถึงหน้าที่ (Museum functions) ที่ต้องเป็นสถาบันของประชาชน เป็นศูนย์ชุมชน และบริการชุมชนซึ่งประกอบด้วยประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา เป็นสถานที่ซึ่งสามารถให้ความรู้และความสนุกเพลิดเพลินบันเทิงใจ และยิ่งกว่านั้นยังจะต้องนำพิพิธภัณฑ์สถานไปสู่ชุมชนทุกแห่งหนที่อยู่ห่างไกลอย่างทั่วถึง และมีการพัฒนาบริการหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม (จิรา จงกล. ม.ป.ป. : 32)

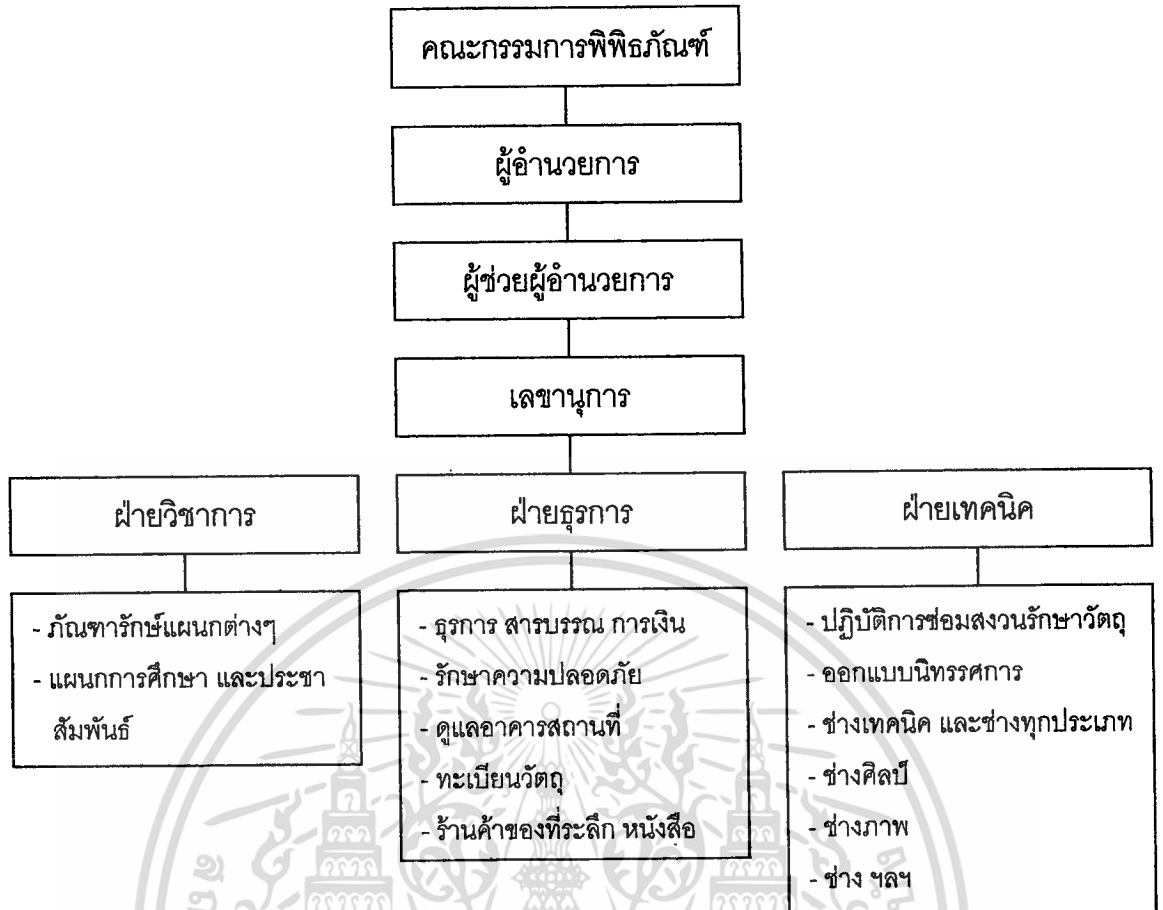
2.1.3.1 การแบ่งส่วนงานภายในพิพิธภัณฑ์สถาน

พิพิธภัณฑ์สถานใดก็ตาม เมื่อตั้งขึ้นจะต้องมีการวางแผนงานเพื่อความมั่นคงของพิพิธภัณฑ์สถานนั้น และการดำรงอยู่อย่างถาวรสืบไปในอนาคต ผู้รับผิดชอบหรือเจ้าของพิพิธภัณฑ์สถานจะเป็นผู้วางรากฐานการบริหารงาน โดยผ่านคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้น ให้ทำหน้าที่ ดังนี้

1. วางนโยบาย แนวทางการบริหารพิพิธภัณฑ์สถาน
2. วางนโยบาย ปรับปรุง พัฒนาพิพิธภัณฑ์สถาน
3. เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถาน
4. ช่วยเหลือสนับสนุนแก้ไขทางงบประมาณเพิ่ม
5. ควบคุมดูแลผลประโยชน์ และจัดหาผลประโยชน์

โดยมีคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นนี้ทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถาน

พิพิธภัณฑ์สถานขนาดมาตรฐานทั่วไปจะแบ่งส่วนงานภายในดังแผนภูมิข้างล่าง ถ้าเป็นพิพิธภัณฑ์สถานขนาดเล็กก็ย่อส่วนลง เช่น มีแต่ผู้อำนวยการ ไม่มีผู้ช่วย หรือไม่มีเลขานุการ ฝ่ายวิชาการก็อาจมีแผนกน้อยลง ฝ่ายเทคนิคก็อาจมี work shop เล็กๆ มีเจ้าหน้าที่จำกัด อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์สถานขนาดไหน การบริหารงานจะต้องมีเจ้าหน้าที่ทั้ง 3 ฝ่าย มิฉะนั้นจะมีสภาพเพียงสถานที่เก็บรักษาวัตถุ ไม่ใช่พิพิธภัณฑ์สถาน (จิรา จงกล. ม.ป.ป. : 89-90)

ภาพที่ 2.3 แสดงการแบ่งส่วนงานภายในพิพิธภัณฑสถาน

2.1.3.2 ผู้ใช้บริการพิพิธภัณฑสถาน

ประเภทของผู้ใช้บริการที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑสถาน สามารถจำแนกออกได้หลายลักษณะตามความมุ่งหมายและปัจจัยที่ใช้ประกอบการพิจารณา อาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้

1) ทศนะของผู้เชี่ยวชาญการพิพิธภัณฑสถานขององค์การ UNESCO ได้แบ่งชนิดของผู้เข้าชมออกเป็น 3 กลุ่ม ตามทางความคิด การศึกษา และธรรมเนียม (นิคม มุสิกะคามะ และคณะ. 2521 : 36)

-นักเรียน (Pupils) กลุ่มผู้ชมที่เป็นนักเรียน เป็นกลุ่มที่ต้องการความเพลิดเพลิน มีความพอใจกับการจัดแสดงในแบบง่ายๆ เพื่อการเรียนรู้จดจำค้นหาประสบการณ์ และมีความตื่นตัวในการเรียนรู้ และสนใจความงามของวัตถุในห้องจัดแสดง

-ผู้เข้าชมทั่วไป (Adult) กลุ่มผู้ชมทั่วไป ได้แก่ กลุ่มผู้ชมที่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มผู้ชมกลุ่มใหญ่ที่สุด ผู้เข้าชมกลุ่มนี้มีความต้องการคำแนะนำในด้านความสำคัญของวัตถุ และความประทับใจในวัตถุที่จัดแสดง ตลอดจนต้องการคำอธิบายประกอบ และการจัดแสดงที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุที่จัดแสดง

-ผู้สนใจพิเศษ หรือ ผู้เชี่ยวชาญ (Experts of Specialist) เป็นกลุ่มผู้ชมที่มีความ

ต้องการวัตถุที่จัดแสดงอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา หรือการค้นคว้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2) ทักษะของ Dr. P.H. Pott ได้เสนอความคิดเห็นเรื่องประเภทของผู้เข้าชมในคราวประชุมกิจการพิพิธภัณฑ์ที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2506 ด้วยการแบ่งประเภทของผู้เข้าชม ตามลักษณะและรสนิยมดังนี้ (นิคม มุสิกคามะ และคณะ. 2521 : 37-38)

- ผู้เข้าชมเพื่อความเพลิดเพลิน (Romantic Approach) เป็นกลุ่มผู้เข้าชมที่ชอบการท่องเที่ยว และแสวงหาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจผู้เข้าชมกลุ่มนี้ ต้องการได้รับความเพลิดเพลินจากการเข้าชมวัตถุที่จัดแสดง
- ผู้เข้าชมเพื่อสุนทรียภาพและความงาม (Aesthetic Approach) เป็นกลุ่มผู้เข้าชมที่ส่วนมากเคยเข้ามาชมแล้ว รู้คุณค่าความงาม ความสำคัญของวัตถุที่จัดแสดง และการจัดแสดง
- ผู้เข้าชมเพื่อการค้นคว้า (Intellectual Approach) เป็นกลุ่มคนที่สนใจพิจารณาวัตถุที่จัดแสดง เพื่อให้ทราบถึงวิวัฒนาการ หรือเพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบการศึกษาค้นคว้า

3) ตามทัศนะของ จิรา จงกล (ม.ป.ป. : 179-180) ได้แบ่งกลุ่มผู้ชมจากการรวบรวมสถิติผู้เข้าชม ดังนี้คือ

-กลุ่มประชาชนทั่วไป (General Public) นิยมเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานในวันสุดสัปดาห์ หรือวันหยุดงาน เป็นประชาชนทั่วไปที่อาจไม่มีความรู้เป็นภูมิหลังเกี่ยวกับเรื่องราววัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน การเข้าชมไม่มีวัตถุประสงค์เฉพาะต้องการชมของแปลกที่ไม่เคยพบเห็น เป็นการหาความเพลิดเพลินโดยทั่วไป มากกว่าการหาความรู้

-กลุ่มนักท่องเที่ยว (Tourists) ในปัจจุบันการคมนาคมทั่วโลกรวดเร็วมาก ประชาชนจากประเทศหนึ่ง เดินทางไปประเทศอื่นๆ กันอย่างคับคั่ง พิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบันจึงเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยนักท่องเที่ยวส่วนมากจะประกอบไปด้วยคนที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน และมีความต้องการเรียนรู้เรื่องราวของวัตถุไม่เพียงแต่เที่ยวดูเพลินๆ

-กลุ่มนักวิชาการและนักปราชญ์ (Scholars) ผู้ชมประเภทนี้จะมีไม่มากนักและมีความรู้พื้นฐานเรื่องราวของวัตถุที่จัดแสดงไว้เป็นอย่างดี โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาหาข้อมูลและไม่สนใจเทคนิคการจัดแสดง

-นักเรียน (School Children) เป็นกลุ่มผู้ชมที่มีจำนวนมากที่สุดและมีความต้องการในการบริการมากกว่าประเภทอื่น มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือต้องการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ดังนั้นการจัดแสดงที่มีคำบรรยายทางวิชาการ จึงเป็นประโยชน์มากสำหรับผู้ชมกลุ่มนี้

2.1.4 ประเภทของพิพิธภัณฑ์สถาน

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (ไอคอม) ได้จำแนกประเภทของพิพิธภัณฑ์สถานออกเป็นสาขาต่างๆ ตามหัวข้อจากการอภิปรายของนักการพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆ ทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2506 ได้เป็น 9 สาขา ประกอบด้วย (นิคม มูลิกะคามะ. 2536 : 13 ; ธีรศักดิ์ อัครบรร. 2542 : 92-94)

1. พิพิธภัณฑ์สถานทางศิลปะ (Museum of Arts) รวบรวมและจัดแสดงงานทางด้านศิลปะแขนงต่างๆ ตลอดจนศึกษาวิวัฒนาการของศิลปะหรือประวัติศาสตร์ศิลป์ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม และรวมถึงศิลปะแขนงอื่นๆ เช่น ลายผ้า ภาพถ่าย เป็นต้น

2. พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะร่วมสมัย (Gallery of Contemporary Arts) เป็นการ จัดแสดงศิลปะ ปัจจุบันที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้น ได้แก่ ศิลปะสมัยใหม่ และศิลปะประยุกต์ เป็นต้น

3. พิพิธภัณฑ์สถานทางธรรมชาติวิทยา (Natural History Museum) จัดแสดงทางธรณีวิทยา พฤกษศาสตร์ สัตววิทยา เป็นต้น

4. พิพิธภัณฑ์สถานทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกล (Museum of Science and Technology) จัดแสดงเกี่ยวกับผลงานของนักวิทยาศาสตร์แขนงต่างๆ งานแสดงเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

5. พิพิธภัณฑ์สถานทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา (Museum of Anthropology and Ethnology) ประกอบด้วย

5.1 พิพิธภัณฑ์สถานชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological Museum)

5.2 พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะพื้นเมือง (Folk Arts Museum)

5.3 พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง (Open Air Museum)

6. พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี (Museum of History and Archaeology) จัดแสดงเกี่ยวกับความเป็นมาของมนุษย์ในอดีตสร้างความเข้าใจระหว่างสังคม มนุษย์แสดงร่องรอยอารยธรรมต่างๆ ในอดีต แยกออกเป็น 3 ประเภทย่อย ดังนี้

6.1 พิพิธภัณฑ์สถานทางโบราณคดี (Museum of Archeology)

6.2 พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์ (Historical Museum)

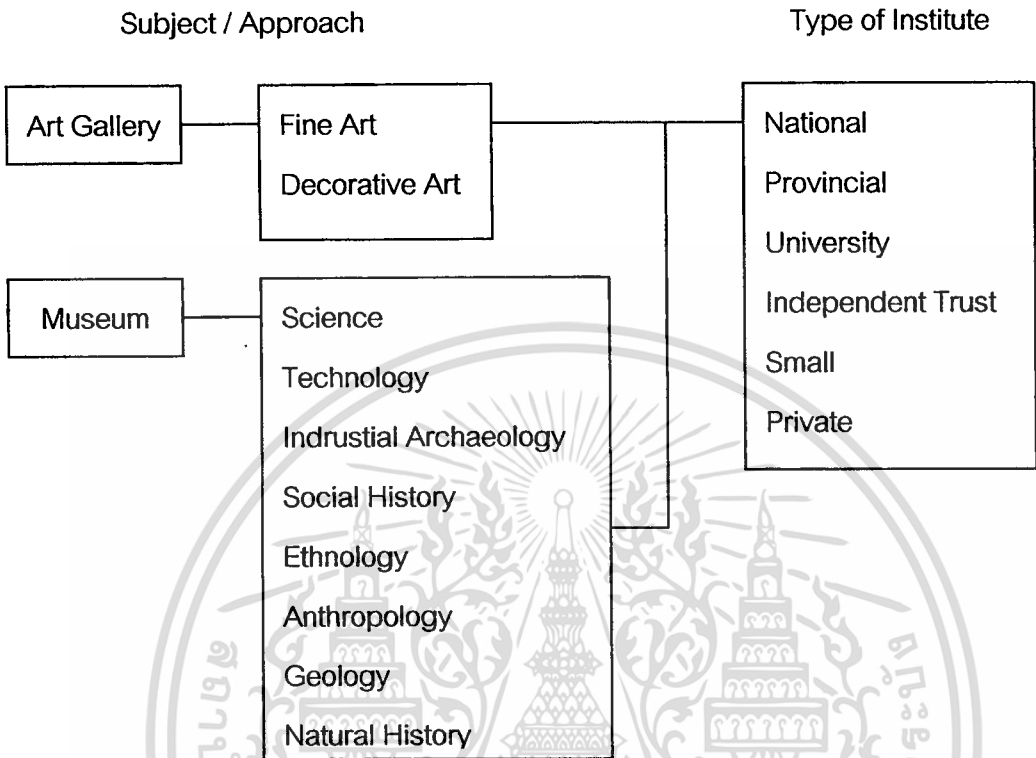
6.3 พิพิธภัณฑ์สถานประจำโบราณสถาน (Site Museum)

7. พิพิธภัณฑ์สถานประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Regional Museum / City Museum) ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถาน que จัดแสดงเรื่องราวของท้องถิ่นต่างๆ

8. พิพิธภัณฑ์สถานแบบพิเศษ (Specialized Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์เฉพาะสาขาวิชาโดยเฉพาะ หรือมีเรื่องราวเฉพาะองค์กร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

9. พิพิธภัณฑ์สถานของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา (University Museum)
เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดขึ้นในสถานศึกษา อาจจะเจาะจงสาขาวิชาหรือไม่ก็ได้

ภาพที่ 2.4 แสดงการแบ่งประเภทของพิพิธภัณฑ์สถาน
ที่มา : สรุปจาก Mathews (1991 : 4)

2.1.5 การจัดแสดงนิทรรศการ

หน้าที่ประการสำคัญของพิพิธภัณฑ์สถาน คือการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยผ่านการจัดแสดงนิทรรศการ เป็นกิจกรรมที่พิพิธภัณฑ์สถานแต่ละแห่งจะขาดเสียมิได้ (นิคม มุสิกคามะ. 2536 : 77) ซึ่งนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถานทำหน้าที่เป็น “สื่อ” ที่มุ่งเน้นให้ผู้ชมได้รับสาระและความบันเทิงไปในเวลาเดียวกัน ความสนุกสนานเพลิดเพลินในระหว่างเข้าชมถือว่าเป็นประสบการณ์ที่สำคัญที่ผู้ชมควรจะได้รับ ในขณะที่เดียวกันการถ่ายทอดเนื้อหาทางวิชาการก็ควรได้รับการนำเสนออย่างเหมาะสมด้วย (กชพร หัสติน. 2543 : 1)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์สถานจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ มักจะตัดสินด้วยผลงานการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์มากกว่าสิ่งอื่นใด (จิรา จงกล. ม.ป.ป. : 175)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.5.1 ความหมายของนิทรรศการ

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2542 : 8-9) ได้สรุปความหมายของนิทรรศการจากนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ไว้ดังนี้

เป็รื่อง กุมุท (2526 : 7) ได้อธิบายความหมายของนิทรรศการ ในเชิงพฤติกรรมมนุษย์ อย่างกว้างขวาง และชัดเจนว่า นิทรรศการเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีบทบาทและอิทธิพลมากขึ้นทุกขณะ ทั้งด้านการศึกษาวิทยาศาสตร์ ธุรกิจ สังคม การเมือง การอุตสาหกรรม และอื่นๆ นอกจากนี้ เป็รื่อง กุมุท ยังได้ให้ความหมายของนิทรรศการใน ทศนะคติของผู้จัดว่า เป็นวิธีอันทรงประสิทธิภาพในการกระตุ้นให้ผู้คนสนใจในวัตถุ และแนวความคิดอ่านเป็นวิธีการที่มักเข้าถึงประชาชน ได้เมื่อวิธีการอื่นๆ ไม่สามารถทำได้ เพราะความหมายในทัศนะของผู้ชมหรือประชาชน นิทรรศการย่อมหมายถึง โอกาสของการเห็น การชื่นชม และการเรียนรู้บางอย่างที่เกินปกติวิสัย จะได้มีโอกาสเช่นนั้น เส้นห์ของนิทรรศการอยู่ที่ความพิเศษหรือโอกาสที่หายาก หรือจะหา มาได้เป็นบางครั้งคราวเท่านั้น

วัฒน์ะ จูฑะวิภาต (2528 : 7) ได้อธิบายความหมายของนิทรรศการในแง่ของการจัดแสดงนิทรรศการว่า นิทรรศการ คือ การให้การศึกษาอย่างหนึ่งด้วยการแสดงงานให้ชม อาจจะมีผู้บรรยายให้ฟังหรือไม่ก็ได้ การแสดงอาจจะแสดงนอกหรือในอาคารก็ได้ ซึ่งจะประกอบด้วยของจริง สิ่งจำลอง ภาพถ่าย และแผนภูมิสิ่งของต่างๆ ที่จะนำออกมาแสดง แต่ในการจัดเตรียมจะต้องจัดอย่างมีระเบียบเรียบร้อย ดูง่าย และคำนึงถึงความชัดเจน รวมทั้งก่อให้เกิดความรู้ ช่วยให้ผู้นดูมีความเข้าใจข้อมูลโดยใช้ข้อความสั้นๆ อธิบายประกอบ ซึ่งควรจะต้องมีความน่าดูน่าชมด้วย

ชม ภูมินาค (ม.ป.ป. : 243) อธิบายความหมายในเชิงของนิทรรศการเพื่อการศึกษาว่า หมายถึง การนำเอาทัศนวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เช่น แผนภาพ แผนภูมิ รูปภาพ กราฟ วัสดุสามมิติ ของจริง และของตัวอย่าง เป็นต้น มาจัดแสดงเพื่อเป็นการสื่อสารทางความคิด และความรู้ให้กับบุคคลระดับต่างๆ เช่น ครู นักเรียน นักศึกษา ฯลฯ ตามโครงการเรื่องที่วางไว้

สำหรับวัตถุประสงค์ในการจัดนิทรรศการนั้น วัฒน์ะ จูฑะวิภาต (2542 : 5) ได้แสดงความเห็นว่าโดยทั่วไปแล้วสามารถแบ่งวัตถุประสงค์ในการจัดแสดงนิทรรศการออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. เพื่อให้การศึกษาในด้านต่างๆ แก่กลุ่มประชาชนที่เป็นเป้าหมาย
2. เพื่อเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารเหตุการณ์ต่างๆ และประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสถาบันให้กลุ่มเป้าหมายรู้
3. เพื่อกระตุ้น แรงเร้ากลุ่มเป้าหมาย ให้ร่วมมือกับสถาบันหรือเปลี่ยนทัศนคติของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อสถาบันไปในทางที่พึงประสงค์
4. เพื่อสร้างความบันเทิงสนุกสนาน ความพึงพอใจ แก่กลุ่มเป้าหมาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากคำนิยามความหมายและวัตถุประสงค์ของนิทรรศการในแง่มุมมองต่างๆ ในข้างต้นนั้น จึงสรุปได้ว่า นิทรรศการหมายถึง การวางแผนการถ่ายทอดการเรียนรู้โดยอาจจะใช้สื่อทัศนวัสดุ เครื่องมือสื่อทัศนศึกษา และกิจกรรมสื่อทัศนศึกษา อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผสมผสานกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้ชมได้รับรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนมุ่งชักจูงความคิด ความสนใจ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้จัดทำหนดไว้ (ธีรศักดิ์ อัครบรร. 2542 : 9)

2.1.5.2 หลักการในการจัดแสดงนิทรรศการ

จิรา จงกล (2523 : 25) ได้กล่าวถึงปรัชญาการจัดแสดงนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สถานสมัยใหม่ ถือเป็นหลักว่า นิทรรศการจะต้องเร้าหรือส่งเสริม ให้เกิดผลในทางสังคม ส่งเสริมทัศนคติที่ดี เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า เกิดความรู้สึกรักใคร่จิตนาการมีชีวิตชีวาพลัดพลิน พิพิธภัณฑ์สถาน แต่ละประเภท อาจใช้เทคนิคการจัดแสดงที่แตกต่างกัน แต่โดยหลักการพื้นฐานแล้ว มีหลักการเดียวกันดังนี้ คือ

1) ความสำคัญของการจัดแสดงนิทรรศการอยู่ที่วัตถุ นิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สถานต่างกับนิทรรศการทั่วไป ก็คือ ต้องเน้นความสำคัญที่วัตถุ ส่วนคำบรรยายหรือส่วนประกอบอย่างอื่น เป็นเพียงองค์ประกอบที่ช่วยให้วัตถุที่จัดแสดงมีความหมายสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การจัดแสดง การเน้นที่องค์ประกอบหรือเทคนิคต่างๆ จนมากเกินไปนั้น จะทำให้ลดความสำคัญของวัตถุที่จัดแสดง เนื่องจากศิลปวัตถุที่มีความงามในตัว ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นให้ศิลปวัตถุเด่น องค์ประกอบจะมีเพียงจากหลัง สีและแสงที่เสริมความงามให้เป็นจุดเด่น และเกิดความประทับใจมากที่สุด

การจัดแสดงนิทรรศการพิพิธภัณฑ์สถาน เป็นการนำวัตถุที่สำคัญออกแสดง ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประเภทใด ความสำคัญมากที่สุดอยู่ที่วัตถุ

2) การให้เรื่องราว ความรู้เกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดงนิทรรศการ องค์ประกอบที่จะทำให้วัตถุมีความหมาย ความสำคัญ จะต้องมีความหมายและการจะให้ความหมายอย่างไร การใช้เทคนิคอะไรนั้น อยู่ที่ความเหมาะสมและเรื่องที่จัดแสดง พิพิธภัณฑ์สถานประเภทวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา จะต้องใช้องค์ประกอบ เช่น ตัวหนังสือบรรยาย แผนที่ และอื่นๆ เพื่อให้เรื่องราวเกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง

3) การจัดแสดงนิทรรศการ วัตถุประสงค์จะต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ให้เรื่องราวขึ้นตอนไปตามลำดับ จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวติดต่อกัน ฉะนั้น ในการจัดแสดงจึงต้องมีหัวเรื่องเป็นหัวเรื่องใหญ่ หัวเรื่องย่อย ซึ่งมีความสัมพันธ์ประสานรับกันเป็นลำดับ

4) ให้ความประทับใจ เฟลิดเฟลิน ความชื่นชม เห็นความสำคัญและคุณค่าของวัตถุ ให้ผู้ชมได้ยอมรับว่าพิพิธภัณฑ์สถานได้รวบรวม สงวนรักษา และจัดแสดงนิทรรศการไว้นั้น มีคุณค่าสูง ควรแก่การคุ้มครองรักษาให้คงอยู่ตลอดไป

5) การจัดแสดงนิทรรศการ ต้องถือหลักจัดอย่างง่าย ๆ คือไม่จัดแสดงให้ดูซับซ้อน พิสดาร สับสน แต่จะต้องวางแผนออกแบบให้พอเหมาะพอสม ไม่มากไม่น้อย ถ้าหากจัดเกะกะ รก ไม่เป็นระเบียบ หรือดูซับซ้อน จะทำให้ขาดความสำคัญ คนดูจะเบื่อหน่าย ขาดความสนใจ และไม่เกิดความประทับใจ การใช้หลักการจัดอย่างง่าย ๆ แต่ดูมีความสำคัญ จะทำให้เกิดความประทับใจ ให้ความรู้สึกเห็นคุณค่า และไม่เบื่อหน่ายแม้จะเข้าชมอีกหลายๆ ครั้ง

6) ให้ความปลอดภัยแก่วัตถุ จะใช้วิธีการหรือเทคนิคใดก็ตาม จะต้องพิจารณาว่า การจัดแสดงนิทรรศการนั้นจะทำให้วัตถุเสียหายหรือไม่ และปลอดภัยจากโจรกรรมหรือไม่ หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องคุ้มครอง สงวนรักษาวัตถุให้คงอยู่ตลอดไป ไม่ให้เกิดความเสื่อมสภาพเสียหายแตกหัก ไม่ให้ถูกโจรกรรม การจัดแสดงนิทรรศการ จะต้องระมัดระวังเรื่องอุณหภูมิ ความร้อน ความเย็น ฝุ่นละออง ความชื้น แสงสว่างซึ่งจะทำให้วัตถุเสียหาย เสื่อมสภาพได้ นอกจากนั้น การใช้เทคนิคการจัด เช่น ติดวัตถุไว้บนผนังตู้ จะต้องระมัดระวังว่าจะใช้วัสดุอะไร ทำอย่างไรวัตถุจึงไม่เสียหาย เช่น ศิลปวัตถุ เป็นงานชิ้นเล็ก ใช้กาวทาติดผนังตู้ก็อาจทำความเสียหายแก่วัตถุ จัดแสดงผ้าใช้เข็มหมุดหรือคลิปโลหะ ก็จะเป็นสนิม ผ้าเสียหาย ใช้แสงไฟฟ้าจัดก็อาจทำให้ผ้าเสียหาย สีซีด เป็นต้น

สิ่งของมีค่าเครื่องเพชรทอง ซึ่งเป็นของล่อใจการโจรกรรม ในสมัยก่อนการจัดแสดงนิทรรศการจะอยู่ในห้องมั่นคง ห้องลูกกรงเหล็ก ซึ่งไม่น่าสนใจ แต่ในปัจจุบันมีวัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่ที่จะจัดทำตู้ใส่ได้อย่างปลอดภัย สวยงาม เช่น ตู้กระจกปลอดภัย ประตูเป็นต้น และยังมีระบบสัญญาณภัยช่วยอีกด้วย การจัดแสดงนิทรรศการสมัยใหม่จึงสวยงาม น่าชม

นอกจากนี้ กษพร หัสดิน (2543 : 1-2) ได้กล่าวถึงแนวคิดและหน้าที่ของการจัดนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สถานว่า “นิทรรศการ” คือสื่อประเภทหนึ่งที่มีความคล้ายคลึงกับหนังสือหรือภาพยนตร์ นั่นก็คือการนำผู้ชมไปสู่โลกอีกโลกหนึ่งซึ่งมีความแตกต่างไปจากโลกในชีวิตประจำวัน หากแต่เป็นโลกแห่งความฝันและจินตนาการที่ผู้ชมแต่ละคนจะสามารถวาดฝันของตนได้อย่างอิสระ พร้อมกับมีการเรียนรู้เนื้อหาทางวิชาการประกอบไปในเวลาเดียวกันด้วย การจัดแสดงที่ดี จะให้ประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกับการได้อ่านหนังสือที่ดี การได้ชมภาพยนตร์ที่สนุกสนานหรือการได้ไปเที่ยวสวนสนุก จะแตกต่างกันบ้างก็ตรงที่ การเข้าชมนิทรรศการเป็นสิ่งที่ผู้ชมสามารถมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในสิ่งหนึ่งได้ เป็นการใช้เวลาว่างร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในสิ่งที่ตนมีความสนใจเป็นการเรียนรู้ด้วย “ความรู้สึก” “ความสนใจ” และด้วย “ความสนุกสนาน

เพลิดเพลิน” ดังนั้นบทบาทและหน้าที่ของการจัดแสดงนิทรรศการ ในพิพิธภัณฑ์สถานอาจแบ่งได้ 3 ประการ มีดังนี้คือ

1) เพื่อจัดแสดงสิ่งของ

พิพิธภัณฑ์ที่ปราศจากการจัดแสดงนิทรรศการก็เปรียบเสมือนห้องเก็บของที่หาประโยชน์อันใดมิได้ การจัดแสดงนิทรรศการ คือ การสร้างสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเป็นสามมิติ เพื่อเอื้อต่อการจัดแสดงสิ่งของที่มีลักษณะเป็นสามมิติ จึงเป็นการปรับเปลี่ยนและแปลความหมายจากข้อมูลทางวิชาการให้มีลักษณะเป็นบรรยากาศที่สามารถแตะต้อง และสัมผัสได้ผ่านสื่อต่างๆ ที่ใช้ในการจัดแสดง ซึ่งหากเนื้อหาที่จะนำมาจัดแสดงไม่สามารถที่จะปรับให้เป็นสภาพแวดล้อมสามมิติได้ หรือทำได้แต่จำเป็นต้องใช้คำบรรยายประกอบเป็นจำนวนมาก ก็แสดงว่าเรื่องนี้ไม่เหมาะสมต่อการนำมาจัดทำเป็นนิทรรศการ

2) เพื่อเป็นการสื่อสารข้อมูล

การสื่อสารจะประสบความสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อข้อมูลที่ผู้ชมได้รับ เป็นสิ่งเดียวกันกับข้อมูล que พิพิธภัณฑ์ต้องการจะนำเสนอ ดังนั้น เพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่าการสื่อสารในนิทรรศการจะเป็นผล พิพิธภัณฑ์ในอเมริกาจะใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินความต้องการและความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อการจัดแสดงในระหว่างขั้นตอนของการออกแบบการจัดแสดง เพื่อเป็นการรับประกันว่าเมื่อมีการจัดนิทรรศการนั้นๆ ขึ้น จะมีผู้ชมสนใจที่จะมาเข้าชมเป็นที่แน่นอน รวมทั้งผู้ชมจะมีความเข้าใจในเนื้อหาที่ทางพิพิธภัณฑ์ต้องการที่จะนำเสนอด้วย

3) เพื่อเป็นการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์

การเรียนรู้ในการจัดแสดง คือ การเรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส พิพิธภัณฑ์ในอเมริกาจะให้ความสำคัญต่อสื่อที่นำมาใช้ในการจัดแสดง ซึ่งจะมีหลากหลาย และไม่จำกัดอยู่แค่เพียงตาเห็นหรือสื่อชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมห่อหุ้มทั้งหมด สามารถที่จะสัมผัสหรือแตะต้องได้ผ่านประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างภายในเวลาเดียวกัน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในขณะที่ได้รับความเพลิดเพลินไปในเวลาเดียวกันด้วย

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักการสำคัญในการจัดแสดงนิทรรศการนอกเหนือไปจากการจัดแสดงวัตถุแล้วยังต้องถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวัตถุแสดงโดยผ่านสื่อที่มีรูปแบบที่ตอบสนองและกระตุ้นให้เกิดความเพลินเพลิน จะสามารถนำไปสู่เป้าประสงค์ที่วางไว้

2.1.5.3 ประเภทของการจัดแสดงนิทรรศการ

การจัดแสดงนิทรรศการอาจแบ่งแยกได้ 3 ประเภทตามลักษณะการจัดแสดง ได้แก่

1) **การจัดแสดงนิทรรศการถาวร** เป็นการ จัดแบบตายตัว แน่นนอน สำหรับห้องทั่วไปของพิพิธภัณฑ์ เป็นการ จัดแสดงหลักประจำสถานที่นั้นๆ จึงจัดทำอย่างเต็มที่สมบูรณ์ และสวยงาม ใช้วัสดุดี ราคาแพง มีความประณีตเป็นพิเศษ เนื่องจากการ จัดที่ยาวนานประมาณ 5-10 ปี หรือนานกว่านี้ ตามความเหมาะสมและจำเป็น จึงจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสักครั้งหนึ่ง

2) **การจัดแสดงนิทรรศการกึ่งถาวร** เป็นการ จัดแสดงแบบหมุนเวียนหรือเผยแพร่ หรือกระตุ้นเกิดบรรยากาศทางสร้างสรรค์ความรู้ เป็นเทคนิคทางการจัดแสดงที่ทำให้เกิดความสด ความใหม่อยู่เสมอ เป็นที่สนใจของประชาชน การจัดโดยทั่วไปคล้ายกับการ จัดแสดงแบบถาวร แต่มีระยะเวลาสั้นกว่า คือ จัดแสดงเป็นเวลาเพียง 1-2 ปี หรืออาจจะสั้นหรือยาวกว่านี้เล็กน้อยก็ได้

3) **การจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราว** เป็นการ จัดแสดงที่ใช้ระยะเวลาสั้นๆ เช่น 15 วัน หรือ 30 วัน หรือ 2-3 เดือนหรือนานกว่านี้เล็กน้อยก็ได้ วิธีการจัดจึงต้องให้เหมาะสมทั้งในแง่งบประมาณ ความประณีตสวยงาม และผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

2.1.5.4 สื่อในการจัดแสดง

สื่อที่ใช้ในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน มีความหลากหลายตามความเจริญของกิจกรรมมนุษย์ การนำเสนอขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการจัดแสดง ได้แก่

1) การใช้วัตถุ

คือการนำวัตถุ หรือสิ่งของที่มีความสำคัญมาเป็นสื่อในการจัดแสดง ได้แก่

1.1 วัตถุจริง (ORIGINAL ART OBJECT)

1.2 วัตถุทำเลียนแบบวัตถุจริง (ART OBJECT IMITATION)

1.3 หุ่นจำลอง (MODEL)

1.4 ของเลียนแบบ (MOCK-UP REPICA)

1.5 ตัวอย่าง (SAMPLE)

ตารางที่ 2.2 แสดงข้อดีและข้อเสียของการใช้สื่อที่เป็นวัตถุ

การใช้วัตถุ	ข้อดี	ข้อเสีย
วัตถุจริง	ประจักษ์ชัดและรับรู้ถึงคุณค่าได้โดยตรง	วัตถุจริงบางชิ้นไม่สามารถนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ได้เนื่องจากมีขนาดใหญ่มากหรือเป็นส่วนหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมหรือเป็นสมบัติของท้องถิ่น เป็นต้น
วัตถุทำเลียนแบบวัตถุจริง	ใช้แก้ปัญหาในกรณีที่วัตถุจริงเป็นส่วนหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมหรือเป็นสมบัติของท้องถิ่น โดยการถอดพิมพ์หรือทำขึ้นใหม่	
หุ่นจำลอง	ใช้แก้ปัญหาในกรณีที่วัตถุจริงมีขนาดใหญ่มาก โดยย่อขนาดลงตามอัตราส่วน	
ของเลียนแบบ	ใช้แก้ปัญหาในกรณีที่ไม่ต้อง การความละเอียดเที่ยงตรงของวัตถุมาก และสามารถจับต้องสัมผัสได้	
ตัวอย่าง	เป็นการนำตัวอย่างวัตถุบางส่วนมาจัดแสดง (ไม่ต้องนำมาทั้งหมด)	

2) อันตรทัศน์ (DIORAMA)

เป็นสื่อในการจัดแสดงโดยการนำวัตถุหรือหุ่นจำลองขนาดเล็กมาประกอบกับฉากหลังเพื่อให้จำลองให้เห็นบรรยากาศโดยมีความลึก มีธรรมชาติใกล้เคียงความจริงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การจัดแสดงอาจมีขนาดเล็กได้แก่ จัดแสดงภายในตู้ ไปจนถึงขนาดใหญ่จัดแสดงเป็นห้องได้ บางครั้งอาจใช้เทคนิคกลไก เช่น การใช้แสง สี เสียง ร่วมในการจัดแสดงได้ด้วย

3) คำบรรยายประกอบวัตถุ

เป็นการใช้คำบรรยายประกอบวัตถุเพื่อความเข้าใจของผู้ชม การใช้คำบรรยายส่วนใหญ่เป็นคำบรรยายสั้นๆ สลับกับภาพประกอบหรือสื่ออื่นๆ เนื่องจากการมีคำบรรยายจำนวนมาก จะ

ทำให้ผู้ชมต้องใช้เวลาในการอ่านมาก และเกิดความเหนื่อยล้าได้เร็ว ทำให้ขาดความน่าสนใจ ดังนั้นคำบรรยายประกอบวัตถุ ควรใช้ด้วยขนาดและจำนวนที่เหมาะสม

4) แผ่นข้อมูล (BOARD, PANEL)

มีลักษณะเป็นแผ่นระนาบ 2 มิติให้ข้อมูลโดยการอ่านคำบรรยาย การดูภาพประกอบ หรือการสัมผัสพื้นผิว การจัดแสดงอาจใช้ติดผนังหรือประกอบเป็นรูปทรงลอยตัว แผ่นข้อมูลมีหลายประเภท ได้แก่

ตารางที่ 2.3 แสดงประเภทของแผ่นข้อมูล

แผ่นข้อมูล	ลักษณะ
บอร์ดทั่วไป	ใช้แสดงข้อมูล 2 มิติโดยทั่วไป ประกอบด้วยคำบรรยายและภาพประกอบ
ภาพโปร่งแสง	ใช้แสดงภาพที่ต้องการความเด่นชัด โดยนำภาพถ่ายจัดลงบนวัสดุโปร่งแสง และให้แสงส่องด้านหลัง
ภาพ (IMAGE)	เป็นภาพที่สร้างขึ้นในกรณีที่ไม่สามารถจัดหาภาพได้ โดยการเขียนเป็นภาพวาด ภาพร่าง ภาพพิมพ์ เป็นต้น
ภาพจากแสงและสี	เป็นภาพที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่
แผนภูมิ	ใช้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณและปัจจัยอื่นๆ
แผนที่และลูกโลก	เป็นสัญลักษณ์และข้อมูลต่างๆ ที่แสดงตำแหน่งที่ตั้ง
แผนภาพ ตาราง	แสดงข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ ปริมาณ และพัฒนาการ

5) อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์

ปัจจุบันวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีก้าวหน้ามาก สามารถนำมาใช้ประกอบการจัดแสดงได้หลายรูปแบบ ทำให้เพิ่มความน่าสนใจ และตื่นเต้น การใช้อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ในการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถาน จำต้องพิจารณาถึงคุณลักษณะและการใช้งาน ดังตารางต่อไปนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.4 แสดงลักษณะของอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์

อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์	ลักษณะและการใช้งาน
แถบบันทึกเสียง (TAPE) แผ่นเสียง (C.D.)	ใช้สำหรับบันทึกเสียงต่างๆ ได้แก่ เสียงคำบรรยาย เสียงดนตรี เป็นต้น โดยใช้ร่วมกับอุปกรณ์อื่นๆ ทำงานโดยระบบอัตโนมัติ หรือระบบกดปุ่ม
สไลด์ (SLIDE) ฟิล์มสตริป (FILMSTRIP)	เป็นการลำดับภาพนิ่งโปร่งแสง ที่มีเรื่องราวติดต่อกันไป จะเป็นการฉายเพียงภาพเดียวหรือภาพเป็นชุดก็ได้ แต่การฉายนั้นจะเลื่อนได้ที่ละภาพ โดยเครื่องฉายภาพนิ่ง
ภาพยนตร์	เป็นการฉายภาพนิ่งหลายภาพติดต่อกันในอัตราเร็ว ทำให้ภาพที่ปรากฏนั้นเคลื่อนไหวได้ ระบบในการฉายนั้นได้แก่ ขนาดฟิล์ม 8, 16, 35, 70 มม.
วีดิทัศน์	คุณสมบัติเหมือนภาพยนตร์ และเลือกฉายได้ขนาดต่างๆ ตามขนาดจอภาพ อาจใช้เป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการ โดยให้ดูรวมในห้องบรรยาย หรือแยกดูเฉพาะบุคคล
VIDEO WALL	เป็นการใช้จอภาพจำนวนมากเรียงกันเป็นแผง แสดงภาพให้เรื่องราวที่ต่อเนื่องไปที่ละจอภาพ หรือหลายจอภาพรวมเป็นภาพเดียวกัน โดยใช้เครื่องควบคุมเพียงเครื่องเดียว (ใช้จอภาพทางตั้งอย่างน้อย 3 ตัว ทางนอนอย่างน้อย 4 ตัว)
คอมพิวเตอร์	ให้ข้อมูลได้ทั้งภาพและเสียง แสดงภาพได้ทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว โดยระบบสัมผัสบนจอภาพ

2.1.5.5 เทคนิคการจัดแสดงนิทรรศการ

เทคนิคการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถานเป็นสิ่งที่จะต้องได้รับการพิจารณาอย่างมาก เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่นำเสนอหรือถ่ายทอดเรื่องราวในนิทรรศการไปสู่ผู้ชม เทคนิคการจัดแสดงหลักๆ ที่สำคัญ ได้แก่

1) ฟังห้องจัดแสดงและทางสัญจร

ฟังห้องจัดแสดงมีความสัมพันธ์ทางสัญจรของผู้ชม เป็นปัจจัยสำคัญในการนำผู้ชมไปสู่ส่วนต่างๆ ที่จัดแสดง และเป็นการลำดับเรื่องราวตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ ฟังของห้องจัดแสดงแบ่งออกได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับขนาดและโครงสร้างของอาคารที่จัดแสดง

Mathews (1991 : 21-22) (อ้างถึงใน อาทิตยา จันทะวงษ์. 2540 : 106) ได้แบ่งห้องจัด

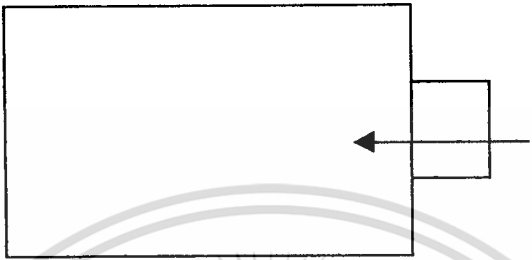
แสดงของหอศิลป์ออกเป็น 6 ลักษณะ ดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้สำหรับการใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. ผังแบบ Open Plan

ได้แก่ ผังที่มีลักษณะเป็นห้องกว้าง มีทิศทางการเดินชมแบบอิสระ (Free Circulation) มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ผังแบบ Open plan เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงในลักษณะทั่วไป

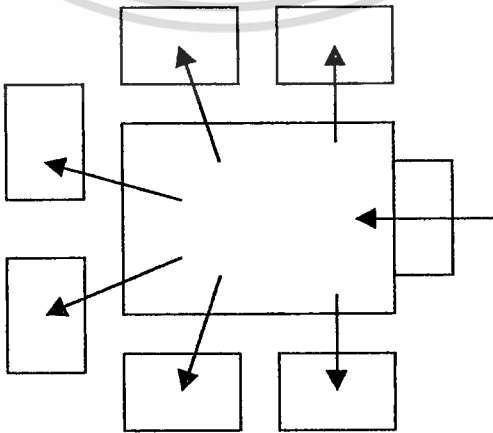

ภาพที่ 2.5 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Open Plan

2. ผังแบบ Core and Satellites / Enfilade

ได้แก่ ผังห้องที่มีห้องหลักอยู่ตรงกลาง และมีห้องย่อยๆ หลายห้องรายล้อมและเชื่อมต่อกับห้องหลัก มีทิศทางการเดินชมแบบอิสระ (Free Circulation) และแบบเดินชมจากห้องหลักแล้วแยกไปยังห้องย่อยแต่ละห้อง (Circulation Control Core to Specific Satellites) มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ผังแบบ Core and Satellites เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงนิทรรศการหลักในห้องกลาง และการจัดนิทรรศการหมุนเวียนหรือนิทรรศการพิเศษในห้องย่อยต่างๆ

ภาพที่ 2.6 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Core and Satellites / Enfilade

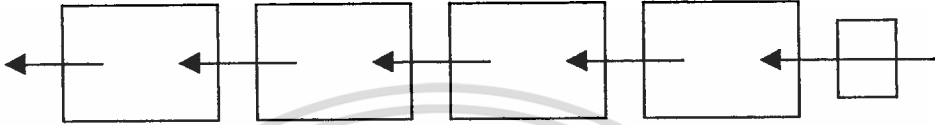
เอกสารนี้เป็นเอกสารลิขสิทธิ์สงวนไว้สำหรับการใช้ในเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เผยแพร่ไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. ผังแบบ Linear Procession

ได้แก่ ผังที่มีห้องหลายห้องเรียงรายและเชื่อมต่อกัน มีทิศทางการเดินชมแบบกำหนดได้ (Controlled Circulation) คือการเดินชมจากห้องแรกไปยังห้องสุดท้าย มีทางเข้าและทางออกเป็นคนละทาง

ผังแบบ Linear Procession เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงผลงานตามลำดับ หรือตามหัวข้อ เช่น ยุคสมัยของศิลปะ หรืองานศิลปะประเภทต่างๆ เป็นต้น

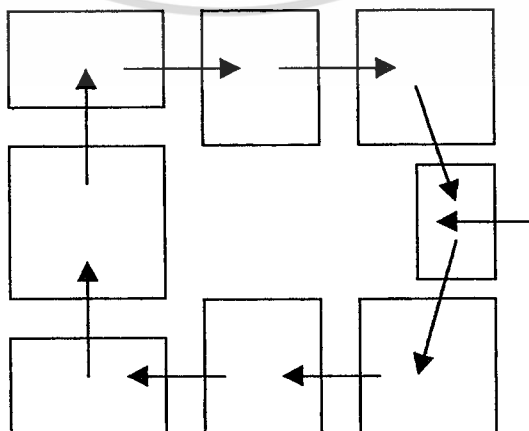

ภาพที่ 2.7 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Linear Procession

4. ผังแบบ Loop

ได้แก่ ผังที่มีห้องเรียงรายต่อกันเป็นกลุ่ม มีทิศทางการเดินชมจากห้องหนึ่งไปยังอีกห้องหนึ่งจนครบ (Circulation Returns to Entrance) มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ผังแบบ Loop เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดกิจกรรมแบบรวมศูนย์ และแบบการกระจายไปยังห้องต่างๆ

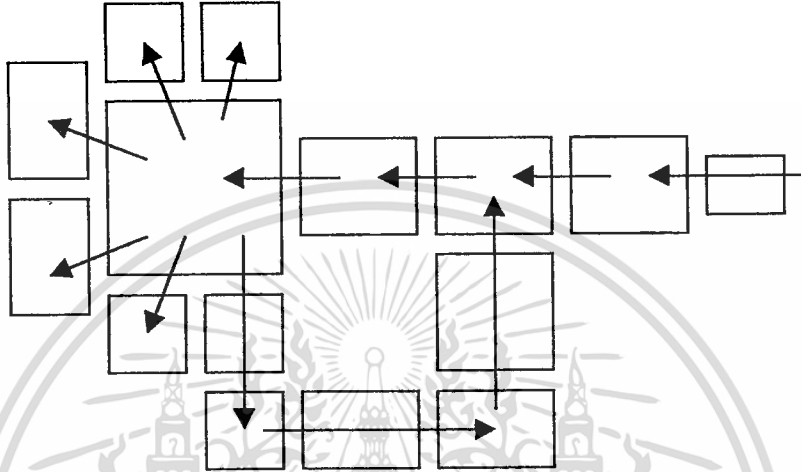

ภาพที่ 2.8 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Loop

5. ผังแบบ Complex

ได้แก่ ผังที่มีห้องหลายห้องเรียงรายและเชื่อมต่อกันในหลายลักษณะ มีทิศทางการเดินชมขึ้นอยู่กับความต่อเนื่องของห้องต่างๆ มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ผังแบบ Complex เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงที่มีความซับซ้อน หรือมีการจัดแสดงหลายหัวข้อ

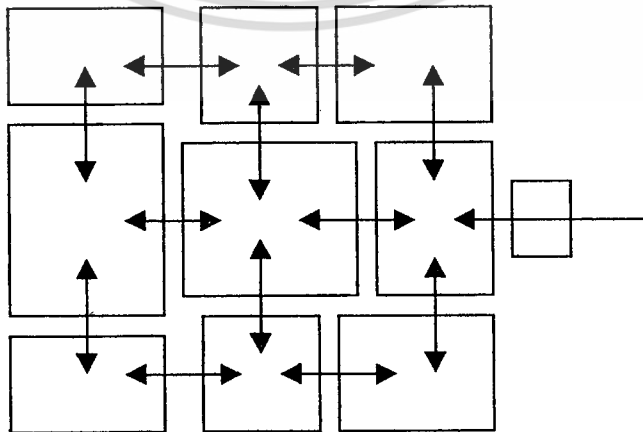

ภาพที่ 2.9 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Complex

6. ผังแบบ Labyrinth

ได้แก่ ผังที่มีห้องเรียงรายต่อกันเป็นกลุ่มและมีห้องอยู่ตรงกลาง มีทิศทางการเดินชมแบบอิสระ (Free Circulation) มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ผังแบบ Labyrinth เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงที่เน้นความลุ่มพันธ์ของเรื่องราว กับผลงานทั้งหมดที่จัดแสดง

ภาพที่ 2.10 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Labyrinth

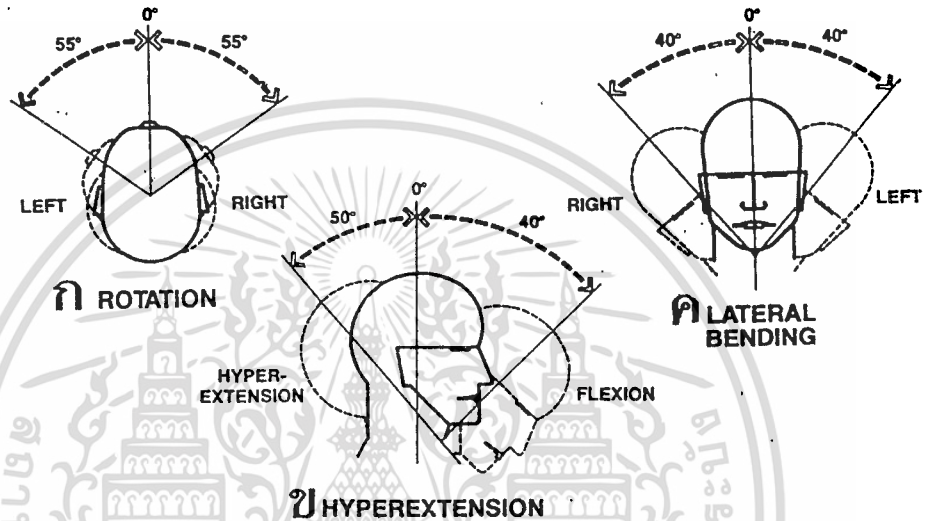
2) ระยะและพื้นที่ในการจัดแสดง

พื้นที่การจัดแสดงสามารถจำแนกเป็นพื้นที่ใหญ่ๆ ได้แก่ พื้นที่โล่งสำหรับทางสัญจรและพื้นที่สำหรับการจัดแสดงงาน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีองค์ประกอบที่ควรพิจารณาดังนี้

-ขอบเขตในการมองเห็น

ขอบเขตในการมองเห็นของผู้ชมที่มีสายตาศปกติ ประกอบด้วย การเคลื่อนไหวของศีรษะ คอ ไหล่ การมองเห็นในแนวตั้ง และการมองเห็นในแนวนอน ได้แก่

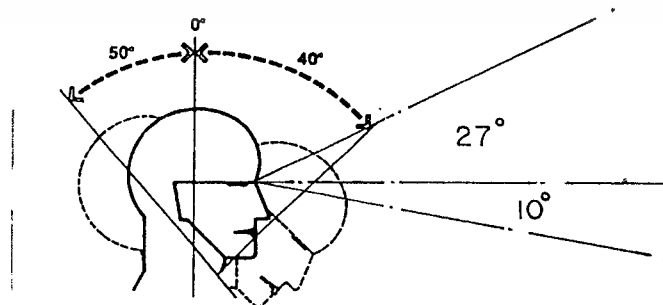
1. การเคลื่อนไหวของศีรษะ คอ ไหล่

ภาพที่ 2.11 แสดงการเคลื่อนไหวของศีรษะ คอ ไหล่

2. การมองเห็นในแนวตั้ง

การมองเห็นในแนวตั้งของผู้ชมที่มีสายตาศปกติ มีพื้นที่ของการมองเห็นตั้งแต่ระดับที่สูงกว่าระดับสายตาประมาณ 27 องศา จนถึงระดับที่ต่ำกว่าระดับสายตาประมาณ 10 องศา

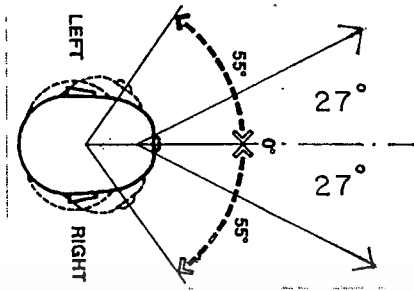

ภาพที่ 2.12 แสดงการมองเห็นในแนวตั้ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. การมองเห็นในแนวนอน

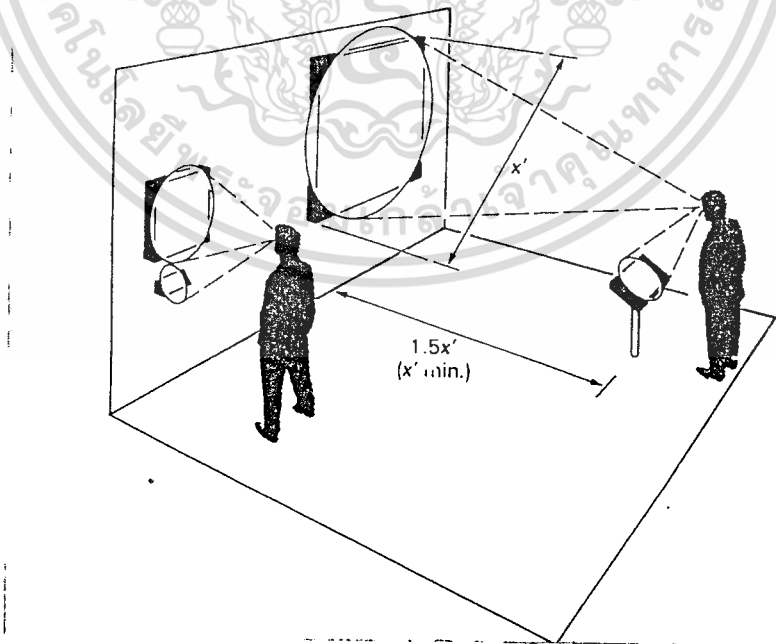
การมองเห็นในแนวนอนของผู้ชมที่มีสายตาปกติ มีพื้นที่ของการมองเห็นในระดับสายตา กว้างประมาณ 54 องศา

ภาพที่ 2.13 แสดงการมองเห็นในแนวนอน

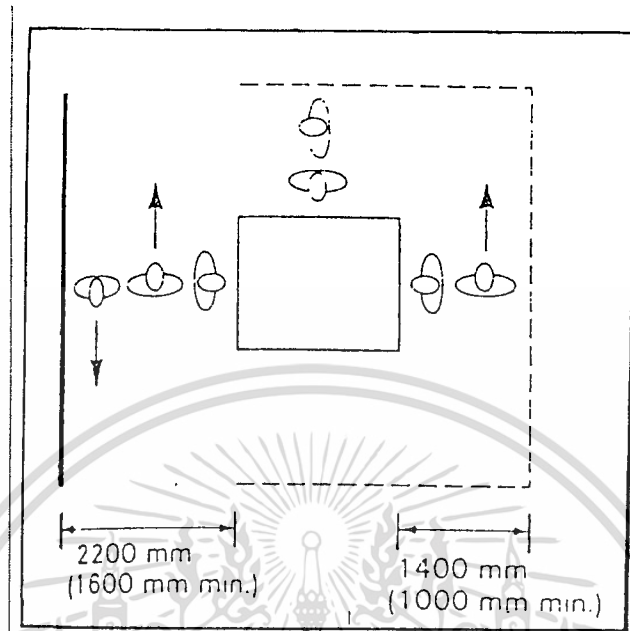
-ขนาดของพื้นที่จัดแสดง

ขนาดของพื้นที่จัดแสดงเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการจัดแสดงในแต่ละพื้นที่ และมีความสัมพันธ์ต่อการกำหนดขนาดและจำนวนของงานที่นำมาจัดแสดง การจัดที่ดีจึงควรคำนึงถึงความเหมาะสมระหว่างพื้นที่จัดแสดง งานศิลปะที่จัดแสดง และระยะพื้นที่สำหรับการดูและการเดินชมของผู้เข้าชม

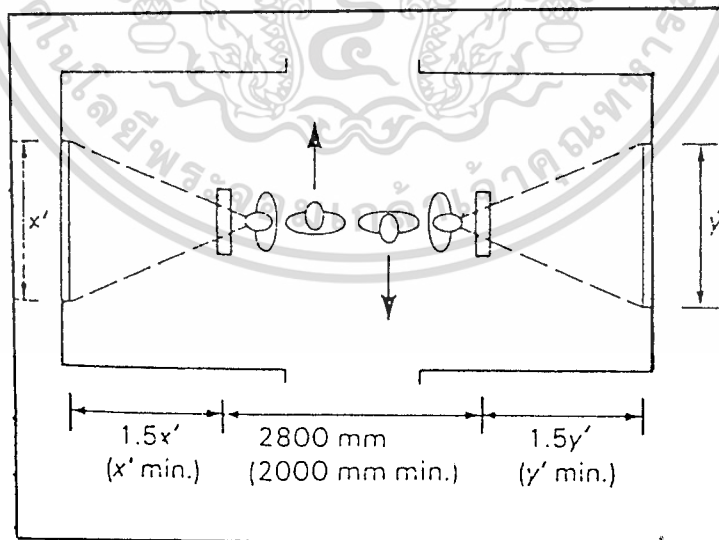

ภาพที่ 2.14 แสดงระยะของการมองเห็นในพื้นที่การจัดแสดง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(ก) การจัดแสดงงานชิ้นเดียวบริเวณกลางพื้นที่

(ข) การจัดแสดงงานขนาดใหญ่อยู่ตรงข้ามกัน

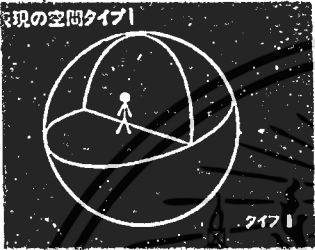
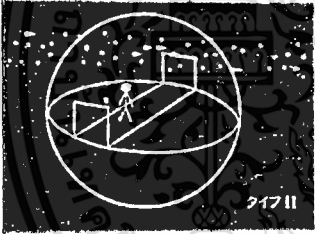
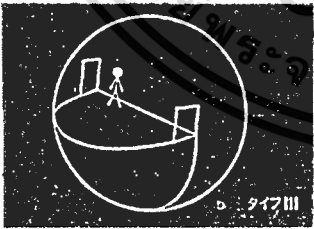
ภาพที่ 2.15 แสดงระยะในการสำรวจและการมองเห็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.5.6 รูปแบบของการจัดแสดงนิทรรศการ

นิทรรศการที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน โดยทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบตามลักษณะของสื่อที่จัดแสดงได้แก่ การจัดแสดงที่เป็น 2 มิติ การจัดแสดงที่เป็น 3 มิติ และการจัดแสดงที่มีบรรยากาศห่อหุ้ม

ตารางที่ 2.5 แสดงรูปแบบและลักษณะของการจัดแสดงนิทรรศการ

รูปแบบของการจัดแสดงนิทรรศการ	ลักษณะการจัดแสดง
1) การจัดแสดงที่เป็น 2 มิติ 	-การจัดแสดงโดยการใช้ออร์บ์แสดงข้อมูลเพียงอย่างเดียว หรือประกอบวัตถุ โดยผู้ชมรับรู้เรื่องราวด้วยการอ่านคำบรรยายหรือดูภาพประกอบ ไม่สามารถเดินผ่านเข้าไปในการจัดแสดงได้ เช่น การจัดแสดงที่เน้นวัตถุภายในตู้จัดแสดง หรือ การจัดแสดงภาพเขียน เป็นต้น
2) การจัดแสดงที่เป็น 3 มิติ 	-การจัดแสดงโดยใช้ออร์บ์แสดงข้อมูลหรือวัตถุนำมาจัดแสดงประกอบกันขึ้น โดยผู้ชมรับรู้เรื่องราวด้วยการอ่านคำบรรยายหรือดูภาพประกอบและสามารถเดินผ่านเข้าไปในการจัดแสดงได้ เช่น การจัดแสดงประติมากรรมลอยตัว
3) การจัดแสดงที่มีบรรยากาศห่อหุ้ม 	-เป็นการจัดแสดงที่ผู้ชมสามารถรับรู้เรื่องราวด้วยการเดินผ่านเข้าไปในพื้นที่การจัดแสดงที่สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมห่อหุ้มได้แก่การจัดแสดงที่จำลองสภาพเหมือนจริง เป็นต้น

2.1.5.7 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับผู้เข้าชมนิทรรศการ

การสื่อสารไม่ว่าในรูปแบบใด จะได้ผลดีหรือไม่ย่อมต้องอาศัยการวิเคราะห์ประชาชนที่เป็นเป้าหมายของสารนั้นอย่างรอบคอบ เพราะจะต้องจัดสรรให้สอดคล้องกับหลักจิตวิทยาของการรับรู้ และหลักจิตวิทยาสังคมของกลุ่มผู้รับสาร ซึ่งมีอยู่ต่างๆ กัน การออกแบบนิทรรศการจะต้องออกแบบให้ผู้เข้าชมที่เป็นเป้าหมายรับรู้ได้ถูกต้องและง่าย ในด้านจิตวิทยาสังคมสิ่งที่จัดจะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ต้องสอดคล้องกับอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการของผู้ชมจึงจะได้ผลดี (เบรื่อง กุมุท. 2529 : 6 ;
วัฒนธรรม จุฑะวิภาต. 2542 : 15)

ดังนั้น การจัดแสดงนิทรรศการจึงต้องคำนึงถึงผู้เข้าชมเป็นหลักสำคัญและการคำนึงถึงผู้เข้าชมนี้ ถือว่าเป็นขั้นเริ่มต้นที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดแสดงนิทรรศการ เพราะการคำนึงถึงผู้เข้าชมในด้านรสนิยมและทัศนคติ จะเป็นเครื่องพิจารณาไปถึงส่วนอื่นๆ เช่น คุณสมบัติ คุณภาพ ขนาด ระยะเวลาการจัดแสดง ตลอดจนวิธีการจัดและการนำเสนอของนิทรรศการ ว่าควรจะเป็นเช่นใด (วัฒนธรรม จุฑะวิภาต. 2542 : 15)

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการจัดแสดงนิทรรศการมิได้อยู่ที่จำนวนผู้เข้าชม นิทรรศการเสมอไป นิทรรศการที่ดีควรสามารถถ่ายทอดความรู้สึกแรงเร้า ความบันเทิงใจหรือความรู้ให้แก่ผู้เข้าชมได้มากที่สุด (วัฒนธรรม จุฑะวิภาต. 2542 : 15)

นอกจากนี้การจัดแสดงจะต้องสอดคล้องกับลักษณะบางอย่างในตัวผู้ชมด้วย เช่น ระดับวัย สติปัญญา เพราะผู้เข้าชมจะต้องรู้เรื่อง และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามเป้าหมายที่นิทรรศการกำหนด

ในเรื่องของเวลาที่ใช้ในการชมนิทรรศการและระยะเวลาของการเปิดแสดงนั้นก็มีความสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาประกอบการจัดนิทรรศการนั้น มีการวางแผน โดยอาจลดหรือเพิ่มขนาดของนิทรรศการหรือขยายเวลาการจัดแสดงให้นานวันออกไป เพื่อให้โอกาสประชาชนได้เข้าชมอย่างทั่วถึง

ถ้าหากมีการติดตามประเมินผลและปรากฏว่าผู้เข้าชมโดยเฉลี่ยจะรู้เรื่องได้น้อย หากขาดหนังสือคู่มือแนะนำนิทรรศการหรือขาดการสาธิต หรือนำชมก็จะต้องวางแผนจัดให้มีสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดนิทรรศการดังกล่าว หรือมีเช่นนั้นก็ต้องเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะบางประการของการจัดแสดงนิทรรศการเสียใหม่ เช่น อาจเพิ่มสถานที่ในการจัดแสดงและดัดแปลงคุณลักษณะของสิ่งที่จะจัดให้เหมาะกับกลุ่มผู้ชม ณ ที่นั้น ๆ ด้วย

2.1.5.8 ข้อพิจารณาในการออกแบบนิทรรศการ

กขพร หัสติน (2543 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กล่าวถึงหลักในการออกแบบนิทรรศการดังนี้

ตารางที่ 2.6 แสดงขั้นตอนและข้อพิจารณาในการออกแบบนิทรรศการ

ขั้นตอน	ข้อพิจารณา
1) รู้จักว่าผู้ชมเป็นใคร	ต้องไม่ประเมินว่าผู้ชมมีความรู้ต่ำหรือสูงกว่าความเป็นจริง
2) เข้าใจมุมมองและความรู้สึกของผู้ชม	พยายามมองการจัดการแสดงจากอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นมุมมองของผู้ชมว่า เขามีความต้องการอะไร โดยไม่พยายามคิดแทนคนเหล่านั้น หรือเข้าข้างตนเองว่าผู้ชมจะเห็นและเข้าใจในสิ่งเดียวกันกับตนทั้งหมด
3) ลำดับความต่อเนื่องในการออกแบบเส้นทางเดินของผู้ชม และความต่อเนื่องของการถ่ายทอดเนื้อหา	โดยสรุปเนื้อหาควรมีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน ไม่กระโดดข้ามไป-มา เพราะจะทำให้เกิดความสับสนได้ การกำหนดเส้นทางเดิน และการแบ่งพื้นที่ของการจัดแสดงจะต้องมีความชัดเจน มีป้ายบอกทางเป็นระยะ
4) นำผู้ชมจากพื้นที่จุดหนึ่งไปสู่จุดหนึ่งด้วยการสร้างจุดดึงดูดความสนใจ	เพื่อเป็นการชักจูงว่า ถ้าผู้ชมเดินจากจุด ก. ไปจุด ข. จะมีสิ่งน่าสนใจที่คุ้มค่าต่อการเดินรออยู่
5) สื่อสารโดยไม่ต้องใช้คำพูด	ด้วยการสร้างบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมสามมิติ ในการสื่อความหมาย ไม่ว่าจะเป็นสี รูปร่าง รูปทรง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสต่างๆ โดยไม่พึ่งคำบรรยาย
6) ไม่ยึดเยียดข้อมูลจนมากเกินไป	ด้วยการไม่พยายามใช้คำบรรยายที่เป็นตัวหนังสือจำนวนมากที่ต้องใช้เวลาในการอ่านหรือ บอกเล่าเนื้อหาที่มากเกินไปที่ผู้ชมจะรับได้ภายในครั้งเดียว ควรใช้คำบรรยายตามความเหมาะสมเท่านั้น โดยจัดเตรียมสื่อชนิดอื่นให้สำหรับผู้ชมบางคนที่มีความสนใจที่จะศึกษาในเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

ขั้นตอน	ข้อพิจารณา
7) พยายามบอกเล่าเนื้อหา เพียงครั้งละ 1 เรื่อง	จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย และเนื้อหาในรายละเอียด เพื่อให้ผู้ชมทำความเข้าใจในเนื้อหาส่วนนั้นให้ดีกว่าก่อนที่จะย้ายไปสู่ส่วนอื่น
8) เป็นตัวของตัวเอง – ทราบจุดยืน และ ลักษณะเด่นของตน	สร้างเอกลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะของตน ขึ้นมา เพื่อให้ผู้ชมทราบว่าท่านเป็นใคร และมี จุดเด่นที่แตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร
9) สร้างโอกาสให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลินในระหว่างการเข้าชม	โดยการให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วม ได้ทดลอง สัมผัส จับต้อง กับสื่อต่างๆ ที่พิพิธภัณฑ์เตรียมไว้ให้ (Interactive) และการสร้างบรรยากาศใน พิพิธภัณฑ์ให้เอื้อต่อการตอบสนองของ ประสาทสัมผัสทั้ง 5
10) รักษาความสะอาดเรียบร้อย	รักษาสภาพของการจัดแสดงให้อยู่ในสภาพดี อยู่เสมอ และให้บริการที่เป็นมิตร อ่อนน้อม เป็น กันเอง

2.2 การศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานตัวอย่าง (กรณีศึกษาเปรียบเทียบ)

เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึง แนวโน้มของแนวทางและแนวความคิดเชิงรูปธรรม (จันทน์ เพชรานนท์, 2542 : 89) ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย ประกอบด้วย แนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ การวางเรื่อง (การลำดับเรื่อง) วิธีการจัดแสดง (การจัดแสดงและสื่อ) การเลือกสถานที่ตั้งและอาคาร โดยศึกษาจากกรณีศึกษาเปรียบเทียบ 3 โครงการ คือ

1. พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ พระนคร
2. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
3. หอไทยนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

และได้แบ่งขั้นตอนในการศึกษาเปรียบเทียบออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การศึกษาข้อมูลโครงการ การวิเคราะห์เปรียบเทียบ และการสรุปผลการศึกษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1 การศึกษาข้อมูลโครงการ

การศึกษาข้อมูลโครงการกรณีศึกษาเปรียบเทียบทั้ง 3 โครงการ โดยศึกษาจากเอกสาร และการสำรวจ ซึ่งได้สรุปข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไป และการจัดแสดง ดังต่อไปนี้

2.2.1.1 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

1) ข้อมูลทั่วไป (เอกสารนำชม, ม.ป.ป.)

ที่ตั้ง : ถนนหน้าพระธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พื้นที่โครงการ : ประมาณ 19 ไร่

ประเภทสาขา : ศิลปะและโบราณคดี

ความเป็นมา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เริ่มรากฐานมาจากพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์ในพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง “มิวเซียม” ณ ศาลาสหทัยสมาคม หรือหอทองคอกเดีย เมื่อ พ.ศ. 2417 จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน สำหรับประชาชน ครั้นต่อมาเมื่อยกเลิกตำแหน่งวังหน้าแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพิพิธภัณฑ์สถานจากพระบรมมหาราชวังมาจัดตั้งในพระราชวังบวรสถานมงคล เฉพาะพระที่นั่งด้านหน้า 3 องค์ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานอาคารหมู่พระวิมานทั้งหมดจัดตั้งเป็น “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สำหรับพระนคร” เมื่อ พ.ศ. 2469 และต่อมาได้เปลี่ยนเป็น “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร” เมื่อ พ.ศ. 2477

เป้าหมาย : 1. เป็นแหล่งรวบรวม สงวนรักษา และจัดแสดงสมบัติวัฒนธรรมของชาติ
2. เผยแพร่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรมของชาติ
3. ให้บริการทางวิชาการ

เวลาทำการ : 9.00-16.00 น. ปิดวันจันทร์ วันอังคาร และวันหยุดนักขัตฤกษ์

ประเภทผู้เข้าชม : นักท่องเที่ยว นักศึกษา นักเรียน และประชาชนทั่วไป

2) การจัดแสดง

ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร แบ่งการจัดแสดงออกเป็น 3 หัวเรื่องใหญ่ คือ

1. ประวัติศาสตร์ชาติไทย จัดแสดงในพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน
2. ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย จัดแสดงตามยุคสมัย คือ

- 2.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จัดแสดงที่ส่วนหลังของพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน และภายในอาคารมหาสุรสิงหนาท

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

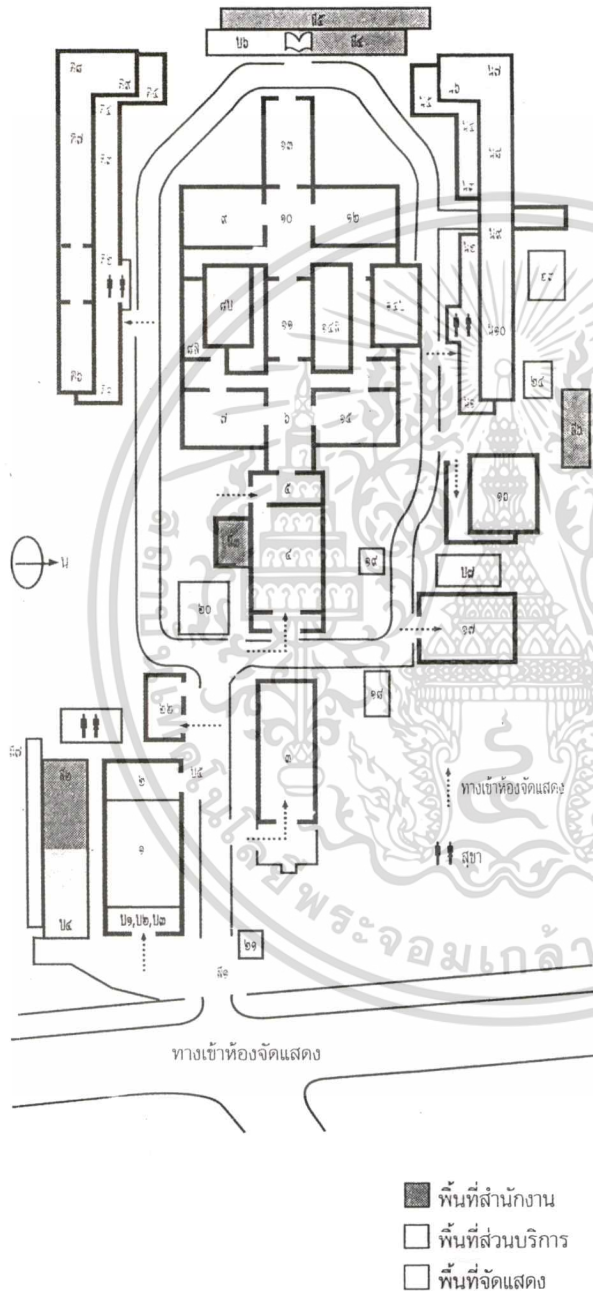
2.2 สมัยประวัติศาสตร์ แบ่งการจัดแสดงออกเป็น 2 ส่วน คือ สมัยก่อนพุทธศักราช 1800 ได้แก่ สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี จัดแสดงในอาคารมหาสุรสิงหนาท และสมัยหลังพุทธศักราช 1800 ได้แก่ สมัยล้านนา สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ จัดแสดงในอาคารประพาสพิพิธภัณฑ

3. ประณีตศิลป์และชาติพันธุ์วิทยา จัดแสดงในหมู่พระวิมาน คือพระที่นั่งวสันตพิมาน พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ และพระที่นั่งพรหมเมศธาดา ศิลปวัตถุที่จัดแสดง ได้แก่ เครื่องทอง เครื่องถม เครื่องมุข เครื่องดนตรี เครื่องไม้จำหลัก ผ้าโบราณ เครื่องถ้วย ราชยานคานหาม อาวุธโบราณ เครื่องใช้ในพิธีทางพระพุทธศาสนาและอัฐบริวารของสงฆ์ และเครื่องเล่นต่างๆ นอกจากนี้ยังมีราชรถใช้ในกระบวนแห่พระบรมศพจัดแสดงในอาคารโรงราชรถ

ตารางที่ 2.7 เปรียบเทียบผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2539-2542

ปี พ.ศ.	ประชาชนชาวไทย	ชาวต่างชาติ	นักเรียนนักศึกษา	พระภิกษุสามเณร	บุคคลที่มาติดต่อทางราชการ	รวมยอด
2539	81,518	57,226	47,112	6,093	1,838	194,020
2540	44,630	54,239	42,617	3,788	923	146,206
2541	70,137	57,782	47,212	4,873	1,088	181,092
2542	55,872	61,113	61,866	5,951	2,645	187,447

แผนผังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

ส่วนจัดแสดง			
เลขห้อง	ห้องจัดแสดง	เลขห้อง	ห้องจัดแสดง
๑	ประวัติศาสตร์ชาติไทย	๑๙	พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
๒	สมัยก่อนประวัติศาสตร์	๒๐	ศาลาสำราญพระที่นั่ง
๓	พระที่นั่งสุทไธสวรรย์	๒๑	ศาลาแดง
๔	พระที่นั่งสุทไธสวรรย์	๒๒	ศาลาแดง
๕	อนุสรณ์สถาน	๒๓	ศาลาแดง
๖	ราชยานโบราณ	๒๔	ศาลาแดง
๗	หม้อใหญ่ การละเล่น	๒๕	ศาลาแดง
๘	เครื่องถ้วย	๒๖	ศาลาแดง
๙	เครื่องถ้วย	๒๗	ศาลาแดง
๑๐	ราชยานโบราณ	๒๘	ศาลาแดง
๑๑	ปราสาท - เครื่องถ้วย	๒๙	ศาลาแดง
๑๒	ศิลปะจีน	๓๐	ศาลาแดง
๑๓	ศิลปะจีน	๓๑	ศาลาแดง
๑๔	เครื่องถ้วย	๓๒	ศาลาแดง
๑๕	เครื่องถ้วย	๓๓	ศาลาแดง
๑๖	เครื่องถ้วย	๓๔	ศาลาแดง
๑๗	เครื่องถ้วย	๓๕	ศาลาแดง
๑๘	เครื่องถ้วย	๓๖	ศาลาแดง
๑๙	เครื่องถ้วย	๓๗	ศาลาแดง
๒๐	เครื่องถ้วย	๓๘	ศาลาแดง
๒๑	เครื่องถ้วย	๓๙	ศาลาแดง
๒๒	เครื่องถ้วย	๔๐	ศาลาแดง
๒๓	เครื่องถ้วย	๔๑	ศาลาแดง
๒๔	เครื่องถ้วย	๔๒	ศาลาแดง
๒๕	เครื่องถ้วย	๔๓	ศาลาแดง
๒๖	เครื่องถ้วย	๔๔	ศาลาแดง
๒๗	เครื่องถ้วย	๔๕	ศาลาแดง
๒๘	เครื่องถ้วย	๔๖	ศาลาแดง
๒๙	เครื่องถ้วย	๔๗	ศาลาแดง
๓๐	เครื่องถ้วย	๔๘	ศาลาแดง
๓๑	เครื่องถ้วย	๔๙	ศาลาแดง
๓๒	เครื่องถ้วย	๕๐	ศาลาแดง

ส่วนบริการและสำนักงาน			
เลขห้อง	ส่วนบริการ	เลขห้อง	สำนักงาน
๑.๑	ประชาสัมพันธ์	๑.๑	ห้องเจ้าหน้าที่
๑.๒	ห้องรับแขก	๑.๒	ฝ่ายบริหารทั่วไป
๑.๓	ห้องหนังสือพิมพ์	๑.๓	ฝ่ายวิชาการ
๑.๔	ห้องรับแขก	๑.๔	ฝ่ายวิชาการ
๑.๕	ห้องรับแขก	๑.๕	ฝ่ายวิชาการ
๑.๖	ห้องรับแขก	๑.๖	ฝ่ายวิชาการ
๑.๗	ห้องรับแขก	๑.๗	ฝ่ายวิชาการ
๑.๘	ห้องรับแขก	๑.๘	ฝ่ายวิชาการ
๑.๙	ห้องรับแขก	๑.๙	ฝ่ายวิชาการ
๑.๑๐	ห้องรับแขก	๑.๑๐	ฝ่ายวิชาการ

ภาพที่ 2.16 แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า ไม่อนุญาตให้เผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.2 ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

1) ข้อมูลทั่วไป (เอกสารนำชม. ม.ป.ป. ; บ.ที่ปรึกษาไทยกรุ๊ป. ม.ป.ป. : 29-38)

ที่ตั้ง, พื้นที่ : -อาคารหลัก (หัวข้อที่ 1-4) ถนนโรจนะ ในตัวเกาะเมือง อ.พระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่โครงการ 6 ไร่ 1 งาน 12 ตารางวา

-อาคารผนวก (หัวข้อที่ 5) หมู่บ้านญี่ปุ่น ต.เกาะเรียน อ.พระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่โครงการ 1 ไร่ 2 งาน 17 ตารางวา (หากรวมพื้นที่สมาคมไทย-ญี่ปุ่นจะมีพื้นที่รวม 6 ไร่ 4 งาน 47 ตารางวา)

ความเป็นมา : ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เกิดจากความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลญี่ปุ่น จัดตั้งเพื่อทำหน้าที่เป็นสถาบันวิจัยและพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับราชอาณาจักรอยุธยาโดยส่วนรวม

ปีที่เปิดบริการ : พ.ศ. 2533

เป้าหมาย :

1. เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของอยุธยาและการทำกิจกรรมอื่นๆ
2. เพื่อเป็นศูนย์ข่าวสารที่ได้จากการรวบรวมเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี
3. เพื่อเป็นศูนย์การประชาสัมพันธ์และจัดการในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาของสถาบันค้นคว้าวิจัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

เวลาทำการ : วันจันทร์-วันศุกร์ 9.00-16.30 น.

วันเสาร์, วันอาทิตย์ และวันหยุดราชการ 9.00-17.00 น

ประเภทผู้เข้าชม : นักท่องเที่ยว นักศึกษา นักเรียน และประชาชนทั่วไป

ผู้ออกแบบ : บ.นิคเคน เซกไก (Nikken Sekkai) และ บ.ที่ปรึกษา ไทยกริฟ จำกัด

พื้นที่ใช้สอย : อาคารหลัก

-ชั้นล่างประกอบด้วย สำนักงาน ห้องสมุด ห้องเตรียมการแสดง ห้องเก็บของ และลานกิจกรรมในร่ม มีพื้นที่รวม 2,773 ตารางเมตร

- ขึ้นบนประกอบด้วย ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ 990 ตร.ม.

ห้องเก็บของ 300 ตร.ม.

โถงอเนกประสงค์ 150 ต.ร.ม.

ห้องประชุมและห้องสมุด 260 ต.ร.ม.

ส่วนบริการ 230 ต.ร.ม.

ห้องเครื่อง 70 ต.ร.ม.

รวม 2,000 ต.ร.ม.

อาคารผนวก เป็นอาคารชั้นเดียวมีพื้นที่ทั้งหมด 282 ตร.ม.

ส่วนนิทรรศการ (หัวข้อที่ 5) 167, ต.ร.ม.

ส่วนนทการ (หวขท 5) 167, ต.ร.ม.
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แนวความคิด : แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรม มีข้อสรุป 3 ประการหลัก คือ

1. ต้องมีสระน้ำไว้เป็นพื้นที่เก็บกักน้ำ เนื่องจากอยุธยาเป็นเมืองที่อยู่ในที่ต่ำ และน้ำยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอยุธยา
2. วัสดุก่อสร้างทุกชนิดจะต้องเป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น
3. ตัวอาคารจะต้องทนต่อสภาพอากาศร้อนชื้นของท้องถิ่นได้

2) การจัดแสดง

ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ได้แบ่งหัวข้อที่จัดแสดงเป็น 5 แนวเรื่อง คือ

1. พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี

จัดแสดงเกี่ยวกับความรุ่งโรจน์ของอยุธยาในฐานะเมืองหลวง มีการจำลองพระราชวังโบราณ อาทิ วัดไชยวัฒนาราม เพนียดคล้องช้าง

2. กรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองท่า

จัดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับนานาชาติ มีเรือสำเภาไทยจำลองสมัยอยุธยา และจำลองบริเวณป้อมเพชร ซึ่งแสดงวิถีชีวิต ตลาด การค้าในเมืองอยุธยา ฯลฯ

3. อยุธยาในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง

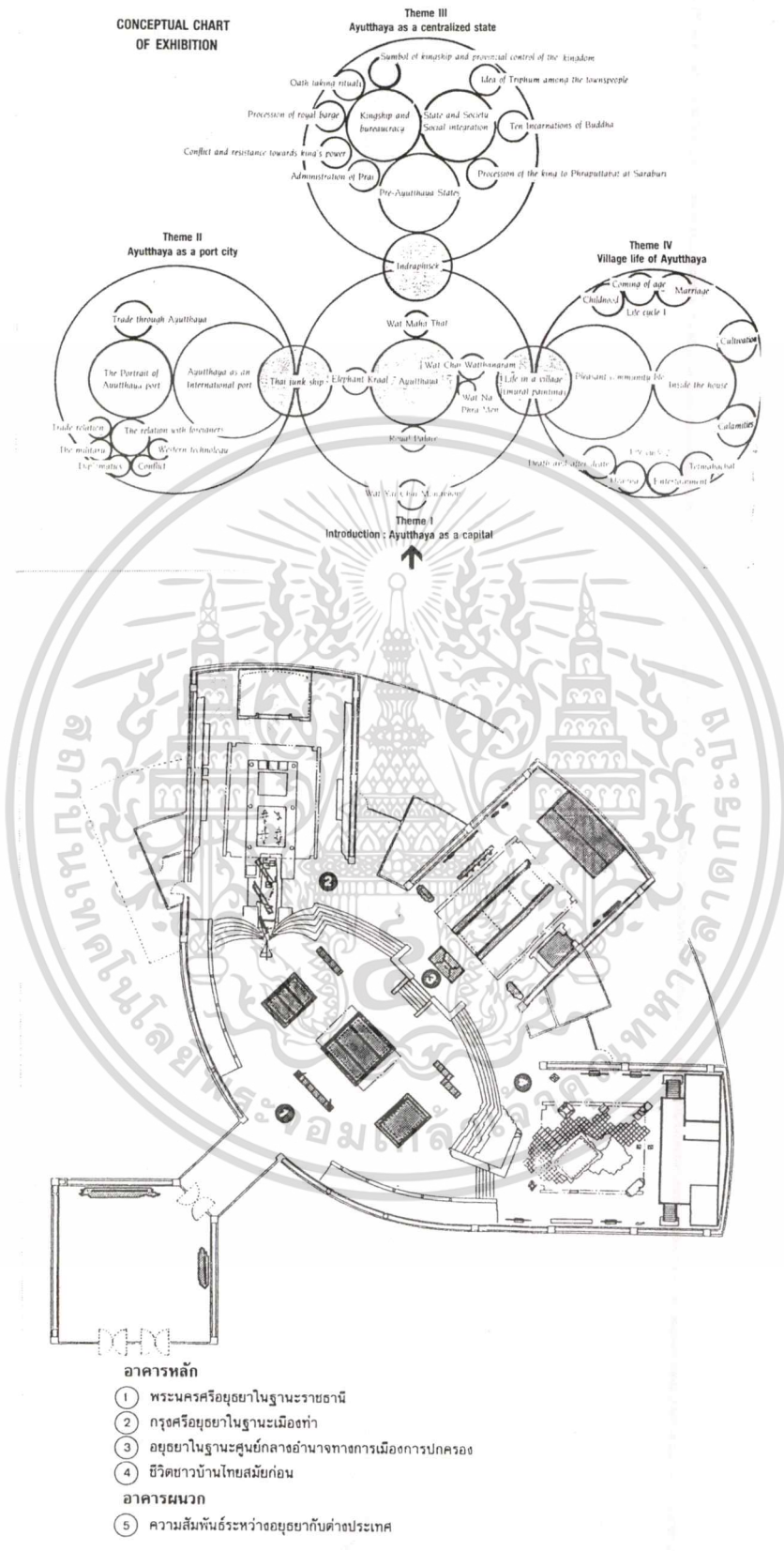
จัดแสดงเกี่ยวกับ อยุธยาในฐานะศูนย์กลางของเมืองสำคัญต่างๆ แสดงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน โดยแสดงพิธีอินทราภิเษก พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีแห่พระกฐิน ทศชาติชาดก ฯลฯ

4. ชีวิตชาวบ้านไทยสมัยก่อน

จัดแสดงความเป็นอยู่ ความเชื่อ พิธีกรรม ชีวิตชุมชนชาวบ้าน การโขนจุก แต่งงาน การละเล่น ฯลฯ

5. ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับต่างประเทศ

จัดแสดงแผนที่เมืองอยุธยา ที่วาดโดยชาวต่างชาติ เอกสารติดต่อกับต่างชาติ ภาพวาดชุมชนและบุคคลสำคัญชาวต่างชาติ ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์อยุธยา เป็นต้น

ภาพที่ 2.17 แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ในการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.3 หอไทยนิทัศน์

1) ข้อมูลทั่วไป

ที่ตั้ง, พื้นที่ : บริเวณชั้นที่ 2 อาคารนิทรรศการและบริการการศึกษา

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ถนนรัชดาภิเษก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

ปีที่เปิดให้บริการ : พ.ศ.2536

เป้าหมาย : 1. เพื่อจัดแสดงเรื่องราวทางอารยธรรมไทยและส่งเสริมความรู้การเรียนรู้การสอน
วิชาประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณคดีและสังคมศาสตร์

2. เป็นแหล่งการเรียนรู้เชื่อมโยงกับสถานศึกษา และมีบทบาทสำหรับการศึกษา
ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

เวลาทำการ : วันจันทร์-วันศุกร์ 9.30-12.00 และ 13.00-16.30 น.

หยุดวันเสาร์ วันอาทิตย์ และวันนักขัตฤกษ์

ประเภทผู้เข้าชม : นักท่องเที่ยว นักศึกษา นักเรียน และประชาชนทั่วไป

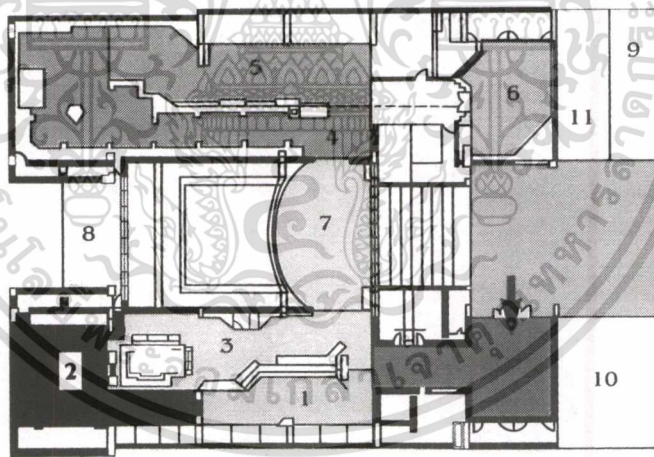
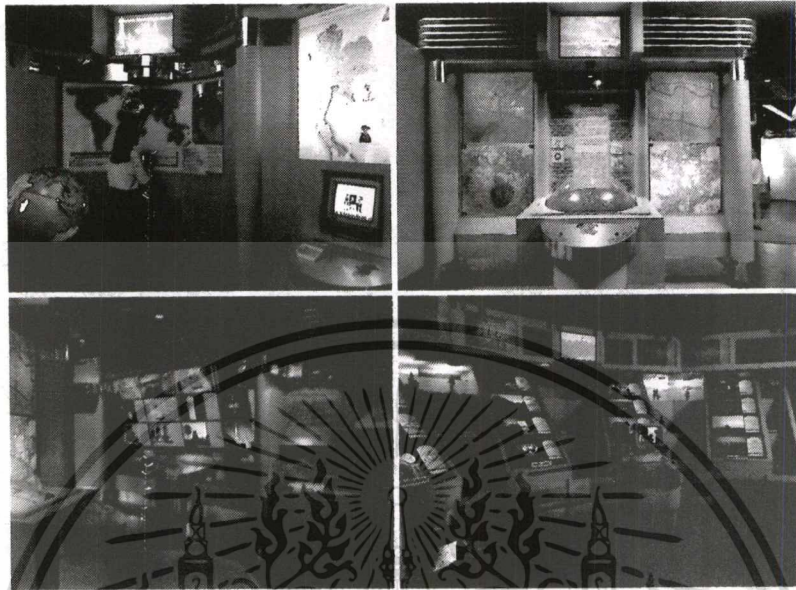
2) การจัดแสดง

การจัดแสดงทั้งหมดในหอไทยนิทัศน์ประกอบไปด้วย 5 หัวเรื่อง ดังนี้

1. เรื่องความเป็นมาของชนชาติไทย
2. เรื่องข้าวกบวดีชีวิตไทย
3. เรื่องภาษาและวรรณคดีไทย
4. เรื่องประเทศไทยกับโลก
5. เรื่องวีรกรรมชนชาติไทยและเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย

พื้นที่ใช้สอย : พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ 1,200 ตารางเมตร

พื้นที่ส่วนอื่นๆ 600 ตารางเมตร

Plan of Thai Life Permanent Exhibition Hall

1. The Evolution of the Thai Nation	7. Hall of Fame
2. Rice and Thai Way of Life	8. Workshop
3. Thai Language and Literature	9. Exhibition Promotion Division
4. Thailand and the World	10. Meeting and Lecture Room 1
5. Important Achievement and Events	11. Meeting and Lecture Room 2
6. Multi-vision Theatre	

ภาพที่ 2.18 แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ

หอไทยนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้สำหรับใช้ในการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ

การวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ มีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบถึง แนวทางในการออกแบบที่เป็น ภาพรวม และแนวความคิดในการจัดแสดง ของโครงการทั้ง 3 กรณีศึกษา โดยนำผลการศึกษาข้อมูลโครงการ (หัวข้อ 2.2.1) มาวิเคราะห์เปรียบเทียบดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.8 แสดงสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลโครงการกรณีศึกษาเปรียบเทียบ

ข้อมูลเปรียบเทียบ	พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ พระนคร	ศูนย์ศึกษาประวัติ- ศาสตร์อยุธยา	หอไทยนิทัศน์
ประเภทของ พิพิธภัณฑ์สถาน	ศิลปะ และ ประวัติศาสตร์	ประวัติศาสตร์	ประวัติศาสตร์ สังคม ศาสตร์ และวัฒนธรรม
แนวคิดหลัก ในการจัดตั้งโครงการ	เพื่อการอนุรักษ์	เพื่อการศึกษา	เพื่อการศึกษา
สถานที่ตั้ง (Site)	บริเวณพระราชวังบวร สถานมงคล (วังหน้า) เกาะรัตนโกสินทร์	บริเวณเกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา	บริเวณชั้นที่ 2 อาคาร นิทรรศการ และบริการ การศึกษา ภายในศูนย์ วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
อาคาร	อาคาร (พระที่นั่ง) เก่า	สร้างอาคารใหม่	อาคารประกอบ
หัวข้อเรื่อง ในการจัดแสดง	1. ประวัติศาสตร์ชาติ ไทย 2. ประวัติศาสตร์ศิลปะ และโบราณคดีใน ประเทศไทย 3. ประณีตศิลป์ และ ชาติพันธุ์วิทยา	1. พระนครศรีอยุธยา ในฐานะราชธานี 2. กรุงศรีอยุธยาใน ฐานะเมืองท่า 3. อยุธยาในฐานะ ศูนย์กลางอำนาจ ทางการเมืองการ ปกครอง 4. ชีวิตชาวบ้านไทย สมัยก่อน 5. ความสัมพันธ์ ระหว่างอยุธยากับ ต่างประเทศ	1. เรื่องความเป็นมา ของชนชาติไทย 2. เรื่องข้าวกับวิถีชีวิต ไทย 3. เรื่องภาษาและ วรรณคดีไทย 4. เรื่องประเทศไทย กับโลก 5. เรื่องวีรกรรมชนชาติ ไทยและเหตุการณ์ สำคัญในประวัติ ศาสตร์ไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่ให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.8 (ต่อ)

ข้อมูลเปรียบเทียบ	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร	ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	หอไทยนิทัศน์
ลำดับในการจัดแสดง	ตามลำดับเหตุการณ์ (Chronological)	สรุปเป็นเนื้อหาแต่ละเรื่อง (Thematic)	หัวเรื่องใหญ่สรุปเป็นเนื้อหาแต่ละเรื่อง (Thematic) และตามลำดับเหตุการณ์ (Chronological) ในหัวเรื่องย่อย
สื่อในการจัดแสดง	เน้นแสดงวัตถุจริงเป็นหลัก	วัตถุจำลอง, โสตทัศนูปกรณ์ สมัยใหม่	วัตถุจำลอง, โสตทัศนูปกรณ์ สมัยใหม่ และสร้างสภาพแวดล้อมเหมือนบรรยากาศจริง
แผนภูมิแสดงลำดับการจัดแสดง	<pre> graph BT 1((1)) --> 2((2)) 2 --> 3((3)) </pre>	<pre> graph BT Start(()) --> 1((1)) Start --> 2((2)) 1 --> 3((3)) 2 --> 3 </pre>	<pre> graph BT 1((1)) --> 2((2)) 2 --> 3((3)) 2 --- 2a(()) 2 --- 2b(()) 2 --- 2c(()) 2 --- 2d(()) 2 --- 2e(()) 3 --- 3a(()) 3 --- 3b(()) 3 --- 3c(()) 3 --- 3d(()) 3 --- 3e(()) </pre>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้แก้ไข ใดๆ โดยปราศจากการขออนุญาต

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.3 สรุปผลการศึกษาโครงการตัวอย่าง

เป็นการนำผลการวิเคราะห์โครงการเปรียบเทียบ (หัวข้อ 2.2.2) มาสรุป เพื่อเป็นแนวทาง และแนวคิดในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย โดยได้สรุปดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.9 แสดงสรุปแนวทางในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย

	สรุปแนวทางในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย
ประเภท	พิพิธภัณฑ์เฉพาะ (ศิลปะทางพระพุทธศาสนา)
แนวคิด ในการจัดตั้งโครงการ	เพื่อการศึกษา (ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ โดยมีผู้ชมเป็นศูนย์กลาง)
ที่ตั้งโครงการ	1. แสดงถึงความสัมพันธ์กับเนื้อหา 2. แสดงถึงความสัมพันธ์กับชุมชน
อาคาร (ที่ว่าง)	สร้างอาคารใหม่ (ที่ว่างการจัดแสดงภายในสัมพันธ์กับเนื้อหาที่จัดแสดง)
การวางเรื่อง (การลำดับเรื่อง)	หัวเรื่องใหญ่วางตามลำดับเหตุการณ์ (Chronological) และสรุปเป็นเนื้อหาในแต่ละเรื่อง (Thematic) ในหัวข้อย่อย
สื่อ	วัตถุจำลอง, โสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่
วิธีการจัดแสดง	สร้างที่ว่างภายในให้สอดคล้องกับเนื้อหา

2.3 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีประชากรทั่วโลกในปัจจุบันจำนวนมากกว่า 500 ล้านคน ยอมรับเป็นศาสนิกยึดถือปฏิบัติเพื่อสันติสุขของตนเอง และเพื่อสันติของมวลมนุษยชาติ (มานะ ชัยวงศ์โรจน์. 2540 : 24 ; บำเพ็ญ ระวิน. 2542 : 18)

คำว่า “พระพุทธศาสนา” เป็นชื่อที่กำหนดใช้เรียก (พระพุทธศาสนา) ขึ้นภายหลัง ซึ่งมีไ้เป็นชื่อเดิมของพระพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎกนิยมใช้คำว่าพุทธศาสนาเฉพาะในคาถา (คำสอนประเภทที่อยู่ในรูปของบทประพันธ์ที่เป็นร้อยกรอง) และตามปกติมีความหมายว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนชื่อเดิมที่ปรากฏว่าใช้เรียกพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่

พรหมจรรย์ (พรหมจริยะ) แปลว่า จริยที่เป็นพรหม หรือจริยะอันประเสริฐ ดังพุทธวจนะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเมื่อครั้งส่งสาวกออกประกาศศาสนา ทรงตรัสมีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของชนจำนวนมาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวมนุษย์ทั้งหลาย จงแสดงธรรม จงประกาศพรหมจรรย์”

แม้ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ธรรมวินัย (ธรรมและวินัย) หมายถึง คำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า ดังพุทธวจนะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงตรัสมีใจความว่า “ในเวลาที่เราล่วงลับไปแล้ว ธรรมและวินัยที่เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (พระราชนวรุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2527 : 3-25)

2.3.1 ความหมายของคำว่า “พระพุทธศาสนา”

ตามคำว่า “พระพุทธศาสนา” ในปัจจุบันนักปราชญ์ได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน ซึ่งพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ความหมายจากพระดำริของ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (2535 : 36) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือชื่อ “ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนา” มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...พุทธศาสนา แปลว่า คำสั่งสอนของพระพุทธรู้ ผู้รู้ ผู้ตื่นจากหลง ซึ่งหมายถึง พระสัมมาสัมพุทธะ...

2. ความหมายตามทัศนะของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2538 : 36) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์” ให้ความหมายว่า

...พระพุทธศาสนา : คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, อย่างกว้างในบัดนี้ หมายถึงความเชื่อถือการประพฤติปฏิบัติและกิจการทั้งหมดของหมู่ชน ผู้กล่าวว่าตนนับถือพระพุทธศาสนา

3. ความหมายตามทัศนะของ พระญาณวโรดม (ประยูร สนตรกูโร) (2538 : 50) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ “ศาสนาต่างๆ” มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...พระพุทธศาสนา แปลว่า คำสั่งสอนของท่านผู้รู้ หรือของผู้ให้คนอื่นรู้ หรือของผู้ตื่นจากกิเลส หรือของผู้ปลุกให้ตื่นจากกิเลส หรือของผู้เบิกบาน

4. ความหมายตามทัศนะของ เสฐียร พันธงศรี (2534 : 11) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ “ศาสนาเปรียบเทียบ” มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีคำสั่งสอนถึงส่วนปรมาตม์ ตามคำอธิบายของพจนานุกรมฯ ศาสนาของพระพุทธเจ้าจึงมีความหมายแตกต่างกับ Religion ของฝรั่ง...

5. ความหมายตามทัศนะของ สุชีพ ปุญญานุภาพ (2541 : 3) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ “คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา” มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และคำสั่งสอนนี้ก็คือ เรื่องของความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เป็นแต่ว่าพระพุทธเจ้าค้นพบแล้วนำมาชี้แจงเปิดเผย ...

6. ความหมายตามทัศนะของ สุนทร ณ รั้งศรี (2541 : 8) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ “พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก” มีข้อความตอนหนึ่งว่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

...พระพุทธศาสนาได้แก่ ศาสนาที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะทรงพระนามว่าโคตมะได้ทรงประกาศและประดิษฐานไว้ในโลกเมื่อกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว...

ความหมายของ พระพุทธศาสนา ดังกล่าวข้างต้นนั้น แม้ผู้นิยามจะให้ความหมายที่แตกต่างกันในรายละเอียดและจุดเน้น แต่เมื่อสรุปจุดร่วมจากความเห็นเหล่านั้นแล้ว พบว่ามีความหมายไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งคำว่า “พุทธศาสนา” สามารถแยกอธิบายความหมาย ตามรูปคำและความหมายของคำได้ดังนี้

2.3.1.1 ความหมายของคำว่า “ศาสนา”

คำว่า “ศาสนา” มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า “สาสน” ตรงกับภาษาบาลีว่า “สาสน” แปลว่า คำสั่งสอน ซึ่งมีความหมายดังนี้ “คำสั่ง” หมายถึงข้อบัญญัติที่กำหนดห้ามมิให้ปฏิบัติ ที่เรียกว่าศีลหรือวินัย “คำสอน” หมายถึงข้อบัญญัติที่กำหนดให้ปฏิบัติที่เรียกว่า ธรรมะ (สมพร เทพสิทธา. 2536 : 1-4 ; ดวงเดือน ดำดี. 2541 : 4)

ความหมายของคำว่า “ศาสนา” ในพระไตรปิฎกนั้น แสง มณวิฑูร (อ้างถึงใน ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. 2538 : 2) ได้อธิบายไว้ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งว่า

...อันที่จริงในสมัยพุทธกาลนั้นมีคำว่า ศาสนาเหมือนกัน (มีเพียง 2 แห่งเท่านั้น) แต่มีความหมายไม่เหมือนกับคำว่าศาสนาตามที่เข้าใจกันในทุกวันนี้ คำว่าศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้นหมายถึง หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่เป็นองค์การเหมือนปัจจุบันนี้ ดังในคำว่า สัพพปาปสส อกรรม, กุสลสสุปสมปทา, สจิตตปริโยทปน, เอต พุทธาณสาสน์ แปลความว่า หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง ทำแต่ความดีที่เป็นกุศล และการทำจิตให้ผ่องใส ส่วนคำว่าศาสนานั้นตามที่เข้าใจกันทุกวันนี้ หมายถึง องค์การแห่งสถาบันชนิดหนึ่ง...

อย่างไรก็ตาม ความหมายของคำว่า “ศาสนา” ในปัจจุบันนี้นักปราชญ์ได้ให้คำนิยามและความหมายไว้แตกต่างกันซึ่ง สุชีพ ปุญญานุภาพ (2534 : 2-13) ได้สรุปความหมายของคำว่าศาสนาไว้ 3 ประการ ซึ่งครอบคลุมทั้งศาสนาที่เชื่อในพระเจ้า (เทวนิยม) และไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้า (อเทวนิยม) กล่าวคือ

1. ศาสนา คือ ที่รวมแห่งความเคารพนับถืออันสูงส่งของมนุษย์
2. ศาสนา คือ ที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งมนุษย์ส่วนมากยอมเลือกยึดเหนี่ยวตามความพอใจ และตามความเหมาะสมแก่เหตุแวดล้อมของตน
3. ศาสนา คือ คำสั่งสอน อันว่าด้วยศีลธรรมและอุดมคติสูงสุดในชีวิตของบุคคล รวมทั้งแนวความเชื่อถือ และแนวการปฏิบัติต่างๆ กันตามคติของแต่ละศาสนา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

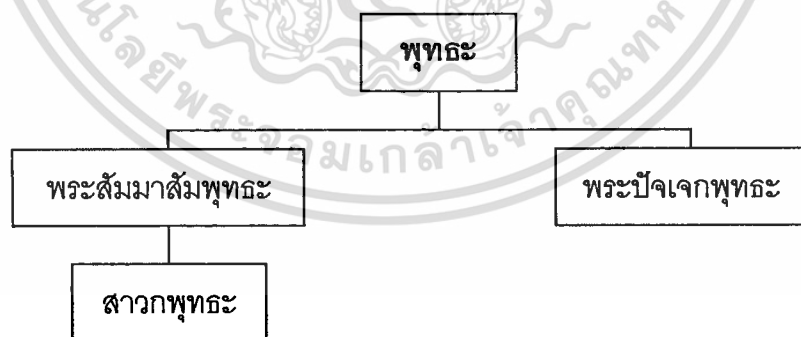
นอกจากนี้ สุชีพ ปุญญานุภาพ (2534 : 12) ยังได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่าการพิจารณา แปลความหมายเพียงอย่างเดียวอาจไม่ชัดเจนพอ จำเป็นต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ ของศาสนา ด้วย ได้แก่ ศาสดา หลักคำสอน สาวก พิธีกรรม และศาสนสถาน (บางศาสนามีองค์ประกอบไม่ครบ จึงมีนักปราชญ์บางท่านยอมรับว่าเป็นเพียง ลัทธิ หรือ ความเชื่อถือ เท่านั้น)

2.3.1.2 ความหมายของคำว่า “พุทธะ”

คำว่า “พุทธะ” แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน หรือท่านผู้ตรัสรู้แล้ว มีความหมายว่า ท่านผู้นั้นได้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม ด้วยญาณอันสูงส่งจนสามารถกำจัดกิเลส (สิ่งที่ทำให้ใจให้เศร้าหมอง) และอาสวะ (กิเลสที่หมักหมมหรือคองอยู่ในสันดาน) ทั้งปวงได้ (แสง จันทรงาม. 2512 : 68-69 ; พจนานุกรมพุทธศาสน์ : 2538)

“พระพุทฺธ” เป็นผลที่เกิดจากการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งค้นพบ และเข้าถึงกฎที่มีอยู่ตาม อุดมการณ์ของตน ปฏิบัติตามอุดมการณ์นั้นๆ เพื่อสร้างความดีงามและถึงปลายทางแห่งอุดมการณ์ จนสร้าง “พุทธะภาวะ” ให้แก่ตนเองได้ อุดมการณ์อันนี้เรียกว่า “พุทธการกรรม” (ธรรมที่จะทำเข้าสู่ความเป็นพุทธ) ส่วนผู้ดำเนินนั้น คัมภีร์ทางพุทธศาสนาเรียกว่า “โพธิสัตว์” หมายถึงผู้ติดแน่นหรือผู้มีแรงดลใจเพื่อความรู้แจ้งในกฎเกณฑ์แห่งธรรม ทั้งในส่วนที่เป็นทฤษฎีและส่วนที่เป็นปฏิบัติโดยตรง (บำเพ็ญ ะวิน. 2542 : 18)

ความเป็นพุทธบุคคลในทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธะ พระปัจเจกพุทธะ และสาวกพุทธะ

ภาพที่ 2.19 แสดงโครงสร้างพุทธบุคคล 3 ประเภท

1. **พระสัมมาสัมพุทธะ** คือ ท่านผู้ตรัสรู้ด้วยตนเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นตรัสรู้ตาม และประดิษฐานเป็นรูปของศาสนา ที่มีองค์ประกอบสืบต่อกันเป็นเวลานาน ได้แก่ พระพุทธเจ้า

2. **พระปัจเจกพุทธะ** คือ ท่านผู้ตรัสรู้เฉพาะตนเอง ไม่สามารถตั้งหลักคำสอนขึ้นเป็นศาสนา ได้แก่ ท่านผู้บำเพ็ญบารมีรองลงมาจากพระพุทธเจ้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. **สาวกพุทธ** คือ ท่านผู้ตรัสรู้ที่อาศัยฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตามคำสั่งสอนจนบรรลุความเป็นพระอรหันต์ ได้แก่ท่านผู้ตรัสรู้ชั้นสาวก

การบรรลุความเป็นพุทธะทั้ง 3 ประเภท ได้ถูกกำหนดไว้ด้วยอำนาจแห่งบารมีธรรม ที่มีความยิ่งหย่อนกว่ากันตามลำดับ และ**ความเพียรพยายามในปัจจุบันประกอบกัน** ซึ่งหมายความว่าฐานะแห่งพุทธบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นสาธารณะสำหรับท่านที่มีคุณสมบัติเหมาะสมทุกคน (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูยาโณ). 2536 : 38 ; สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2541 : 6)

2.3.2 ลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาในฐานะระบบการดำเนินชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นด้วยความพากเพียรพยายามของมนุษย์โดยตรง และเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์โดยทั่วหน้า ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะพิเศษหรือลักษณะเด่นหลายประการซึ่งสรุปได้ดังนี้ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. 2538 : 110 ; สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2541 : 15 ; เดือน คำดี. 2541 : 158)

1. พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษเป็น**เหตุผลนิยม (RATIONALISM)** พุทธศาสนาแม้จะสอนในเรื่องของศรัทธา หรือความเชื่อ คือเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนา แต่ไม่ได้สอนให้เชื่อโดยปราศจากเหตุผล ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ใน “กาลามสูตร”

2. พุทธศาสนามีลักษณะเป็น**อเทวนิยม (ATHEISM)** พุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องพระเจ้าสร้างโลก หรือเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ แต่สอนเรื่อง “กรรม” คือการกระทำของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์จะประสบความสุข ความทุกข์ ความโชคดีหรือโชคร้ายนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับการณ์ดลบันดาลของ พระเจ้า หรืออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของมนุษย์เอง มนุษย์ต้องเป็นไปตามกฎของความจริง คือ กฎแห่งเหตุผล หมายถึง กฎแห่งกรรม

3. พุทธศาสนามีลักษณะเป็น**ปฏิบัตินิยม (PRACMATISM)** หลักคำสอนพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พุทธธรรม” นั้น แยกออกได้ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็น**สัจธรรม**คือ ธรรมชาติหรือกฎธรรมด และส่วนที่เป็น**จริยธรรม** คือความรู้ในการประยุกต์สัจธรรม หมายความว่าเมื่อมนุษย์เข้าสู่ความจริงด้วยการศึกษาค้นคว้าการสังเกตการพินิจพิจารณาด้วยเหตุผล แต่การรู้ด้วยสติปัญญานั้นไม่สามารถบรรลุผลอย่างแท้จริงหากปราศจากการปฏิบัติ ดังนั้นจุดมุ่งหมายของจริยธรรมก็คือ การปฏิบัติให้สอดคล้องกับสัจธรรม

4. พุทธศาสนามีลักษณะเป็น**สันตินิยม (PACIFISM)** พุทธศาสนาสอนให้คนรักความสงบ ไม่เบียดเบียนกัน มีเมตตากรุณาต่อกันโดยไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา เพศ และวัย

5. พุทธศาสนามีลักษณะเป็น**ธรรมาธิปไตย** คือ การยึดเอาความถูกต้องเป็นใหญ่ในการกระทำหรือการตัดสินปัญหาทั้งปวง ดังคำกล่าวที่ว่า “ทำดีเพราะเห็นแก่ความดี” พระพุทธองค์ทรง**ตีเตียนการกระทำที่เป็น อัตตาธิปไตย (ถือตนเป็นใหญ่) และโลกาธิปไตย (ถือโลกเป็นใหญ่)**

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.3 หลักการแห่งพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติของพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติขึ้นในรูปที่ต่างจากศาสนาอื่นในอดีต เนื่องจากมิได้อิงอาศัยการสร้าง การบันดลจากปัจจัยภายนอก แต่เป็นเรื่องของมนุษย์ที่มีอุดมการณ์อันเต็มเดียว (ความปรารถนา) และมุ่งเดินถึง (ความเพียรพยายาม) สู่พุทธภาวะ (ระบบ จิตตปัญญา. 2536 : 37 ; บำเพ็ญะวิน. 2542 : 32)

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายบาลีและสันสกฤตต่างก็กล่าวถึงและยอมรับร่วมกันว่าการเข้าสู่พุทธภาวนานั้น มีบทบาทสำคัญในการสร้างประโยชน์สุข ให้เกิดแก่มวลมนุษยชาติและต่อปัจเจกบุคคล เพราะเป็นการนำมนุษย์เข้าสู่ภาวะแห่งความสะอาด สว่าง สงบ ซึ่งจะทำลายกิเลสตัณหาอันได้แก่ ความดิ้นรนกระเสือกกระสนหา และตกอยู่ในอำนาจแห่งความกระหายทางวัตถุอยู่เป็นนิจกาล (บำเพ็ญะวิน. 2542 : 32)

โดยหลักการแห่งพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ามิได้มีเพียงพระองค์เดียวที่เฝ้าถือน้ำพิพัฒน์ในปัจจุบันเท่านั้น แต่มีเป็นจำนวนมากมายันเปรียบได้กับเม็ดทรายในมหาสมุทร ทั้งในอดีตและอนาคต กล่าวคือตลอดระยะเวลาอันยาวนาน โลกนั้น ย่อมมีพระพุทธเจ้าตรัสรู้สัจธรรมเกิดขึ้นเป็นคราวๆ (สุชีพ ปุณณานุกาพ. 2541 : 5) พระพุทธเจ้านั้นคือปัจเจกชนคนหนึ่งที่ได้พบกฎแห่งสัจ กล่าวคือ "ธรรม" และนำมาเปิดเผยชี้แนะให้มนุษยชาติได้รู้และดำเนินตาม ขณะเดียวกันปฏิปทาของพระองค์ตั้งแต่ครั้งยังเป็นโอรสก็มิได้ผูกขาดอยู่กับพระองค์ ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่จะดำเนินปฏิปทาอันนั้น และก้าวเข้าสู่ความเป็นพุทธะได้โดยเท่าเทียมกัน ดังนั้นสิ่งที่มีอิทธิพลในการเป็นพระพุทธเจ้าจึงมีเพียงบารมีธรรม คือคุณความดีที่องค์ศาสดาได้สร้างสม อบรม มาในชาติต่างๆ จนบารมีเต็มบริบูรณ์ ใช้ความเพียรพยายามค้นคว้าสัจธรรมจนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ระบบ จิตตปัญญา. 2536 : 37 ; บำเพ็ญะวิน. 2542 : 32)

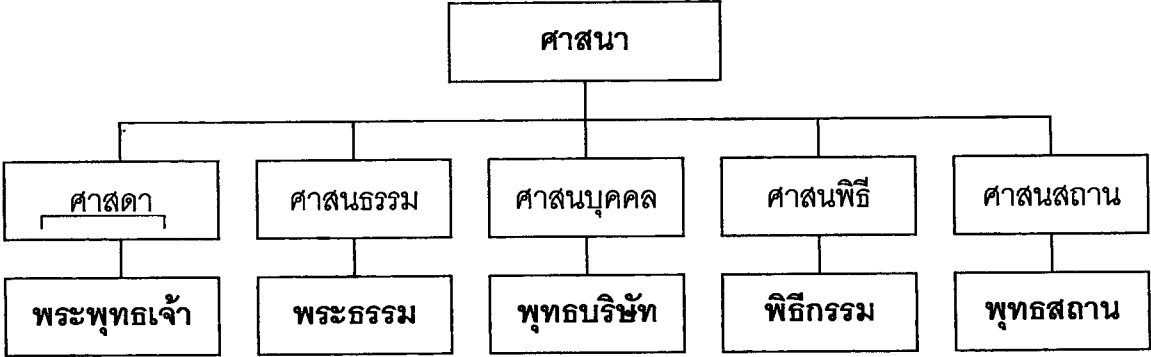
2.3.4 องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนา (องค์กร) นั้น พระพุทธศาสนาจึงมีฐานะเป็น "ระบบความเชื่อและคำสอนระบบหนึ่ง ที่สอนให้บุคคลกระทำบางอย่าง และงดเว้นการกระทำบางอย่าง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ถือว่าประเสริฐที่สุดสำหรับมนุษย์"

ดังนั้นพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนา ย่อมรวมเอาองค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญของศาสนาเข้าไว้ด้วยกันทั้งหมด ได้แก่ (สุนทร ณ รัชสิ. 2541 : 8-9)

1. ศาสดา คือ ผู้ก่อตั้งศาสนา
2. ศาสนธรรม คือ คำสั่งสอนของพระศาสดา
3. ศาสนบุคคล คือ บุคคลผู้สืบต่อคำสั่งสอนของพระศาสดา
4. ศาสนพิธี คือ พิธีกรรมทางศาสนาที่พระศาสดาได้ทรงบัญญัติไว้
5. ศาสนสถาน คือ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.20 แสดงองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา

2.3.4.1 ศาสดา (พระพุทธเจ้า)

ความหมายของคำว่า “ศาสดา” คือ ผู้ก่อตั้งศาสนาหรือผู้สอนดั้งเดิม (สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2534 : 13) ในพระพุทธศาสนาหมายถึง “พระพุทธเจ้า” (พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า) สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวถึง พระศาสดากับพระพุทธเจ้า ไว้ดังนี้

...ศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา คือ ผู้ถึงภาวะโลกวิทู (รู้แจ้งโลก) ผู้เริ่มสร้างพุทธปรัชญาเพื่อให้ศาสนิกชนรู้แจ้งเห็นจริงในสภาพธรรมชาติ หรือสภาพธรรมต่างๆ ไปของโลกโดยปราศจากมารยา จึงเรียกคำสอนที่นำมาจากธรรมดาธรรมชาติทั้งปวงนั้นว่า “ธรรม” หรือ “พระธรรม” เพื่อนำจิตให้เจริญถึงภาวะอันประเสริฐสุดในพุทธภูมิ จึงเรียกผู้ที่ถึงสภาพอันประเสริฐสุดตามพุทธปรัชญานั้นว่า “พุทธ” หรือ “พระพุทธเจ้า” ด้วยเหตุนี้ พระศาสดา กับ พระพุทธเจ้า จึงเป็นคนละอย่างกัน กล่าวคือ พระศาสดาหมายถึงผู้สร้างและสอนพระพุทธศาสนา ส่วนพระพุทธเจ้าคือ อุดมภาวะอันประเสริฐสุดของพุทธปรัชญา โดยหลักการอนุมานเราเชื่อว่า พระศาสดาของเราถึงอุดมภาวะเป็น พระพุทธเจ้า เพราะธรรมะส่วนใหญ่ได้มาจากการทดลองปฏิบัติจนเห็นจริงแล้วจึงนำมาสั่งสอน...(สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2519 : 5-6)

เรื่องราวประวัติความเป็นมาของพระศาสดา (พระพุทธเจ้า) โดยสังเขปนั้น ย้อนอดีตไปเมื่อประมาณ 2600 ปีที่ล่วงมาแล้ว พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ได้เสด็จอุบัติในชมพูทวีป พระนามเดิมว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา ประสูติ ณ ตำบลมพิณวัน เขตแดนระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ และกรุงเทวทหะ เมื่อทรงพระเยาว์ พระองค์ได้รับการศึกษาอบรมทั้งทางยุทธศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อเตรียมเป็นผู้สืบราชสมบัติต่อไป พระราชบิดาทรงจัดให้อภิเษกสมรสเมื่อมีพระชนมายุได้ 16 พรรษา และทรงสร้างปราสาทที่ประทับไว้อย่างงดงาม แวดล้อมด้วยความสนุกสนานรื่นเริงนานาประการ แต่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น เมื่อผู้ใดได้เห็นว่าประโยชน์ต่อการศึกษามากกว่าการนำไปใช้โดยไม่ผ่านการอนุญาตให้คัดลอกเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าสิ่งเหล่านี้มิใช่ความสุขที่ยั่งยืน จึงจะทิ้งโลกียสุขทั้งมวล เพื่อออกผนวช แสวงหาสัจธรรมเมื่อมีพระชนมายุ 29 พรรษา ทรงพยายามแสวงหาหนทางอยู่นานถึง 6 ปี จึงได้ ตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ พุทธคยาเมื่อวันเพ็ญเดือน 6 หลังจากเมื่อทรงตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปทรงแสดง ปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงประกาศพระธรรมและออกเที่ยวสั่งสอนประชาชนตามดินแดนต่างๆ จนสิริพระชนมายุได้ 80 พรรษา จึงเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันเพ็ญเดือน 6 ณ เมืองกุสินารา (พระราชวรมณี. 2529 : 2 ; ชุมศรี มหาสันทนะ และคณะ. 2529 : บทนำ)

2.3.4.2 ศาสนธรรม, หลักคำสอน (พระธรรม)

สุนทร ณ รัชสี (2541 : 10-20) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “ธรรม” ในพระไตรปิฎก และคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ความหมาย 4 ประการคือ

1. หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

คำว่า “ธรรม” ตามความหมายประการนี้ จะมีความหมายที่กว้างที่สุดครอบคลุมทุกสิ่งคือ สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งพระคัมภีร์พุทธปรัชญาระบุว่า สิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่สิ่งที่ปราศจากการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย ไม่ขึ้นกับเหตุปัจจัยใดๆ สิ่งที่มีภาวะเช่นนี้ พุทธปรัชญาเรียกว่า *อสังขตธรรม* ซึ่งมีอยู่เพียงสิ่งเดียวคือ *นิพพาน* ส่วนสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือมีอยู่ในธรรมชาตินั้น ได้แก่ สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสากลจักรวาล เกิดขึ้นและเป็นไปตามการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย เรียกสภาพเช่นนี้ว่า *สังขตธรรม* เช่นต้นไม้ มนุษย์ สัตว์ แก้ว อัญมณี ดวงอาทิตย์ โลก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นก็มีเหตุทำให้เกิดขึ้น เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุทำให้ตั้งอยู่ เมื่อเปลี่ยนแปลงก็มีเหตุทำให้เปลี่ยนแปลง เมื่อแตกดับก็มีเหตุทำให้แตกดับ

2. หมายถึง กฎธรรมชาติหรือกฎแห่งเหตุผล

คำว่า “ธรรม” ในประการนี้หมายถึง กฎที่ควบคุมความเป็นไปในธรรมชาติอันได้แก่ กฎแห่งเหตุและผล ซึ่งพุทธปรัชญาเรียกว่า *ธรรมนियาม* แปลว่า กฎหรือกำหนดแห่งธรรมชาติ โดยพุทธปรัชญาถือว่าทุกสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ย่อมเกิดขึ้นและเป็นไปตามอำนาจของกฎแห่งเหตุปัจจัยหรือกฎแห่งเหตุและผล ทั้งสองเป็นสิ่งที่เดียวกันแยกจากกันไม่ได้ เพราะมีธรรมชาติจึงมีกฎธรรมชาติ และเพราะมีกฎธรรมชาติจึงมีธรรมชาติ

กฎธรรมชาติหรือกฎแห่งเหตุและผลดังกล่าว พุทธปรัชญาเรียกว่า กฎอิทัปปัจจยตา ตามทฤษฎีของพุทธปรัชญา ทุกสิ่งในธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ต้องอยู่ภายใต้กฎนี้

3. หมายถึง ความดี ความถูกต้อง หรือความชอบธรรม

คำว่า “ธรรม” ในประการนี้มีความหมายตรงข้ามกับคำว่า “อธรรม” ที่มีความหมายว่า ความชั่ว ความไม่ถูกต้อง หรือความไม่ชอบธรรม

4. หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก

คำว่า “ธรรม” ในประการนี้หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดที่พระองค์ตรัสรู้ และนำมาสั่งสอนแก่เวไนยสัตว์ มีความหมายรวมทั้งส่วนที่เป็นสัจธรรมคือความจริง และจริยธรรม คือหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุด อันทำให้ทุกข์ทั้งปวงดับไปโดยสิ้นเชิง

1) คุณลักษณะธรรม (คำสอน) ในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณลักษณะแห่งพระธรรม (คำสอน) ของพระองค์ 8 ประการเพื่อพิจารณาว่า ธรรมอันใดหรือคำสอนใดเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือไม่ ได้แก่

1. วิราคะ ธรรมนั้น ต้องไม่เป็นไปเพื่อความกำหนัดยึดมั่น
2. วิสังโยค ธรรมนั้น ต้องไม่เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์
3. อปจยะ ธรรมนั้น ต้องไม่เป็นไปเพื่อความพอกพูนกิเลส
4. อัปปิจจตา ธรรมนั้น ต้องไม่เป็นไปเพื่อความความมักมาก
5. สันตุฎฐิ ธรรมนั้น ต้องไม่เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ
6. ปวิเวก ธรรมนั้น ต้องไม่เป็นไปเพื่อความความคลุกคลีอยู่ในหมู่คณะ
7. วิริยารัมภะ ธรรมนั้น ต้องไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน
8. สุภรตา ธรรมนั้น ต้องไม่เป็นไปเพื่อความเลี้ยยยาก

หากธรรมอันใด คำสอนใด เป็นไปโดยลักษณะตรงกันข้าม ธรรมนั้น คำสอนนั้นไม่ใช่ธรรม ในพระพุทธศาสนา (เสฐียร พันธงศรี . 2534 : 160-161 ; เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2540 : 15)

2) การสังคายนา

เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพุทธกิจ นับแต่ได้ทรงตรัสรู้ จนเสด็จปรินิพพาน เป็นเวลา 45 ปี ได้ทรงแสดงธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่เรียกว่า พระธรรม ได้แพร่หลาย มีสาวกจดจำไปปฏิบัติแล้วเผยแพร่สืบต่อกันมา และได้ประมวล (การสังคายนา) คำสั่งสอนของพระองค์จารึกไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า พระไตรปิฎก (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 60 ; กรมวิชาการ. 2535 : 2)

การสังคายนา หมายถึง การร้อยกรอง หรือรวบรวมพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งกระจัดกระจายกันอยู่ ให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน มีระบบอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีการประชุมสงฆ์ดำเนินการรวบรวมจัดหมวดหมู่ จัดระบบให้เป็นระเบียบร้อย แล้วมีการสวดชักซ้อมเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หรือสวดพร้อมกันและเป็นแบบเดียวกัน เป็นการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์แห่งพระธรรมวินัย และลงมติรับรองไว้เป็นหลักฐานสำคัญ แล้วมีการท่องจำ จดจำ หรือจารึกไว้สืบต่อมา (กรมวิชาการ. 2535 : 21)

ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา การทำสังคายนาได้กระทำสืบต่อกันมาหลายครั้ง การนับจำนวนครั้งการทำสังคายนานั้น ยังไม่เป็นที่ยุติ ในที่นี้ขอกล่าวถึงการทำสังคายนาที่สำคัญ 3 ครั้ง คือ (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 60 ; สิริวัฒน์ คำวันสา. 2534 : 7 ; เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2540 : 10)

การสังคายนาครั้งที่ 1 จัดทำหลังจากพุทธปรินิพพาน 3 เดือน สาเหตุเนื่องมาจากพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ สุภททะ กล่าวดูหมิ่นพระธรรมวินัย พระมหากัสสปะ (พระเถระรูปหนึ่ง) เกรงว่า พระธรรมวินัยจะเสื่อมสูญจึงเรียกประชุมสงฆ์อรหันต์ 500 รูป ทำสังคายนา ณ ถ้ำสัตตบพรมคูลา ข้างเขามทบพุด ใกล้กรุงราชคฤห์ พระมหากัสสปะเป็นประธานซักถามพระธรรมวินัย พระอานนท์(พระภิกษุรูปหนึ่ง) เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม พระอุบาลี (พระภิกษุรูปหนึ่ง) เป็นผู้วิสัชนาพระวินัย ในการนี้พระเจ้าอชาตศัตรู (กษัตริย์พระองค์หนึ่ง) ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ กระทำอยู่ 7 เดือนจึงสำเร็จ

สาเหตุสำคัญของการทำสังคายนาครั้งนี้คือ ต้องการประชุมเพื่อรวบรวมเรียบเรียงพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ วรรคตอน เพื่อสะดวกในการศึกษาและปฏิบัติ การประชุมทำสังคายนาครั้งนี้เรียกว่า “ปฐมสังคายนา” และได้ถือเป็นตัวอย่างในการทำสังคายนาครั้งต่อมา

การสังคายนาครั้งที่ 2 เกิดขึ้นหลังจากพุทธปรินิพพาน 100 ปี สาเหตุมาจากพระภิกษุวัชชีบุตรกลุ่มหนึ่งได้ปฏิบัติหย่อนทางพระวินัย 10 ประการ เช่น เก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์เพื่อนำมาผสมอาหารไว้สำหรับฉัน (กิน) ได้ตลอดไป เมื่อตะวันเกินเที่ยงวันไปแล้วประมาณสององคุลีฉันอาหารได้รับเงินและทองได้ ฉันสุราอื่นๆ ได้ เป็นต้น พระเถระผู้ใหญ่ร่วมมือกันกระทำการครั้งนี้ 8 รูป โดยพระเวทสะเป็นผู้ชักถาม พระสัพพกามีเป็นผู้วิสัชนา วินิจฉัยเรื่องทั้ง 10 ประการท่ามกลางประชุมสงฆ์ 700 รูป การสังคายนาครั้งนี้กระทำที่ วาลูการาม เมืองไพศาลี มีพระเจ้ากาฬโศกทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ กระทำอยู่ 8 เดือนจึงสำเร็จ

ผลของการทำสังคายนาครั้งนี้ คือได้รวบรวมพระธรรมวินัยไว้เป็นหมวดหมู่อีกครั้งสืบต่อจากการสังคายนาครั้งที่ 1 และทำให้คณะสงฆ์แตกกันเป็นครั้งแรกและครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ คือ ฝ่ายภิกษุวัชชี เรียกตนเองว่า “อจาริยวาท” เพราะถือตามคำสั่งของอาจารย์ และฝ่ายพระเถระผู้ใหญ่เรียกตนเองว่า “เถรวาท” เพราะถือตามอย่างพระเถระเมื่อครั้งปฐมสังคายนา

การสังคายนาครั้งที่ 3 กระทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 235 ปี (บางแห่งว่า 234 ปี) สาเหตุเนื่องมาจากเดียรฉัตรปลอมบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้น แสดงธรรมวินัยผิดแผกไปจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา พระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระ ด้วยความร่วมมือจากพระเจ้าอโศกมหาราช เรียกประชุมสงฆ์จำนวน 1,000 รูป สอบสวนชำระสะสางพระธรรมวินัย กำจัดเดียรฉัตรเหล่านั้น การสังคายนาครั้งนี้กระทำที่โศการาม เมืองปาตลีบุตร ทำอยู่ 9 เดือนจึงสำเร็จ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หลังจากการสังคายนาแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งคณะพระเถระผู้สามารถออกไปประกาศพระศาสนาในประเทศต่างๆ 9 สาย และเชื่อกันว่าประเทศไทยได้รับสืบทอดพระพุทธศาสนาจากสาย คณะพระโสณะและพระอุตตระ ที่ถูกส่งมาเผยแพร่พระศาสนา ณ ภูมิภาคแถบนี้ที่เรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

3) พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก คือ คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา ที่ประมวลเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาจารึกไว้เป็นหมวดหมู่ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2540 : 7 ; พระธรรมปิฎก. 2543 : 3)

คำว่า “พระไตรปิฎก” มาจาก พระ (ประเสริฐ) + ไตร (สาม) + ปิฎก (คัมภีร์, ภาชนะ) ดังนั้น พระไตรปิฎก จึงหมายถึง คัมภีร์หรือตำราอันประเสริฐที่บรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (และของพระสาวกลำคัญบางรูป) รวมไว้เป็นหมวดหมู่ 3 ปิฎก คือ (กรมวิชาการ. 2535 : 3 ; เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2540 : 7 ; พระธรรมปิฎก. 2543 : 72)

1. พระวินัยปิฎก

เป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนส่วนที่เป็น “อาณาทศนา” คือคำสั่งสอนส่วนที่เป็น กฎ ระเบียบ ข้อห้าม หรือคำสั่ง ซึ่งมีสภาพบังคับให้ปฏิบัติตาม เช่น พระพุทธบัญญัติที่เรียกว่า อนุสาวรีย์ วินัย คือวินัยหรือศีลที่ภิกษุและภิกษุณีถือเพศบรรพชิตจะต้องรักษา จะละเมิดมิได้ ถ้าละเมิดจะต้องอาบัติ คือต้องได้รับโทษทัณฑ์ในขณะที่ล่วงละเมิด

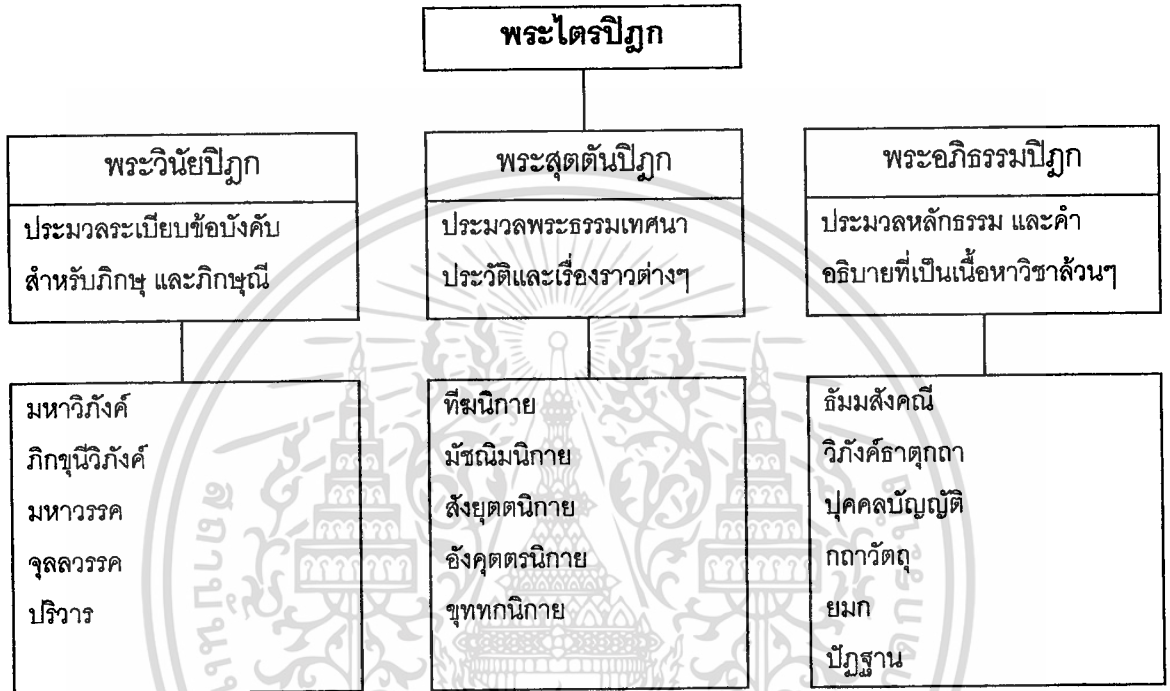
นอกจากนี้ พระวินัยปิฎกยังได้บรรจุคำสั่งสอนที่เป็นระเบียบปฏิบัติต่างๆ ด้วย เช่น ระเบียบปฏิบัติหน้าที่ ข้อปฏิบัติต่อกัน คุณสมบัติของพระภิกษุผู้นำที่ต่างๆ กริยามารยาทที่จะต้องรักษา ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ เช่น การบวชนาคร การรับภิกษุ และการผูกพัทธสีมา เป็นต้น

2. พระสุตตันตปิฎก

เป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนส่วนที่เป็น “โวหารเทศนา” คือคำสั่งสอนที่ทรงแสดงชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงและหลักความจริงแห่งชีวิต และชี้แนะแนวทางปฏิบัติ ชี้นำวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ชี้ให้เห็นสิ่งที่เป็นบาป บุญ คุณ โทษ เป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ โดยทรงยกหัวข้อธรรมเป็นหลักและทรงอธิบายด้วยโวหารต่างๆ มีข้อเปรียบเทียบที่สมเหตุสมผล ทรงนำชีวิตของบุคคลต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันมาแสดงให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อผู้ฟังยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้บรรลุความผาสุกสมบูรณ์ในชีวิต ตามความสามารถของผู้ปฏิบัติ

3. พระอภิธรรมปิฎก

เป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนส่วนที่เป็น “ปรมาตตเทศนา” คือคำสั่งสอนที่ทรงแสดงขึ้นเพื่อให้รู้ให้เข้าใจสภาวะที่แท้จริงของสรรพสิ่ง ซึ่งเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์โลกทั้งมวล อันได้แก่ สภาวะที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งสภาวะดังกล่าวนี้มีความละเอียดลึกซึ้ง เป็นพุทธปรัชญา หรืออภิปรัชญา มีเนื้อหาเป็นธรรมล้วนๆ ไม่มีเรื่องบุคคลหรือนิทานประกอบคำสั่งสอน

ภาพที่ 2.21 แสดงโครงสร้างพระไตรปิฎก

1) พุทธธรรม

หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรียกว่า “ธรรม” ซึ่งได้แก่ หลักความจริงที่พระองค์ค้นพบแล้วนำมาประกาศแก่ชาวโลก หลักธรรมในพุทธศาสนามีมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 60 ; ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. 2538 : 40 ; พระญาณวโรดม. 2538 : 54)

พุทธธรรมที่ดูเหมือนจะหลากหลายนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอย่างสอดคล้องประสานกลมกลืนโยงใยสู่หลักการเดียวกัน กล่าวคือเรื่องทุกข์กับการดับทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “อนุราคะ (สาวกองค์หนึ่ง) ในอดีตก็ดี ในปัจจุบันก็ดี เราสอนแต่เรื่องทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น” หมายความว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้เวลา 45 ปี สอนอริยสัจ 4 ด้วยสำนวนภาษาและวิธีอธิบายที่หลากหลายตามอุปนิสัยและบารมีของผู้ฟังขณะนั้น (พระมหาประยูร ธมมจิตโต. 2532 : 3) ซึ่งอาจสรุปถึงลักษณะทั่วไปของพุทธธรรมได้ 2 ประการ คือ (พระราชมุนี. 2529 : 6)

1. แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” ว่าด้วยความจริงตามแนวของ

เอกสารให้เหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริง

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้น แล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้นๆ ด้วยการเก่งความจริงทางปรัชญา

2. แสดงข้อปฏิบัติทางสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น

2.3.4.3 ศาสนสาวก (พุทธบริษัท 4)

สาวกในพระพุทธศาสนา คือ บุคคลผู้มีศรัทธายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แล้วนำเอาหลักธรรมคำสอนมาปฏิบัติและประกาศหรือเผยแพร่แก่ชาวโลกในพระพุทธศาสนานั้นสาวกผู้สืบต่อและคำขูให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองและมั่นคงแยกได้ 4 กลุ่ม เรียกว่า “บริษัท 4” (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. 2538 : 71)

1) พุทธบริษัท 4

1. ภิกษุ คือนักบวช (ผู้ชาย) ในพระพุทธศาสนานิยมเรียกว่า “พระสงฆ์” เป็นหนึ่งในสามโครงสร้างที่สำคัญของพระพุทธศาสนาได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

เมื่อสละเพศสมรวาสโดยอุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว ต้องดำรงตนอยู่อีกแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างไปจากการครองเรือน และมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ 2 ประการ คือ

- หน้าที่ต่อตนเอง คือ การศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ปฏิบัติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของประชาชน
- หน้าที่ต่อบุคคลอื่น คือ การประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นกัลยาณมิตรของสังคม ได้แก่

- แนะนำอบรมให้เว้นจากความชั่ว
- แนะนำสั่งสอนชักชวนให้น่าเพ็ญความดี
- ให้การสงเคราะห์ด้วยเมตตาโดยปรารถนาดีต่อผู้อื่น
- ให้ผู้อื่นได้ฟังเรื่องที่ยังไม่เคยได้ยิน ไม่เคยได้ฟัง
- อธิบายสิ่งที่ผู้อื่นได้ฟังมาแต่ไม่แจ่มแจ้ง ช่วยอธิบายให้แจ่มชัด
- บอกทางแห่งความดี ความสุข ความเจริญให้

2. ภิกษุณี เป็นสาวิกา (สาวกหญิง) ในพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ภิกษุณีบริษัท” ประวัติการเกิดของภิกษุณีนี้นั้น เกิดจากพระนางมหาปชาบดีโคตมี (ผู้เป็นพระน้าของพระพุทธเจ้า) มีความศรัทธาได้ขอบวชต่อพระพุทธเจ้า (นับได้ว่าเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา) และกาลต่อมา

ได้มีสตรีเป็นจำนวนมากขอบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไปแล้ว ชื่อของภิกษุนี้ก็เลือนหายไป ไม่ปรากฏว่าภิกษุนี้มีอยู่ หรือมีบทบาทในการทำสังคายนา แต่ประการใด

3. อุบาสก คำว่า “อุบาสก” แปลว่าผู้เข้าไปนั่งใกล้ คือผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย หมายถึง ภรรวาสชายที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา แล้วนำเอาหลักธรรมไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

4. อุบาสิกา คำว่า “อุบาสิกา” แปลว่าผู้เข้าไปนั่งใกล้ คือผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย หมายถึง ภรรวาสหญิงที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา แล้วนำเอาหลักธรรมไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับ อุบาสก

การเข้าเป็นสาวกในพระพุทธศาสนาหรือพุทธมามกะนั้น หากกระทำเป็น พิธีการ ด้วย เพียงการเปล่งวาจาว่า

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถือเอาพระพุทธเป็นผู้นำทาง (ที่พึ่ง)
ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถือเอาพระธรรมเป็นผู้นำทาง (ที่พึ่ง)
สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถือเอาพระสงฆ์เป็นผู้นำทาง (ที่พึ่ง)

คำประกาศ 3 ข้อดังกล่าวมีความหมายว่า “ผู้กล่าวมีความปรารถนาที่จะประกาศให้โลก ทราบว่านับตั้งแต่วาระนั้นไป เขาได้เลือกเอาพระพุทธเจ้าเป็นครู เป็นแบบในการประพฤติ เขา ทราบแล้วว่าคำสอนของพระองค์ล้วนแล้วด้วยแก่นและหลักแห่งความจริงและมีความเห็นแล้วว่า พระสงฆ์เป็นผู้สืบต่อพระพุทธเจ้า เป็นผู้ควรนับถือ เป็นผู้ปฏิบัติตาม และเป็นผู้เผยแผ่คำสอนของ พระพุทธเจ้า” คำประกาศดังกล่าว เป็นไปด้วยความพอใจของตนเอง (ทั้งศฤงฆ์และบรรพชิต) ด้วยกริยาอาการที่เคารพ ไม่มีข้อผูกพันทางกฎหมาย (เสฐียร พันธงชาติ. 2534 : 123-124)

2) การสืบทอดพระพุทธศาสนา

การสืบทอด(รักษา)พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 2ส่วนคือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2543 : 17)

1. พระธรรมคำสอน

คือตัวหลักการ ที่เรียกว่า พระธรรมวินัย ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อันเป็นเนื้อหาของ พระพุทธศาสนาที่จะต้องรักษาให้บริสุทธิ์ และสืบทอดต่อไป

2. พุทธบริษัท 4

คือบุคคลที่จะสืบทอด (รักษา) พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า พระองค์จะ บริณิพพานต่อเมื่อพุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทั้งหลายทั้งปวง หรือเรียก ง่าย ๆ ว่า บรรพชิตกับคฤหัสถ์ หรือชาววัดกับชาวบ้าน หรือพระสงฆ์กับญาติโยม ต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติที่จะรักษาพระศาสนาได้ คือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ต้องเป็นผู้มีความรู้ เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ดี และประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ตรง เป็นธรรมานุธรรมปฏิบัติ
- นอกจากรู้เข้าใจเอง และปฏิบัติได้ดีแล้วยังสามารถบอกกล่าวแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้
- เมื่อมีปรีชาญาณเกิดขึ้น คือ คำจูงจูงสอนคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัย ก็สามารถชี้แจงแก้ไขได้ด้วย

2.3.4.4 ศาสนพิธี (พิธีกรรม)

พิธีกรรม แปลว่า การกระทำที่เป็นพิธี คือ เป็นวิธีที่จะให้สำเร็จผลที่ต้องการ หรือการกระทำที่เป็นวิธีการเพื่อให้ผลหรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ หมายถึง ระเบียบปฏิบัติที่จัดทำขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้จัด และผู้เข้าร่วมงานที่ประกอบขึ้น ตลอดจนผู้พบเห็น พิธีกรรมจึงมีฐานะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับศาสนา ดังนั้นพิธีกรรมในศาสนาจึงมีความสำคัญ ซึ่งพอสรุปได้ดังต่อไปนี้ (พระธรรมปิฎก. 2539 : 4 ; เดือน คำดี. 2541 : 42)

1. พิธีกรรมเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์
2. พิธีกรรมเป็นเครื่องมือสร้างศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์
3. พิธีกรรมเป็นเครื่องมือหรือสื่อที่น้อมนำให้ปรารถนาที่จะเข้าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สำหรับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น พระธรรมปิฎก (2539 : 22, 50) ได้กล่าวว่า... พิธีกรรมเป็นเพียงรูปแบบ จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีเนื้อหาสาระอยู่... ดังนั้นถ้าจะให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ด้วยดี จะต้องทำให้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำคนเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้น เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด และเมื่อใดพิธีกรรมเป็นที่ปรากฏแสดงตัวของบุคคลผู้เข้าถึงธรรมแล้ว ที่จะมาสื่อสารกับมหาชนได้สะดวก เมื่อนั้นก็เป็นความสมบูรณ์แห่งความหมาย และเป็นความสำเร็จแห่งความมุ่งหมายของพิธีกรรม...

1) ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกได้ 2 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมของพระสงฆ์ และพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. 2538 : 88 ; พจนานุกรมพุทธศาสนา. 2538 : 312)

1. พิธีกรรมของสงฆ์ คือ พิธีกรรมที่เป็นหน้าที่และกิจเฉพาะของสงฆ์ที่จะปฏิบัติ แบ่งแยกได้ 4 ประเภท คือ
 - 1.1 อปโลกนกรรม คือ การบอกเล่าในที่ประชุมสงฆ์ เพื่อให้สงฆ์ทราบ ไม่ต้องตั้งญาติ (ข้อเสนอ) ไม่มีอนุสาวนา (การขอคำปรึกษา, มติ) และไม่จำเป็นต้องทำในอุโบสถ (โบสถ์) เช่นการแบ่งภัตตาหารของสงฆ์ เป็นต้น
 - 1.2 ญัตติกรรม คือ การประกาศให้สงฆ์ทราบ เพื่อทำกิจร่วมกัน ไม่ต้องขอมติ (อนุสาวนา) แต่จะต้องทำในอุโบสถ (โบสถ์) ได้แก่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก. การทำอุโบสถสังฆกรรม คือการสวดปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์ทุกกึ่งเดือน และต้องมีภิกษุ 4 รูปขึ้นไป เป็นการชักข้อมตรวจสอบความบริสุทธิ์ทางพระวินัย

ข. การทำปวารณา

1.3 ญัตติทุติยกรรม คือ พิธีกรรมที่ต้องมีญัตติ 1 ครั้ง อนุสาวนา 1 ครั้ง และจะต้องประกอบพิธีในอุโบสถ เช่น การสมมติสีมา การสังคายนา และการมอบให้ผ้ากฐิน เป็นต้น

1.4 ญัตติจตุตถกรรม คือ พิธีกรรมที่ต้องมีญัตติ 1 ครั้งอนุสาวนา 3 ครั้งและจะต้องประกอบพิธีในอุโบสถ เป็นพิธีที่เกี่ยวกับเรื่องสำคัญที่จะต้องปรึกษาและการตัดสินใจของสงฆ์ เช่น พิธีการอุปสมบท พิธีกรรมการรับภิกษุที่ต้องอาบัติหนักเข้าหมู่ เป็นต้น

2. พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนถือปฏิบัติ แบ่งแยกได้ 4 หมวด คือ

ตารางที่ 2.10 แสดงหมวดพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน

พิธีกรรม	รายละเอียด
2.1 หมวดพิธีบำเพ็ญกุศล	พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาอุโบสถศีล พิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
2.2 หมวดพิธีทำบุญ	ทำบุญเนื่องในงานมงคล ทำบุญเนื่องในงานอวมงคล
2.3 หมวดพิธีถวายทาน	ปาฏิปุคคสิกทาน สังฆทาน
2.4 หมวดพิธีเบ็ดเตล็ด	การแสดงความเคารพ การประเคน การอาราธนา การถวายกัปปิยภัณฑ์

การเกิดพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น มีสาเหตุเนื่องมาจากการตีความหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่า *การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดี การทำจิตใจให้ผ่องใสบริสุทธิ์* (โอวาทปาติโมกข์) แล้วน้อมนำประเพณีจนเกิดเป็นแนวปฏิบัติที่เรียกว่า ศาสนพิธี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.4.5 ศาสนสถาน

ศาสนสถาน คือ สถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา หมายถึงบริเวณที่ประกอบด้วยอาคารสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เพื่อการสักการบูชาและบำเพ็ญศาสนกิจ รวมถึงสิ่งก่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ (กรมศิลปากร. 2542 : 5)

ในสมัยโบราณเมื่อแรกมีศาสนา การประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมทางศาสนา อาจไม่จำเป็นต้องมีอาคารที่ถาวร เป็นแต่กำหนดขอบเขตหรือใช้สถานที่ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรืออาคารที่มีอยู่แล้ว ตามความจำเป็นและความเหมาะสมต่อสถานการณ์ ครั้นเมื่อศาสนานั้นๆ ได้รับการยอมรับนับถือกันแพร่หลาย มีพระหรือนักบวชในศาสนามากขึ้น มีผู้ศรัทธามากขึ้น ศาสนสถานก็กลายเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องก่อสร้างขึ้นอย่างถาวรประณีต ตามประเพณีที่ถือปฏิบัติกันในแต่ละศาสนา และตามกำลัง ตลอดจนอำนาจและบารมีของผู้สร้าง หากผู้สร้างมีอำนาจมีบารมีสูงในระดับผู้ปกครองแผ่นดิน หรือพระมหากษัตริย์ ศาสนสถานนั้นก็ย่อมจะก่อสร้างใหญ่โต ประณีต และตกแต่งอย่างวิจิตรด้วยวัสดุที่มีค่าและมีมือช่างชั้นสูง

ศาสนสถานที่ยกขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พุทธสถานหรือวัด มีต้นกำเนิดควบคู่ไปกับพระพุทธประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรื่อยมา จนเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พุทธสถานยังมีวิวัฒนาการมากยิ่งขึ้นตามความสำคัญในแต่ละประเทศที่พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ออกไป โดยแสดงลักษณะที่ยังคงเค้ารูปแบบเดิมจากต้นกำเนิดอยู่นั่นเอง แม้ว่าช่างในแต่ละท้องถิ่นจะแสดงและสร้างสรรค์งานศิลปกรรมใหม่ๆ ที่นิยมในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ ก็ตาม (กรมศิลปากร. 2533 : 35)

สำหรับประเทศไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือ และรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พระมหากษัตริย์ ราชวงศ์ และประชาชน ได้สร้างพุทธสถาน (วัด) ขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงได้กำหนดประเภทของวัดขึ้น ซึ่งตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช 2505 กำหนดแบ่ง “วัด” ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. 2538 : 106 ; สมคิด จิระทัตกุล. 2543 : 10-11)

1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้นถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วัดหลวง หรือพระอารามหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และยังแบ่งชั้นและชนิดตามลำดับความสำคัญดังนี้

ก. ชั้นเอก ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุพระบรมอัฐิ หรือวัด

ที่มีเกียรติอย่างสูงมี 3 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข. ชั้นโท ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ หรือวัดที่มีเกียรติ มี 4 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และวรวิหาร

ค. ชั้นตรี ได้แก่ วัดที่มีเกียรติ วัดประจำเมือง หรือวัดสามัญ มี 3 ชนิด คือ ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และสามัญ

1.2 วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามความศรัทธา

2 สำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ตั้งสำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้ที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม

2.3.5 จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา (ประโยชน์ที่พึงได้รับ)

ในชีวิตจริงของแต่ละคนสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปตามความปรารถนามีน้อย ส่วนสิ่งที่เป็นไปขัดแย้งกับความปรารถนามีมาก เพราะฉะนั้นในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ความทุกข์จึงมีมากกว่าความสุข เพราะตระหนักในความจริงข้อนี้ พระพุทธศาสนาจึงสอนชี้ให้เห็นตามความเป็นจริงว่า “ชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์นานัปการ ทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ ซึ่งผู้เกิดมามีชีวิตอยู่ในโลกไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นได้” จึงให้สอนให้มนุษย์มุ่งปฏิบัติเพื่อเข้าถึง ความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงและตลอดไป ภาวะสูงสุดที่เมื่อเข้าถึงแล้ว ความทุกข์ย่อมดับสิ้นไปตลอดกาล ได้แก่ภาวะที่เรียกว่า “นิพพาน” (สุนทร ณ รั้งสี. 2541 : 479-480) จิตของผู้เข้าถึงนิพพานย่อมมี ความสะอาดสว่าง และสงบ ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ และเมื่อดับขันธ(ตาย)แล้วก็เป็นการสิ้นทุกข์ ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป (เดือน คำดี. 2541 : 152)

ดังนั้น คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุจุดหมายปลายทางในระดับต่างๆ ตามความรู้และความสามารถของผู้ปฏิบัติ จุดหมายตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อาจแบ่งได้ 3 ระดับ สัมพันธ์เชื่อมโยงกันคือ (ทองระยะยาว เช่นความเป็นคนขยัน รู้จักประหยัดในการใช้จ่าย คบคนดี และการดำเนินชีวิตให้หล่อ วงษ์ธรรมมา. 2538 : 206-207 ; สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2541 : 211 ; เดือน คำดี. 2541 : 153)

1. ทัฐฐมัตถตตประโยชน์ คือ ประโยชน์ที่พึงเห็นได้ในปัจจุบันหลักคำสอนส่วนนี้เมื่อผู้ที่ได้นำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันก็จะได้รับผลดีทันตาเห็น ไม่ต้องรอผลในเหมาะสมกับฐานะ หลักธรรมในกลุ่มนี้เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐาน จัดอยู่ในหมวด “ศีล” คือ การฝึกหัดอบรมควบคุมกายและวาจาได้เป็นไปในทางสุจริต

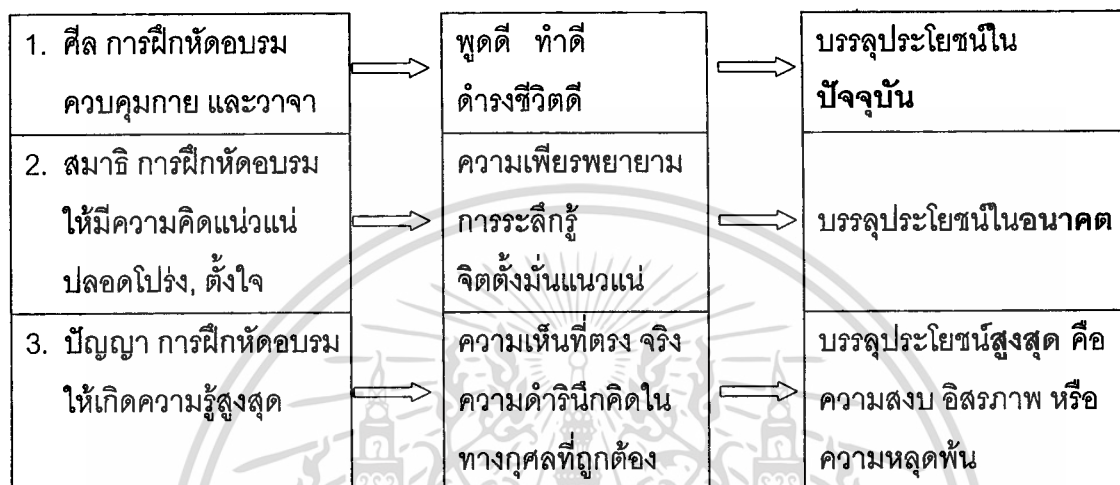
2. สัมปรายัสตตประโยชน์ คือ ประโยชน์ที่พึงได้รับในอนาคต หลักธรรมส่วนใหญ่เป็นเรื่องความพากเพียร การตั้งใจแน่วแน่ การมีความตั้งใจที่มั่นคงไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ จัดอยู่ในหมวด “สมาธิ” เป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมจิตใจ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. ปรมัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์สูงสุด ได้แก่การดับทุกข์โดยสิ้นเชิง บุคคลจะสามารถบรรลุประโยชน์สูงสุดได้ต้องประกอบด้วย “ปัญญา” และสนับสนุนด้วยศีลกับสมาธิ

จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ไปที่ นิพพาน คือความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ(ดับกิเลส)อันก่อให้เกิดความสงบ อิสระภาพหรือความหลุดพ้น

ภาพที่ 2.22 แสดงกระบวนการศึกษาเพื่อสู่จุดมุ่งหมาย

2.4 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธประวัติ

“พระพุทธประวัติ” คือเรื่องราวที่พรรณความเป็นไปของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาและปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา (กรมพระยาวชิรญาณวโรรส อ่างถึงใน สุริย์ มีผล กิจ. 2541 : 1) นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสมาทานพระพุทธศาสนาเข้าสู่ชีวิตจิตใจของพุทธศาสนิกชนเพื่อให้ได้รับการอนุเคราะห์ไปสู่การศึกษาพุทธธรรมอย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “การที่คนไทยสมัยก่อนจะยกย่องนับถือใคร เขาจะต้องรู้จักหัวนอนปลายเท้าก่อน จึงค่อยรู้จักอุปนิสัย รู้จักอุปนิสัยและวัตรปฏิบัติก่อน จึงรู้ว่าควรจะนับถือหรือไม่นับถือ และรู้ว่าควรนับถือก่อน จึงยอมเชื่อเมื่อฟังโอวาท เมื่อฟังโอวาทแล้ว ย่อมรับเอาโอวาทนั้นไปทดลองปฏิบัติในชีวิตประจำวัน”

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พุทธประวัติเป็นเครื่องบำรุงความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ที่มีต่อพระพุทธศาสนา (ผ่อง เสงี่ยม, 2526 : 12-13)

2.4.1 พระพุทธประวัติในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

พุทธประวัติเท่าที่เข้ามาปรากฏในเมืองไทยนั้น มิได้มาในแบบของหนังสือสำเร็จรูป ไม่ว่าจะมาจากอินเดียหรือลังกา ดังคำปวารณาของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ความว่า “เรื่องพระพุทธประวัติที่พรรณนาความเป็นไปแห่งพระบรมศาสดา และพระสาวกทั้งหลาย ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หลาย ไม่ปรากฏในพระบาลี (พระไตรปิฎก) ตลอดเรื่องสักแห่งเดียว ที่มีในพระบาลีนั้นมีเป็นเพียงตอนๆ" เช่น (ผ่อง เสงี่ยม, 2526 : 13 ; สุริย์ มีผลกิจ, 2541 : 1)

เรื่องประสูติ ปรากฏในมหาปทานสูตร แห่งที่มณิกาย มหาวรรค เรื่องครั้งทรงพระเยาว์ ปรากฏในติกนิบาต อังคุตตรนิกาย เรื่องเหตุที่เสด็จออกบรรพชาจนพระปัญจวัคคีย์สำเร็จพระอรหันตผล ปรากฏในปาสาสีสูตรแห่งมัชฌิมนิกาย เรื่องเสด็จออกบรรพชาแล้วบำเพ็ญทุกรกิริยาจนได้ตรัสรู้ ปรากฏในมหาสัจจกสูตรแห่งมัชฌิมนิกาย เรื่องตั้งแต่ตรัสรู้แล้วจนถึงอัครสาวกบรรพชา ปรากฏในมหาวรรคแห่งพระวินัย เรื่องทรงบำเพ็ญทุกรกิริยานั้นๆ ปรากฏในพระสูตรหลายแห่ง เรื่องตอนใกล้จะนิพพานจนถึงนิพพานแล้ว เรื่องการถวายพระเพลิงพระพุทธรูป และเรื่องการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ปรากฏในมหาปริณิพพานสูตรแห่งที่มณิกาย มหาวรรค และเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย ปรากฏในจุฬารกแห่งพระวินัย

ที่เป็นเช่นนี้เข้าใจว่าพระคันถรจนาคารย์มุ่งที่จะกล่าวเทศนาบางอย่าง จึงชักเอาแต่ละเรื่องมากล่าว หรือได้เรื่องมาเพียงใดก็รจนาไว้เพียงนั้น

ในกาลต่อมา พระอรรถกถาจารย์ได้พยายามเก็บเรื่องในส่วนนั้นๆ มาร้อยกรองต่อกันไว้จนจบ และอรรถกถาจารย์ ในสมัยต่อมา ได้ค้นคว้าหาเค้าเงื่อนและแสดงเพิ่มเติมไว้ตามแต่จะหาข้อมูลได้ ซึ่งได้แบ่งเป็นภาคและกาดังนี้ (สุริย์ มีผลกิจ, 2541 : 1)

ส่วนที่ 1. แสดงปฐมกาล คือเรื่องที่เป็นไปในกาลก่อนตรัสรู้ และปฐมโพธิกาล คือเรื่องที่เป็นไปในกาลแรกตรัสรู้ ที่พึงจะเก็บรวบรวมได้จากบาลีที่กล่าวถึงในยุคนั้น

ส่วนที่ 2. แสดงมัชฌิมโพธิกาล คือเรื่องที่เป็นไปในระหว่าง ปฐมโพธิกาลและปัจฉิมโพธิกาล ที่พึงจะเก็บรวบรวมได้จากพระสูตรทั้งหลาย

ส่วนที่ 3. แสดงปัจฉิมโพธิกาล คือเรื่องที่เป็นไปในกาลที่จวนจะปรินิพพาน จนถึงปรินิพพาน และอปรกาล คือเรื่องที่เป็นไปในภายหลังปรินิพพาน ได้แก่เรื่องถวายพระเพลิง และเรื่องแจกพระธาตุ

ส่วนที่ 4. แสดงสังคิตติกา คือเรื่องพระสาวกทำการสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยตั้งเป็นแบบฉบับ เพื่อนำพระศาสนาสืบไป ในส่วนหนึ่งๆ ก็จะแบ่งเป็นตอนๆ ตามเรื่องนั้นๆ ออกไปอีก

2.4.2 พุทธประวัติที่เป็นหลักการ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2527 : 455) กล่าวว่า เหตุที่ในพระไตรปิฎก (พุทธศาสนาเถรวาท) ไม่มีพระพุทธประวัติในแง่ที่เน้นเรื่องราวของพุทธโคดมที่สมบุรณ์ตั้งแต่ตนจนจบไว้ในที่ใด ก็เนื่องจากโดยหลักการแห่งคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นบุคคลคนหนึ่งไม่ผู้จะมีความสำคัญพระไตรปิฎกต้องการบรรยายถึง "พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นหลักการของธรรมะ"

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.4.2.1 คุณลักษณะแห่งพระพุทธเจ้า

คัมภีร์พุทธศาสนาทุกนิกายต่างยอมรับกันว่า พระพุทธเจ้านั้นโดยสรีระร่างกายมีสภาพเหมือนบุคคลทั่วไป แม้คัมภีร์จะกล่าวถึงลักษณะพิเศษ เช่น มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ หรือ อนุพยัญชนะ 80 แต่โดยสภาพร่างกายก็คือมนุษย์ ความแตกต่างอยู่ตรงที่ว่าบุคคลที่จะเป็นพระพุทธเจ้านั้นจะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะเป็นพระพุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่คิดจะเป็นพระพุทธเจ้า (1) แปลงวาจาขอปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า (2) และทั้งคิดและแปลงวาจาเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า (3) ตลอดจนใช้ระยะเวลาอันยาวนาน (นับอสงไขย) เพื่อศึกษาและปฏิบัติพุทธการกรรม จนพร้อมเข้าสู่พุทธภาวะซึ่งโดยแก่นแท้ก็คือ ธรรมะ (บำเพ็ญ ะวิน. 2542 : 20-21)

ดังนั้นกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีฐานะ (ร่างกาย) อยู่ 3 ประการ คือ (แสง จันทรงาม. 2512 : 105 ; กอนเซ. 2530 : 37-43 ; บำเพ็ญ ะวิน. 2542 : 19)

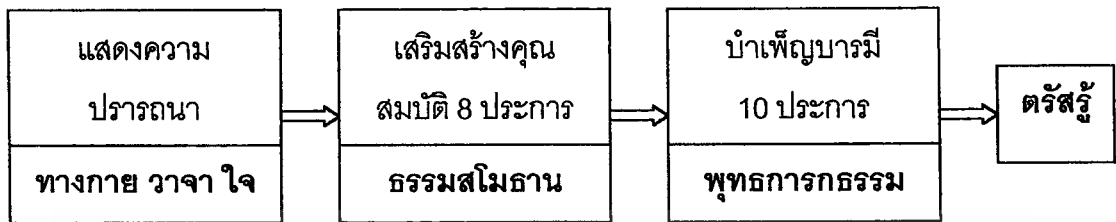
1. พระพุทธเจ้าในฐานะมนุษย์ (นิรมาณกาย) หมายถึง พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคลคนหนึ่ง ซึ่งมีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ อุบัติขึ้นมาได้แก่ เจ้าชายสิทธัตถะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางมหายา ประสูติก่อนพุทธศก 80 ปี เมื่อพระชนมายุ 16 พรรษาได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธราหรือพิมพา เมื่อพระชนมายุ 29 พรรษา มีพระโอรสองค์หนึ่งชื่อ ราหุล และได้เสด็จออกผนวช ทรงค้นคว้าสัจธรรมอยู่ถึง 6 ปีจึงได้ตรัสรู้เมื่อพระชนมายุ 35 พรรษา ครั้นตรัสรู้แล้วได้ประกาศพระพุทธศาสนาอยู่เป็นเวลา 45 ปี จึงเสด็จดับขันธนิพพานเมื่อพระชนมายุ 80 พรรษา สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรมครั้งแรกและปรินิพพาน ยังมีหลักฐานปรากฏอยู่ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลอินเดียได้สร้างที่พักรักษาสำหรับผู้ที่จะไปนมัสการสังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่งนั้น ได้แก่ สิ่งก่อสร้างบ้าง ศิลาคาริกบ้าง เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า เจ้าชายสิทธัตถะผู้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงในทางประวัติศาสตร์ (สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2541 : 4-5)

2. พระพุทธเจ้าในฐานะหลักการแห่งธรรมะ (ธรรมกาย) หมายถึง คุณภาพอันสูงส่งของจิต ซึ่งคนเป็นผู้ทำขึ้นด้วยการปฏิบัติตาม ศีล สมาธิ ปัญญา จนสามารถละกิเลสและอาสวะจนหมดสิ้นจนเกิดพุทธภาวะในตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” (คำว่า “พุทธ” ไม่ได้บังเกิดพร้อมกับที่ เจ้าชายสิทธัตถะทรงประสูติ หากเกิดหลังจากที่พระองค์เข้าถึงสัจของโลกและชีวิตอย่างทะลุปรุโปร่งแล้ว กล่าวคือเป็นการเกิดใหม่ที่มีพระธรรมสรรค์สร้างขึ้นมา)

3. พระพุทธเจ้าในฐานะ กึ่งกลางระหว่างมนุษย์และหลักการแห่งธรรมะ (สัมโมคคกาย) หมายถึง “กายแห่งพุทธะ” อันเป็นที่ตั้งแห่งความปิติยินดีของผู้ที่ได้พบเห็น มีลักษณะอันงาม มีลักษณะอันรุ่งเรือง และมีลักษณะอันก่อให้เกิดศรัทธาปสาทะ ลักษณะที่เราเรียกว่าต้องตามตำรามหาบุรุษลักษณะนั้นก็คือสัมโมคคกายของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธรูปทั้งหลายก็มุ่งแสดงสัมโมคคกายของพระพุทธเจ้า (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2527 : 456)

2.4.2.2 ขั้นตอนแห่งความเป็นพระพุทธเจ้า

การที่บุคคลใดก็ตามจะได้บรรลุความเป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แสดงว่าท่านได้ผ่านขั้นตอนในการ “พัฒนาจิต” มาโดยลำดับดังนี้ (ระบอบ จูติญาโณ. 2536 : 38-40)

ภาพที่ 2.23 แสดงขั้นตอนแห่งความเป็นพระพุทธเจ้า

-**ปลูกฝังความพอใจในความเป็นพระพุทธเจ้า** ในผ่านภพชาติต่างๆมาทุกชาติ จนถึงแปลงวาจาแสดงความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในภพชาติต่างๆ เป็นอันมาก

-**เสริมสร้างคุณสมบัติครบ 8 ประการ** ที่เรียกว่า “ธรรมสโมธาน” คือ การประชุมพร้อมแห่งธรรมในชาติใดชาติหนึ่ง ธรรมสโมธาน 8 ประการนั้น ได้แก่

1. มนุสสมบัติ เกิดเป็นมนุษย์ในชาติที่ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า
2. ลิงคสมบัติ เป็นบุรุษที่สมบูรณ์ ไม่มีความผิดปกติทั้งทางร่างกายและจิต
3. เหตุสัมปทาสมบัติ สมบูรณ์ด้วยนิสัย บารมี คือหากจะบวชในชาตินั้นก็จะได้รับบรรลุอรหันต์ เป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นได้
4. สัตถุพัสสนสมบัติ ได้พบเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง
5. ปัพพาชาสมบัติ ในชาตินั้นตนจะต้องเป็นนักบวชประเภทใดประเภทหนึ่ง
6. คุณสมบัติ จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษ คือ ได้ฉานสมบัติ
7. อธิการสมบัติ มีการบำเพ็ญบุญญาภิสมภารอย่างยิ่งยวด แม้จะสละชีวิตก็ยอม
8. จันทตาสมบัติ มีจันทะ คือ ความพอใจในพระสัมพัญนุตตญาณอย่างแรงกล้า

ท่านที่มีคุณสมบัติครบทั้ง 8 ประการดังกล่าวนี้ เมื่อได้รับการพยากรณ์หลังจากที่ได้ตั้งความปรารถนาในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้ว ฐานะของท่านจะเปลี่ยนเป็น “พระโฬิสต์วั” แปลว่าผู้ที่ขังติดอยู่ที่ความรู้ เมื่อเป็นพระโฬิสต์วัแล้วจะบำเพ็ญบารมี คือ การเก็บสะสมคุณความดีในภพชาติต่างๆ เรียกว่า “บำเพ็ญพุทธการกกรรม”

-**บำเพ็ญพุทธการกกรรม** หมายถึง ธรรมที่ทำให้โฬิสต์วัได้เป็นพระพุทธเจ้า คือ ปฏิปทาอันยิ่งยวด ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงส่ง ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมม ปัญญา วิริยะ ขันติ ศัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา

บารมีเหล่านี้ท่านแสดงว่าต้องบำเพ็ญได้เป็น 3 ระดับ คือ บารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี เมื่อบารมีทั้ง 3 ระดับสมบูรณ์แล้ว ก็อยู่ในฐานะที่ควรแก่การ ตรัสรู้ (สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 71 ; ระเบียบ วิฑฐาโน. 2536 : 38-40)

1. บารมี (บารมีขั้นต่ำ) คือ การบริจาคทรัพย์ภายนอก ได้แก่ข้าวของเงินทองให้เป็นทาน
2. อุปบารมี (บารมีชั้นกลาง) คือ การบริจาคอวัยวะในร่างกาย ได้แก่บริจาคดวงตาเป็นทาน
3. ปรมัตถบารมี (บารมีขั้นสูง) คือ การบริจาคที่เกี่ยวกับชีวิต

ตารางที่ 2.11 แสดงลำดับและความหมายของการบำเพ็ญบารมี

ลำดับ	บารมี	ความหมาย
1.	ทานบารมี	การให้ การเสียสละ
2.	ศีลบารมี	การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย, ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย
3.	เนกขัมมบารมี	การออกบวช, ความปลีกตัวจากใจกาม
4.	ปัญญาบารมี	ความรู้รอบรู้ หยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง
5.	วิริยบารมี	ความเพียร, ความแก่งัดกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่น ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่
6.	ขันติบารมี	ความอดทน, ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผล เน้นแนวทางความประพฤติที่ตั้งไว้เพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ลู่อ่อนถอยกลับ
7.	สัจจบารมี	ความจริง, คือ พูดจริง ทำจริง และจริงใจ
8.	อธิษฐานบารมี	ความตั้งใจมั่น, การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายของการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นแน่วแน่
9.	เมตตาบารมี	ความรักใคร่, ความปรารถนาดี มีไมตรี คือ เกื้อกูลให้ผู้อื่น และเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ
10.	อุเบกขาบารมี	ความวางใจเป็นกลาง, ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอ เทียบธรรมไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้ายหรือชอบชัง

2.4.3 ชาตก

คำว่า “ชาตก” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีคือ ชาตก แปลว่า (เรื่อง) ที่เกิดแล้ว (ทรัพย์ ประกอบสุข. 2527 : 12) ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึง เรื่องราวในพระชาติก่อนๆ ของพระพุทธเจ้า แนวคิดดั้งเดิมของชาตกเข้าใจกันว่ามาจากนิทานพื้นบ้านของชาวปัญจาบในประเทศอินเดีย เรียกว่า ปัญจตันตระนิทาน ซึ่งเป็นนิทานที่มีมาก่อนที่จะเกิดศาสนาใดๆ ขึ้น ลักษณะที่สำคัญของนิทานคือ ชี้ให้เห็นผลของกรรมดี กรรมชั่ว ยกย่องวีรบุรุษ ต่อมาเมื่อมีศาสนาต่างๆ เกิดขึ้นในอินเดีย ก็ได้ำนานิทานนี้ไปดัดแปลงใช้เพื่อประกอบคำสอนในศาสนาแห่งตน (สมชาติ มณีโชติ. 2539 : 96) นอกจากนี้ ชาตก ยังหมายถึง คำสอนส่วนหนึ่งในจำนวน 9 ส่วนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “นวัคคัสตฤศาสน์” (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 75)

คัมภีร์ชาตกในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในประเทศไทยมี 3 ประเภท คือ

1. ชาตกมลา เป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน
2. นิบาตชาตก เป็นชาตกที่จารึกอยู่ในพระไตรปิฎก (และอรรถกถาชาตก-ฎีกาชาตก)
3. ปัญญาสชาตก เป็นชาตกที่แต่งขึ้นด้วยนิทานพื้นเมือง ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่เรียกว่า “ชาตกนอกนิบาต” (สนิท ตั้งทวี. 2527 : 143)

คำว่า “ชาตก” ที่หมายถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นแล้วในชาติก่อนๆ นั้น เป็นเรื่องราวที่เล่าถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์กล่าวว่ามีจำนวนถึง 547 พระชาติ ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ เสวยพระชาติเป็น มนุษย์ เทวดา สัตว์ ยักษ์ ในแต่ละพระชาติมีบทบาทแตกต่างกัน ตั้งแต่มีสติปัญญาน้อยจนถึงสติปัญญาลึกซึ้ง ทรงบำเพ็ญบารมีอย่างหยาบไปจนถึงละเอียดประณีตทรงบำเพ็ญ บารมีเพื่อทำลายกิเลสให้น้อยลงจนหมดสิ้นไปในที่สุด จนได้บรรลุพุทธภูมิในพระชาติสุดท้ายที่ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (สนิท ตั้งทวี. 2527 : 143 ; สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 70)

2.4.3.1 นิบาตชาตก

นิบาตชาตก แปลว่า ชาตกในนิบาต หมายถึง ชาตกที่อยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 27, 28 หมวดพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกในพระไตรปิฎกนั้นมีอยู่ 547 (550) เรื่อง (คนไทยนิยมเรียกว่าพระเจ้า 500 ชาติ) ในคราวสังคายนาพระไตรปิฎก พระอรหันต์ผู้ทำการสังคายนาได้แบ่งชาตกเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า “นิบาต” มีทั้งหมด 22 นิบาต ตามจำนวนคาถา เริ่มตั้งแต่ชาตกที่มีเพียง 1 คาถาจนถึงชาตกที่มี 80 คาถา ส่วนชาตกที่เกินกว่า 80 คาถามีอยู่ 10 เรื่อง เรียกว่า “มหานิบาตชาตก” หรือ “ทศชาติชาตก” (นิยมเรียกว่าพระเจ้าสิบชาติ) (ทรัพย์ ประกอบสุข. 2527 : 14 ; เจือ สตะเวทิน. 2527 : 75)

ตารางที่ 2.12 แสดงลำดับนิบาตชาดก

นิบาต (ลำดับที่)	คาถา (จำนวน)	นิบาตชาดก (ชื่อ)	จำนวนชาดก (เรื่อง)
1	1	เอกนิบาต	150
2	2	ทุกนิบาต	100
3	3	ติกนิบาต	50
4	4	จตุกนิบาต	50
5	5	ปัญจกนิบาต	25
6	6	ฉกกนิบาต	20
7	7	สัตตกนิบาต	21
8	8	อัฐกนิบาต	10
9	9	นวกนิบาต	12
10	10	ทสกนิบาต	16
11	11	เอกาทสกนิบาต	9
12	12	ทวาทสกนิบาต	10
13	13	เตรสกนิบาต	10
14	14, 15, 17, 22, 25	ปภินณกนิบาต	13
15	20	วิสตินิบาต	14
16	30	ติงสกนิบาต	10
17	40	จัตตาสีสกนิบาต	5
18	50	ปัญญาสกนิบาต	3
19	60	สังฺฆนิบาต	2
20	70	สัตตตินิบาต	2
21	80	อสีตินิบาต	5
22	เกินกว่า 80	มหานิบาต	10

2.4.3.2 ทศชาติชาดก

ทศชาติชาดก หรือพระเจ้าสิบชาติ นั้น เป็นชาดกเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีในสิบชาติสุดท้าย ที่ถือว่าสำคัญยิ่งของโพธิสัตว์ก่อนจะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บารมีที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญในทุกๆ ชาดกตลอดสิบชาตินั้น เรียกว่า "บารมีสิบทัศ" ประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และอุเบกขาบารมี นอกจากนี้บารมีสิบทัศยังได้แบ่งย่อยออกไปอีก ตามความยิ่งหย่อน (ระดับ) ในการบำเพ็ญบารมีแต่ละชาติ คือ (รวมเรียกว่า “บารมีสามสิบทัศ”)

1. บารมีขั้นต่ำ (บารมี) คือ การบริจาคทรัพย์ภายนอก ได้แก่ ทรัพย์สินเงินทอง เป็นต้น
2. บารมีชั้นกลาง (อุปัชฌายะบารมี) คือ การบริจาคอวัยวะในร่างกายของตนให้แก่ ดวงตา เป็นต้น
3. บารมีชั้นสูง (ปรมัตตบารมี) คือ การบริจาคที่เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ การสละชีวิต เป็นต้น

จากบารมีทั้งสามประการพระพุทธองค์ได้บำเพ็ญครบถ้วนทั้ง 10 ประการในแต่ละพระชาติต่างๆ ดังนี้ (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 75 ; สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 70-72)

ตารางที่ 2.13 แสดงพระชาติต่างๆ ที่บำเพ็ญบารมี

ชื่อชาตก	นามพระโพธิสัตว์	ชื่อบารมีที่บำเพ็ญ	ความหมาย
1. เตมียชาตก	เตมียะ	เนกขัม	ออกบวช, ปลีกตัวจากใจกาม
2. มหาชนกชาตก	ชนก	วิริยะ	ความเพียร, ไม่ทอดธุระหน้าที่
3. สุวรรณสามชาตก	สุวรรณสาม	เมตตา	ความปรารถนาดี, เกื้อกูลผู้อื่น
4. เนมิราชชาตก	เนมิราช	อธิษฐาน	ความตั้งมั่น
5. มโหสถชาตก	มโหสถ	ปัญญา	ความรู้
6. ภูริทัตชาตก	ภูริทัต	ศีล	การรักษากาย วาจา ใจ
7. จันทกุมารชาตก	จันทกุมาร	ขันติ	ความอดทน, ไม่ลุอำนาจกิเลส
8. พระนารทชาตก	นารทะ	อุเบกขา	ความวางใจเป็นกลาง
9. วิฑูรชาตก	วิฑูระ	สัจ	พูดจริง ทำจริง และจริงใจ
10. เวสสันดรชาตก	เวสสันดร	ทาน	การให้ การเสียสละ

2.4.3.3 มหาชาติชาตก

มหาชาติชาตก คือ เรื่องพระเวสสันดรชาตก ซึ่งเป็นชาตกเรื่องที่ 10 ในชุดทศชาติชาตก ถือว่าเป็นชาตกเรื่องที่สำคัญและมีเนื้อเรื่องมากที่สุดในบรรดาชาตกทั้ง 547 เรื่อง ในอรรถกถาได้แบ่งเนื้อเรื่องออกถึง 13 กัณฑ์ (ตอน) ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระโพธิสัตว์ และเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่า “มหาชาติ” (สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 86-88)

2.4.4 พุทธประวัติ

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ กว่าที่ท่านจะได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ล้วนแต่ได้ตั้งความปรารถนามาเนิ่นนาน เริ่มตั้งแต่ปรารถนาในใจก่อน นับเป็นเวลาอย่างน้อยถึง 7 อสงไขย ปรารถนาด้วยวาจา 9 อสงไขย และปรารถนาทั้งด้วยกายและด้วยวาจา 4 อสงไขยแสนกัป ในระหว่างที่พระพุทธเจ้ายังทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้านั้น เรียกว่า พระโพธิสัตว์ ได้แก่ อนิยตโพธิสัตว์ (ยังไม่ได้รับพยากรณ์) และนิยตโพธิสัตว์ (ได้รับพยากรณ์แล้ว)

เรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธเจ้า (พระพุทธโคดม) ในอรรถกถาหลายแห่ง โดยเฉพาะ สุตตชนวิลาสินี อรรถกถาพุทธกนิยาย อปทานได้กำหนดไว้ 3 ตอน คือ (สุริย์ มีผลกิจ. 2541 : 4)

- 1. เรื่องราวในกาลไกล เรียกว่า **ทูลเรนิทาน** เรื่องราวเริ่มตั้งแต่ **สุมเมตตาส** ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระที่ปึงกรพุทธเจ้า ไปจนถึงจุดจากอัตภาพที่เป็นพระเวสสันดรบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต
- 2. เรื่องราวในกาลไม่ไกล เรียกว่า **อวิทูเรนิทาน** เรื่องราวเริ่มตั้งแต่จุดจากสวรรค์ชั้นดุสิต มาบังเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ แห่งศากยวงศ์ ทรงออกมหาภิเนษกรรม บำเพ็ญเพียรอยู่ 6 ปี จนถึงบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ ณ ควงไม้โพธิ์
- 3. เรื่องราวในกาลใกล้ เรียกว่า **สันติเกนิทาน** เรื่องราวเริ่มตั้งแต่เป็น **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ทรงแสดงปฐมเทศนาไปจนถึง เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ตารางที่ 2.14 แสดงเรื่องราวและรายละเอียดโดยย่อของพุทธประวัติ

เรื่องราว	รายละเอียดโดยย่อ
ตั้งความปรารถนาด้วยใจ (ปฐมจิตตูปบาทกาล)	ในครั้งอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นคนยากจน สละชีวิตพามารดาของตนว่ายน้ำข้ามมหาสมุทร ขณะที่เรือลำนากอับปาง พระโพธิสัตว์เกิดความคิดขึ้นในใจว่า “เราตรัสรู้แล้วจะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นแล้วจะให้ผู้อื่นพ้นด้วย เราข้ามได้แล้วจะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย”
ตั้งความปรารถนาด้วยวาจา	ต่อแต่นั้นมา ในพระชาติอื่นพระมหากษัตริย์จากเทวโลก เป็นพระราชา ทรงเลียบพระนคร ช้างพระที่นั่งได้กลืนช้างพังก็เกิดอาละวาดเมามันด้วยกามราคะ สลดความงูข้างตกลงแล้วหนีเตลิดไปพระราชายังประทับบนช้างเชือกนั้น แม้จะทรงกระชากด้วยขอแก้วก็มีอาจะทำให้นกกลับได้ ทรงเหนียวมมเดื่อไหวได้ ประทับนั่งอยู่บนยอดไม้ ตรัสถามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความงูข้างกราบทูลว่าขึ้นชื่อว่าราคะ ร้ายแรงยิ่งกว่าขอแก้วนัก ร้อนยิ่งกว่าไฟนรก มีพิษยิ่งกว่าพิษงูนัก พระโพธิสัตว์ทรงสลดพระทัย ทรงรำพึงว่า “ราคะนี้หนอร้อนยิ่งนัก สัตว์บุคคลเหล่านี้อาศัยราคะแล้ว เสวยทุกข์มีประการต่างๆอย่ากระนั้นเลยเราขอเป็นพระพุทธเปลื้องตนให้พ้นจากราคะเกิด” ความตั้งใจที่จะเป็นพระพุทธได้บังเกิดขึ้นแล้ว พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “เราตรัสรู้แล้วจะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นจากกิเลสแล้วจะให้ผู้อื่นพ้นด้วย เราข้ามโลกได้แล้ว จะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย มหาสมุทรคือวัฏสงสารมีภัยมาก”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์อื่นใด

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.14 (ต่อ)

เรื่องราว	รายละเอียดโดยย่อ
ตั้งความปรารถนา ด้วยกายและวาจา	ในกาลต่อมา พระโพธิสัตว์จุติจากเทวโลก บังเกิดเป็นคนในตระกูลพราหมณ์ เมื่อ บิดามารดาสิ้นชีพแล้ว ได้บริจาคทรัพย์จนหมด ออกบวชเป็นฤาษีอยู่บนเขาปัทมพระ วันหนึ่งได้เห็นแม่เสือตัวหนึ่งทำท่าจะกินลูกเสือที่เชิงเขา ได้พูดกับหัวหน้าศิษย์ให้ไป ช่วยหาอาหารมาให้แม่เสือแทน พระโพธิสัตว์ทรงเล็งเห็นว่า ร่างกายของตนเกลือก กลัวบาปมิใช่น้อย และเห็นว่าร่างกายนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ จึงทรงค้นหาอุบายที่จะ ปลดเปลื้องทุกข์นั้น ก็เห็นอยู่แต่พุทธการกธรรมคือธรรมที่จะให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธ เจ้าเท่านั้น ครั้นพิจารณาเห็นดังนั้นแล้วพระโพธิสัตว์คิดว่าผู้ที่มีได้ปฏิบัติ พุทธการก ธรรมอันยากยิ่ง ไม่สละสิ่งที่สละยาก ไม่ได้บริจาคสิ่งที่บริจาคยาก ไม่อดทนต่อสิ่งที่ อดทนยากไม่อาจที่จะบรรลुพุทธภูมิได้แน่นอน แล้วเกิดความคิดขึ้นในใจว่า “ด้วย อำนาจบุญนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในอนาคตภพภายภาค หน้า ขอให้ข้าพเจ้าช่วยสัตว์ทั้งหลาย ให้ถึงความดับสนิทจากสังสารทุกข์ เถิด” ช่วงเวลาที่ศิษย์ยังไม่มา พระโพธิสัตว์จึงตั้งตัวลงจากยอดเขาลงมาตรง หน้าแม่เสือ เป็นอาหารแทนลูกเสือ
เหตุเรณิทาน	-ความปรารถนาของสุเมธดาบส -พุทธพยากรณ์ครั้งแรก (จากพระพุทธเจ้าที่บังกร) -พุทธการกธรรม (การบำเพ็ญบารมี) -ลำดับพุทธพยากรณ์ (จากอดีตพระพุทธเจ้า 23 พระองค์) -ธรรมสโมธาน 8 ประการ -พระชาติสุดท้ายของการบำเพ็ญบารมี (พระเวสสันดร)
อวิเหตุเรณิทาน	-เทวดาทูลเชิญให้พระโพธิสัตว์จุติจากภพดุสิต -ทรงพิจารณาและรับคำเชิญ -ประสูติ -เหตุแห่งการเสด็จออกบรรพชา (เทวทูตทั้ง 4) -ออกมหาภิเนษกรรม -ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา -นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส -พญามาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.14 (ต่อ)

เรื่องราว	รายละเอียดโดยย่อ
สันติเกนิทาน	-ตรัสรู้ -สัตตมหาสถาน -ท้าวมหาพรหมทูลอาราธนาให้แสดงธรรม -ทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบด้วยบัว 3 เหล่า -ปฐมเทศนา -ทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา -จาตุรงคสันนิบาต -เสด็จโปรดพุทธบิดา -ยมกปาฏิหาริย์ -เสด็จโปรดพุทธมารดาบนดาวดึงส์เทวโลก -เสด็จลงจากดาวดึงส์ที่สังกัสสนคร -พระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก -มารทูลขอให้ปรินิพพาน -ทรงปลงอายุสังขาร -ปรินิพพาน -การถวายพระเพลิง -เรื่องโทณพราหมณ์ และการแบ่งพระธาตุ

2.4.5 พุทธเจดีย์

ในสมัยพุทธกาลนั้น พุทธศาสนิกชนนับถือเพียงองค์พระพุทธรูป พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ และพระสงฆ์พุทธสาวกทั้งหลาย ซึ่งถือกันว่าเป็นหลักของพระพุทธศาสนารวมเรียกว่า “พระไตรสรณาคมน์” ส่วนการสร้าง และการนับถือสิ่งเคารพ (เจดีย์) และวัตถุอื่นๆ ที่เนื่องในพระพุทธศาสนาล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธรูปองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วทั้งสิ้น (ดำรงราชานุภาพ. 2517 : 4)

พุทธเจดีย์ หมายถึง สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธรูป ซึ่งในตำราทางพระพุทธศาสนา (มหาปรินิพพานสูตรและมิลินทปัญหา) กำหนดไว้ 4 อย่าง คือ (เรื่องเดียวกัน. 1-12)

1. ธาตุเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

มูลเหตุที่เกิดธาตุเจดีย์นั้น เมื่อพระพุทธรูปทรงประจวบใกล้เสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน พระอานนท์เถระเจ้าผู้เป็นพุทธอุปัฏฐาก ทูลถามถึงการที่พุทธสาวกควรจะปฏิบัติต่อพระพุทธรูปที่ละทิ้งไป พระพุทธรูปองค์ทรงตรัสว่า “ให้ภิกษุทั้งหลายมุ่งหมายดับทุกข์ดับกิเลสอันเป็นประโยชน์ต่อตนเถิด อย่าเป็นกังวลด้วยการบูชาสรีระของตถาคตเลย พวกภิกษุทั้งหลายและฆราวาสทั้งหลาย

เอกสารนี้ เราคงทำมาปณิกิจ แล้วสร้างสถูปบรรจุสรีระธาตุเหมือนพระเจ้าจักรพรรดิแต่ก่อนมา”เร้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เหล่ามัลลกะศตริยาก็ช่วยกันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้วคิดสร้างสถูปประดิษฐานพระบรมธาตุไว้ ณ เมืองกุสินารา เมื่อข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานรู้ไปถึงเมืองอื่น เจ้าเมืองที่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าหลายเมือง ต่างพากันไปรับพระบรมธาตุเพื่อจะเชิญไปประดิษฐานให้มหาชนบูชา ณ เมืองของตน โทณพราหมณ์ได้แบ่งพระบรมธาตุออกเป็น 8 ส่วน แล้วแจกไปยังที่ต่างๆ แห่ละส่วนตามปรารถนา เมืองต่างๆ ที่ได้รับพระบรมธาตุได้สร้างพระสถูปเป็นที่ประดิษฐานไว้ จึงเกิดมีที่พระธาตุเจดีย์ 8 แห่งเป็นครั้งแรก

2. **บริโณคเจดีย์** หมายถึง สถานที่หรือสิ่งของที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอยเกี่ยวข้อง ได้แก่สังเวชนียสถานทั้ง 4 เป็นต้น

มูลเหตุที่เกิดบริโณคเจดีย์นั้น ในเวลาที่พระพุทธองค์ทรงประจวบใกล้เคียงเข้าสู่ปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่า หลังจากพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เหล่าภิกษุพุทธสาวกมิได้เฝ้าเห็นพระองค์อีกต่อไปจะพากันว่าแห้ว พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตที่สังเวชนียสถานไว้ 4 แห่ง สำหรับพุทธสาวกใครจะเห็นพระองค์ ก็ให้ไปปลงธรรมสังเวช ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งใน 4 แห่ง คือ

1. สถานที่ประสูติ ณ ปาลุมพินี ในแขวงเมืองกบิลพัสดุ์
2. สถานที่ตรัสรู้ ณ โทณฤกษ์มณฑล ในแคว้นเมืองคยา
3. สถานที่ปฐมเทศนา ณ ตำบลอิสิปตนมฤคทายวัน ในแขวงเมืองพาราณสี
4. สถานที่ปรินิพพาน ณ ตำบลสาละวัน ในแขวงเมืองกุสินารา

3. **ธรรมเจดีย์** หมายถึง เจดีย์บรรจุพระธรรม เช่นบรรจุใบลานจารึกพุทธพจน์แสดงหลัก ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น

ในตำราไม่ได้กล่าวถึง แต่มีโบราณวัตถุปรากฏให้เห็นเป็นเค้าเงื่อนพอจะสันนิษฐานมูลเหตุที่เกิดขึ้นว่า นำมาจากพุทธบรรหารที่ทรงแสดงแก่สาวกเมื่อเสด็จก่อนเข้าสู่พระนิพพานว่า “พระธรรมจะแทนพระองค์” เมื่อล่วงพุทธกาลมาแล้วผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบางพวกอยู่ห่างไกลพระธาตุเจดีย์และบริโณคเจดีย์ จะไปทำการสักการะบูชาได้ยาก จึงสร้างเจดีย์สถานเป็นที่บูชาขึ้นบ้าง และเขียนพระธรรมลงเป็นตัวอักษรประดิษฐานไว้เป็นที่บูชา โดยเลือกเอาพระธรรมที่เป็นหัวใจในพระพุทธศาสนา เช่น คาถาแสดงพระอริยสัจว่า

“เย ธมมา เหตุปปภาว เตสํ เหตุํ ตถาคโต (อาห)
เตสญจ โย นิโรธो จ เอวํ วาที มหาสมโณ”

ครั้นต่อมาถึงสมัยเมื่อเขียนพระธรรมวินัยลงเป็นตัวอักษรแล้ว ก็นับถือคัมภีร์พระไตรปิฎก

ว่าเป็นพระธรรมเจดีย์ด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. อุเทสิกะเจดีย หมายถึง เจดียที่สร้างขึ้นมีเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป

แต่เดิมไม่กำหนดว่าต้องทำเป็นอย่างไร ถ้ามิได้เป็น ธาตุเจดียหรือธรรมเจดียแล้ว นับว่าเป็นอุเทสิกะเจดียทั้งสิ้น จากโบราณวัตถุที่ปรากฏอยู่แสดงให้เห็นว่า อุเทสิกะเจดียที่นิยมทำกันในชั้นแรกจะเป็น “พุทธบัลลังก์” เนื่องจากครั้งพุทธกาล พุทธสาวกจะจัดอาสนะไว้รับเสด็จพระพุทธองค์ในเวลาเมื่อเสด็จไปโปรดสัตว์ ณ ที่นั้นๆ จึงสร้างพุทธบัลลังก์เป็นที่สักการะบูชาในเวลารำลึกถึงพระพุทธองค์ เมื่อเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานเรียกกันว่า “อาสนะบูชา” เป็นอุเทสิกะเจดียที่มีขึ้นก่อนอื่น

ตารางที่ 2.15 แสดงสรุปเรื่องพุทธเจดีย

พุทธเจดีย	ความหมาย	ที่มาของพุทธเจดีย	สัญลักษณ์
1. ธาตุเจดีย	พระบรมสารีริกธาตุ	พุทธดำรัสที่ว่า “เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้วให้สร้างสถูปไว้ที่ทางใหญ่ 4 แห่ง”	-สถูปเนินดิน
2. บริโภคเจดีย	สถานที่หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า	พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เหล่าพุทธสาวกไปปลงธรรมสังเวช ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งใน 4 แห่ง คือ -สถานที่ ประสูติ -สถานที่ ตรัสรู้ -สถานที่ ปฐมเทศนา -สถานที่ ปรีนิพพาน	-พระนางสิริมหามายาประทับยืน -พุทธบัลลังก์ตั้งอยู่ใต้ต้นโพธิ์ -ธรรมจักร+กวาง -รูปสถูป
3. ธรรมเจดีย	คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า	“พระธรรมจะเป็นศาสดาแทนพระองค์”	-จารึกพระธรรมที่เป็นหัวใจในพุทธศาสนาเป็นตัวอักษร -พระไตรปิฎก
4. อุเทสิกะเจดีย	สิ่งที่สร้างขึ้นมีเจตนาอุทิศถวายและระลึกถึงแด่พระพุทธเจ้า	-เรื่องราวในพุทธประวัติ -มหาบุริสลักษณะ	-พุทธบัลลังก์ -ธรรมจักร -รอยพระบาท -พระพุทธรูป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ พุทธศิลป์

2.5.1 ความหมายของ พุทธศิลป์

คำว่า “พุทธศิลป์” เป็นคำที่ใช้เรียกงานศิลปะที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา โดยคำว่า “พุทธศิลป์” สามารถแยกอธิบาย ตามรูปคำและตามความหมาย ได้ดังนี้

พุทธะ หมายถึง พระพุทธเจ้า, พระพุทธศาสนา

ศิลป์ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ ปัญญา ความคิด และ / หรือความงาม จากความหมายนี้อาจแยกเงื่อนไขของความเป็นศิลปะ 2 ประการ คือ (ชลูด นิ่มเสมอ. 2539 : 15-16)

1. เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น
2. ผู้สร้างสรรค์มีเจตนาที่จะแสดงซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก หรือปัญญา ความคิด หรือความงาม

อย่างไรก็ตาม คำว่า “พุทธศิลป์” ในปัจจุบันนักปราชญ์ได้ให้ความหมาย ซึ่งพอสรุปได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ความหมายตามทัศนะของ ศรีสักร วัลลิโภดม และคณะ (2529 : 5) จากหนังสือเรียน รายวิชา ส 042 พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศไทย มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...พระพุทธรูป หมายถึง รูปเคารพแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ส่วนพุทธศิลป์ หมายถึง พุทธลักษณะทุกประการที่ประกอบกันขึ้นเป็นพระพุทธรูป...

2. ตามความหมายในทัศนะของ ประเวศ ลิ้มปรีงซี (2537 : 46) ในวารสารอาษา ฉบับเดือนสิงหาคม มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...วิชาสถาปัตยกรรมไทยในสำนักของ พระพรหมพิจิตร มีศัพท์เฉพาะของสำนักว่า พุทธศิลป์สถาปัตยกรรม ซึ่งมีความหมายในเบื้องต้นว่า ทางปัญญาความรู้ในศิลปสถาปัตยกรรม และมีความหมายในเชิงปลายว่า ความรู้แจ้งในศาสตร์ศิลปสถาปัตยกรรม...

3. ตามความหมายในทัศนะของ สงวน รอดบุญ (2535 : 481) ในหนังสือสารานุกรม ศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 12 สิงหาคม มีข้อความตอนหนึ่งว่า

คำว่า “พุทธศิลป์” (BUDDHIST ART) หมายถึง งานศิลปะประเภทต่างๆ ทั้งในด้าน สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความรู้สึกศรัทธาปสาทะ ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ตรงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งในลัทธิหินยาน (เถรวาท) และลัทธิมหายาน (อาจารย์วาท)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากความหมายของ “พุทธศิลป์” ดังกล่าวข้างต้นแม้ผู้นิยามจะให้ความหมายที่ต่างกันในรายละเอียดและจุดเน้น เมื่อสรุปจุดร่วมพบว่า ความเห็นเหล่านั้นได้ให้ความหมายและความสำคัญกับงานพุทธศิลป์กล่าวคือ “เป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรงและก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา”

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดความหมายของคำว่า “พุทธศิลป์” คือ **สื่อน้อมนำศรัทธา** ซึ่งเกิดจากความรู้สึกในบรรยากาศที่สร้างขึ้นอย่างสัมพันธ์กันของ งานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. หลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิด วรรณกรรม
2. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิด งานทัศนศิลป์
3. งานทัศนศิลป์ นำไปสู่การเกิด สภาพแวดล้อมและบรรยากาศ
4. ความรู้สึกในบรรยากาศ น้อมนำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 2.24 แสดงที่มาของงานพุทธศิลป์

2.5.2 วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

วรรณกรรม คือ งานด้านการเขียนหนังสือ ซึ่งเป็นการพรรณนาด้วยถ้อยคำที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจหรือเห็นภาพตามการพรรณนานั้นได้ และเป็นหนังสือที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยถ้อยคำอันประณีต สละสลวย มีเนื้อเรื่องและโวหารที่ให้ความรู้ ความคิด และความสะเทือนใจจนถึงขั้นได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าสูงเป็นพิเศษ จึงเรียกวรรณกรรมนั้นว่า “วรรณคดี” (กรมศิลปากร. 2534 : 7)

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาและเชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เขียนเกิดความปรารถนาที่จะสร้างสรรค์วรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาที่ตนนับถือ โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย เกิดความเชื่อถือศรัทธาในศาสนามากขึ้น เป็นการทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาในอีกรูปแบบหนึ่ง และยังเป็นการช่วยเน้นย้ำความสำคัญของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาได้เป็น 7 ประเภท คือ (เจือ สตะเวทิน. 2515 : 203 ; สนิท ตั้งทวี. 2527 : 85-87)

1. วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธประวัติ เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึง ประวัติของพระพุทธเจ้าโดยตรง ได้แก่ พระปฐมสมโพธิกถา เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนนิทานหรือชาดก เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึง เรื่องราวอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ได้แก่ เรื่องราวในคัมภีร์พุทธศาสนา ที่เรียกว่า นิบาตชาดก เป็นต้น
3. วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนธรรม เป็นวรรณคดีที่แสดงถึง คำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง ไตรภูมิโลกวิจิตร เป็นต้น
4. วรรณคดีเกี่ยวกับสาวกประวัติ เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึง ประวัติ หรือข้อประพฤติปฏิบัติของสาวก ได้แก่ พระมาลัยคำหลวง นันทโศภนสูตรคำหลวง เป็นต้น
5. วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนพิธี เป็นวรรณคดีที่แสดงถึง พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นต้น
6. วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนวัตถุสถาน เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึง ปุชนิยวัตถุและศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ปุณโรวาทคำฉันท์ (ตำนานรอยพระพุทธบาท) เป็นต้น
7. วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนประวัติ เป็นวรรณคดีที่แสดงเนื้อหา ความเป็นมา หรือความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาในสมัยต่างๆ ได้แก่ มูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

2.5.2.1 ปฐมสมโพธิกถา

คำว่า “ปฐมสมโพธิกถา” มาจาก ปฐม (แรก) + สัม (รวม) + โพธิ (ความรู้แจ้ง) + กถา (ข้อประพันธ์) หมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หรือข้อประพันธ์เกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. 2525 : 1)

ปฐมสมโพธิกถา เป็นหนังสือคัมภีร์พุทธศาสนาภาษาบาลี ในปัจจุบันพบฉบับที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ 2 จำนวน จำนวนแรกมี 22 ปริจเฉทไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครแต่ง แต่งที่ไหน และแต่งเมื่อไร ส่วนจำนวนที่สองมี 29 ปริจเฉท จากจำนวน 30 ปริจเฉท และเป็นจำนวนที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งให้กรมหมื่นไกรสรวิชิตทรงอาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสแต่เมื่อทรงดำรงพระยศกรมหมื่นนุชิตชิโนรส พระสมณฉายา สุวณฺณรังสี วัดพระเชตุพนให้ทรงชำระ ได้ทรงเริ่มชำระตั้งแต่เดือนยี่ พ.ศ. 2387 สำเร็จบริบูรณ์ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 7 ปีมะเส็ง พ.ศ. 2388 (กรมศิลปากร. 2539 : คำนำ) ซึ่งเป็นฉบับที่ได้รับการยกย่องว่ามีความถูกต้องละเอียดพิสดารมากกว่าฉบับอื่นๆ และกล่าวได้ว่าเป็นฉบับราชสำนัก (สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 59 ; บำเพ็ญ ะวิน. 2535 : บทนำ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.16 แสดงเนื้อหาโดยย่อในปฐมสมโพธิกถา 29 ประการ (กรมศิลปากร. 2534 : 9-15)

รายชื่อตอนของ พุทธประวัติ 29 ประการ	เนื้อหาโดยย่อ
1. วิวาทมงคลปริวรรต	ความเป็นมาของวงศ์พระชนกและชนนี จนถึงอภิเษกสมรส
2. สันตติสปริวรรต	เหล่าเทพทูลเชิญพระโพธิสัตว์ จุตติจากภพดุสิต สู่พระครรภ์ของ พระนางสิริมหามายา
3. คัพภานิคมขมนปริวรรต	พระนางสิริมหามายาทรงประสูติพระราชโอรส และมีสหชาติ
4. ลักษณะปริคคาหกปริวรรต	กาฬเทวิลดาบสถวายพยากรณ์พระสิทธัตถะราชกุมารว่าจะได้ เป็นพระพุทธเจ้า
5. ราชากิเชกปริวรรต	-เจ้าชายสิทธัตถะตามเสด็จพระราชบิดาและประทับได้ร่มไม้หว่า แม้เวลาตะวันคล้อยไป ร่มไม้หว่ามิได้คล้อยไป -เจ้าชายสิทธัตถะทรงแสดงศิลปศาสตร์ -พระราชบิดาทรงจัดให้ราชากิเชกโดยพระนางพิมพา
6. ออกมหาภิเนษกรมนปริวรรต	-ทรงพบเทวทูตทั้ง 4 คือคนแก่, เจ็บ, ตาย, และสมณะ -ปรารภเหตุแห่งการบรรพชา -เสด็จออกมหาภิเนษกรรม
7. ทุกรกิริยาปริวรรต	พระโพธิสัตว์ประทับ ณ อุรุเวลประเทศ มีพระปัญจวัคคีย์เฝ้า ปรนนิบัติ ทรงตั้งพระทัยกระทำทุกรกิริยาให้ถึงที่สุดแห่งความ เพียรเป็นอุกฤษณ์อย่างยิ่ง จนพระวรกายมีแต่หนังหุ้มพระอัฐิ เสวยมหันตทุกข์แสนสาหัส แต่พระสติตั้งมั่นมิได้หวั่นไหว พระ อินทรีนิมิตพิณ 3 สาย ทรงดับแล้วจึงพิจารณาวัชฌิมปฏิบัติ
8. พุทธบูชาปริวรรต	นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส ทรงลอยถาดสูวิมารกาฬ นาคราชและทรงรับหญ้าคา 8 กำจากโสณเถยพราหมณ์
9. มารวิชัยปริวรรต (ผจญมาร)	ทรงตรัสรู้ขณะพระยาสวดีมารด้วยทศบารมี
10. อภิสมโพธิปริวรรต	พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาธรรม มีเทพทั้งหมื่นจักรวาล ยักษ์ คนธรรพ์ นาค ครุฑ กิณนร กิณรี มาถวายสักการบูชา
11. โพธิ์สัตตปฏิญาณปริวรรต	ทรงประทับเสวยวิมุตติสุข ณ สัตตมหาสถาน
12. พรหมชาเลสนปริวรรต	ท้าวสหัมบดีมหาพรหมทูลอาราธนาพระพุทธเจ้า ให้โปรด ประทานพระสีหธรรมแก่เอนกนิกรสัตว์
13. ธัมมจักกปริวรรต	พระพุทธเจ้าประทานปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.16 (ต่อ)

รายชื่อตอนของ พุทธประวัติ 29 ประการ	เนื้อหาโดยย่อ
14. ยสบรรพชาประวัติ	พระพุทธเจ้าตรัสพระสัทธรรมโปรดพระยสและได้บรรลุพระอรหันตมรรคผลญาณ
15. อรุณเวลาคมนประวัติ	พระพุทธเจ้าโปรดขุททิลสามพี่น้อง
16. อัศรวาณบรรพชาประวัติ	พระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรบรรพชาเป็นพระอัศรวาณ
17. กปิวัตตคณประวัติ	พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดสักยราชและพระประยูรญาติ
18. พิมพาพิลาปประวัติ	โปรดพระนางพิมพาและพระราหุล
19. สักยบรรพชาประวัติ	พระราหุลบรรพชา
20. เมตไตรยพยากรณ์ประวัติ	พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์กาลพระเมตไตรยโพธิสัตว์
21. พุทธปตินิพพานประวัติ	พระเจ้าสุทโธทนะนิพพาน
22. ยมกปาฏิหาริย์ประวัติ	ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ปราบเหล่าเดียรฉัตร
23. เทศนาประวัติ	พระพุทธเจ้าเสด็จสู่ดาวดึงส์ภพ โปรดพุทธมารดา
24. เทโวหนประวัติ	เสด็จจากดาวดึงส์สู่มนุษยโลก ทรงบันดาลให้เทพ มนุษย์ และสัตว์เดียรัจฉาน สัตว์นรกทั้งปวง ซึ่งปรารถนาพุทธภูมิได้แลเห็น
25. อัศรวาณประวัติ	พระสารีบุตรนิพพาน
26. มหาปรินิพพานประวัติ	พระพุทธเจ้าประสูติ และปรินิพพานใต้ต้นรัง ณ กุสินารา
27. ธาตุวิภังขประวัติ	-พระมหากัสสปเถระถวายพระเพลิง -โทณพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ
28. มารพันประวัติ	พระอุปัฏฐากถวายพระยาวิสวดีมาร เพื่อให้พระสถูปอันประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุปลอดภัย
29. ธาตุอันตรธานประวัติ	กล่าวถึงการเสื่อมสูญของพระพุทธศาสนา

การสร้างงานปูนปั้นและงานจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติ มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจต่อพุทธศาสนานิกชนอย่างเป็นรูปธรรม ในบรรดาโครงเรื่องที่แสดงถึงเรื่องราวของพุทธประวัติส่วนใหญ่แล้ว ตรงกับคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถาเกือบทั้งสิ้น การจะคัดเลือกพุทธประวัติตอนใดมาแสดงนั้นย่อมขึ้นอยู่กับพื้นที่ สำหรับการสร้างงานที่มีอยู่ด้วย โดยเหตุการณ์ที่นำมาแสดงนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิแต่โบราณได้คัดเลือกมาจากเหตุการณ์ตอนสำคัญในพุทธประวัติ ดังตารางต่อไปนี้ (สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 58 ; ประทีป เพ็งตะโก. 2535 : 45)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.17 แสดงการนำเสนอกลุ่มเรื่องพุทธประวัติ

การนำเสนอพุทธประวัติ	เหตุการณ์ตอนสำคัญ
1. เกี่ยวกับสังเวชนียสถาน 4 แห่ง	ตอนประสูติ ตอนตรัสรู้ ตอนปฐมเทศนา และตอนปรินิพพาน
2. เกี่ยวกับปริโคตเจดีย์ หรือ อัมมहा สถาน 8 แห่ง	ตอนประสูติ ตอนตรัสรู้ ตอนปฐมเทศนา ตอนยมกปาฏิหาริย์ ตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ ตอนทรมานช้างตนปาลหัตถี ตอน ทรมานพญาวานร และตอนปรินิพพาน
3. เกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ บังเกิดดอกมณฑา (ดอกไม้ สวรรค์) ขึ้นในโลกมนุษย์ 8 ตอน	ตอนพระโพธิสัตว์เสด็จลงมาสู่ครรภ์พระมารดา ตอนประสูติ ตอนออกมหาภิเนษกรรม ตอนตรัสรู้ ตอนปฐมเทศนา ตอน ยมกปาฏิหาริย์ ตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ และตอนปรินิพพาน
4. เกี่ยวกับสัตตมหาสถาน	สถานที่เสวยวิมุตติสุขของพระพุทธเจ้า 7 สัปดาห์ภายหลังตรัสรู้ ได้แก่ 1. รัตนบัลลังก์ 2. อนิมมิสเจดีย์ 3. รัตนจกกรม 4. ณ รัตนมระ (เรือนแก้ว) 5. ณ ไม้ไผ่ขปาลนิโครธ 6. ณ มุจจลินทพฤกษ์ 7. ณ ราชายตนพฤกษ์

2.5.2.2 ไตรภูมิและจักรวาล

ไตรภูมิและจักรวาล เป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท แพร่หลายอยู่ในกลุ่มประเทศเอเชียอาคเนย์ ที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ประเทศไทย พม่า ลาว และกัมพูชา มาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่19 โดยเฉพาะประเทศไทย ได้ค้นพบวรรณกรรมฉบับตัวเขียนในชื่อต่างกันรวม 10 ฉบับ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ใน หอสมุดแห่งชาติกรุงเทพฯ ได้ตรวจชำระและจัดพิมพ์เผยแพร่แล้วรวม 5 ฉบับ ได้แก่ (สน ศรีมาตรัง. 2541 : 32-43)

ไตรภูมิิกถา หรือรู้จักในชื่อทั่วไปว่า “ไตรภูมิพระร่วง” เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ประสงค์ให้คนทำดีเว้นชั่วโดยแสดงผลของกรรมในภูมิทั้งสาม ซึ่งเชื่อกันว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงแห่งอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. 1890-1919) เป็นผู้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 1888 โดยพระราชประสงค์จะเทศนาโปรดพระราชนนี

โลกทิปसार กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับโลกต่างๆ ภูษาโดยพระสังฆราชเมธังกร เป็นสังฆราชฝ่ายซ้ายอรัญวาสีแห่งอาณาจักรสุโขทัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โลกบัญญัติ กล่าวถึงบัญญัติความเป็นไปของโลก ราชอาณาจักรโดยพระสังฆธรรมโมชะเถระ ไม่ทราบชาติภูมิเดิมและปีที่รจนา สันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 14

จักรวาทพิปนี กล่าวถึงจักรวาทและสรรพสิ่งที่มิอยู่ในจักรวาท รจนาโดยพระสิริมังคลาจารย์ (พ.ศ. 2020-2100) ที่เมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2063

ไตรภูมิโลกวินิจฉัย พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) เรียบเรียง ตามพระราชรับสั่งในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แห่งราชวงศ์จักรี (พ.ศ. 2325-2352) เสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2345

1) หลักพุทธธรรมสำคัญในวรรณกรรมไตรภูมิและจักรวาล

วรรณกรรมไตรภูมิและจักรวาลทั้ง 5 ฉบับดังกล่าวข้างต้น มีสาระสำคัญคือการสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา 3 ประการ ได้แก่

ไตรภูมิ หลักพุทธธรรมแสดงกฎแห่งกรรม ที่นำไปสู่การเวียนว่ายตายเกิด 3 ประการ คือ

- กิเลส (แรงผลักดันที่ก่อให้เกิดการกระทำ)
- กรรม (การประกอบความดี หรือความชั่ว)
- วิบาก (ผลแห่งความดี หรือความชั่ว)

ไตรลักษณ์ หลักพุทธธรรมแสดง กฎแห่งธรรมชาติ 3 ประการ คือ

- อนิจจัง (ความไม่เที่ยง)
- ทุกขัง (ทนได้ยาก)
- อนัตตา (ความไม่มีตัวตนและไม่อยู่ในอำนาจบังคับได้)

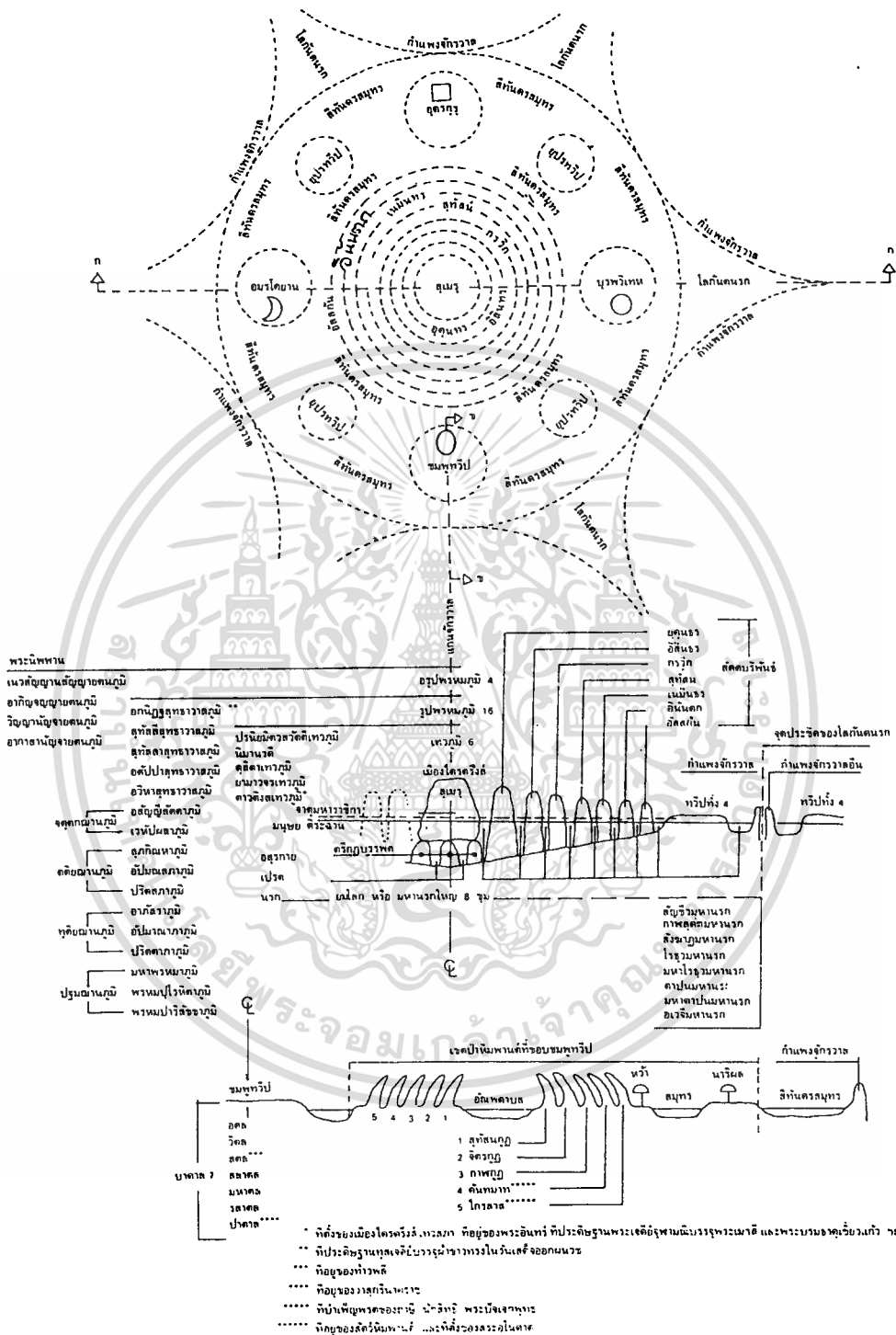
ไตรสิกขา หลักพุทธธรรมแสดงข้อปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางที่ดีงาม 3 ประการ คือ

- ศีล (การประกอบความดีทาง กาย วา ใจ)
- สมาธิ(การทำจิตใจให้สงบ)
- ปัญญา (การชำระกิเลสด้วยการพิจารณาไตรลักษณ์)

2) ความเชื่อในวรรณกรรมไตรภูมิและจักรวาล

วรรณกรรมไตรภูมิและจักรวาลวิทยาทุกฉบับที่อ้างถึง มีเนื้อหาที่สำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ส่วนแรกเป็นความเชื่อเรื่องไตรภูมิ อธิบายสถานะชีวิตแห่งสรรพสัตว์ 3 ระดับ อันเนื่องจากผลของการประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่วให้เห็นเป็นภาพ สัตว์ มนุษย์ เทวดาและพรหม ส่วนที่สองเป็นความเชื่อเรื่องจักรวาล เนื้อหาส่วนนี้ทำหน้าที่เสริมความเชื่อเนื้อหาในส่วนแรกให้มีความสมบูรณ์ โดยอธิบายแสดงถึงตำแหน่งของสถานะชีวิตแห่งสรรพสัตว์ 3 ระดับ ว่าอยู่ส่วนไหนของจักรวาล ดังนั้นความเชื่อเรื่องจักรวาลจึงถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายให้เป็นภาพที่ชัดเจนขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.25 แสดงการวิเคราะห์ลักษณะของจักรวาลตามที่มีข้อความอธิบายไว้ในไตรภูมิพระร่วง

ที่มา : อ.โชติ กัลยาณมิตร. สถาปัตยกรรมไทยเดิม.

ที่มา : อ.เขต กल्याณมิตร. สถาปัตยกรรมไทยเดิม.

ก. สารสังเขปของไตรภูมิ

ไตรภูมิ หมายถึง สถานะชีวิตแห่งสรรพสัตว์มี 3 ระดับ ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ สรรพสัตว์จะไปเกิดในสถานะชีวิตระดับใดขึ้นอยู่กับกรรมดีและกรรมชั่ว นิพานภูมิเป็นสถานะชีวิตที่ห่างไกลกิเลส สามารถตัดกรรมไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป สัตว์โลกที่บำเพ็ญบารมีจนครบบริบูรณ์ ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณเป็น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ เท่านั้นที่ไปสถิตยในนิพานภูมิ

-กามภูมิ คือสถานะชีวิตระดับล่างเป็นชีวิตที่เสพกาม ได้แก่ ความใคร่ ความอยาก และความปรารถนา สรรพสัตว์ที่เสพกามย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิเหล่านี้ประกอบด้วยภูมิย่อย 11 ภูมิ

-รูปภูมิ คือสถานะชีวิตระดับกลางเป็นชีวิตที่บำเพ็ญรูปฌานตลอดชีวิต ได้แก่ การปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ภราวาส และเทวดา ด้วยการเพ่งพิจารณารูปธรรมเป็นอารมณ์ มี 4 ระดับ คือ ปรุฌมาน ทุตติฌมาน ตติยฌมาน จตุตถฌาน ผู้ที่บำเพ็ญวัตรปฏิบัติจะมากเกิดรูปพรหมในพรหมโลก ประกอบด้วยภูมิย่อย 16 ภูมิ

-อรูปภูมิ คือสถานะชีวิตระดับสูงเป็นชีวิตที่บำเพ็ญอรูปฌานตลอดชีวิต ได้แก่ การปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ภราวาส และเทวดา ด้วยการเพ่งพิจารณาอรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี 4 ระดับ เรียงตามลำดับจากต่ำไปสูง คือ อากาสาณัญญาตนฌาน (กำหนดที่ว่างหาที่สุตมิได้เป็นอารมณ์) วิญญานัญญาตนฌาน (กำหนดวิญญานหาที่สุตมิได้เป็นอารมณ์) อากิญจัญญายตนฌาน (การกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไร เป็นอารมณ์) . เนวสัญญานาตนฌาน (การกำหนดภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่เป็นอารมณ์)

มนุษย์ เทวดา และรูปพรหม ที่สำเร็จปัญจฌานแล้ว เพียรพยายามเจริญภาวนา อรูปฌานทั้ง 4 จะไปเกิดเป็นอรูปพรหม ประกอบด้วยภูมิย่อย 4 ภูมิ

ข. สารสังเขปของจักรวาล

การอุบัติและวิบัติของจักรวาล ตามหลักพุทธธรรมว่าสรรพสัตว์และสรรพสิ่งในโลกล้วนอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติคือ “ไตรลักษณ์” จักรวาลจึงมีอุบัติตามเหตุและปัจจัยแห่งโลกธาตุ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม และไฟ เป็นวงเวียนไม่จบสิ้น ช่วงเวลาที่จักรวาลอุบัติขึ้นแล้วดำรงอยู่จนกระทั่งวิบัติเรียกช่วงเวลานี้ว่า หนึ่งกัปปี จักรวาลอุบัติ และวิบัติมาหลายกัปนับไม่ได้ ในแต่ละกัปมีสรรพสัตว์อุบัติและวิบัติตามอายุขัยแห่งสัตว์นั้น เหมือนกันทุกกัปปีและมีมนุษย์พุทธเจ้ามาประกาศศาสนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ล่วงพ้นวัฏสงสารมากบ้างน้อยบ้าง มีตั้งแต่หนึ่งพระองค์ไปจนถึงห้าพระองค์ เป็นอย่างมาก สำหรับในกัปปัจจุบัน ชาวพุทธศาสนิกชนเชื่อว่ามิมีมนุษย์พุทธเจ้ามาประกาศศาสนาแล้ว 4 พระองค์ พระมนุษย์พุทธเจ้าในอนาคต คือ พระศรีอริยเมตไตรยพุทธเจ้าเหตุที่มี

มนุษย์พุทธเจ้าหลายพระองค์ ก็เป็นไปตามหลักพุทธธรรมเช่นเดียวกัน ศาสนาของมนุษย์พุทธเจ้าเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แต่ละพระองค์มีอายุขัย ศาสนาของพระศรีศากยมุนีพระพุทธเจ้ากำหนดความเชื่อไว้ว่ามีอายุ 5,000 ปี เมื่อวันวิบัติไปแล้วพระศรีอาริยเมตไตรยพุทธเจ้าจะมาประกาศ ศาสนาใหม่

2.5.3 ทักษะศิลป์

2.5.3.1 คุณลักษณะของงานทัศนศิลป์

งานทัศนศิลป์ซึ่งประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ศิลปะสื่อผสม และอาจรวมถึงสถาปัตยกรรมด้วยนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ (ชะลูด นิ่มเสมอ. 2532 : ความนำ) รูปทรง คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัสดุ และทัศนธาตุต่างๆ ที่สัมผัสได้ด้วยประสาทตา เนื้อหา คือ ส่วนที่เป็นนามธรรมที่รับรู้ได้ด้วยความรู้สึกนึกคิด ผ่านทางรูปทรง เช่น เรื่องราว อารมณ์ และสัญลักษณ์

นอกจากนี้งานทัศนศิลป์ที่สร้างขึ้นควรมีคุณสมบัติ 5 ประการ คือ (อารี สุทธิพันธุ์. 2528 : 76)

1. คุณสมบัติที่แท้จริงในตัวองงานทัศนศิลป์ 3 ส่วน คือ

- ก. คุณสมบัติกายภาพภายใน ได้แก่ วัสดุที่นำมาใช้ประกอบกับวิธีที่ผสมผสานกัน ทำให้เกิดเป็นผลงาน จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรมขึ้น ซึ่งมุ่งหมายถึงคุณสมบัติและคุณค่าของวัสดุที่ทำให้ผู้พบเห็นตระหนักในคุณค่าของสิ่งที่ตนรับรู้ นั้น และถ้าหากว่าผู้พบเห็นพบว่าวัสดุที่ใช้นั้นชำรุด กะเทาะ เสียหายส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกร่วมเสียดาย ห่วงแหน
- ข. คุณสมบัติทางความรู้สึกกายภาพที่แสดงให้เห็น ได้แก่ ลักษณะท่าทางของผลงานศิลปะนั้นๆ จะผูกพันกับแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของศิลปินผู้สร้าง เช่น ท่าทางของพระพุทธรูป มักจะแสดงท่าทางเฉพาะแบบ ไม่แสดงความรู้สึกต่อเนื่องแก่ผู้พบเห็น เมื่อเราเห็นพระพุทธรูปอยู่ในท่านั่ง ก็มีความรู้สึกว่ามันจริงจัง จะยืนไม่ได้ หรือทำยืน ก็จะยืนเท่านั้นจะก้าวเดินต่อไปไม่ได้ เป็นต้น
- ค. คุณสมบัติทางความหมายต่อชุมชน ได้แก่ ผลงานที่เกี่ยวกับพิธีทางศาสนา ทางความเชื่อ และการแสดงพื้นเมือง คุณสมบัติตามความหมายนี้เมื่อผู้พบเห็นรับรู้แล้ว ก็จะมีเกิดความรู้สึกต่อเนื่องในจิตใจ เสริมสร้างศีลธรรมและความสามัคคีทางอารมณ์

2. คุณสมบัติในการดำรงอยู่ของงานทัศนศิลป์

หมายถึง งานทัศนศิลป์จะต้องมีตำแหน่งในการติดตั้งที่แน่นอน มีขนาดสูงต่ำเหมาะสม มีมุมที่งดงามมากที่สุดมุมใดมุมหนึ่ง ส่วนมุมอื่นๆเป็นส่วนประกอบ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับตำแหน่งของ แสง และเงา ที่ตกทอดลงบนผลงานนั้นด้วยมุมที่เหมาะสม

3. คุณสมบัติที่ให้ความรู้สึกเพิ่มขึ้น ยิ่งดูยิ่งประทับใจ

หมายถึง งานทัศนศิลป์จะต้องก่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น เมื่อเข้าไปเห็นพระประธานในโบสถ์ ครั้งแรกมีความรู้สึกประทับใจอย่างไร และภายหลังเข้าไปชมอีก จะมีความรู้สึกประทับใจเพิ่มขึ้น ยิ่งพิศยั้งยิ่ง ยิ่งดูนานเข้ายิ่งมีความรู้สึกน่าเลื่อมใสในคุณค่าของ วัสดุ คุณค่าของรูปทรง และคุณค่าทางศิลปกรรม ผลงานนั้นก็ถือได้ว่ามีคุณค่าทางความรู้สึกเพิ่มขึ้นและเป็นความรู้สึกเฉพาะตน

4. คุณสมบัติที่ส่งเสริมให้คิดถึงสิ่งอื่น

หมายถึง งานทัศนศิลป์นั้นจะต้องก่อให้เกิดความคิดเปรียบเทียบกับผลงานอื่นๆ ที่เคยเห็นตามประสบการณ์ที่ผ่านมา ปลุกเร้าให้คิดถึงคุณค่า ยิ่งกว่านั้นยังทำให้รู้สึกว่าได้มีส่วนร่วม กับผลงานทางศิลปะที่เห็นตรงหน้า ซึ่งถือได้ว่าเป็นความรู้สึกทางสุนทรียภาพเฉพาะตนอย่างหนึ่ง

5. คุณสมบัติที่มีความสมบูรณ์ในตัว

หมายถึง งานทัศนศิลป์นั้นจะต้องมีความสมบูรณ์ลงตัวในรูปทรงและเรื่องราว ไม่สามารถที่จะแยกส่วนประกอบชิ้นใดชิ้นหนึ่งออกได้

2.5.3.2 เนื้อหาทางพุทธศาสนาที่นิยมใช้ในการสร้างงาน

เนื้อหาทางพระพุทธศาสนา ที่นำมาสร้างสรรค์และถ่ายทอดเป็นงานพุทธศิลปะ สามารถจัดหมวดหมู่ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 54 ; ธงทอง จันทรางศุ. 2534 : 144)

1. กลุ่มที่มีเนื้อหาวาดด้วย : พระพุทธรูปรัตนตรัย ได้แก่ เรื่องอดีตพุทธ, ปัจจุบันพุทธ, อนาคตพุทธ
เจ้า, พุทธประวัติ, ชาดก, สาวกพุทธ, อนาคตพุทธ
2. กลุ่มที่มีเนื้อหาวาดด้วย : ไตรภูมิ
3. กลุ่มที่มีเนื้อหาวาดด้วย : ธรรมชาติและสิ่งมีชีวิต

2.5.3.3 ประเภทของงานทัศนศิลป์ (พุทธศิลป์)

พุทธศิลป์ คืองานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสื่ออันมโนทัศน์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นงานศิลปะที่สื่อความด้วยการรับสัมผัสทางตา (มองเห็น) ที่เรียกว่า ทัศนศิลป์ ซึ่งประกอบด้วยงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม

1) สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม หมายถึงอาคารสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างที่กระทำขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์ กำหนดขอบเขต ปริมาตรของที่ว่าง ให้เกิดบรรยากาศและประโยชน์ใช้สอย ตามความต้องการของมนุษย์ (ทั้งนามธรรมและรูปธรรม) โดยอาศัยหลักการทางศิลปะ (ความงาม) และวิทยาศาสตร์ (เหตุผล) (สมภาพ ภิรมย์. 2535 : 62 ; อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. ม.ป.ป. : 83 ; วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2535 : 1)

สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา โดยทั่วไปสร้างขึ้นในบริเวณ ที่เรียกว่า พุทธสถาน (วัด) เพื่อให้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาได้แก่ อาคารสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เพื่อการสักการบูชาและบำเพ็ญศาสนกิจ รวมถึงสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ (กรมศิลปากร. 2540 : 5)

ก. พุทธสถาน

พุทธสถาน หมายถึง อาคารสถานที่ ที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา ถ้าหากอาคารสถานที่ต่างๆ นั้น สร้างอยู่ภายในบริเวณเดียวกัน มีกำแพงล้อมรอบ กำหนดเขตที่แน่นอนแล้ว เราเรียกว่า “วัด” นั้นเอง (กรมศิลปากร. 2533 : 35)

- มูลเหตุการสร้างวัด

ในสมัยครั้งพุทธกาล ยังไม่มีการสร้างอาคารสถานที่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์เป็นหลักแหล่งถาวรโดยเฉพาะเจาะจง ตามแนวทางวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนาเสนาสนะที่จะให้อยู่อาศัยนั้น พระพุทธองค์ทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่พักอาศัยพื้นฐาน คือ “รูลมูลเสนาสนะ” หมายถึง การอยู่รอบโคนต้นไม้ ด้วยเหตุผล 2 ประการอันเนื่องมาจากหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ คือ

1. หน้าที่ต่อตนเอง วัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาเพื่อชำระล้างจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลส การมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวรนั้นจะทำให้พระภิกษุสงฆ์เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลก อันมีผลกระทบตอเป้าหมายของการบวชที่มุ่งการบรรลุถึงโมกขธรรม ซึ่งเป็นหนทางเข้าสู่การนิพพานที่ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต
2. หน้าที่ต่อผู้อื่น หน้าที่หลักอีกประการหนึ่งของพระภิกษุสงฆ์คือการจาริกไป ณ ที่ต่างๆ เพื่อมุ่งสั่งสอนพระธรรมแก่ประชาชน ซึ่งเป้าหมายสำคัญของการออกเผยแผ่คำสั่งสอนนี้ นอกจากช่วยให้ประชาชนได้พบแสงสว่างแก่ชีวิตแล้ว ยังถือเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไปอีกด้วย และการจาริกนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพัน

- ประเภทของวัด

ในสมัยหลังพุทธกาล เมื่อมีการสร้างสิ่งเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนาขึ้น ณ ที่ต่างๆ ได้แก่ พระสถูปเจดีย์ เป็นต้น ทำให้บริเวณเหล่านั้นเกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อีกทั้งมีผู้ที่ศรัทธาสร้างที่พักถวายแด่พระภิกษุดังกล่าว ในที่สุดได้กลายสภาพเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ

ด้วยเหตุที่เกิดขึ้นที่พิกาศัยอย่างถาวรของพระสงฆ์นี้ เป็นเหตุให้พระภิกษุในเวลาต่อมาจึงมีลักษณะที่ต่างกัน 2 แบบ คือ ฝ่ายหนึ่งตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิม ปลีกความวุ่นวายจากโลกสู่ป่า อยู่ถ้ำ เพื่อแสวงหา มุ่งเน้นทาง “วิปัสสนาธุระ” และอีกฝ่ายนิยमारอยู่วัดภายในชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษาในทาง “คันถธุระ” ลักษณะดังกล่าวนี้แบ่งแยกชัดเจนเป็น 2 ฝ่ายในลังกา โดยเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า “พระอรัญวาสี” และฝ่ายที่อยู่ในเมืองว่า “พระคามวาสี”

ตารางที่ 2.18 แสดงประเภทของพุทธสถาน

หน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์	วัตรปฏิบัติและจุดมุ่งหมาย	ประเภทของวัด
หน้าที่ต่อตนเอง	มุ่งเน้นบำเพ็ญวิปัสสนาเพื่อชำระล้างจิตให้หลุดพ้นจากกิเลส (วิปัสสนาธุระ)	อรัญวาสี
หน้าที่ต่อผู้อื่น	มุ่งเน้นปฏิบัติทางพิธีกรรมและศึกษาพระพุทธรูป พระธรรมวินัย พระอภิธรรมเพื่อแสวงหาความรู้สำหรับสั่งสอนฆราวาส (คันถธุระ)	คามวาสี

- องค์ประกอบภายในพุทธสถาน (วัด)

สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในพุทธสถาน (วัด) สามารถกำหนดตามการแบ่งเขตตามกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปพุทธสถาน (วัด) นิยมแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และธรณีสงฆ์ (สมภพ ภีรมย์. 2535 : 133 ; สมคิด จิระทัศนกุล. 2543 : 27)

ก. เขตพุทธาวาส

หมายถึงขอบเขตส่วนบริเวณที่สำคัญที่สุดของวัด ที่กำหนดไว้ให้เป็นพื้นที่สำหรับ พระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา แต่ด้วยเหตุที่เป็นสถานที่ซึ่งต้องมีพระสถูปเจดีย์ หรืออาคารประกอบพิธีที่ภายในต้องมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ด้วยเสมอ เขตแดนแห่งนี้จึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่า พุทธาวาส มีความหมายโดยตรงอยู่แล้วว่าเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า (พุทธาวาส = พุทธะ + อาวาส) แนวความคิดในการใช้คำเพื่อให้มีความหมาย เช่นนี้เพราะต้องการให้พื้นที่ดังกล่าว เป็นเขตแดนอันศักดิ์สิทธิ์ที่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เสมือนมีพระพุทธรูปองค์สถิตอยู่เพื่อเป็นประธาน ณ ที่นั้น เหตุนี้เขตพุทธาวาสจึงมักประกอบด้วย สถาปัตยกรรมหลักสำคัญ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธรูปและพิธีกรรมต่างๆ คือ

1. พระเจดีย์ พระมณฑป พระปราสาท : อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด
2. พระอุโบสถ : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม
3. พระวิหาร : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส
4. เจดีย์ราย, เจดีย์ทิศ : อาคารที่ใช้บรรจุอัฐิ หรือประกอบเพื่อให้ผังสมบูรณ์
5. หอระฆัง : อาคารที่ใช้เป็นเครื่องบอกเวลาสำหรับ พระภิกษุสงฆ์
6. ศาลาต่างๆ เช่น - ศาลาราย : อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน
- ศาลาทิศ : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารหลักสำคัญ ให้คฤหัสถ์นั่งพัก หรือประกอบเพื่อให้ผังสมบูรณ์
7. พระระเบียง : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส
8. พลับพลาเลื่อนเครื่อง : อาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์ เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

ข. เขตสังฆาวาส

หมายถึง ขอบเขตกำหนดบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของ พระภิกษุ สงฆ์เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรงคำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณจึงมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคาร สถานที่ สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่

1. กุฏิ : อาคารที่ใช้สำหรับหลับนอน
2. กัปปียกุฏิ : โรงเก็บอาหาร
3. หอฉัน : อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร
4. วัจจกุฏ : อาคารที่ใช้สำหรับขับถ่าย
5. ศาลาการเปรียญ : อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์
6. หอไตร : อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา
7. นตาชวร : โรงรักษาไฟและตม่น้ำ
8. ธรรมศาลา : โรงเทศนาธรรม
9. ห้องสรงน้ำ : ห้องชำระกาย
10. ศาลาท่าน้ำ : อาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดท่าน้ำ

ค. เขตธรณีสงฆ์

หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญคือ เขตพุทธาวาสและ เขตสังฆาวาสให้เป็นพื้นที่ใช้สอยเชิงสาธารณประโยชน์ในลักษณะต่างๆของวัด เช่น การใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งช่วยสร้างความร่มรื่นให้วัด ใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่นๆ เช่น สร้างเมรุ สำหรับฌาปนกิจศพชุมชน การสร้างโรงเรียนเพื่อให้ความศึกษาแก่สังคม หรือแบ่งพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อทำมาหากิน อาทิเช่น ดิถีแถว ตลาด

เหตุนี้การแบ่งพื้นที่วัดเป็น 3 ส่วน ในเชิงการออกแบบสถาปัตยกรรมจึงมีความหมายว่า ส่วนหนึ่งคือ เขตพุทธาวาส ใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ อีกส่วนหนึ่งคือ เขตสังฆาวาสที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัวเฉพาะพระสงฆ์ และส่วนที่เป็นเขตธรณีสงฆ์ เปรียบเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนทั่วไป

2) ประติมากรรม

ประติมากรรม เป็นศิลปะที่สื่อความด้วยการเห็น มีปริมาตร สามารถสัมผัสรู้สึกถึง ความกว้าง ความยาว และความสูง รวมทั้งความลึกและความนูนได้

การสร้างงานประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ถ่ายทอดคติ ความเชื่อ และแนวคิดทางศาสนาให้เป็นรูปธรรม สัมผัสได้ด้วยตา (การเห็น) ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เรื่องราวในศาสนา ตลอดจนความประทับใจอันนำไปสู่ความเลื่อมใสศรัทธา (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, 2535 : หน่วยที่ 5 และ 7)

ก. รูปแบบการสร้างงานประติมากรรม

ประติมากรจำต้องสรรหารูปแบบที่เหมาะสมในการสร้างงานประติมากรรม เพื่อใช้เป็นสื่อความหมายให้คนสามารถรับรู้ได้ อาจจำแนกประเภทของประติมากรรม ตามรูปแบบที่ปรากฏแก่สายตา ได้ 3 ประเภท คือ

- งานประติมากรรมรูปทรงลอยตัว

สามารถเดินดูประติมากรรมชนิดนี้ได้รอบทุกด้าน สามารถแสดงความเคลื่อนไหว หันเหิศทางได้อย่างอิสระ ภายใต้กฎแห่งการทรงตัวและการเฉลิมน้ำหนักลงสู่ฐาน เช่นพระพุทธรูป ฯลฯ

- งานประติมากรรมรูปทรงนูนมีพื้นราบรองรับ

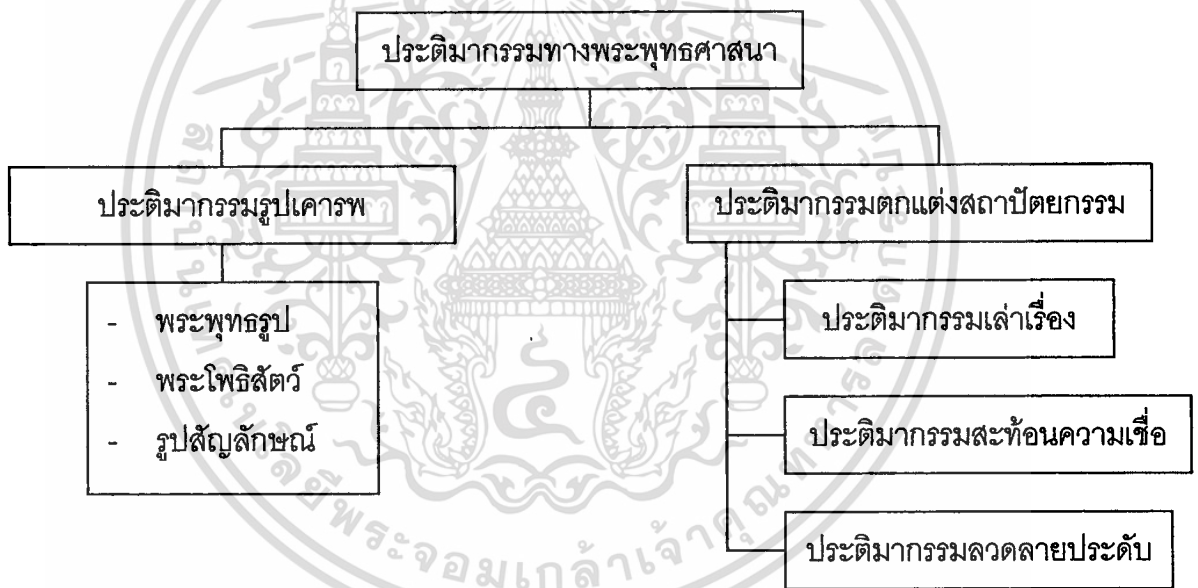
เป็นประติมากรรมที่สามารถดูความงามได้เฉพาะด้านหน้าตรงหรือด้านเฉียง ความเคลื่อนไหว การแสดงทิศทางของรูปทรงจะขนานกับพื้นราบของพื้นที่รองรับ การสร้างงานประติมากรรมภาพนูนนี้ มีการสร้างทั้งภาพอย่างเดี่ยว ภาพประกอบลวดลาย และลวดลายอย่างเดียว

- งานประติมากรรมที่เจาะหรือขุดลงไปในพื้นที่

เป็นงานประติมากรรมที่เป็นผลมาจากการสร้างรูปทรง และลวดลายให้ปรากฏบนพื้นด้วยวิธีขีด และแกะให้เป็นเส้นลงไปบนพื้น เช่น ร่องรอยที่ประดับรอยพระพุทธรูป การแต่งลวดลายธรรมจักร เป็นต้น

ข. ประเภทของประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา

การสร้างประติมากรรมทางพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักใหญ่ เป็นการรับใช้ศาสนาด้วยผลงานประติมากรรม น้อมนำชักจูงให้คนในสังคมเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สามารถรับรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนามากขึ้น เพื่อเป็นสิ่งแทนหรือสิ่งพรรณนาความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อออกมาเป็นรูปธรรม ดังนั้นอาจจำแนกประเภทของประติมากรรมตามลักษณะและวัตถุประสงค์ที่แสดงออกได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ประติมากรรมรูปเคารพ และประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 2.26 แสดงประเภทของงานประติมากรรม

1. ประติมากรรมรูปเคารพ

ประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นตัวแทนในสิ่งเคารพนับถือของพุทธศาสนิกชน ประติมากรรมรูปเคารพจึงเป็นรูปทรงแห่งวัตถุที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นตัวแทน (สัญลักษณ์) เป็นสิ่งพรรณนาความรู้สึกอุดมคติ และความเชื่อที่เป็นนามธรรม ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม มีจุดมุ่งหมายให้เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาในศาสนาได้แก่ พระพุทธรูป และรูปสัญลักษณ์

- พระพุทธรูป

ประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างขึ้นเพื่อเคารพบูชานี้ พระพุทธรูปนับว่าเป็นประติมากรรมที่สำคัญและสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด อันสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะลัทธิเถรวาทเป็นที่ยอมรับนับถือต่อเนื่องกันมานาน จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน องค์พระพุทธรูปเปรียบเสมือนหัวใจของศิลปวัฒนธรรมศาสนา เพราะเป็น อุเทสิกเจดีย์ วัตถุประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อปรารภนาให้รำลึกถึงองค์พระพุทธเจ้า และเพื่อน้อมนำใจให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในพุทธประวัติจึงได้กำหนดระบบแบบแผนท่าทางต่างๆ ของพระพุทธรูปเป็นปางต่างๆ แต่ละปางของพระพุทธรูป มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนเรื่องราวอันเป็น บุคลาธิษฐานและเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ ได้รับการกำหนดแบบเป็นรูปธรรม เป็นปางต่างๆ เช่น นั่ง นอน ยืน เดิน

นั่ง (ทั้งมารวิชัยและสมาธิ) หมายถึง การตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ

นอน พระมหาปรินิพพาน

เดิน หมายถึง 2 ประการ คือ เทโวโรหณะ หรือ ประทานปฐมเทศนา

ยืน หมายถึง แสดงปฐมเทศนา

การสร้างพระพุทธรูป มิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงลักษณะของพระพุทธเจ้าเพียงส่วนเดียว แต่ต้องทำให้งามต้องใจคนทั้งหลายด้วย เพราะพระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมของศาสนิกชนที่กราบไหว้บูชา ดังนั้นพระพุทธรูปจึงต้องสร้างขึ้นด้วยวัตถุที่มีความคงทนถาวรและมีคุณค่า เช่น ทองคำ หยก หินแกรนิต หินอ่อน หรือโลหะมีค่าต่างๆ ถ้าจำเป็นต้องสร้างขึ้นด้วยวัตถุที่มีความคงทนน้อย เช่น หินทราย ไม้หรือปูน ก็จะต้องตกแต่งผิววัสดุนั้นให้มีคุณค่าขึ้นด้วยการลงรักปิดทองคำเปลวทับหรือตีแผ่นทองหุ้มปิดไว้ ประติมากรรมเหล่านี้มักจะสำเร็จลงด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริงเต็มไปด้วยความ วิริยะ อุตสาหะ และกรรมวิธีการสร้างอย่างยอดเยี่ยม

- ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์

เป็นประติมากรรมที่ได้รับอิทธิพลการสร้างมาตั้งแต่ครั้งอินเดียโบราณ ซึ่งมีคติห้ามสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพ จึงคิดหาทางสร้างรูปเคารพเป็นสัญลักษณ์แสดงเรื่องราวของพระพุทธองค์ขึ้น ภายหลังได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นโดยชนชาวกรีกที่นับถือพระพุทธศาสนาใน แคว้นคันธารราฐ พุทธศาสนิกชนจึงหันมานิยมสร้างพระพุทธรูปกันมากขึ้นและแพร่หลายมาจนทุกวันนี้ แต่การสร้างประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ก็ยังคงสืบต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย แม้จะมีจำนวนไม่มากเท่าการสร้างพระพุทธรูปก็ตาม กล่าวโดยสรุปประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนเรื่องราวของพุทธประวัติ ตอนสำคัญๆ เช่น

รูปดอกบัว เป็นเครื่องหมายแห่งการประสูติ

รูปบัลลังก์และต้นโพธิ์ เป็นเครื่องหมายแห่งการตรัสรู้

รูปธรรมจักรและกวางหมอบ เป็นเครื่องหมายการปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ในการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปสลูป

เป็นเครื่องหมายแห่งปริณิพาน

นอกจากนี้ยังมีรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ที่สำคัญและนิยมสร้างกันมากคือ “รอยพระพุทธบาท” อันเป็นเครื่องหมายแห่งการประทับรอยแห่งพุทธศาสนาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าลงบนพื้นแผ่นดินที่พระธรรมพระองค์เผยแผ่ไปถึง

2. ประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม

การสร้างประติมากรรมเพื่อตกแต่งสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนา ด้วยการพรรณนาหรือบรรยายด้วยการเล่าเรื่องด้วยภาพประติมากรรมทั้งยังเป็นการประดับตกแต่งศาสนสถาน ให้เกิดคุณค่า ความงาม อลังการ อันก่อให้เกิดความเข้าใจและความเลื่อมใสศรัทธา ประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรมแบ่งตามหน้าที่ใช้สอย ได้แก่ ประติมากรรมเล่าเรื่องและประติมากรรมลวดลายประดับ

- ประติมากรรมเล่าเรื่อง

ประติมากรรมแบบเล่าเรื่อง เป็นประติมากรรมเทคนิคปูนปั้นหรือแกะสลัก เป็นภาพหุ่นทั้งนูนสูงและนูนต่ำ บริเวณที่ติดตั้งงานได้แก่ ฐาน ผนัง หรือหน้าบันของอาคารทั้งภายในและภายนอกโดยแสดงเรื่องราวทางศาสนาเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือชาดก (ทศชาติ) โดยประติมากรจะเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคัญๆ มาแสดงให้เห็นเหมาะสมกับพื้นที่ในการสร้างงานที่มีอยู่

- ประติมากรรมลวดลายประดับ

ประติมากรรมลวดลายประดับ เป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประดับตกแต่งอาคารทางศาสนา ให้เกิดคุณค่าทางความงาม และสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนาให้ปรากฏเป็นรูปธรรม

- ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ

ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ เป็นประติมากรรมตกแต่งประดับอาคารหรือศิลปวัตถุ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความหมายและสะท้อนคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ คติไตรภูมิและจักรวาลเป็นหลัก เช่น ฐานรูปสัตว์ บันไดนาค เป็นต้น

3) จิตรกรรม

ความหมายโดยทั่วไปของ “จิตรกรรม” คือ ภาพวาดระบายสีบนพื้นแผ่นราบ เส้น-สีเป็นองค์ประกอบหลักสำคัญ ที่ประกอบกันเป็นภาพ ส่วนผู้สร้างงานจิตรกรรมนั้นเรียกว่า “ช่างเขียนหรือจิตรกร” (สันติ เล็กสุขุม. 2535 : 161)

จิตรกรรมเป็นงานศิลปกรรมที่เกิดจากความพากเพียร และพลังแห่งความบันดาลใจ ซึ่งจิตรกรจะต้องมีจิตใจเพ่งพิศในการสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดสมาธิและจินตนาการ แล้วถ่ายทอดความคิดนี้ให้ปรากฏออกมาเป็นภาพเขียน โดยเริ่มจากลายเส้น การระบายสี จนกระทั่งเสร็จ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สมบูรณ์ เป็นการสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นนามธรรมให้ปรากฏประจักษ์แก่สายตา (วรรณภา ณ สงขลา, 2533 : 1)

จิตรกรรมที่เนื่องในพระพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นในอดีต โดยเฉพาะประเทศไทยมีแบบแผนที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีอันยาวนาน และมีลักษณะเป็นศิลปะที่แสดงออกอย่าง กึ่งอุดมคติ-กึ่งสมจริง เป็นลักษณะเฉพาะของไทย รวมเรียกว่า “จิตรกรรมไทยประเพณี” (สันติ เล็กสุขุม, อ้างแล้ว)

ก. ประเภทของจิตรกรรม

การกำหนดและจำแนกประเภทของงานจิตรกรรมไทยอาจจำแนกได้ 2 วิธี คือ จำแนกโดยประเภทของวัสดุหรือพื้นที่รองรับภาพจิตรกรรม และจำแนกโดยอาศัยการพิจารณาจากรูปแบบที่ปรากฏด้วยสายตา (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, 2535 : 11)

1. จิตรกรรมไทยจำแนกโดย วัสดุหรือพื้นที่รองรับ อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ จิตรกรรมฝาผนัง (เคลื่อนที่ไม่ได้) และจิตรกรรมที่เคลื่อนที่ได้ (วรรณภา ณ สงขลา, อ้างแล้ว)

1.1 จิตรกรรมฝาผนัง (Mural Painting)

เป็นจิตรกรรมที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เพราะเขียนลงบนโครงสร้างของตัวอาคาร เช่น ฝาผนัง เพดาน เสา คอสอง ช่อ คาน และบานประตู เป็นต้น จิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้ที่มีอยู่ตามวัดต่างๆ มักจะพบเขียนอยู่ที่ อุโบสถ วิหาร ศาลา หอไตร กรุในพระเจดีย์หรือพระปราสาท และตามกุฏิต่างๆ เป็นต้น เรื่องที่เขียนส่วนมากได้แก่ พระพุทธประวัติ เทพชุมนุม ไตรภูมิ ชาดกต่างๆ วรรณกรรมทางศาสนา ปรีชาธรรม ตำนาน นิทานพื้นบ้าน พระราชพิธี ประเพณี และเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ฯลฯ

1.2 จิตรกรรมที่เคลื่อนที่ได้ (Easel Painting)

เป็นจิตรกรรมที่เขียนลงบนวัตถุที่สามารถเคลื่อนที่ได้ เช่น สมุดข่อย กระจก ตู้พระธรรม ต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นภาพที่เขียนด้วยเรื่องราวเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง แต่เป็นภาพเขียนที่มีพื้นภาพขนาดเล็กกว่าจิตรกรรมฝาผนัง การสร้างองค์ประกอบของภาพจึงจัดให้เป็นกลุ่มเล็ก และมีเทคนิคที่ต่างออกไป เช่น การเขียนลายรดน้ำ ลายกำมะลอ หรืออาจปิดทองประดับกระจก เป็นต้น

2. จิตรกรรมไทยจำแนกโดย อาศัยการพิจารณาจากรูปแบบที่ปรากฏด้วยสายตา อาจแบ่งได้ 3 ประเภท คือ จิตรกรรมลายเส้น สีเอกรงค์ และแบบพหุรงค์ (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, อ้างแล้ว)

2.1 จิตรกรรมลายเส้น

เป็นจิตรกรรมที่ใช้เส้นและลายเส้นเป็นหลักสำคัญในการแสดงรูปแบบ มากกว่าจะเน้นความสำคัญของสี เช่น ภาพเล่าเรื่องบนหินชนวนเรื่องนิบาตชาดก ที่เพดานช่องทางเดินมณฑปวัดศรีชุม จ.สุโขทัย หรือรูปภาพลายเส้นยุคหลังที่นิยมใช้พู่กันจุ่มหมึกหรือสี เขียนด้วยเส้นให้เป็นภาพหรือลวดลายต่างๆ โดยไม่ระบายสี

2.2 จิตรกรรมสีเอกรงค์

เป็นจิตรกรรมที่นอกจากจะใช้เส้นเป็นตัวกำหนดรูปทรงแล้ว ยังมีการระบายสีแต่ใช้สีเพียงไม่กี่สี ภาพที่ปรากฏจึงถูกคลุมด้วยสีส่วนรวมดูเป็นสีเดียว นิยมเขียนกันมาแต่โบราณ ได้แก่ จิตรกรรมไทยสีส่วนรวมสีเดียว จิตรกรรมปิดทองรดน้ำ และจิตรกรรมแบบกัมมะลอ เป็นต้น

2.3 จิตรกรรมแบบพหุรงค์

เป็นภาพจิตรกรรมโดยทั่วไปของจิตรกรรมไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงปัจจุบัน เป็นภาพที่มีการระบายสีหลายสี และอาจมีการปิดทองคำเปลวประดับตกแต่ง สวยงามกว่า จิตรกรรม 2 ประเภทแรก ภาพเน้นความสำคัญของสีและน้ำหนักเป็นสิ่งที่เห็นบนผนังแต่ระยะไกล และเส้นค่อยให้อารมณ์ความรู้สึกเมื่อพิจารณาใกล้ๆ จิตรกรรมแบบพหุรงค์ได้รับความนิยมและเขียนแพร่หลายมาก ทั้งในอาคาร โบสถ์ วิหาร เป็นต้น

ข. จุดมุ่งหมายและแนวคิดของจิตรกรรม

จิตรกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะเขียนอยู่ภายในอาคารทางศาสนา ได้แก่ โบสถ์ วิหาร มีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอคติเชื่อบางศาสนา โดยสร้างพื้นที่ว่างของผนังอาคารให้มีความหมายขึ้น ด้วยภาพพรรณนาเรื่องราวต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภาพพุทธประวัติ ภาพเล่าเรื่องชาดก เป็นต้น สร้างบรรยากาศและเร่งเร้าอารมณ์ให้ผู้ดูรู้สึกคล้อยตาม เกิดความยินดี พอใจ และเข้าใจ น้อมนำไปความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนายิ่งขึ้น (สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 26 ; สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. 2535 : 6)

สมชาติ มณีโชติ (2529 :12) ได้กล่าวถึง มูลเหตุในการสร้างจิตรกรรมฝาผนังในอาคารทางพระพุทธศาสนาแยกได้ 2 ประเด็นสำคัญ คือ

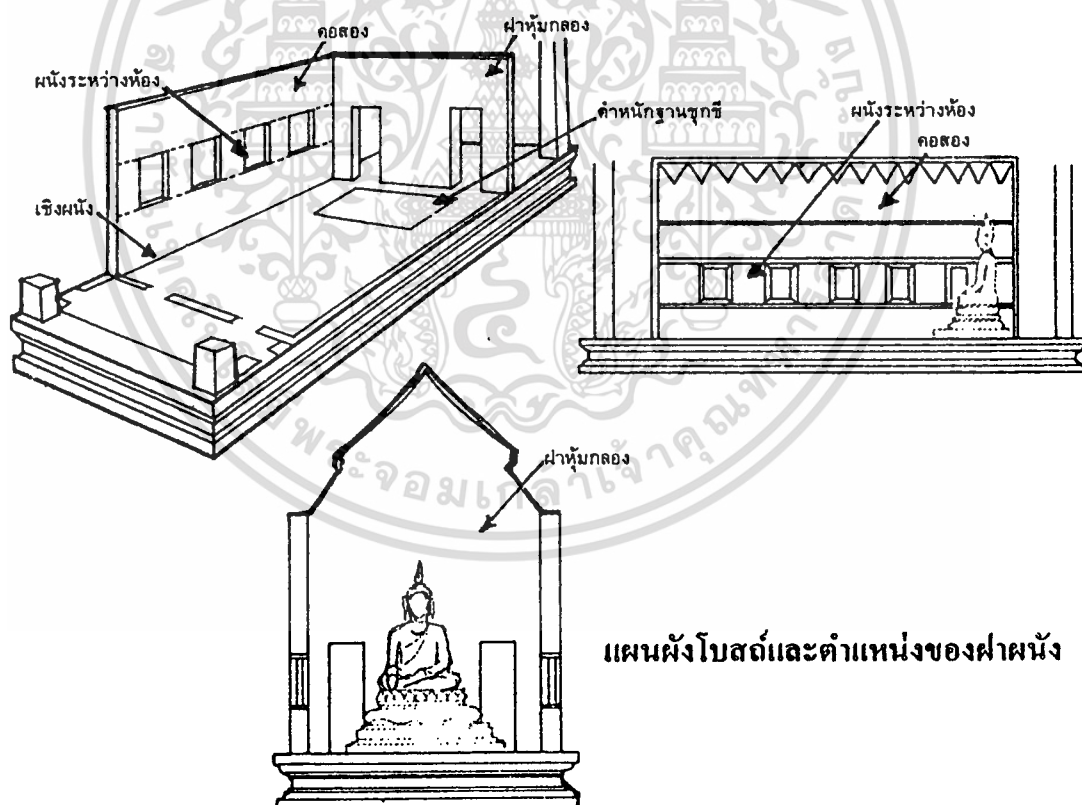
1. ผู้สร้างต้องการใช้ภาพประดับตกแต่งอาคาร หรือโบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นให้มีความงามสมกับเป็นพุทธศาสนสถาน ทั้งนี้ได้มีผู้ทำการวิจัยแล้วและทราบได้ว่าจิตรกรรมฝาผนังนั้น มีการออกแบบให้ผสมกลมกลืนกับรูปแบบของอาคาร ทั้งยังมีการวางแผนการวาดภาพพร้อมกับการสร้างอาคารด้วย ในลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่า ผู้สร้างมุ่งถึงประเด็นของความงามเป็นประการสำคัญ
2. เพื่อต้องการใช้เป็นสื่อ (Media) ในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความหมายโดยนัยที่แฝงไว้ เพราะศิลปะนั้นคือ ภาษาชนิดหนึ่งและเป็นภาษาสากลด้วย เพราะมีรูปภาพเป็นเครื่องมือในการบรรยายความหรือเล่าเรื่องเหตุการณ์ ที่ผู้ดูย่อมเกิดความเข้าใจได้โดยไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้ หรืออ่านคำจารึกตัวอักษรใดๆ ทั้งสิ้น

นอกจากนั้นแล้ว เสมอชัย พูลสุวรรณ (2539 : 17) ได้กล่าวว่า “จิตรกรรมพุทธศิลป์ของไทย ซึ่งมักมีเนื้อหาและตำแหน่งของภาพ ที่ถูกกำหนดให้สัมพันธ์อย่างเป็นระบบกับผังและประเภทของอาคารพุทธสถานนั้น น่าจะมีได้เป็นแต่เพียงงานประดับตกแต่งเพื่อความงาม หรือ

เป็นภาพเล่าเรื่องอย่างสามัญเท่านั้น หากแต่ว่าจิตรกรรมอาจได้ทำหน้าที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง เพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่สร้างความหมายพิเศษบางประการให้กับพุทธสถาน"

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ของการสร้างงานจิตรกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนานั้น มีความมุ่งหมายทั้งในทางรูปธรรมและนามธรรม การพิจารณานอกจากจะให้ความสำคัญกับเนื้อหาโดยตรง และแง่มุมทางสุนทรียภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงลักษณะของภาพจิตรกรรมที่มีความสัมพันธ์อยู่กับลักษณะของตัวอาคารที่สร้างขึ้นด้วย

โครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทยกับองค์ประกอบของจิตรกรรมไทย โครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทย (เฉพาะโบสถ์ วิหาร) เฉพาะส่วนที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง คือ ผนังหุ้มกลอง ด้านหน้า (หน้าพระประธาน) ผนังหุ้มกลองด้านหลัง (หลังพระประธาน) ผนังด้านข้างทั้งสองด้าน ตั้งแต่เหนือขอบหน้าต่างขึ้นไปถึงเพดาน ซึ่งรวมเรียกว่า "คอสอง" ผนังห้องระหว่างช่องหน้าต่าง และบริเวณบานประตู หน้าต่าง (ดูแผนผัง)

ภาพที่ 2.27 แสดงโครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทยกับองค์ประกอบของจิตรกรรมไทย

ที่มา : สมชาติ มณีโชติ. จิตรกรรมไทย.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5.4 พุทธศิลปะในอินเดีย¹

พระพุทธศาสนา อุบัติขึ้นและมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในทางภาคเหนือของประเทศไทยอินเดีย เมื่อประมาณ กว่า 2500 ปีที่ผ่านมา โดยมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดา

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชน ผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระองค์ได้สร้างสรรค์ “งานพุทธศิลป์” ขึ้นด้วยเหตุผล 2 ประการ กล่าวคือ

1. เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจให้ระลึกถึงพระองค์ และพระธรรมที่ทรงประดิษฐานไว้ในโลก ด้วยความเคารพบูชา ได้แก่ พุทธเจดีย์
2. เพื่อเป็นเครื่องมือ (อุปกรณ์) ในการเผยแพร่คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นรูปธรรมและส่งเสริมการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา อันเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน ได้แก่ พุทธสถาน

ตารางที่ 2.19 แสดงสรุปพุทธศิลปะอินเดียที่สำคัญ

พุทธศิลปะอินเดีย	สถาปัตยกรรม	ประติมากรรม	จิตรกรรม
สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศตวรรษที่ 3-6	-สถูปสัณยจี	-ภาพสลักเล่าเรื่องพุทธประวัติและนิทานชาดกที่ชัมประตุ (ไตรถนะ) สถูปสัณยจี (สนธิวรรณ อินทรลิป. 2524 : 90)	
สมัยคันธารราชู ราวพุทธศตวรรษที่ 6-7		-พระพุทธรูป	
สมัยคุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ 9-11	-พุทธสถานในถ้ำ (ถ้ำอชันตา)	-พระพุทธรูป (ประติมากรรมนูนสูง)	-จิตรกรรมฝาผนังที่ถ้ำอชันตา (Ajanta) จิตรกรรมที่งามที่สุด อยู่ในถ้ำหมายเลข 1

เอกสารนี้: สุภัทรรดิ ดิศกุล, ม.จ. 2540. ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 3-45.

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5.5 พุทธศิลปะในประเทศไทย

2.5.5.1 พระพุทธศาสนาในประเทศไทย¹

ความแตกแยกทางสี่ลสัมมุตตา (การปฏิบัติ) และทิวฐีสัมมุตตา (ความเห็น) ของคณะสงฆ์เป็นผลให้เกิดลัทธิต่างๆ (พระราชธรรมนิเทศ. 2536 : 136–151) ดังนั้นพระพุทธศาสนาที่ได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยในช่วงเวลาต่างๆ นั้น จึงมีความแตกต่างกันตามความเชื่อและหลักปฏิบัติ อันมีผลต่อรูปแบบของงานพุทธศิลปะ ซึ่งสามารถสรุปลำดับการเข้ามาของพระพุทธศาสนาได้ 4 ยุค ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.20 แสดงลำดับการเข้ามาประดิษฐานของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ยุคที่ 1 ลัทธิหินยานอย่างเถรวาท	สันนิษฐานว่าพระพุทธศาสนาในยุคนี้เป็นลัทธิเถรวาทที่เผยแพร่ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ก่อน พ.ศ. 500) และได้เข้ามาประดิษฐานที่ เมืองนครปฐมเป็นแห่งแรก งานพุทธศิลปะในยุคนี้ทำตามแบบอย่างจากอินเดีย
ยุคที่ 2 ลัทธิมหายาน	พระพุทธศาสนามหายาน มีความเชื่อและนับถือพระโพธิสัตว์ได้เผยแพร่เข้ามาสู่บริเวณภาคใต้ ตั้งแต่ จ.สุราษฎร์ธานี ลงไปจนถึง จ.ปัตตานี (ราว พ.ศ. 1300) งานพุทธศิลปะที่สำคัญในยุคนี้ได้แก่ ประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระบรมธาตุเมืองไชยา
ยุคที่ 3 ลัทธิมหายานอย่างพุกาม	ลัทธิมหายานอย่างพุกาม ได้เผยแพร่ทางบริเวณภาคเหนือของไทยราว พ.ศ. 1600
ยุคที่ 4 ลัทธิลังกาวงศ์	การสังคายนาและการจัดระเบียบข้อวัตรปฏิบัติ ประกอบกับพระสงฆ์ลังกาวงศ์ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองในลังกาทวีป และได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยราว พ.ศ. 1800 โดยเริ่มแรกตั้งคณะที่เมืองนครศรีธรรมราช ก่อน จากนั้นได้แพร่หลายขึ้นไปสู่สุโขทัยและได้นับถือกันมาจนทุกวันนี้ งานพุทธศิลปะที่เป็นผลมาจากพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ได้แก่ การเกิดวัดคามวาสี และอรัญวาสี ใบเสมาซ้อน 2 ใบ (พระสงฆ์ลังการังเกียจสมณวงศ์อื่น)

เอกสารนี้ ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. 2517. *ตำนานพุทธเจดีย์*. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา. หน้า 125–145. ขณด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5.5.2 ผู้สร้างงานพุทธศิลป์

จุดประสงค์ของการสร้างงาน พุทธศิลป์ ก็เพื่อนำเสนอเรื่องราวอันเนื่องในพระพุทธศาสนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาของพุทธศาสนิกชน อันเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธา ดังนั้นผู้สร้างงานจึงกระทำด้วยความปราณีต ซึ่งต้องเป็น “ช่าง” (ผู้สร้าง) ที่มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี

คำว่า “ช่าง” เป็นคำที่ใช้เรียก ผู้ทำงานศิลปะมาตั้งแต่โบราณ (เฉพาะในคติของศิลปะไทย) หมายถึงผู้ทำงานฝีมือ การเรียนรู้ ฝึกฝนงานช่างในอดีตสืบทอดต่อเนื่องกันมา จากคนรุ่นหนึ่งถ่ายทอดมายังคนรุ่นต่อๆ มา ก่อให้เกิดการแบ่งกลุ่มของช่าง ตามระดับความสามารถและฝีมือ ดังเช่น ถ้าเป็นผู้ที่มีความชำนาญและมีฝีมือเป็นเลิศ จนมีผู้มอบตัวให้เป็นศิษย์ ก็มักเรียกว่า “ครูช่าง” บางคนเป็นผู้สร้างงานได้ มีความสามารถในการออกแบบควบคุมให้คนอื่นทำงานได้จัดว่า เป็นช่างที่เก่งมีความชำนาญ ในระดับดีก็เรียกว่า “นายช่าง” ส่วนคนอื่นที่มีความสามารถเพียงทำตามแบบหรือตามที่นายช่างหรือครูช่างกำหนดให้ทำก็เป็นเพียง “ช่างธรรมดาๆ”

การศึกษาในเรื่องของการสร้างศิลปกรรมในศาสนา หรือเรื่องราวของช่างในอดีตทำได้ยาก อันเนื่องมาจากอาจไม่มีมบันทึกดังเช่นหนังสือชนิดอื่น เช่น บันทึกจดหมายเหตุ ตำรายา เป็นต้น ประกอบกับการบันทึกการสร้างศิลปกรรมในศาสนา มักระบุแต่ผู้สั่งให้สร้างหรือจ้างให้สร้าง คำอุทิศผลบุญมักมีแต่ผู้ให้สร้างหรือผู้จ้าง ซึ่งไม่เกี่ยวกับช่างผู้สร้างสรรค์นั้น ทำให้ไม่ทราบบทบาทของช่างเท่าที่ควร

1) ประเภทของช่าง

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2523-2525 : 68-71) ได้แบ่งประเภทของช่างออกเป็น 4 ประเภทตามสถานภาพของช่าง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.21 แสดงประเภทของช่างตามสถานภาพ

1. ช่างหลวง	ได้แก่ ช่างที่สังกัดอยู่ตามกรม กอง ของกระทรวงต่างๆ เป็นช่างที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างงาน ศิลปกรรมล้ำค่าในวัฒนธรรมหลวง
2. ช่างนักบวช	ได้แก่ พระภิกษุที่มีฝีมือทางเชิงช่างจำพรรษาอยู่ตามวัดต่างๆ
3. ช่างพื้นเมือง	ได้แก่ ช่างชาวพื้นเมืองที่สร้างงานไว้ให้กับท้องถิ่นตน
4. ช่างอิสระ	ได้แก่ ช่างที่ไม่ผูกพันอยู่กับหน่วยงาน หรือท้องถิ่นใดเป็นการเฉพาะ แต่จะโยกย้ายไปทำงานในที่ต่างๆ ตามความพึงพอใจ

การแบ่งประเภทของช่าง นอกจากจะแบ่งตามสถานภาพของช่างแล้ว ยังมีการแบ่งประเภทของช่างออกเป็นหมวดหมู่ ตามลักษณะของงานที่ทำอีกด้วย เรียกว่า **ช่างสิบหมู่** ดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์การนำไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นการฝ่าฝืน ไม่ควรนำเอกสารนี้ไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2.22 แสดงประเภทของช่างตามลักษณะที่ทำ

1. ช่างเขียน	ได้แก่ ช่างเขียนภาพและลวดลายประเภทต่างๆ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง และลายรดน้ำ เป็นต้น
2. ช่างแกะ	ได้แก่ ช่างแกะงานประเภทต่างๆ เช่น พระพุทธรูป ช่อฟ้า ใบระกา และตรา เครื่องหมายต่างๆ เป็นต้น บางครั้งมีการเรียก ช่างแกะว่า ช่างแกะสลัก หรือ ช่างไม้
3. ช่างสลัก	ได้แก่ ช่างทำลวดลาย และรูปลงบนวัสดุที่มีความอ่อน เช่น กระจก, หยก กัลฉวย, ผักสด และผลไม้ เป็นต้น
4. ช่างกลึง	ได้แก่ ช่างที่ทำให้วัสดุมีความมนและมีทรงกลม เช่น วัสดุจำพวกไม้ งา และ เซาส์ตว
5. ช่างปั้น	ได้แก่ ช่างที่ปั้นรูปต่างๆ เช่น พระพุทธรูป พระเครื่อง ตัวละคร และสัตว์ในวรรณคดี
6. ช่างหล่อ	ได้แก่ ช่างที่ทำงานต่อจาก ช่างปั้น โดยทั่วไปช่างหล่อมักเป็นช่างปั้นด้วย เทคนิคการหล่อสามารถบอกให้ทราบถึงอายุของรูปปั้นได้ เช่น รูปหล่อ โลหะสมัยสุโขทัย
7. ช่างหุ่น	ได้แก่ ช่างที่สร้างงานด้วยงานผูกหุ่น เพื่อทำหุ่นกระบอก และขึ้นรูปเพื่อทำหัวโขน เป็นต้น
8. ช่างรัก	ได้แก่ ช่างที่ตกแต่งวัสดุต่างๆ ด้วยการลงรัก เช่น ลงรักปิดทอง ลงรักติดมุก และลงรักประดับกระจก เป็นต้น
9. ช่างปูน	ได้แก่ ช่างที่สร้างงานด้วยปูน เพื่อสร้างเป็น เจดีย์ และปราสาทราชมนเฑียรต่างๆ ช่างปูนแบ่งออกเป็นช่าง 3 ประเภท คือ ช่างก่ออิฐ ช่างปูน และ ช่างปั้นปูน
10. ช่างบุ	ได้แก่ ช่างที่ตีโลหะเป็นภาชนะและเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ชันเงิน, ฉัตร, และแผ่นโลหะประดับเจดีย์ปราสาททางภาคเหนือ เป็นต้น

2.5.5.3 พุทธศิลปะในประเทศไทย ¹

1) พุทธศิลปะสมัยต้นประวัติศาสตร์

ตารางที่ 2.23 แสดงสรุปพุทธศิลปะสมัยต้นประวัติศาสตร์

พุทธศิลปะ	สถาปัตยกรรม	ประติมากรรม	จิตรกรรม
สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16	-พระปฐมเจดีย์ -พระเจดีย์จุลประโทน -พระเจดีย์กุฎและ รัตนเจดีย์ จ.ลำพูน	-ภาพปูนปั้นบนสูงเล่าเรื่อง นิทานชาดก ประดับรอบ ฐานพระเจดีย์จุลประโทน -จารึกคาถาเย ธรรมา -ธรรมจักร -ภาพจำหลักบนใบเสมา หิน เล่าเรื่องพุทธประวัติ และชาดก ที่เมืองฟ้าแดด สงยาง	
สมัยศรีวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14	-พระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี	-พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร	
สมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18	-วัดพระพายหลวง -พระปรางค์สามยอด -ปราสาทหินกำแพงแดง -ปราสาทหินพิมาย	-พระพุทธรูปนาคนคร	

เอกสารนี้ ¹ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. 2539. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ม.ธรรมศาสตร์. การค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2) พุทธศิลปะสมัยประวัติศาสตร์

ตารางที่ 2.24 แสดงสรุปพุทธศิลปะสมัยประวัติศาสตร์

พุทธศิลปะ	สถาปัตยกรรม	ประติมากรรม	จิตรกรรม
สมัยลานนา ราวพุทธศตวรรษที่ 16-23	-พระธาตุนริญชัย -พระธาตุดอยสุเทพ -วัดพระธาตุลำปางหลวง	-เศียรพระพุทธรูป (พระ แสนแล้ว) -พระพุทธรูปสี่	-จิตรกรรมภายในวิหาร น้ำแต้มวัดพระธาตุ ลำปางหลวง จ.ลำปาง
สมัยสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20	-เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดพระศรีมหาธาตุ จ.สุโขทัย -เจดีย์วัดช้างล้อม จ.สุโขทัย -วิหารหลวง (พระพุทธรชินราช) วัดพระศรีมหาธาตุพิฆณุโลก	-พระพุทธรูป 4 อริยาบถ วัดพระเชตุพนฯ -พระพุทธรูปสมัย สุโขทัย 4 หมวด	-ภาพจารณนินทนวน เล่าเรื่องนิบาตชาดกที่ วัดศรีชุม จ.สุโขทัย
สมัยอู่ทอง ราวพุทธศตวรรษที่ 17-20	-เจดีย์พระมหาธาตุ จ.ชัยนาท	-พระพุทธรูปอู่ทอง 3 แบบ -พระประธานภายในพระ อุโบสถ วัดไธย จ.ลพบุรี -เศียรพระพุทธรูป วัดธรรมิกราช จ.พระนครศรีอยุธยา	
สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-23	-วัดพุทไธสวรรย์ -วัดพระราม -วัดมหาธาตุ อยุธยา -วัดราชบูรณะ -วัดพระศรีสรรเพชญ์ -วัดไชยวัฒนาราม -วัดกษัตราธิราชฯ -วัดหน้าพระเมรุ	-พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดหน้าพระเมรุ จ.พระนครศรีอยุธยา -ฐานเสมา วัดสระบัว จ.เพชรบุรี	-จิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี
สมัยรัตนโกสินทร์ ราวพุทธศตวรรษที่ 24-25	-วัดพระศรีรัตนศาสดาราม -วัดมหาธาตุ -วัดสุทัศน์เทพวรารามฯ -วัดอรุณราชวรารามฯ -วัดพระเชตุพนฯ -วัดราชโอรสฯ -วัดราชประดิษฐฯ -วัดเบญจมบพิตรฯ	-พระพุทธรูปมิตราภ (พระ ประธานภายในพระอุโบสถ วัดอรุณราชวรารามฯ) -บานประตูวิหารหลวง วัดสุทัศน์เทพวรารามฯ -พระศรีศากยะทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑล สุพรรณบุรี	-จิตรกรรมฝาผนังภายใน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ (วังหน้า) -จิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถวัดบวรนิเวศฯ (ขรัวอินโข่ง) -จิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถวัดราชาธิวาส

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

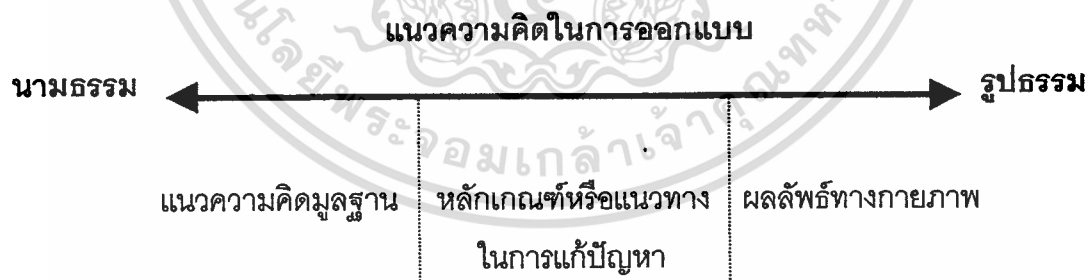
2.6 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ แนวความคิดในการออกแบบ¹

การออกแบบงานสถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมภายใน เป็นผลจากการใช้สติปัญญาของผู้ออกแบบ ซึ่งต้องใช้ทั้งอารมณ์ทางศิลปะ และหลักเหตุผลในเชิงตรรกศาสตร์ เพื่อคิดสร้างสรรค์ผลงานออกแบบให้มีคุณค่าทั้งทางสุนทรียภาพ และทางประโยชน์ใช้สอย โดยมี “แนวความคิดในการออกแบบ” ทำหน้าที่ประสานหรือรวมองค์ประกอบต่างๆ เข้าด้วยกัน ได้แก่ รายละเอียดต่างๆ ที่กำหนดไว้ในรายละเอียดโครงการ และสภาพการณ์ของโครงการที่ต้องพิจารณาในการออกแบบ ดังนั้น แนวความคิดในการออกแบบจึงเป็นกลยุทธ์มูลฐานที่ใช้ในการดำเนินงานออกแบบ เพื่อให้ได้ผลงานออกแบบที่เป็นการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ที่สนองตอบต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2535 : 2, 290 ; จันทน์ เพชรานนท์. 2540 : 103)

2.6.1 ความหมายของแนวความคิดในการออกแบบ

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2535 : 291) ได้กล่าวถึงความหมายของแนวความคิดในการออกแบบว่า “แนวความคิดในการออกแบบมีความหมายที่กว้างมากในลักษณะที่เป็นพิสัยระหว่างความหมายที่เป็นนามธรรมกับความหมายที่เป็นรูปธรรม” ซึ่งพิสัยของความหมายของแนวความคิดในการออกแบบสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ประกอบด้วย

1. แนวความคิดมูลฐาน
2. หลักเกณฑ์หรือแนวทางในการแก้ปัญหา
3. ผลลัพธ์ทางกายภาพ

ภาพที่ 2.28 แสดงการวิเคราะห์ความหมายของแนวความคิดในการออกแบบเป็น 3 ช่วง ซึ่งอยู่ในพิสัยของความเป็นนามธรรมและรูปธรรม

¹ ได้มีการใช้คำว่า “มโนทัศน์ และ มโนภาพ หรือมโนคติ” ในความหมายของ “Concept” ที่หมายถึงความคิดรวบยอดของสิ่งทั้งหลายที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม แต่เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการสื่อความหมายที่ดีกว่าที่เอกสารนี้เกี่ยวข้องกับงานออกแบบทางสถาปัตยกรรม ในที่นี้ขอใช้คำว่า “แนวความคิด” (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2535 : 291) คำนี้ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดมูลฐานเป็นส่วนหนึ่งของแนวความคิดในการออกแบบที่มีความหมายเป็นนามธรรมมาก โดยกำหนดแนวทางหลักในการออกแบบในลักษณะที่ครอบคลุม ทำหน้าที่เป็นเสมือนแผนผังแม่บทที่คอยควบคุมงานออกแบบ และอาจสนองตอบต่อแนวความคิดมูลฐาน แนวความคิดใดได้หลายทางด้วยกัน ซึ่งมีความเหมาะสมแตกต่างกันได้ กล่าวคือ การสนองตอบต่อแนวความคิดมูลฐานที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ทางกายภาพในงานออกแบบนั้น อาจอาศัยแนวทางที่เป็นหลักเกณฑ์ในการแก้ปัญหาได้หลายแนวทางด้วยกัน ซึ่งล้วนมีความสอดคล้องกับแนวความคิดมูลฐานที่ได้กำหนดไว้แล้ว ทำนองเดียวกัน ในการเสนอผลลัพธ์ทางกายภาพที่เหมาะสมและเป็นไปได้ ที่เป็นการสนองตอบต่อหลักเกณฑ์หรือแนวทางใดในการแก้ปัญหานั้น ก็อาจเสนอเป็นรูปแบบทางกายภาพได้หลายรูปแบบ ซึ่งล้วนมีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในการแก้ปัญหาที่ได้เลือกใช้เป็นแนวทางในการกำหนดผลลัพธ์ทางกายภาพ

นอกจากนี้ นักออกแบบและสถาปนิกหลายคนใช้คำต่างๆ ที่มีความหมายเหมือนกันต่อไป นี้เพื่อจะอธิบายถึงความหมายของคำว่าโมโนทัศน์ (Concept) คือ Architectural Ideas, Themes, Superorganizing Ideas, Parti and Esquisse และ Literal Translation เป็นต้น (เลอสม สถาปิตานนท์. 2525 : 94-98)

“Architectural Ideas” คือ แนวความคิดหรือโมโนทัศน์ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นพื้นฐานของการออกแบบสถาปัตยกรรม แนวความคิดนี้อาจเกี่ยวข้องกับแสงอาทิตย์ (Daylight) ปริภูมิ (Space) กลุ่มของปริภูมิ (Sequence of Spaces) ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้าง (Structure) และรูปทรง (Form) รวมทั้งการจัดภูมิทัศน์ (Landscape) เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลยิ่งต่อการออกแบบอาคารโดยทั่วไป และเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องนำมาเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบสถาปัตยกรรม

“Themes” คือ รูปแบบเฉพาะหรือแนวความคิดเฉพาะที่เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลาของการออกแบบโครงการใดโครงการหนึ่ง “Themes” นี้ อาจกำหนดในวงแคบเฉพาะเรื่องก็ได้ เช่น “Themes” ของอาคารอาจเป็นเรื่องของการเน้นรูปทรงเรขาคณิต เป็นต้น

“Superorganizing Ideas” คือการรวบรวมความคิดตามลำดับขั้นจนก่อให้เกิดเป็นรูปเป็นร่างสำคัญที่จะยึดถือเป็นหลักของการออกแบบ ดังจะเห็นตัวอย่างที่ชัดเจนได้จากการออกแบบเมือง (Urban Design) หรือการออกแบบผังมหาวิทยาลัย (Campus Planning) ซึ่งจะต้องจัดรูปแบบรวมๆ ทั้งหมดก่อนเพื่อใช้เป็นผังแม่บท แล้วจึงต่อเติมเสริมแต่งองค์ประกอบย่อยอื่นๆ เข้าไปจนเต็มโครงการอย่างสมบูรณ์ เพื่อว่าแต่ละส่วนเฉพาะของผัง สามารถพัฒนาบอกลักษณะเฉพาะของตนได้ โดยที่ยังคงรักษาสัมพันธภาพกับโครงสร้างทั้งหมดของผังใหญ่

The Parti (Scheme) and Esquisse (Sketch) เป็นผลิตผลทั้งทางด้านแนวความคิด และ

ทางด้านการเขียนที่ก่อกำเนิดขึ้นมาจากวิธีการเรียนการสอนของสถาบันศิลปะบิซาร์ต (Beaux-arts) เป็นเอกสารที่สว่นไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Arts) ของฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 19 วิธีการของสถาบันศิลปะแห่งนี้ก็คือมุ่งให้นักศึกษาพัฒนาทักษะในการสร้างแนวความคิดให้อยู่ในระดับสูงสุด โดยให้นักศึกษาเริ่มพัฒนาแนวความคิดต่างๆ จากงาน “Sketch” เบื้องต้นจนก่อเป็นรูปเป็นร่างของอาคารในระยะแรกของการทำงาน และยึดถือแนวความคิดนั้นเป็น “Scheme” ที่จะใช้ในการออกแบบอาคารตลอดทั้งโครงการ

“Literal Translation” เป็นวลีที่เอดเวิร์ด ลาร์ราบี บาร์นส์ (Edward Larrabee Barnes) นำมาใช้เพื่ออธิบายถึงเป้าหมายของการพัฒนามโนทัศน์ (Concept) และโครงร่าง (Diagram) ที่สามารถใช้เป็นผังอาคาร (Plan) ง่ายๆ ของโครงการสถาปัตยกรรมได้ สำหรับบาร์นส์นั้น เขาเห็นวามโนทัศน์ของโครงการสถาปัตยกรรมควรแสดงออกอย่างง่าย ๆ ในรูปแบบของภาพร่าง (Sketch) บาร์นส์กล่าวว่า “อาคารจะต้องมีแนวความคิดมั่นคงที่เป็นสถาปัตยกรรม ซึ่งแตกต่างจากประติมากรรมหรือจิตรกรรมนั่นคือ แนวความคิดที่ประสานสัมพันธ์กับกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมดในอาคาร...”

2.6.2 ลำดับขั้นตอนของแนวความคิด หรือนโนทัศน์ (Concept Hierarchies)

มโนทัศน์ (Concept) มิใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้โดยอัตโนมัติ แต่จะต้องอาศัยความมานะพยายามพัฒนาแนวความคิดให้รวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวอย่างเหมาะสม การรวบรวมแนวความคิดเช่นนี้ เป็นงานสร้างสรรค์ ผู้ที่มีอาชีพเป็นนักออกแบบ สถาปนิก นักวิจารณ์ ศิลปิน นักดนตรี และนักเขียนจะมีเพียงร้อยละ 10 เท่านั้นที่เกิดมาเป็นอัจฉริยะ หรือมีแรงบันดาลใจเหนือผู้อื่น ส่วนร้อยละ 90 ที่เหลือจะมาจากผู้ฝึกฝนหนัก

ความเข้าใจในการจัดลำดับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนะ (Notion) ความคิด (Idea) มโนทัศน์ (Concept) และภาพรวมมโนทัศน์ (Conceptual Scenario) นั้น เป็นพื้นฐานสำหรับขั้นตอนการพัฒนามโนทัศน์ทั่วไปที่เหมาะสมสำหรับอาคารต่างๆ ซึ่งการจัดลำดับเป็นดังนี้ คือ ทัศนะ ความคิดมโนทัศน์ และภาพรวม นี่คือการจัดลำดับที่เพิ่มความซับซ้อน ความเหมาะสม และความลึกซึ้งของความคิด

แนวคิด (Ideas)

Ideas คือความคิดที่หนักแน่นมั่นคงมีหลักเกณฑ์โดยเฉพาะเรื่อง ซึ่งได้มาจากผลของการสังเกตการเข้าใจ และการศึกษาอย่างลึกซึ้ง ในทางสถาปัตยกรรมสถาปนิกจะสร้างมโนทัศน์หลายอย่าง ตั้งแต่การจัดวางอาคาร หรือการจัดวางส่วนประกอบต่างๆ ของอาคารให้ได้รับผลประโยชน์ที่ดีที่สุดจากการระบายอากาศตามธรรมชาติ การประหยัดพลังงาน การใช้วัสดุที่คงทนและความต่อเนื่องระหว่างรูปทรงหนึ่งกับอีกรูปทรงหนึ่ง รวมทั้งวิธีที่ดีที่สุดที่จะพัฒนากลุ่มของ Space และสิ่งอื่นๆ ทำนองเดียวกันนั้น ทั้งหมดนี้เป็นความคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม อาคารและการออกแบบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาคารทั้งหลายประกอบด้วยเรื่องที่สถาปนิกจะต้องตัดสินใจเล็กๆ น้อยๆ จำนวนมาก ดังนั้นสถาปนิกควรจะพัฒนาทักษะในการสร้างมโนทัศน์ที่จะตอบรับและสอดคล้องกับประเด็นต่างๆ มากมายที่อาจจะเกิดขึ้น

ทศนะ (Notions)

ทศนะ (Notions) คล้ายกับความคิด (Ideas) มาก ยกเว้นแต่ว่าทศนะแสดงให้เห็นถึงความคิดที่ไม่สม่ำเสมอ หรือไม่เป็นระเบียบ อีกทั้งไม่มีความสำคัญหรือเนื้อหาเท่ากับความคิด อย่างไรก็ตาม ทศนะยังคงมีความจริงซ่อนเร้นอยู่บ้าง ในการให้คำจำกัดความทศนะนี้ บางคนอาจจะคิดว่าทศนะไม่มีบทบาทอย่างไรในการสร้างมโนทัศน์ แต่มันไม่ใช่เช่นนั้น ดังเช่นที่ กอร์ดอน (Gordon) ได้กล่าวถึงคำว่า “Synectics” ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาพื้นฐานทางด้านวิทยาศาสตร์ โดยการกระจายความคิดอย่างไม่เป็นระเบียบ ความคิดหรือทศนะที่เกิดขึ้น อาจจะแสดงถึงทางออกในการแก้ปัญหาด้วยวิธี “Synectics” และเทคนิคการกระจายความคิดอื่นๆ ขึ้นอยู่กับความสามารถของคนแต่ละกลุ่มที่จะให้กำเนิดความคิดหลายๆ ด้าน ถึงแม้บางครั้งจะปรากฏว่า เป็นความคิดที่ไม่ได้เรื่องได้ราว และไม่เป็นระเบียบเช่นเดียวกับขั้นตอนสำคัญขั้นตอนแรกในการแก้ไขปัญหา

มโนทัศน์และความคิด (Concept and Ideas)

มโนทัศน์ (Concept) มีความหมายที่คล้ายกันกับความคิด (Ideas) แต่เป็นความคิดโดยเฉพาะ เจาะจง ซึ่งเกิดมาจากผลของความเข้าใจ นอกไปจากนั้นมโนทัศน์ยังมีลักษณะพิเศษ มันคือความคิดเกี่ยวกับวิธีการรวมองค์ประกอบ หรือลักษณะหลายชนิดเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในทางสถาปัตยกรรมมโนทัศน์นี้ให้เห็นว่าอาคารหนึ่งมีความต้องการหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถนำมาประกอบกันในความคิดที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการออกแบบและรูปทรงพื้นฐานของงานออกแบบนั้น มโนทัศน์ในสถาปัตยกรรม คือ สิ่งที่ทุกคนปรารถนา เพื่อให้ได้มาซึ่งผลของการรวมความคิดและจินตนาการที่ไม่เหมือนกันให้ปรากฏ

ภาพรวมของมโนทัศน์ (Conceptual Scenarios)

อาคารหนึ่งๆ มาจากความต้องการนับได้เป็นร้อยชนิด และเสริมด้วยความต้องการที่มีจุดมุ่งหมายของสถาปนิก สิ่งที่ปรากฏคือความปรารถนาที่จะสร้างมโนทัศน์ ซึ่งรวมองค์ประกอบทั้งหมดเข้าด้วยกัน ในการเขียนแบบและบรรยายมโนทัศน์เบื้องหลังการออกแบบ สถาปนิกมักจะพูดสั้นๆ หรือให้ภาพรวมองค์ประกอบสำคัญ และความคิดที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบนั้น

ในขณะที่การรวบรวมส่วนประกอบต่างๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ เป้าหมายของการพัฒนามโนทัศน์ที่เหมาะสมต่อโครงการแล้ว นักออกแบบยังคงตั้งความหวังไว้ว่า อาคารที่ก่อ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สร้างชิ้นนั้น จะเป็นที่รวมมโนทัศน์หลายประการ ซึ่งแผนการออกแบบเช่นนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์หรือการเพิ่มพูนความคิดในการออกแบบของแต่ละคน สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า สถาปัตยกรรมนั้นมาจากผลของการตกลงใจที่จะให้ได้มาตามความต้องการ มิใช่มาจากการแสวงหาความคิดรวมแต่เพียงอย่างเดียว

2.6.3 ประเภทของแนวความคิด

มโนทัศน์ 5 ชนิด ได้แก่ การเปรียบเทียบ (Analogies) การอุปมา (Metaphors) สาระสำคัญ (Essence) มโนทัศน์ของโครงการ (Programmatic Concepts) ความคิด (Ideas) (เลขสมสถาปัตตานนท์. 2535 : 109-122)

การเปรียบเทียบ (Analogies)

จากการแบ่งมโนทัศน์ออกเป็น 5 ประเภท Analogies เป็นสิ่งที่มีผู้นิยมใช้ในการสร้างสรรค์มโนทัศน์มากที่สุด Analogies ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ รูปแบบของโครงการที่จัดทำอาจจะมีมาจากตัวอย่างอาคารที่มีลักษณะเหมาะสมกับความต้องการก่อนที่กระบวนการของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จะเริ่มต้นขึ้นในครั้งแรกของศตวรรษที่ 20 นี้ ทั้งลูกค้ำและสถาปนิกมีความคิดความอ่านเหมือนกันว่า สถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลกนั้นได้ทำการก่อสร้างมาแล้ว งานหนักของสถาปนิก คือ การไตร่ตรองว่าอาคารในประวัติศาสตร์หรืออาคารที่สร้างขึ้นมาก่อนหน้านั้น อาคารใดมีรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับอาคารใหม่ที่กำลังออกแบบ จากการคาดการณ์ล่วงหน้าครั้งแรกได้มีผู้ลงความเห็นว่ สถาปัตยกรรมสมัยโกธิค (Gothic) เป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับอาคารประเภทโบสถ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่างๆ ส่วนอาคารของกรีก (Greek Doric) เป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับเมืองหลวง เช่น วอชิงตัน ดี.ซี. (Washington D.C.) จนกระทั่งเมดิสัน (Madison) ในรัฐวิสคอนซิน (Wisconsin) สหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตาม Analogies นั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับอาคารใดอาคารหนึ่งเป็นพิเศษ ดังเช่นที่คาห์น (Kahn) ได้แสดงมโนทัศน์เบื้องหลังการออกแบบอาคารคันคั่วทางการแพทย์ริชาร์ด (Richards Medical Research) ที่มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนียว่าประกอบด้วย Analogies หลายชนิด เขากล่าวว่านักคันคั่วมีความต้องการติดต่อปรึกษาหารือกันเพื่อแลกเปลี่ยนแนวความคิดอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเขาจึงพัฒนา Analogies ของอาคารคันคั่วให้เป็นเสมือนที่รวมกลุ่มคนที่จะพบปะซึ่งกันและกัน และรับรู้ถึงกิจกรรมภายในอาคารส่วนต่างๆ

การอุปมา (Metaphors and Similes)

Metaphors นั้นเหมือนกับ Analogies ในข้อที่ว่าชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ อย่างไรก็ตาม เป็นความสัมพันธ์ในแง่ของนามธรรมมากกว่าความเป็นจริง Similes คือ Metaphors ซึ่งใช้คำว่า “เหมือน” ในการแสดงความสัมพันธ์ Metaphors และ Similes ชี้ให้เห็นถึงความ เป็นไปได้ของรูปแบบที่มีความสัมพันธ์ขนานกัน ในขณะที่ Analogies ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างแท้จริง

สาระสำคัญ (Essence)

Essence คือ การสำรวจความคิดในการวิเคราะห์สิ่งที่ยุ่งยากให้ได้มาซึ่งข้อความหรือสิ่งสำคัญที่รวบรัดและแน่นอน นอกจากนั้น Essence ยังมีความหมายถึงการเข้าใจลึกซึ้งในรูปที่แท้จริงของสิ่งที่วิเคราะห์ Essence ของบางอย่างได้มาจากรากฐานของสิ่งนั้น

นักออกแบบได้พัฒนาทฤษฎีหลายทฤษฎีที่จะค้นหา Essence ของแต่ละโครงการเพื่อเปลี่ยนเป็นมโนทัศน์ การค้นหาวิธีนี้ชี้ให้เห็นความคิดหลายประการที่รวมส่วนต่างๆ ของอาคารเข้าด้วยกัน ดังที่คานันแนะนำถึงการยอมให้นักออกแบบได้ประสบเหตุการณ์ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินโครงการ และทำสิ่งสำคัญที่ต้องการให้สำเร็จเพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ ทฤษฎีตัวอย่างในการนำไปสู่ Essence ของโครงการได้แก่ การวิเคราะห์โครงการ และชี้ลำดับความสำคัญของโครงการซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า สิ่งสำคัญที่สุดคือ สิ่งจำเป็นที่สุด การค้นหานี้จะใช้การวิเคราะห์โครงการหรือการวิเคราะห์ด้วยภาพก็ได้ (Graphic Analysis) ซึ่งผลที่ได้รับ คือแผนผังในวิธีทางต่างๆ กัน การเน้นจุดสำคัญ และรากฐานวิงส่วนทางกันกับการเข้าถึงด้วยจิตใจในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่นิยมกันในศตวรรษนี้ ปรัชญานี้คือพื้นฐานของความคิด ซึ่งสถาปนิกที่มีชื่อเสียงแต่ละคนมีเอกลักษณ์ของตนเอง สถาปนิก แฟรงค์ ลอยด์ ไรท์ (Frank Lloyd Wright) ไปจนกระทั่ง แอลโร ซาริเนน (Eero Saarinen) ตระหนักถึงความเชื่อถือเช่นนี้เช่นเดียวกับ วอลเตอร์ โกรเปียส (Walter Gropius) หนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้ง “Bauhaus”

จากการขัดแย้งกันทางด้านปรัชญาในเรื่องเกี่ยวกับ Essence และการแสดงออก มีทฤษฎีในทางปฏิบัติและแผนผังที่จะค้นหา Essence ได้ ลาส์ เลอรัป (Lars Lerup) ได้แนะนำไว้ว่า เทคนิคของเขารวม Analogies และ Essence เข้าด้วยกัน เมื่อมีปัญหาในการออกแบบพิเศษที่จะต้องแก้ไข เขาเริ่มด้วยการศึกษาถึงสถานที่ที่มีชื่อเสียงและลักษณะเหมาะสมกับรูปการณ์ของปัญหาในการออกแบบของเขา จากรูปภาพสถานที่สำคัญในอดีตซึ่งเขาหวังว่าจะมีอย่างน้อยหนึ่งรูปที่สามารถแก้ปัญหามาได้ สิ่งแรก – เขาเขียนภาพร่างภาพพจน์ของเขา และแก้ไขรวบรวมลักษณะสำคัญที่สะดุดตา รูปร่างลักษณะอาคารที่เป็นบทเรียนสำคัญที่จะได้เรียนต่อไปว่าจะมาจากสมมติฐานของกรอบที่วางไว้ขั้นแรกๆ สมมติฐานนี้จะรวมกับสิ่งที่กลั่นกรองมาจากภาพอื่นๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การเก็บรวบรวมสมมติฐานจะใช้นั้นและนำการประกอบสิ่งต่างๆ และออกแบบจากข้อเสนอที่แท้จริง

สัญลักษณ์ (Symbol) เป็นสิ่งที่อยู่ในกลุ่มของ Essence สัญลักษณ์หมายความว่า Essence ที่มีรูปร่างแสดงลักษณะที่เฉพาะซึ่งคนทั่วไปเข้าใจ ทำไมไม่มีใครสักคนที่พยายามจะทำการออกแบบอาคารเพื่อสร้างสัญลักษณ์ที่ไม่มีความสำคัญ ไม่มีผู้ใดตีความ หรือไม่มีแก่นสาร สัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมคือภาพซึ่งกระตุ้นการตอบสนองทางสายตาสวยงามที่อัตโนมัติ ถึงแม้ว่าสัญลักษณ์จะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่คาดหมายไว้ อาคารหลายชนิดสามารถออกแบบให้เข้ากับสิ่งที่คาดหวังนั้น อาคารจะเป็นได้ทั้งสถานที่สำหรับกิจกรรมและภาพซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของกิจกรรมนั้น

การตอบสนองและการแก้ปัญหา (Direct Responses and Problem Solving)

มโนทัศน์บางชนิดเท่านั้นที่สามารถแสดงสาระสำคัญของโครงการหรือประโยชน์ใช้สอยของกิจกรรมในอาคารทั้งหมดได้ บ่อยครั้งที่สถาปนิกสามารถพัฒนามโนทัศน์จากประเด็น (Issue) ที่เป็นไปได้ ซึ่งมักจะกำหนดไว้ชัดเจนในโครงการออกแบบอาคาร ในขณะที่สถาปนิกส่วนมากภาคภูมิใจในความสามารถของตนเองที่แก้ปัญหาของลูกค้าได้ แต่ในจำนวนนี้มีสถาปนิกน้อยคนที่จะสามารถกำหนดแนวทางการออกแบบที่เป็นไปได้ และยังมีสถาปนิกอีกหลายคนที่ไม่หลีกเลี่ยงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ในขณะที่พยายามเป็นนักสร้างสรรค์

โอบาตา (Gyo Obata) กล่าวถึงข้อเสนอของเขาต่อการออกแบบโครงการพิพิธภัณฑ์อากาศและปริภูมิ (Air and Space Museum) ในวอชิงตัน ดี.ซี. (Washington D.C.) โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของการเข้าใจว่าปัญหาอะไรที่สถาปนิกควรจะเข้าถึงในโครงการขนาดใหญ่ สิ่งที่สำคัญเป็นพิเศษคือ เมื่อภาวะเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤติ และเมื่อค่าของเงินตกทำให้ราคาค่าก่อสร้างเพิ่มขึ้น ปัญหาเพียงอย่างเดียวนี้ สามารถทำลายโครงการทั้งหมดได้ ถ้าสถาปนิกไม่ดำเนินโครงการไปโดยเร็ว ส่วนบริเวณที่เป็นปัญหาสำคัญในพิพิธภัณฑ์อากาศและปริภูมิ (Air and Space Museum) คือ ทางติดต่อและทิศทางของผู้เข้าชมจำนวนมาก ได้มีการพัฒนามโนทัศน์ที่จะตอบสนองต่อความต้องการเช่นนั้น ได้แก่ การสร้างทางเดินสองระดับ ซึ่งเป็นทางติดต่อกับห้องแสดงงานหลายๆ ห้องเป็นลำดับ สลับด้วยโถงสูงสามชั้นคั่นระหว่างกลางตลอดทางเดิน ส่วนแสดงงานทั้งสองส่วนแสดงสิ่งที่น่าสนใจและให้ความสนุกสนานแก่ผู้ดู โดยผ่านจากห้องแสดงงานที่มีใจความอย่างหนึ่งไปสู่อีกอย่างหนึ่ง ผู้เข้าชมอาคารมีโอกาสดูตามลำดับ เพราะงานที่เก็บไว้แสดงมีขนาดค่อนข้างใหญ่เกินกว่าที่จะมองเพียงครั้งเดียว มโนทัศน์ในการทำระดับสองชั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับการติดต่อของถนน จะช่วยแยกคนไปยังห้องต่างๆ ได้ มีการพิสูจน์จากการใช้สอยในเดือนแรกๆ ซึ่งตามสภาพจริงแล้วจำนวนผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ในปีแรกมากเป็นสองเท่าจากที่โครงการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กำหนด ดังนั้นถ้าไม่มีการตั้งมโนทัศน์สำคัญในเรื่องทางติดต่อให้กระจ่างชัดแล้ว อาคารทั้งหลายจะใช้ประโยชน์ได้น้อย และจะสร้างความสับสนแก่ผู้ใช้จำนวนนับล้านคนโดยไม่จำเป็น

อุดมคติ (Ideals)

Ideals เป็นมโนทัศน์ที่แตกต่างจากมโนทัศน์ประเภทแรกๆ ซึ่งแนะนำให้สถาปนิกศึกษาถึงปัญหาภายในหรือปัญหาที่คล้ายคลึงกันเป็นตัวอย่างเพื่อที่จะค้นหาโมทัศน์ที่เหมาะสม "Ideal Concepts" คือ สิ่งที่สถาปนิกนำมาสู่การแก้ปัญหา ถ้าสถาปนิกนำมโนทัศน์ที่ถูกต้องมาสู่การออกแบบโครงการ เขาจะได้รับการยกย่องว่าเฉลียวฉลาด แต่ถ้าเขาใช้ทางเลือกที่ไม่เหมาะสม จะมีผู้ตั้งคำถามถึงมโนทัศน์ที่เลือกใช้นั้นและสงสัยในความสามารถของเขา Ideal Concepts จะแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาอันสูงสุด และเป็นจุดมุ่งหมายของสถาปนิก

บทที่ 3

การศึกษาเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ (งานพุทธศิลปะ)

การศึกษาในบทที่ 3 เป็นการศึกษาถึงเนื้อหาและวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต (ซึ่งได้ผ่านกระบวนการลองถูกลองผิดจนเกิดความลงตัวทั้งทางด้านศิลปะและเรื่องราวทางศาสนา ตลอดจนการนำเสนอ) ด้วยแนวคิดที่ว่า "นำอดีตมาปรับใช้ปัจจุบัน" โดยทำการศึกษาและวิเคราะห์จากงานตัวอย่างที่ได้คัดเลือก เพื่อนำผลการศึกษามาเป็นแนวทางในการออกแบบการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลปะในประเทศไทย ซึ่งได้แบ่งขั้นตอนในการศึกษาออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ

3.1 การศึกษาเนื้อหาของงานพุทธศิลปะในอดีต

3.2 การศึกษาวิธีการนำเสนอ

3.3 การวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอ

3.4 สรุปผลการศึกษาเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ

3.1 การศึกษาเนื้อหาของงานพุทธศิลปะในอดีต

ในขั้นตอนการศึกษาเนื้อหา มีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบถึง ที่มาของเนื้อหา รายละเอียดเนื้อหา และวัตถุประสงค์ในการนำเสนอเนื้อหาของงานพุทธศิลปะในอดีต

3.1.1 เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะ

จากการศึกษางานพุทธศิลปะในอดีต (ที่ปรากฏในปัจจุบัน) พบว่าสามารถจัดแบ่งเนื้อหาของงานพุทธศิลปะออกเป็น 3 กลุ่ม¹ คือ

1. กลุ่มที่มีเนื้อหาและที่มาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

1.1 พุทธบุคคล 3 ประเภท ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธะ, พระปัจเจกพุทธะ, สาวกพุทธะ

1.2 พุทธประวัติ (ประวัติพระศาสนา) ได้แก่ ชาดก, พุทธประวัติ

1.3 ศาสนธรรม แสดงถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรภูมิและจักรวาล,

1.4 ศาสนสาวก กล่าวถึงข้อประพฤติปฏิบัติของสาวก ได้แก่ อุดงควัตร 13, อสุภะ 10

1.5 ศาสนประวัติ (ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา) ได้แก่ การสังคายนาพระไตรปิฎก

2. กลุ่มที่มีเนื้อหาและที่มาจาก สิ่งเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนา (พุทธเจดีย์) ประกอบด้วย

2.1 ธาตุเจดีย์ ได้แก่ การบูชาพระบรมสารีริกธาตุ

¹ดูรายละเอียดเนื้อหาในบทที่ 2 การใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 2.2 บริโภคเจดีย ได้แก่ สถานที่สิ่งของหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า
 - 2.3 ธรรมเจดีย ได้แก่ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
 - 2.4 อุเทสิกเจดีย ได้แก่ สิ่งที่ถูกศกถวายพระพุทธเจ้า
 - 3. กลุ่มที่มีเนื้อหาและที่มาจาก การประกอบพิธีกรรมและการสร้างศาสนสถาน (พุทธสถาน)
 - 3.1 พิธีกรรมของสงฆ์
 - 3.2 พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน
 - 3.3 การสร้างศาสนสถาน (พุทธสถาน)
- จากเนื้อหาทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปรายละเอียดได้ ดังตารางต่อไปนี้

1. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

ตารางที่ 3.1 แสดงสรุปเนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์ในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหา	หัวข้อย่อย	รายละเอียดเนื้อหาในงานพุทธศิลป์
1.1 พุทธบุคคล 3 ประเภท	1.1.1 พระสัมมาสัมพุทธะ	1.1.1.1 พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต
		1.1.1.2 อดีตพุทธะ ได้แก่ 1.1.1.2.1 อดีตพุทธะจำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) 1.1.1.2.2 อดีตพุทธะ 24 พระองค์ 1.1.1.2.3 อดีตพุทธะ 27 พระองค์ 1.1.1.2.4 อดีตพุทธะ 28 พระองค์ 1.1.1.2.5 อดีตพุทธะ 7 พระองค์
		1.1.1.3 พระพุทธเจ้าในกับปัจจุบัน (ภัทรกับ) ได้แก่ 1.1.1.3.1 พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ 1.1.1.3.2 พระพุทธเจ้า 4 พระองค์
		1.1.1.4 อนาคตพุทธะ ได้แก่ 1.1.1.4.1 พระศรีอริยเมตไตร
	1.1.2 ปัจเจกพุทธะ	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

เนื้อหา	หัวข้อย่อย	รายละเอียดเนื้อหาในงานพุทธศิลป์
	1.1.3 สวางกพุทธะ	1.1.3.1 อลิตติมาทสวาก (อนุพุทธ 80 องค์) 1.1.3.2 เอตทัตตะ (บุคคลที่เป็นเลิศ) 1.1.3.3 อัครสวาก (โมคคัลลา, สารีบุตร) 1.1.3.4 องคุลิมาลย์ 1.1.3.5 พระมาลย์
1.2 พุทธประวัติ (ประวัติพระศาสนา)	1.2.1 ชาดก	1.2.1.1 นิบาตชาดก (ชาดก 550 เรื่อง) 1.2.1.2 ทศชาติชาดก (ชาดก 10 ชาติ) 1.2.1.3 มหาชาติชาดก (เวสสันดรชาดก)
	1.2.2 พุทธประวัติ	1.2.2.1 ปฐมสมโพธิกถา 1.2.2.2 อื่นๆ (ขึ้นอยู่กับพื้นที่ในการนำเสนอ)
1.3 ศาสนธรรม	1.3.1 ไตรภูมิและจักรวาล	1.3.1.1 สถานะชีวิต 3 ภูมิ 1.3.1.1.1 พระอินทร์ 1.3.1.1.2 เทพชุมนุม 1.3.1.1.3 พระเจ้าจักรพรรดิ
		1.3.1.2 ลัทธิฐานจักรวาล 1.3.1.2.1 ตริภูมิบรรพต 1.3.1.2.2 ปาหิมพจน์ 1.3.1.2.3 เขาพระสุเมรุ 1.3.1.2.4 พระเจดีย์จุฬามณี
	1.3.2 พระนิพพาน	
1.4 ศาสนสวาก	1.4.1 พระสงฆ์สวาก	
	1.4.2 รุดงควัตร 13	
	1.4.3 อสุภะ 10	
1.5 ศาสนประวัติ (ประวัติศาสตร์พระ พุทธศาสนา)	1.5.1 การสังคายนา พระไตรปิฎก	
	1.5.2 พระพุทธโฆษาจารย์ ไปลังกา	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

ตารางที่ 3.2 แสดงสรุปเนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

เนื้อหา	หัวข้อย่อย	รายละเอียดเนื้อหาในงานพุทธศิลปะ
2.1 ธาตุเจดีย์	2.1.1 สถูป	
2.2 บริโภคเจดีย์	2.2.1 สังเวชนียสถาน 2.2.2 อัฐรมหาสถาน 2.2.3 สัตตมหาสถาน	
2.3 ธรรมเจดีย์	2.3.1 หลักคำสอนที่สำคัญ 2.3.2 พระไตรปิฎก	
2.4 อุเทสิกเจดีย์	2.4.1 รอยพระพุทธรูป	2.4.1.1 พระพุทธรูป 1 รอย 2.4.1.2 พระพุทธรูป 5 รอย 2.4.1.3 การไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่ลังกาทวีป
	2.4.2 ธรรมจักร	2.4.2.1 ธรรมจักร+กวาง 2.4.2.2 ธรรมจักร
	2.4.3 ต้นพระศรีมหาโพธิ์	
	2.4.4 พระพุทธรูปปางต่างๆ	2.4.4.1 ยืน 2.4.4.2 เดิน 2.4.4.3 นั่ง 2.4.4.4 นอน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพุทธสถาน

ตารางที่ 3.3 แสดงสรุปเนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์ในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพุทธสถาน

เนื้อหา	หัวข้อย่อย	รายละเอียดเนื้อหาในงานพุทธศิลป์
3.1 พิธีกรรมของพระสงฆ์	3.1.1 อปโลภกรรม	การถวายอาหารและการถวายผ้ากฐิน
	3.1.2 ญัตติกรรม	3.1.2.1 การทำอุโบสถสังฆกรรม
	3.1.3 ญัตติทุติยกรรม	3.1.3.1 การรับผ้ากฐิน
	3.1.4 ญัตติจตุตถกรรม	3.1.4.1 อุปสมบท
3.2 พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน	3.2.1 หมวดกุศลพิธี	3.2.1.1 พิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา
	3.2.2 หมวดบุญพิธี	3.2.2.1 ประเพณีตามเทศกาลต่างๆ
		3.2.2.2 การทำบุญ, การสร้างวัด
		3.2.2.3 การนมัสการรอยพระพุทธรูป สระบุรี
	3.2.3 หมวดทานพิธี	
3.3 การสร้างศาสนสถาน	3.3.1 เขตพุทธาวาส	
	3.3.2 เขตสังฆาวาส	
	3.3.3 เขตธรณีสงฆ์	

3.1.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์

เป็นการนำผลการศึกษาจากตารางที่ 3.1-3.3 มาวิเคราะห์ถึงที่มาของเนื้อหา และวัตถุ ประสงค์การนำเสนอเนื้อหาในงานพุทธศิลป์ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

1. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

ตารางที่ 3.4 แสดงสรุปการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอเนื้อหาในงานพุทธศิลป์
1.1 พุทธบุคคล 3 ประเภท	หลักการและแนวคิดที่ว่า "ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้" (การเข้าถึงสภาวะพุทธะตามระดับของการบำเพ็ญบารมีธรรม)	แสดงถึงฐานะแห่งบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นสาธารณะสำหรับท่านที่มีคุณสมบัติเหมาะสมทุกคน
1.1.1 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้า)	"ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้" ท่านผู้ตรัสรู้ด้วยตนเองและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม	เพื่อแสดงยืนยันถึงการมีของผู้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
1.1.1.1 พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต	พระพุทธศาสนายอมรับความมีอยู่แห่งพระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต (พระราชนิพนธ์ในทศ. 2536 : 37)	เพื่อแสดงยืนยันถึงการมีของผู้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (ตำแหน่งพระพุทธเจ้ามิได้ผูกขาดสำหรับบุคคลใดบุคคลหนึ่งเฉพาะ)
1.1.1.2 อดีตพุทธะ	พระพุทธเจ้าในอดีต	เพื่อแสดงยืนยันว่าได้มีผู้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วในอดีต
1.1.1.2.1 อดีตพุทธะจำนวนนับไม่ถ้วน(จำนวนเกิน28พระองค์)	มีพระพุทธเจ้าในอดีตเป็นจำนวน มากเปรียบได้กับเม็ดทรายในมหาสมุทร (ฉัตตขัย อินทโรชิตี. 2543).	เพื่อแสดงยืนยันว่าได้มีผู้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วในอดีตเป็นจำนวนมาก
1.1.1.2.2 อดีตพุทธะ 24 พระองค์	อดีตพระพุทธเจ้าที่มีพุทธพยากรณ์แก่พระโพธิสัตว์สีหัตถะ (สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2539 : 634)	เพื่อแสดงยืนยันว่าผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องได้รับพุทธพยากรณ์จากอดีตพุทธะ

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะ	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ
1.1.1.2.3 อดีตพุทธะ 27 พระองค์	3 (พระพุทธเจ้าที่ร่วมกับกับพระ พุทธเจ้าที่บังกร) + 24 (พยากรณ์) (สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2539 : 636)	เพื่อแสดงถึงอดีตพระพุทธเจ้าที่ เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าองค์ ปัจจุบัน (พระพุทธโคดม)
1.1.1.2.4 อดีตพุทธะ 28 พระองค์	อดีตพุทธ 27 พระองค์ + พระพุทธ เจ้าองค์ปัจจุบัน (พระพุทธโคดม) (เจือ สตะวาทิน. 2527 : 7 ; วรรณิมา ณ สงขลา. 2535 : 38)	เพื่อแสดงถึงจำนวนอดีตพระพุทธ เจ้าตั้งแต่พระพุทธตันหงกรเป็นต้น จนถึงพระพุทธโคดม
1.1.1.2.5 อดีตพุทธะ 6 พระองค์	พระพุทธเจ้า (พระพุทธโคดม) ตรัสเล่าถึงความเป็นไปในชาติ ก่อน โดยทรงเล่าเรื่องพระพุทธ เจ้าในอดีต 6 พระองค์รวมทั้งพระ องค์เองด้วยรวมเป็น 7 พระองค์ (สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2539 : 316)	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวอดีตพระพุทธ เจ้า 6 พระองค์ 1. พระพุทธวิปัสสิ 2. พระพุทธสิขี 3. พระพุทธเวสสภู 4. พระพุทธกกุสันธะ 5. พระพุทธโกนาคมน 6. พระพุทธกัสสป 7. พระพุทธโคดม
1.1.1.3 พระพุทธเจ้าในกับ ปัจจุบัน (ภัทรกัป)		
1.1.1.3.1 พระพุทธเจ้า 5 พระองค์	พระพุทธเจ้าที่ประกาศพระ ศาสนาในกับปัจจุบัน (ภัทรกัป) (บำเพ็ญ ะวิน. 2542 : 78)	เพื่อแสดงถึงจำนวนผู้ตรัสรู้เป็นพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าในกับปัจจุบัน 5 พระองค์ คือ 1. พระพุทธเจ้ากกุสันธ 2. พระพุทธเจ้าโกนาคมน 3. พระพุทธเจ้ากัสสป 4. พระศรีศากยมุนีโคดม 5. พระศรีอาริยมตโดย
1.1.1.3.2 พระพุทธเจ้า 4 พระองค์	พระพุทธเจ้าที่มาประกาศพระ ศาสนาแล้วในภัทรกัป (กับปัจจุบัน) (บำเพ็ญ ะวิน. 2542 : 78)	เพื่อแสดงยืนยันว่าได้มีผู้ตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วในกับ ปัจจุบันจำนวน 4 พระองค์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้ภายในเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่ควรเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะ	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ
1.1.1.4 อนาคตพุทธะ	“จะมีผู้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าและ มาประกาศพระศาสนาในอนาคต”	เพื่อแสดงยืนยันว่าจะมีผู้ตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต
1.1.1.4.1 พระศรีอารีย- เมตไตร	“เมื่อสิ้นศาสนาของพระสมณ โคดมแล้วพระศรีอารียจึงจะมา ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในโลกนี้” (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 17)	เพื่อแสดงยืนยันว่าจะมีผู้ตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต ต่อจากศาสนาพระสมณโคดมคือ พระศรีอารียเมตไตร
1.1.2 ปัจเจกพุทธะ	“ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้” ท่านผู้เฉพาะตนเองไม่สามารถ ตั้งหลักคำสอนขึ้นเป็นศาสนา (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 10 ; พระราชธรรมนิเทศ. 2536 : 37)	เพื่อแสดงยืนยันว่าได้มีผู้ตรัสรู้ เฉพาะตนในอดีต ปัจจุบันและ อนาคตเป็นจำนวนมาก
1.1.3 สาวกพุทธะ	“ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้” ท่านผู้ตรัสรู้ที่อาศัยฟังคำสอน ของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติจน บรรลุเป็นพระอรหันต์	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวของสาวกที่ ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า
1.1.3.1 อสีติมหาสาวก	“ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้” ท่านผู้ตรัสรู้ที่อาศัยฟังคำสอน ของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติจน บรรลุเป็นพระอรหันต์	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวของพระสาวก ผู้ใหญ่ 80 องค์ผู้ตรัสรู้ตามพระ พุทธโคดม
1.1.3.2 เอตทัตตะ	“ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้” ท่านผู้ตรัสรู้ที่อาศัยฟังคำสอน ของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติจน บรรลุเป็นพระอรหันต์	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวของพระสาวก ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า ว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่ง
1.1.3.3 อัครสาวก	“ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้” ท่านผู้ตรัสรู้ที่อาศัยฟังคำสอน ของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติจน บรรลุเป็นพระอรหันต์	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวของพระอัคร สาวกของพระพุทธเจ้าได้แก่ พระโมคคัลลานะ และพระสารีบุตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะ	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ
1.1.3.4 องคุลิมาลย์	"ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้" ท่านผู้ตรัสรู้ที่อาศัยฟังคำสอน ของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติจน บรรลุเป็นพระอรหันต์	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวของพระสาวก ที่กลับใจและได้ตรัสรู้
1.1.3.5 พระมาลัย	มาลัยยสูตรหรือฎีกามาลัย	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวของพระสาวก องค์สุดท้าย
1.2 พุทธประวัติ (ประวัติพระศาสนา)		
1.2.1 ชาดก	เรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรง บำเพ็ญในพระชาติต่างๆ ปรากฏ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา (เจ็ด สดะเวทิน. 2527 : 75 ; บำเพ็ญ ะวิน. 2542 : 20)	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวและกิจกรรมที่ กระทำ (บำเพ็ญ) ในพระชาติต่างๆ ก่อนกาลตรัสรู้โดยได้แบ่งระยะ เวลาที่พระโพธิสัตว์โคตมะทรง บำเพ็ญเพียรไว้เป็น 3 ระยะ 1. ช่วงตั้งความปรารถนาด้วยใจ (คิด) 2. เปล่งวาจาประกาศความมุ่งมั่น 3. ช่วงใช้เวลาศึกษา และปฏิบัติพุทธ การกรรม
1.2.1.1 นิบาตชาดก	ชาดกในพระไตรปิฎกจำนวน 547 เรื่อง และได้จัดหมวดหมู่ เรียกว่า "นิบาต" มีทั้งหมด 22 นิบาต (แบ่งตามจำนวนคาถาตั้ง แต่ 1 คาถา – 80 คาถา)	เพื่อแสดงตัวเรื่องราวและกิจกรรม ที่กระทำ (บำเพ็ญ) ในพระชาติ ต่างๆ จำนวน 547 พระชาติ
1.2.1.2 ทศชาติชาดก	ชาดกที่มีจำนวนเกิน 80 คาถาเรียก ว่า "มหานิบาตชาดก" เล่าเรื่องการ บำเพ็ญบารมีในสิบชาติสุดท้าย	เพื่อแสดงตัวเรื่องราวและกิจกรรมที่ กระทำ (บำเพ็ญ) ใน 10 ชาติสุดท้าย เป็นการสรุปบารมีทั้ง 10 ประการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลป์
1.2.1.3 มหาวชิราวุธ	ชาดกเรื่องพระเวสสันดร เป็น ชาดกเรื่องสุดท้ายในชุดทศชาติ ถือว่าเป็นชาดกที่มีความสำคัญ ที่สุด จึงได้ชื่อว่า "มหาวชิราวุธ"	เพื่อแสดงตัวเรื่องราวและกิจกรรม ที่กระทำ (บำเพ็ญ) ในพระชาติสุดท้าย ก่อนการตรัสรู้เป็นพระพุทธ เจ้า
1.2.2 พุทธประวัติ	เรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏ ในพระไตรปิฎก, อรรถกถา และ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา (วรรณิภา ณ สงขลา. 2534 : 7-18 ; บำเพ็ญ ะวิน. 2535 : บทนำ)	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวในพระชาติที่ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้นแบบชีวิตของผู้หลุดพ้นทุกข์ (ประวัติพระศาสนา)
1.2.2.1 ปฐมสมโพธิกถา	วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวความเป็นมา ของพระพุทธเจ้า (พระพุทธโคดม)
1.2.2.2 อื่นๆ	เรื่องราวบางตอนในปฐมสมโพธิ กถา	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวความเป็นมา ของพระพุทธเจ้าโดยเลือกตอนต่างๆ ในพุทธประวัติที่สำคัญเพียงบางตอน ให้เหมาะสมกับพื้นที่ในการนำเสนอ
1.3 ศาสนธรรม		
1.3.1 ไตรภูมิ, จักรวาล 1.3.1.1 สถานะชีวิต 3 ภูมิ - พระอินทร์ - เทพชุมนุม - จักรพรรดิ 1.3.1.2 สันฐานจักรวาล - ตัวยุทธบรรพต - ปาหิมพานต์ - เขาพระสุเมรุ - เจดีย์จุฬามณี	วรรณคดีศาสนาธรรม ไตรภูมิ, จักรวาล (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 64 ; สน ศรีมาตรัง. 2541 : 32-43)	เพื่อแสดงหลักธรรม 1. ไตรภูมิ (การเวียนว่ายตายเกิด) กิลเลส-กรรม-วิบาก 2. ไตรลักษณ์ (กฎธรรมชาติ) ไม่เที่ยง-เป็นทุกข์-เป็นอนัตตา 3. ไตรสิกขา (หลักการศึกษา) ศีล-สมาธิ-ปัญญา
1.3.2 พระนิพพาน	จุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธ ศาสนา	เพื่อแสดงยืนยันถึงการมีของการ หลุดพ้นจากกิเลส

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลป์	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลป์
1.4 ศาสนสาวก		
1.4.1 พระสงฆ์สาวก	บุคคลผู้มีศรัทธายอมรับนับถือ พระพุทธศาสนา แล้วนำคำสอน มาปฏิบัติและเผยแพร่	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวการปฏิบัติ และสืบทอดพระศาสนา
1.4.2 รูดงควัตร 13	พระไตรปิฎก	เพื่อแสดงวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ 13 ข้อ
1.4.3 อสุภะ 10	พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค	เพื่อเป็นเครื่องนำให้พระสงฆ์ พิจารณา ความไม่เที่ยงแห่งสังขาร
1.5 ศาสนประวัติ (ประวัติ ศาสตร์พระพุทธ ศาสนา)	อายุพระศาสนา 5000 ปี	แสดงถึงเรื่องราวในประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาหลังจากพระพุทธ เจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน
1.5.1 การสังคายนาพระ ไตรปิฎก	การรวบรวมจัดหมวดหมู่คำสอน ของพระพุทธเจ้า	แสดงถึงเหตุการณ์การสังคายนา พระไตรปิฎก
1.5.2 พระพุทธโฆษาจารย์ ไปลังกา	การเผยแพร่พระศาสนาและการ จารพระไตรปิฎกเป็นตัวอักษร	แสดงถึงพระอรรคณาจารย์ผู้แต่ง บาลีอรรถกถาอธิบายพระไตรปิฎก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

ตารางที่ 3.5 แสดงสรุปการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะ	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ
2.1 ธาตุเจดีย์	พระบรมสารีริกธาตุ	เพื่อเป็นสิ่งเคารพแทนพระพุทธรองค์โดยตรง
2.2.1 สถูป	สิ่งทีสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรม สารีริกธาตุ	เพื่อเป็นสิ่งเคารพแทนพระพุทธรองค์โดยตรง
2.2 บริโภคเจดีย์	สถานที่หรือสิ่งของที่พระพุทธรเจ้า ทรงใช้สอย	เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญตอน ต่างๆ
2.2.1 สังเขยนียสถาน	สถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน	เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ 4 ตอน ในพุทธประวัติ
2.2.2 อัฐมหารสถาน	สถานที่ 8 แห่งที่เกี่ยวข้องกับพระ พุทธรเจ้า	เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ 8 ตอน ในพุทธประวัติ
2.2.3 สัตตมหารสถาน	สถานที่เสวยวิมุตติสุข 7 แห่งหลัง การตรัสรู้ของพระพุทธรเจ้า	เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ 7 ตอน หลังการตรัสรู้
2.3 ธรรมเจดีย์	คำสอนของพระพุทธรเจ้า	เพื่อระลึกถึงพระพุทธรองค์โดยมีคำ สอนเป็นสิ่งแทน
2.3.1 หลักคำสอนที่สำคัญ	คำสอนที่เป็นหัวใจสำคัญได้แก่ คาถาเยธัมมาฯ	เพื่อระลึกถึงคำสอนที่สำคัญของพระ พุทธรเจ้า
2.3.2 พระไตรปิฎก	หลักคำสอนของพระพุทธรเจ้าที่ แบ่งเป็น 3 ปิฎก	
2.4 อุเทสิกเจดีย์	สิ่งทีสร้างอุทิศถวายพระพุทธรเจ้า	เพื่อเป็นสิ่งแทนและระลึกถึงพระ พุทธรองค์
2.4.1 รอยพระพุทธรบาท		
2.4.1.1 รอยพระพุทธรบาท 1 รอย	-ความเชื่อที่ว่า “พระพุทธรองค์นั้นได้ เสด็จไปทุกหนทุกแห่งในโลกเพื่อ ประกาศพระศาสนาและสั่งสอน เวไนยสัตว์ให้ประพฤติธรรม ณ สถานที่นั้นพระองค์ได้ทิ้งรอยพระ บาทไว้ให้ปรากฏอยู่ชั่วนิรันดร์กาล” (นันทนา ชุตินวงศ์. 2533 : 9)	เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งการประทับ รอยบนแผ่นดินที่พระธรรมเผยแผ่ไป ถึงและประกาศความยั่งยืนของพระ พุทธศาสนาอันจะมีสืบไปชั่วนิรันดร์ ในดินแดนนั้นๆ (โดยสร้างตามมหา บุริสลักษณะนะ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับ... ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.5 (ต่อ)

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะ	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ
2.4.1.2 พระพุทธรูป 5 รอย	ความเชื่อในวรรณกรรมบาลีในประเทศไทย เพิ่มจำนวนสถานที่ที่พระพุทธรูปได้ประทานรอยพระบาทไว้ในโลก (นันทนา ชุตินวงศ์. 2533 : 9)	เพื่อแสดงถึงเรื่องราวและรอยพระพุทธรูปที่พระพุทธรูปทรงเครื่องประทาน 5 แห่ง 1. สุวณฺณมาลิก (ลังกา) 2. เขาสุมณญญ 3. แม่น้ำนัมมทา 4. สัจจพันธคีรี 5. โยนกปุระ
2.4.2 ธรรมจักร	การประทานพระธรรมเทศนา (เจือ สตะเวทิน. 2527 : 52 ; กรมการศาสนา. 2526 : 559)	เพื่อแสดงถึงการประทานพระธรรมเทศนาโดยทั่วไป
2.4.2.1 ธรรมจักร + กวาง	ปฐมเทศนา	หมายถึง การแสดงพระธรรมจักรกับวัดตนสูตร และแสดงถึงเหตุการณ์ตอน แสดงพระธรรมเทศนาโปรดปัจเจกศิษย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
2.4.2.2 ธรรมจักร	พระธรรมเทศนา	หมายถึงการประทานพระธรรมเทศนาโดยทั่วไป
2.4.3 พุทธบัลลังก์ได้ตั้ง พระศรีมหาโพธิ์	เหตุการณ์ตอนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ได้ตั้งโพธิ์	เพื่อเป็นสื่อแสดงถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้
2.4.4 พระพุทธรูปปาง ต่างๆ	มหาปฐกษัตริย์, เหตุการณ์แต่ละ ตอนของพุทธประวัติ (กรมการศาสนา. 2526 : 560)	เพื่อแสดงสภาวะพุทธะและเหตุการณ์ต่างๆ ของพระพุทธเจ้า
2.4.4.1 ยืน	เหตุการณ์ในพุทธประวัติ	แสดงถึงเหตุการณ์ ตอนแสดงปฐมเทศนา
2.4.4.2 เดิน	เหตุการณ์ในพุทธประวัติ	แสดงถึงเหตุการณ์ เทโวโรหณะ (ลงจากดาวดึงส์) หรือ ประทานปฐมเทศนา
2.4.4.3 นั่ง	เหตุการณ์ในพุทธประวัติ	ปางมารวิชัย : แสดงการตรัสรู้ ปางสมาธิ : แสดงการทำสมาธิ
2.4.4.4 นอน	เหตุการณ์ในพุทธประวัติ	ปรินิพพาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้ภายในเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถเผยแพร่ไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพุทธสถาน

ตารางที่ 3.6 แสดงสรุปการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพุทธสถาน

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะ	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ
3.1 พิธีกรรมของพระสงฆ์	หน้าที่และกิจเฉพาะของสงฆ์ที่ จะปฏิบัติ	กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของ พุทธบริษัท 4 นำไปสู่การสร้าง ศาสนสถาน
3.1.1 อปโลกนกรรม	พิธีกรรมที่ไม่ต้องทำในอุโบสถ ได้แก่ การแบ่งภัตตาหารของ สงฆ์ เป็นต้น	
3.1.2 ญัตติกรรม	พิธีกรรมที่จะต้องทำในอุโบสถ ได้แก่ การทำอุโบสถสังฆกรรม และการทำปวารณา	พระอุโบสถ และเขตพุทธาวาส
3.1.3 ญัตติทุติยกรรม	พิธีกรรมที่จะต้องทำในอุโบสถ ได้แก่ การรับผ้ากฐิน และการ มอบผ้ากฐินแก่ภิกษุรูปใด	พระอุโบสถ และเขตพุทธาวาส
3.1.4 ญัตติจตุตถกรรม	พิธีกรรมที่จะต้องทำในอุโบสถ และมีความสำคัญได้แก่พิธีการ อุปสมบท พิธีรับภิกษุที่ต้อง อาบัติหนักเข้าหมู่ เป็นต้น	พระอุโบสถ และเขตพุทธาวาส
3.2 พิธีกรรมของ พุทธศาสนิกชน	กิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนถือ ปฏิบัติในโอกาสสำคัญทางพระ พุทธศาสนาจนเกิดเป็นประเพณี	เพื่อแสดงถึงกิจกรรมที่เป็น ประเพณีทางพระพุทธศาสนาของ พุทธศาสนิกชน
3.2.1 หมวดยุสสพิธี	ได้แก่ พิธีในวันสำคัญทาง ศาสนา เช่น วิสาขบูชา (พระพุทธ) มาฆบูชา (พระธรรม) อาสาฬหบูชา (พระสงฆ์)	ศาลาการเปรียญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.6 (ต่อ) แสดงสรุปการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา (เรื่อง) กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรม
ทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพุทธสถาน

เนื้อหา (เรื่อง) ในงานพุทธศิลปะ	ที่มาของเนื้อหา	วัตถุประสงค์การนำเสนอ เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ
3.2.2 หมวดบุญพิธี	พิธีเนื่องในงานมงคลและอวมงคล	ศาลาการเปรียญ
3.2.3 หมวดทานพิธี	การถวายสิ่งของแก่พระสงฆ์ หรือบริจาคเพื่อกุศลกรรม	ศาลาการเปรียญ
3.3 การสร้างศาสนสถาน	เป็นผลจากการปฏิบัติทางพิธี กรรม และการอยู่อาศัย	ใช้สำหรับเป็นสถานที่ทำกิจกรรม ทางศาสนา
3.3.1 เขตพุทธาวาส	บริเวณที่กำหนดเป็นที่ประกอบ พิธีทางศาสนาโดยมีสิ่งแทนพระ พุทธเจ้าเป็นศูนย์กลาง	พระอุโบสถ วิหาร และองค์ ประกอบอื่นๆ
3.3.2 เขตสังฆาวาส	บริเวณพื้นที่ ที่กำหนดเป็นที่อยู่ อาศัยของพระภิกษุ	กุฏิ หรือเสนาสนะของสงฆ์
3.3.3 เขตธรณีสงฆ์	บริเวณที่กำหนดให้เป็นพื้นที่เชิง สาธารณะประโยชน์ ในการ ประกอบกิจกรรม	ลานวัด

3.2 การศึกษาวิธีการนำเสนอ

ในขั้นตอนการศึกษาวิธีการนำเสนอนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงตำแหน่งและวิธีการนำเสนอ
ของงานพุทธศิลปะในอดีตตามหัวข้อ 3.1 โดยมีข้อพิจารณาในการศึกษา คือ

1. การนำเสนอเรื่องในงานพุทธศิลปะตรงกับหัวข้อ 3.1
2. คัดเลือกงานพุทธศิลปะที่มีวิธีการนำเสนอรูปแบบที่หลากหลาย
3. สามารถทำการศึกษาค้นคว้าได้

ดังนั้นจึงได้สรุปการคัดเลือกและการศึกษาวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต ดังตารางต่อไปนี้

1. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

ตารางที่ 3.7 แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลป์ในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธศิลป์	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
1.1 พุทธบุคคล 3 ประเภท			
1.1.1 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า			
1.1.1.1 พระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบันและอนาคต	-บริเวณลานวัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี	-พระพุทธรูปปางมารวิชัย 3 องค์ (แยกฐาน) (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 61)	1-ก
1.1.1.2อดีตพุทธะ			
1.1.1.2.1 อดีตพุทธะจำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์)	-ผนังทั้ง 4 ด้านภายในวิหาร วัดพนัญเชิง จ.พระนครศรีอยุธยา	-เจาะผนังเป็นช่องสำหรับบรรจุพระพุทธรูป ทั้ง 4 ด้าน และพระพุทธรูปที่ตั้งเรียงตามแนวผนัง (ฉัตรชัย อินทรโชติ. 2543)	1-ข.1
	-ผนังภายในอุโบสถ วัดคงคาราม จ.ราชบุรี	-เป็นภาพจิตรกรรม รูปอดีตพระพุทธเจ้า จำนวน 36 พระองค์ บริเวณส่วนบนของผนังด้านตามยาว ทั้ง 2 ด้าน (กรมศิลปากร. 2521 : 84)	1-ข.2
	-ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธานในวิหาร วัดสวนตาล จ.น่าน	-เป็นภาพจิตรกรรม รูปอดีตพระพุทธเจ้าขนาดเล็กปางมารวิชัย เรียงเป็นแถวเต็มผนัง ประมาณ 100 องค์ (สนศรีมาตรัง. 2532-2533 : 80)	1-ข.3

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
	-ผนังภายในกรุปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี	-เป็นภาพจิตรกรรมรูปอดีตพระ พุทธเจ้าปาง มารวิชัยเต็ม ผนังทั้ง 4 ด้านจำนวนเกิน 28 องค์ (อาภรณ์ ณ สงขลา และคณะ. 2535 : 19)	1-ข.4
	- ระเบียงคต วัดพระศรีรัตน มหาธาตุราชบุรี จ. ราชบุรี	- ตั้งพระพุทธรูปปูนปั้นปาง มารวิชัยตามแนวระเบียงคต (เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2539 : 39)	1-ข.5
1.1.1.2.2 อดีตพุทธะ 24 พระองค์	-ผนังแถวบนภายในกรุ พระปรางค์องค์ใหญ่ วัด ราชบูรณะ จ. พระนคร ศรีอยุธยา	-เป็นภาพจิตรกรรม รูปอดีต พระพุทธรูปปางมารวิชัย เต็มผนังทั้ง 4 ด้าน 7 ละ 6 องค์และได้ภาพมีชื่อกำกับไว้ (อาภรณ์ ณ สงขลา และ คณะ. 2535 : 26-35)	1-ค
1.1.1.2.3 อดีตพุทธะ 27 พระองค์	-จิตรกรรมฝาผนังภายใน วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุ ลำปางหลวง จ.ลำปาง	-เป็นภาพจิตรกรรม รูปอดีต พระพุทธรูปเจ้า 27 พระองค์ผนัง หลังพระประธานเป็นแผงไม้ได้ ระดับชื่อเขียนภาพอดีตพุทธะ 3 พระองค์ แผงคอสองด้าน ขวา 12 พระองค์และแผงคอ สองด้านซ้าย 12 พระองค์ (สน ศรีมาตวัง. 2532-2533 : 81)	1-ง.1
	-จิตรกรรมฝาผนังภายใน วิหารหลวง วัดสุทัศน์ เทพวรารามฯ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรม รูปอดีต พระพุทธรูปเจ้า 27 พระองค์ เต็มผนังทั้ง 4 ด้าน (วรรณภา ณ สงขลา. 2534 : 113)	1-ง.2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลป์ในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
1.1.1.2.4 อดีตพุทธะ 28 พระองค์	-กลุ่มพระประธานภายใน พระอุโบสถ วัดอัปสร สวรรค์วิหาร กรุงเทพฯ	-เป็นกลุ่มพระพุทธรูปปางมาร วิชัย ขนาด (หล่อ) เท่ากันทุก องค์ จำนวน 28 องค์ ตั้งอยู่ บนฐานชุกชีลดหลั่นกัน มี พระนามจารึกที่ฐานพระพุทธร ูปทุกพระองค์ (ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. 2525)	1-จ.1
	-ผนังภายในกรุปรางค์ทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือของ ปรางค์ประธาน วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา	-เป็นภาพจิตรกรรมรูปอดีตพระ พุทธเจ้าประทับนั่งบนฐาน กลีบบัว ปางสมาธิบ้าง ปาง มารวิชัยบ้าง มีประภามณฑล ล้อมรอบ ระหว่างองค์อดีต พุทธมีพระสาวก 3 องค์ นั่ง ประคองอัญชลีได้จัด 3 ชั้น หมายถึง พระอัครสาวก 2 องค์ และพระพุทธรูปฐาน 1 องค์ ผนังทิศเหนือ 14 องค์ ผนังทิศใต้ 14 องค์ (ชำรุด) ผนังทิศตะวันตก ทางเข้า ผนังทิศตะวันออก ภาพขุ้ม เรือนแก้วพระประธานและต้น โพธิ์เต็มผนัง (อาภรณ์ ณ สงขลา และคณะ. 2535 : 38)	1-จ.2

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
1.1.1.2.5 อดีตพุทธะ 7 พระองค์	-กลุ่มพระประธานภายใน พระอุโบสถ วัดชุมพลนิกายาราม จ.พระนครศรีอยุธยา	-จัดวางกลุ่มพระประธาน 7 องค์ตามขนาดและมีภาพ จิตรกรรมเล่าเรื่องอดีตพุทธะ 7 พระองค์ พร้อมทั้งจารึก ศีกากำกับติดอยู่ที่ผนัง (กรมศิลปากร. 2523 : 25)	1-ฉ
1.1.1.3 พระพุทธเจ้าใน กับปีปัจจุบัน			
1.1.1.3.1 พุทธะในภัทร กับปี (กับปี ปัจจุบัน) 5 พระองค์	-ผนังหุ้มกลองด้านหลัง พระประธานในอุโบสถ วัดประตูลำ จ.สุพรรณบุรี	-จิตรกรรมภาพพระพุทธรูป ประทับยืน 5 องค์ (จิตรชัย อินทรโชติ. 2538)	1-ช.1
	-เจดีย์เหลี่ยม วัดจามเทวี จ.ลำพูน	-พระพุทธรูปปูนปั้นในซุ้ม จะนำซ้อนชั้น 5 ชั้น หมายถึง ถึงพระพุทธเจ้าในภัทรกับปี แต่ละชั้นมีพระพุทธรูป 3 องค์ หมายถึงกายทั้ง 3 ของ พระพุทธเจ้า (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 52)	1-ช.2
1.1.1.3.2 พุทธะที่ประกาศ พระศาสนาใน กับปีปัจจุบันแล้ว 4 พระองค์	-ภายในวิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง	-พระพุทธรูปปางมารวิชัย 4 องค์ตั้งอยู่บนฐานชุกชีเดียว กัน (สน ศรีมาตรัง. 2532- 2533 : 91)	1-ช.1
	-ผนังหุ้มกลองด้านหลัง พระประธาน ภายในวิหาร วัดหนองบัว จ.น่าน	-จิตรกรรมภาพพระพุทธรูปปาง มารวิชัย 4 องค์ (สน ศรีมาตรัง. 2532-2533 : 84)	1-ช.2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงรูปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
	-พระพุทธรูป ภายใน มณฑปปราสาทนครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา	-พระพุทธรูป 4 รอย (ซ้อนทับ กัน) (นันทนา ชุตินันท์. 2533 : 38)	1-ข.3
	-พระประธานในวิหาร จตุรमुख วัดภูมินทร์ จ.น่าน	-เป็นพระประธานประทับนั่งหัน หลังชนกันแสดงปางมารวิชัย (สน ศรีมาตรัง. 2532-2533 : 84)	1-ข.4
	-ซุ้มทั้ง 4 ทิศของเจดีย์ ประธาน วัดเชียงยืน จ.ลำพูน	-บรรจุพระพุทธรูปปูนปั้นในท่า ประทับยืนประจำซุ้มทั้ง 4 ทิศ (สน ศรีมาตรัง. 2532-2533 : 84)	1-ข.5
1.1.1.4.1 พระศรีอริยเมต ไตร	-ภายในวิหาร วัดพระบรม ธาตุทุ่งยั้ง จ.อุตรดิตถ์	-หน้าบันบริเวณประตูทางเข้า เขียนภาพเจดีย์จุฬามณี, ภายในวิหารหน้าพระประ ธาน ตั้งรูปปั้นพระศรีอารียะ	1-ฅ.1
	-วัดไผ่ จ.ลพบุรี	-รูปปั้นพระศรีอารียะ ใน มณฑป หลังพระอุโบสถ	1-ฅ.2
1.1.2 ปัจเจกพุทธร	-ผนังภายในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมบนผนัง ระหว่างช่องหน้าต่างและ ประตูทั้ง 4 ด้าน (ปิยะพร กัญชนะ. 2539 : 88)	1-ญ
1.1.3 สวรรค์พุทธร			
1.1.3.1 อสีติมหาสาวก (สาวกผู้ใหญ่ 80 องค์)	-บริเวณหน้าพระประธาน ภายในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ	-เป็นกลุ่มพระมหาสาวกปูนปั้น ลอยตัว 80 องค์ประทับนั่งล้อม รอบพระพุทธเจ้า (ปิยะพร กัญ ชนะ. 2539 : 166)	1-ฎ.1

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ)

เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
	-ผนังภายในกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา	-เป็นภาพจิตรกรรมพระสาวก 80 รูป ในกิริยาประกอบ อัญชลีและกำลังเดินประทักษิณรอบห้องกุฎ (เสมอชัย พุลสุวรรณ. 2539 : 35, 46)	1-ฎ.2
1.1.3.2 เอตทัตตะ	-ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ภายในวิหารพระนอน วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมเล่าเรื่อง สาวิกาเอตทัตตะ 13 องค์ อุบาสกเอตทัตตะ 10 คน อุบาสิกาเอตทัตตะ 10 คน (ปิยะพร กัญชนะ. 2537 : 175 -177)	1-ฎ
1.1.3.3 อัครสาวก	-บริเวณด้านหน้าซ้ายและ ขวาของพระประธานใน วิหาร พระอุโบสถ เป็นต้น	-ประติมากรรมลอยตัวประกอบ อยู่ด้านซ้ายและขวาของพระ ประธาน ในกิริยาประกอบ อัญชลี (นั่งหรือยืน)	1-ฐ
1.1.3.4 องคุลิมาลย์	-บนใบเสมา ศิลปทวารวดี อีสาน (อยู่ในพิพิธภัณฑ์ ขอนแก่น)	-เป็นภาพสลักปูนปั้นบนใบ เสมาเล่าเรื่องตอนองคุลิมาลย์ ถือดาบและไล่ฆ่าทำร้าย พระพุทธเจ้า (น. ณ ปากน้ำ. 2524 : 123)	1-ท
1.1.3.5 พระมาลัย	-ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ภายในพระอุโบสถ วัดระฆังโฆสิตารามฯ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรม (วรรณภา ณ สงขลา. 2534 : 174)	1-ฒ
1.2 ประวัติพระศาสนา			
1.2.1 ชาดก			
1.2.1.1 นิบาตชาดก (ชาดก 550 เรื่อง)	-ฐานพระเจดีย์จุลประโทน จ.นครปฐม	-ภาพปูนปั้นประดับรอบฐาน เล่าเรื่องชาดก	1-ณ.1

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้ในห้องเรียนเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เผยแพร่ไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ)

เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
	-ผ้าเพดานภายในช่องทางเดินระหว่างผนัง ของมณฑป วัดศรีชุม จ.สุโขทัย	-ภาพถ่ายเส้นจารลงบนแผ่นหินเล่าเรื่องชาดกชุด 550 ชาติ (ตรวจสอบครั้งหลังพบเพียง 100 เรื่อง) ผ้าเพดานมีความสูงพอเดินได้ และขนานไปกับความลาดของบันไดเพื่อความเข้าใจในเรื่อง ได้จารึกตัวหนังสือเป็นชื่อเรื่องและสรุปเนื้อเรื่องไว้อีกด้วย (สันติ เล็กสุขุม. 2540 : 54, 103)	1-ณ.2
	-ผนังภายในพระอุโบสถ วัดเครือวัลย์ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องชาดก 550 ชาติโดยแบ่งเป็นช่อง ๆ ละ 1 ชาดก (510) เต็มผนังทั้ง 4 ด้านและมีจารึกบอกเรื่องของชาดกกำกับไว้ใต้ภาพทุกช่อง ส่วนชาดกกลุ่มทศชาติอยู่แถวล่างสุด	1-ณ.3
1.2.1.2 ทศชาติชาดก	-บนใบเสมา เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์	-เป็นภาพแกะสลักเล่าเรื่องชาดกบนใบเสมาหิน ใบละตอน	1-ด.1
	-ผนังสกัดด้านหน้า (ด้านนอก) พระอุโบสถ วัดไผ่ จ.ลพบุรี	-เป็นภาพปูนปั้นเล่าเรื่องทศชาติชาดกทั้ง 10 เรื่องบนผนังเดียว	1-ด.2
	-ผนังด้านนอกทั้ง 4 ด้านของพระอุโบสถ วัดกุฎบางเค็ม จ.เพชรบุรี	-เป็นภาพแกะสลักบนผนังไม้ทั้ง 4 ด้าน เล่าเรื่องทศชาติชาดกทั้ง 10 เรื่องต่อเนื่องกัน	1-ด.3
1.2.1.3 มหาชาติชาดก	-ผนังภายในพระอุโบสถ วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องพระเวสสันดร	1-ด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ)

เนื้อหาในงานพุทธศิลป์	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
1.2.2 พุทธประวัติ			
1.2.2.1 ปฐมสมโพธิกถา (พุทธประวัติ 29 ประการ)	-ผนังภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมบนผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตูทั้ง 4 ด้านรวมทั้งสิ้น 32 ภาพ (อเนก นาวิกมูล. 2526 : 10-11)	1-ถ.1
	-ผนังภายในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมบนผนังเหนือช่องหน้าต่างจรดเพดานทั้ง 4 ด้าน (ปิยะพร กัญชนะ. 2539 : 88)	1-ถ.2
1.2.2.2 พุทธประวัติอื่นๆ (ขึ้นอยู่กับพื้นที่ในการสร้างงาน)	-หน้าบันทั้ง 3 ด้านของเจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัยประจำทิศทั้ง 4 วัดพระศรีมหาธาตุ จ.สุโขทัย	-ปูนปั้นภาพพุทธประวัติรวม 12 ตอน (ปัจจุบันเหลืออยู่ 3 ตอน) 1. หน้าบันด้านตะวันออกของเจดีย์ประจำทิศตะวันออก ตอนประสูติ 2. หน้าบันด้านตะวันออกของเจดีย์ประจำทิศเหนือ ตอนมหาภิเนษกรรม 3. หน้าบันด้านใต้ของเจดีย์ประจำทิศตะวันออก ตอนมหาปรินิพพาน (สันติ เล็กสุขุม. 2540 : 87-88)	1-ท.1

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
	-หน้าบัน 3 ด้านของ ปราสาทแบบขอม ทาง ทิศเหนือ วัดพระพาย หลวง จ.สุโขทัย	-ปูนปั้นประดับหน้าบันเรื่อง พุทธประวัติ 3 ตอน (สภาพ ในปัจจุบัน) 1. หน้าบันด้านใต้ ตอนเจ้าชาย สิทธัตถะทรงปลงพระเกศา เพื่อผนวช 2. หน้าบันด้านเหนือ ตอนมาร ผจญ 3. หน้าบันด้านตะวันตก ตอน หลังการตรัสรู้ (สันติ เล็กสุขุม. 2540 : 86-87)	1-ท.2
	-ผนังซุ้มจระนำ 3 ด้าน (ด้านนอก) ของมณฑป วัดตระพังทองกลาง จ.สุโขทัย	-ปูนปั้นเป็นรูปเล่าเรื่องพุทธ ประวัติ 3 ตอน 1. ผนังด้านตะวันออกเป็นซุ้ม ทางเข้า 2. ผนังด้านใต้ ตอนพระพุทธ องค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ 3. ผนังด้านตะวันตก ตอนพระ พุทธองค์ทรงกระทำยมก ปาฏิหาริย์ที่ต้นมะม่วง 4. ผนังด้านเหนือ ตอนพระ พุทธองค์ทรงทรมานช้าง นาฬาคีรี (สันติ เล็กสุขุม. 2540 : 55)	1-ท.3

ตารางที่ 3.7 (ต่อ)

เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
	-ผนังด้านนอกเมรุทิศ ทั้ง 12 ผนัง วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา	-ปูนปั้นเป็นรูปเล่าเรื่องพุทธประวัติ 12 ตอน 1. ตอนพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต หรือตอนบริณีพพาน ? 2. ตอนพระราชพิธีอภิเษก สมรสพุทธบิดามารดา 3. ตอนประสูติ ? 4. ตอนการสละอันยิ่งใหญ่ 5. ตอนมหาภิเนษกรรม 6. ตอนเจ้าชายสิทธัตถะตัดพระเมาลีและบำเพ็ญทุกรกิริยา 7. ตอนนางสุชาดาเตรียมข้าวมธุปายาส และถวายข้าวมธุปายาส 8. ตอนมารผจญ ? 9. ตอนปฐมเทศนา ? 10. ตอนยมกปาฏิหาริย์ 11. ตอนเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ 12. ตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ (ประทีป เฟื่องตะโก. 2535 : 42-75)	1-ท.4
	-บริเวณผนังหลังด้านนอกของพระอุโบสถ วัดพรหมมาสถร์ จ.ลพบุรี	-ภาพปูนปั้นเล่าเรื่องพุทธประวัติ (น. ณ ปากน้ำ.)	1-ท.5
	-บนใบเสมา เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์	เป็นภาพแกะสลักเล่าเรื่องพุทธประวัติบนใบเสมาหิน	1-ท.6

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ทางการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ)

เนื้อหาในงานพุทธศิลป์	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
1.3 ศาสนธรรม			
1.3.1 ไตรภูมิและจักรวาล	-ผังเมืองสุโขทัย (เมืองเก่า)	การวางผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมล้อมรอบด้วยกำแพง 3 ชั้น (ตรีบูร) และมีวัดพระศรีมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง อาจมีความหมายเชิงสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ คือเป็นผังเมืองสวรรค์ในชั้นดาวดึงส์ ซึ่งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ และพระศรีมหาธาตุทรงยอดดอกบัวตูม อาจหมายถึงพระธาตุเจดีย์จุฬามณี (สันติโลกสุม. 2540 : 13-14)	1-ธ.1
	-พุทธปรางค์ วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	เป็นการสะท้อนภาพจากคัมภีร์ไตรภูมิออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่ง ตั้งแต่การใช้แผนผังจักรวาล ตลอดจนการใช้สัญลักษณ์แทนค่าภพภูมิต่างๆ (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 41)	1-ธ.2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
	-วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ	เป็นการสมมติเขตพุทธาวาส ให้เป็นรูปจำลองที่สมบูรณ์ของ จักรวาล โดยการแทนค่า สัญลักษณ์ ได้แก่ พระวิหาร หลวงถูกกำหนดให้หมายถึง ดาวดึงส์พิภพบนยอดเขาพระ สุเมรุ ศูนย์กลางแห่งจักรวาล, พระระเบียง หมายถึงภูเขา สัตตบริภัณฑ์ที่ล้อมรอบเขาพระ สุเมรุ และพระอุโบสถซึ่งตั้งอยู่ ทางทิศใต้ หมายถึงชมพูทวีป เป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธ เจ้าทั้งหลาย เป็นต้น (เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2539 :168)	1-ธ.3
	-ผนังสกัด ด้านหลังพระ ประธานในพระอุโบสถ (วัดมณเฑียรมอญยาและ รัตนโกสินทร์)	เป็นภาพจิตรกรรม รูปจักรวาล ในลักษณะรูปด้านตั้งตรง ผ่า ครึ่งซีก (ภาพตัด) มีเขาพระ สุเมรุตั้งอยู่กึ่งกลาง ขนาบด้วย แท่งหินด้านละ 7 แท่ง (เขา สัตตบริภัณฑ์) เป็นต้น (สน ศรีมาตรัง. 2541 : 35)	1-ธ.4
	-ดาวเพดาน ภายใน อุโบสถ และวิหาร เป็นต้น	เป็นภาพจิตรกรรม หรือไม้แกะ สลักรูปดาว (คล้ายดอกจอก)	1-ธ.5
	-สัตตภัณฑ์	เชิงเทียนไม้แกะสลัก เชื่อว่า สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ แทนเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง 7	1-ธ.6

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
1.3.1.1.1 พระอินทร์	-หน้าบันประธานวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ	-เป็นไม้จำหลักปิดทองประดับ กระจกลายเครือเถาออกช่อ เทพพนม ตรงกลางเป็นซุ้ม รูปพระอินทร์ประทับอยู่ใน เวทยานตร์วิมารประดิษฐาน เหนือช้างเอราวัณ (ปิยะพร กัญชนะ. 2539 : 166)	1-น.1
	-ซุ้มจระนำทั้ง 4 ทิศของ พุทธปรางค์ประธาน วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	-ปูนปั้นนูนสูงรูปพระอินทร์ทรง ช้างเอราวัณบรรจุในซุ้มจระนำ ทั้ง 4 ทิศ (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 41)	1-น.2
1.3.1.1.2 เทพชุมนุม	-ผนังตามยาว ภายในพระ อุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี	-เป็นภาพจิตรกรรมรูปพระพรหม เทพ คนธรรพ์ อสุร นาค และ ครุฑ นั้งพนมมือหันไปทาง พระประธานโดยแบ่งเป็น 5 แถวเต็มผนัง (วรรณิกา ณ สงขลา. 2535 : 64)	1-บ.1
	-ผนังตามยาวเหนือหน้า ต่างภายในพระอุโบสถ วัดใหม่ประชุมพล จ.พระนครศรีอยุธยา	-เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตอน บนเป็นภาพวิหยาธรเหาะ ถัด ลงมาเป็นภาพเทพชุมนุมนั่ง พนมมือหันไปทางพระ ประธาน (เหลืออยู่ 11 องค์) สลัด้วยภาพพระเจดีย์ (เหลืออยู่ 11 องค์) (วรรณิกา ณ สงขลา. 2535 : 54)	1-บ.2
	-บานประตู หน้าต่าง พระอุโบสถ วิหาร เป็นต้น	-เป็นภาพจิตรกรรมหรือจำหลัก ไม้ปูนสูงรูปทวารบาล	1-บ.3

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เผยแพร่ไปใช้ประโยชน์ในการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
1.3.1.1.3 พระเจ้าจักรพรรดิ	- ชุมเจระนำทั้ง 4 ด้านของ ปราสาทพิศ วัดอรุณราชวรารามฯ กรุงเทพฯ	- ประติมากรรมปูนปั้นนูนสูงรูป พระเจ้าจักรพรรดิทรงม้าแก้ว บรรจุในชุมเจระนำ (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 42)	1-ป
1.3.1.2 สันฐานจักรวาล			
1.3.1.2.1 ตรีภูมบรรพต	- ยักษ์ อสูรแบกฐานพุทธ ปราสาทประธานและ ปราสาทพิศ วัดอรุณราช วรารามฯ กรุงเทพฯ	- เป็นประติมากรรมลอยตัวรูป ยักษ์ อสูร ในกริยาแบกฐาน รายรอบพระปราสาท (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 41)	1-ผ.1
	- ยักษ์ อสูรแบกฐานชุมเสมา วัดสระบัว จ.เพชรบุรี		1-ผ.2
1.3.1.2.2 ปาหิมพานต์	- ฐานสิงห์ของอาคาร เจดีย์ และฐานชุกชี เป็นต้น	- เป็นประติมากรรมสะท้อนความ เชื่อ เป็นสัญลักษณ์แทนความ หมายแดนหิมพานต์ (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. 2535 : 92)	1-ฝ
1.3.1.2.3 เขาพระสุเมรุ	- ผนังหุ้มกลองหลังพระ ประธาน	- เป็นภาพจิตรกรรม	1-ภ
1.3.1.2.4 พระเจดีย์จุฬามณี	- ผนังหุ้มกลองหลังพระ ประธาน วัดหน่อพุทธางกูร จ.สุพรรณบุรี	- เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง พระเจดีย์จุฬามณี (ฉัตรชัย อินทรโชติ. 2536)	1-ม.1
	- บริเวณหน้าบันภายใน อุโบสถ วัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก	- เป็นภาพจิตรกรรมบนแผ่นไม้ รูปพระเจดีย์จุฬามณี (ฉัตรชัย อินทรโชติ. 2536)	1-ม.2
	- บริเวณชุมเจระนำทั้ง 4 ทิศ ของปราสาทประธาน วัดกษัตราธิราช จ.พระนครศรีอยุธยา	- เป็นภาพปูนปั้นนูนต่ำรูปพระ เจดีย์จุฬามณีบรรจุอยู่ในชุม เจระนำทั้ง 4 ทิศ (ฉัตรชัย อินทรโชติ. 2536)	1-ม.3

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้拿去ใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
1.3.2 พระนิพพาน	-เมตน์าค้างของยอดเจดีย์ ทรงระฆัง	บริเวณปลายยอดสุดของเจดีย์ (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 68)	1-ข
1.4 ศาสนสาวก			
1.4.1 พระสงฆ์สาวก	-แถวพระสงฆ์สาวกราย รอบอยู่ที่แกนปล้องโฉน ของเจดีย์ทรงระฆัง วัดช้างล้อม จ.สุโขทัย	-ปูนปั้นนูนต่ำภาพแถวพระ ลีลา พนมมือรอบแกนปล้อง โฉน (ก้านฉัตร) (สันติ เล็กสุขุม. 2540 : 52)	1-ร.1
	-บริเวณฐานเจดีย์ วัดมหาธาตุ จ.ลพบุรี	-ปูนปั้นนูนต่ำภาพแถวพระ สาวกยืนพนมมือ 7 องค์ (น. ณ ปากน้ำ. 2541)	1-ร.2
	-แถวพระสงฆ์สาวกราย รอบฐานไฟที่ เจดีย์พระ ศรีมหาธาตุ วัดพระศรี มหาธาตุ จ.สุโขทัย	-ปูนปั้นนูนสูงภาพแถวพระ ลีลา พนมมือรอบฐานไฟที่ (สันติ เล็กสุขุม. 2540 : 72)	1-ร.3
1.4.2 รูดงควัตร 13	-ผนังภายในพระอุโบสถ วัดมหาพฤฒารามฯ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมระหว่าง ผนังช่องประตูหน้าต่างรวม 13 เรื่อง (วรรณิกา ณ สงขลา. 2530 : 49-54)	1-ล.1
	-เจดีย์กลุ่ม 13 องค์ วัดอโศการาม จ.สมุทรปราการ	-เป็นกลุ่มเจดีย์ทรงระฆัง ประกอบด้วยเจดีย์องค์เล็ก 12 องค์ และเจดีย์องค์ใหญ่ ตรงกลาง 1 องค์ รวม 13 องค์ ทั้งหมดทาสีขาว (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 73)	1-ล.2
1.4.3 อสุภะ 10	-ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ภายในพระอุโบสถ วัดเทว ราชกุญชรวรวิหาร กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง ระหว่างช่องหน้าต่าง (วรรณิกา ณ สงขลา. 2539 : 173)	1-ว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้拿去ใช้ประโยชน์ในการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.7 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
1.5 ศาสนประวัติ (ประวัติ ศาสตร์พระพุทธ ศาสนา)			
1.5.1 การสังคายนา พระไตรปิฎก	-ผนังด้านตรงข้ามพระประ ธาน (เต็มผนังทั้งตอนบน และล่าง) และผนังตาม ยาว (เฉพาะตอนบน เหนือประตูหน้าต่าง) ภายในพระอุโบสถ วัดมหาพฤฒารามฯ กรุงเทพฯ	-เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง บริเวณเหนือระหว่างช่อง ประตูหน้าต่าง เล่าเรื่องการ สังคายนาพระไตรปิฎก 9 ครั้ง ครั้งที่ 1-3 ในอินเดีย ครั้งที่ 4-7 ในลังกา ครั้งที่ 8-9 ในไทย (วรรณิกา ณ สงขลา. 2530 : 49-54)	1-ศ
1.5.2 พระพุทธโฆษาจารย์ ไปลังกา	-ผนังหุ้มกลองด้านใน ตึกพระพุทโฆษา จารย์ วัดพุทธโสธร จ.พระนครศรีอยุธยา	-เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง	1-ฆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

ตารางที่ 3.8 แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลป์ในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

เนื้อหาในงานพุทธศิลป์	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
2.1 ธาตุเจดีย์			
2.1.1 สถูป	ภายในเขตพุทธาวาส	ศูนย์กลาง, หลักของวัด	2-ก
2.2 บริโคคเจดีย์			
2.2.1 สังเขยนียสถาน	-ภายในมณฑลทั้ง 4 ทิศ ประกอบพระพุทธรูปปาง ประธาน วัดอรุณราชวร ารามฯ กรุงเทพฯ	-ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป ดังนี้ ทิศเหนือ ตอนประสูติ ทิศตะวันออก ตอนตรัสรู้ ทิศใต้ ตอนปฐมเทศนา ทิศตะวันตก ตอนปรินิพพาน (สมคิด จิระทัศนกุล. 2543 : 58)	2-ข
2.2.2 อัฐมหารสถาน	-ผนังด้านทิศใต้ (ด้านขวา ของพระประธาน) ภายใน พระอุโบสถ วัดเกาะแก้ว สุทธาราม จ.เพชรบุรี	-เป็นภาพจิตรกรรม 8 ตอน สลับกับภาพพระเจดีย์ เต็ม และตลอดผนัง (จิตรชัย อินทรโชติ. 2543)	2-ค
2.2.3 สัตตมหารสถาน	-ผนังด้านทิศเหนือ (ด้าน ซ้ายของพระประธาน) ภายในพระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี	-เป็นภาพจิตรกรรม 7 ตอน สลับกับภาพพระเจดีย์ เต็ม และตลอดผนัง (จิตรชัย อินทรโชติ. 2543)	2-ง.1
	-บริเวณกำแพงด้านทิศ ตะวันออก ภายในวัดสุทัศน เทพวรารามฯ กรุงเทพฯ	-จำลองสภาพสถานที่ 7 แห่ง (ปิยะพร กัญชนะ. 2539 : 171)	2-ง.2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.8 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
2.3 ธรรมเจดีย์			
2.3.1 หลักคำสอนที่สำคัญ	บริเวณก้านฉัตรสถูปสมัย ทวารวดี	จารึกคาถา เยธัมมาฯ	2-จ
2.3.2 พระไตรปิฎก			
2.4 อุเทสิกเจดีย์			
2.4.1 รอยพระพุทธรูป	-ภายในมณฑปพระพุทธรูป บาทสระบุรี จ.สระบุรี	-ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป ภายในมณฑป ซึ่งเป็นอาคาร รูปทรงจัตุรัส สามารถเดินดู ได้รอบ (ฉัตรชัย อินทรโชติ. 2543)	2-จ.1
	-ภายในวิหารพระนอน วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ	-ฝ่าพระบาทพระพุทธรูปไสยาสน์ จำหลักมุกดาหารรูปมงคลร้อย แปดประการ (ปิยะพร กัญชนะ. 2537 : 192)	2-จ.2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.8 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลป์ในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
	-ภายในพระวิหารพระพุทธ บาท วัดบางกะพ้อม จ.สมุทรสงคราม	เป็นภาพประติมากรรมปูนต้ำ ทาสีประดับผนังทั้ง 4 ด้านเล่า เรื่อง <u>ด้านที่ 1</u> สถานที่ประดิษฐาน รอยพระพุทธบาท 5 แห่ง คือ 1. สุวันณะมาลิก 2. ภูเขาสุวรรณบรรพต 3. ภูเขาสมณะภูฏ 4. แม่น้ำนัมมะทานที 5. เมืองโยนก <u>ด้านที่ 2</u> เป็นภาพพุทธประวัติ ตอนวันที่เสด็จ ปรีณิพพาน <u>ด้านที่ 3</u> เป็นภาพพุทธประวัติ ตอนถวายพระเพลิง (ฝ่าพระบาทยื่นออก จากหีบพระบรมศพ) <u>ด้านที่ 4</u> เป็นภาพพุทธประวัติ ตอนต่างๆ ได้แก่ ตอนตรัสรู้ ตอนได้ อัครสาวก เป็นต้น (ม.ศิลปากร. 2525)	2-จ.3
2.4.1.2 พระพุทธบาท 5 รอย	-ผนังหุ้มกลองหลังพระ ประธาน วัดหน้าพระธาตุ จ.นครราชสีมา	เป็นภาพจิตรกรรม เรื่องพระ พุทธบาท 5 รอย	2-ช

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.8 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
2.4.1.3 การไปนมัสการ รอยพระพุทธรูป ที่ลึงกาทวิป	-ผนังหลังพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม จ.เพชรบุรี	-ปูนปั้นนูนสูงเต็มผนังรูปพระ พุทธรูปท่อนยอดเขาสุมนภูฏ ในเกาะลังกา โดยมีภาพพระ บาท ทิวเขา และบันไดสาย โซ่เป็นสื่อแสดง (ศรัณย์ ทองปาน. 2540 : 43-53)	2-ข.1
	-ผนังภายในพระอุโบสถ วัดเสม็ด จ.ชลบุรี	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง และ ประติมากรรมร่องลึกรูปพระ บาท	2-ข.2
	-ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ภายในตำหนักพระพุท โธษาจารย์ วัดพุทธโสธรวรย์ จ.พระนครศรีอยุธยา	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง	2-ข.3
2.4.2 ธรรมจักร			
2.4.2.1 ธรรมจักร + กวาง			
2.4.2.2 ธรรมจักร	หุ้มเชิงวัดพระธาตุลำปาง หลวง จ.ลำปาง	เป็นภาพปูนปั้นรูปธรรมจักร บริเวณด้านบนของประตูทาง เข้า	2-ฅ
2.4.3 ต้นพระศรีมหาโพธิ์	-ผนังหลังพระประธานใน วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุ ลำปางหลวง จ.ลำปาง	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังลาย คำ (ปิดทองล่องชาด)	2-ญ
2.4.4 พระพุทธรูป			
พระพุทธรูปปางมารวิชัย	-ภายในพระอุโบสถ	เป็นประติมากรรมลอยตัวรูป พระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานเป็นพระประธาน อยู่ภายในพระอุโบสถ	2-ฎ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.8 (ต่อ) แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มี
เนื้อหาจาก พุทธเจดีย์

เนื้อหาในงานพุทธ ศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัส อ้างอิง
พระพุทธรูปปางเรือนแก้ว	-ภายในวิหารพระพุทธ ชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก	พระพุทธรูปปางเรือนแก้วลอย ตัวปิดทอง ตั้งติดผนังสกัดเป็น พระประธานในวิหาร	2-ฎ
พระพุทธรูปปางนาคปรก	-ในซุ้มจระนำเจดีย์ประจำ ด้าน (หมายเลข 33) วัดเจดีย์เจ็ดแถว จ.สุโขทัย	พระพุทธรูปปูนปั้นปางนาคปรก บรรจุในซุ้มจระนำ	2-ฐ
พระพุทธรูปปางปาเลไลยก์	-ภายในวิหารทิศเหนือ วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ	พระพุทธรูปปูนปั้นลอยตัวปาง ปาเลไลยก์ ตั้งอยู่ภายในวิหาร	2-ท
พระพุทธรูปปางทรมาน พระยามหาชมพู (พระทรงเครื่อง)	ภายในพระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุ จ.พระนครศรีอยุธยา	พระพุทธรูปทรงเครื่องตั้งอยู่ บนฐานชุกชีระหว่างเสา 4 ต้น และเว้นระยะห่างจากผนังด้าน หลัง 1 ช่วงเสา ด้านบนมีดาว เพดาน	2-ฒ
พระพุทธรูปปางไสยาสน์, ปรีณิพพาน	-ภายในวิหารพระนอน วัดพระนอนป่าโมก จ.อ่างทอง	พระพุทธรูปปูนปั้นลอยตัวปาง ไสยาสน์, ปรีณิพพาน วางเต็ม ตามความยาวของตัวอาคาร ระหว่างเสา	2-ณ.1
	-พระนอนจำลองบนศิลา หน้าผาที่ภูโป จ.กาฬสินธุ์	พระพุทธรูปปางไสยาสน์, ปรีณิพพาน แกะสลักจากหิน ตามธรรมชาติ	2-ณ.2
พระพุทธรูปปางประทาน ธรรม	ผนังภายในถ้ำฤาษีเขาสูง จ.ราชบุรี	พระพุทธรูปปางประทานธรรม (ประติมากรรมปูนสูง) สมัย ทวารวดี แกะสลักจากหินภายใน ถ้ำ	2-ด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมและการสร้างพุทธสถาน

ตารางที่ 3.9 แสดงสรุปตำแหน่งสถานที่และวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลปะในอดีต กลุ่มที่มีเนื้อหาจาก พิธีกรรมและการสร้างพุทธสถาน

เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
3.1 พิธีกรรมของสงฆ์			
3.1.1 การแบ่งภัตตาหาร	ศาลาการเปรียญ หอดฉัน		3-ก
3.1.2 การทำอุโบสถสังฆกรรม	ภายในพระอุโบสถ และ เขตพุทธาวาส		3-ข
3.1.3 การรับผ้ากฐิน	ภายในพระอุโบสถ และ เขตพุทธาวาส		3-ค
3.1.4 การอุปสมบท	ภายในพระอุโบสถ และ เขตพุทธาวาส		3-ง
3.2 พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน			
3.2.1 หมวดกุศลพิธี	ลานวัด ศาลาการเปรียญ		3-จ
3.2.2 หมวดบุญพิธี	ลานวัด ศาลาการเปรียญ		3-ฉ
3.2.2.1 ประเพณีใน เทศกาลต่างๆ	-ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ภายในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศฯ กรุงเทพฯ	-จิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่อง ประเพณีในเทศกาลต่างๆ	3-ช
3.2.2.2 การทำบุญ, การ สร้างวัด	-ในหอไตร วัดบวรนิเวศฯ กรุงเทพฯ	-จิตรกรรมฝาผนัง	3-ช
3.2.3 หมวดทานพิธี			3-ณ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.9 (ต่อ)

เนื้อหาในงานพุทธศิลปะ	ตำแหน่งและสถานที่ตั้ง	วิธีการนำเสนอ	รหัสอ้างอิง
3.3 การสร้างพุทธสถาน			
3.3.1 เขตพุทธาวาส	ขอบเขตที่สำคัญที่สุดของวัด กำหนดให้เป็นที่ตั้งสำหรับพระสงฆ์ประกอบพิธีกรรม โดยมีพระพุทธรูปประดิษฐานเป็นเสมือนสถานที่ประทับของพระพุทธองค์		3-ญ
3.3.2 เขตสังฆาวาส	ขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ โดยสัมพันธ์กับเขตพุทธาวาส		3-ญ
3.3.3 เขตธรณีสงฆ์	ขอบเขตพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นสาธารณประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรม	ลานวัด โรงเรียน ตลาด เป็นต้น	3-ญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3 การวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอ

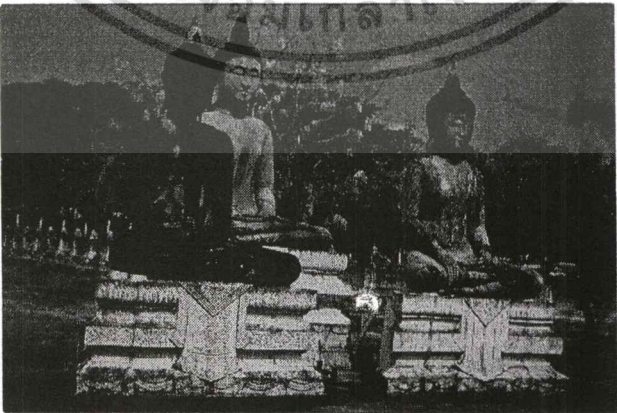
ในขั้นตอนการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอ มีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบถึงแนวคิด ความและวิธีการในการนำเสนองานพุทธศิลปะในอดีต โดยนำผลการศึกษาในหัวข้อ 3.2 มาศึกษา และวิเคราะห์ ซึ่งในขั้นตอนการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอ นั้น ได้กำหนดข้อพิจารณา ในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย

- 1. การใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมาย (สื่อสัญลักษณ์)
- 2. วิธีการจัดวางตำแหน่งเรื่อง ได้แก่ การนำเข้าสู่เนื้อหา, ทางสัญจร และการกำหนดมุมมอง โดยใช้หลักการออกแบบ (Design Principles) ในการอธิบาย

1.1.1 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ตารางที่ 3.10 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

รหัสอ้างอิง	1-ก
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.1 พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต
ตำแหน่งที่ตั้ง	บริเวณลานภายในกำแพงแก้ว ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
วิธีการนำเสนอ	ประติมากรรมลอยตัวพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย 3 องค์ ตั้งอยู่บนฐานชุกชี (แยกจากกัน) องค์กลางมีขนาดใหญ่ที่สุด

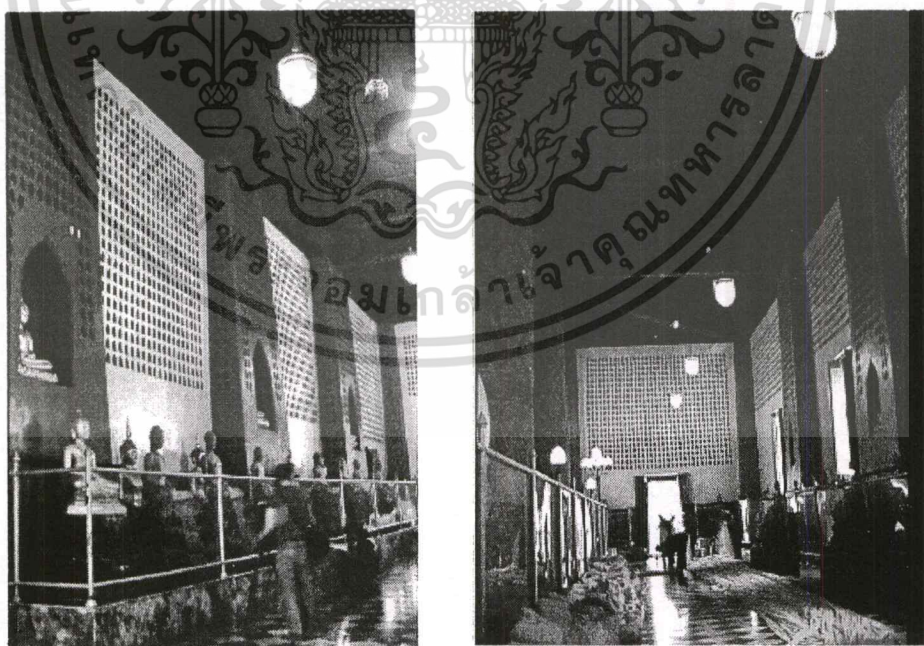
ภาพที่ 3.1 พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย 3 องค์ ตั้งอยู่บนฐานชุกชี วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.1.2. อดีตพุทธะ

ตารางที่ 3.11 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) วัดพนัญเชิง จ.พระนครศรีอยุธยา

รหัสอ้างอิง	1-ข.1
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.2.1 อดีตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์)
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังทั้ง 4 ด้าน ภายในวิหารหลวง วัดพนัญเชิง จ.พระนครศรีอยุธยา
วิธีการนำเสนอ	ผนังทั้ง 4 ด้าน บริเวณผนังด้านบนเจาะเป็นช่องสำหรับบรรจุพระพุทธรูป และตามแนวเชิงผนัง จัดวางพระพุทธรูปรายรอบพระพุทธรูปองค์ใหญ่ แสดงถึงจำนวนอดีตพุทธเจ้าที่ตรัสรู้แล้วเป็นจำนวนมาก

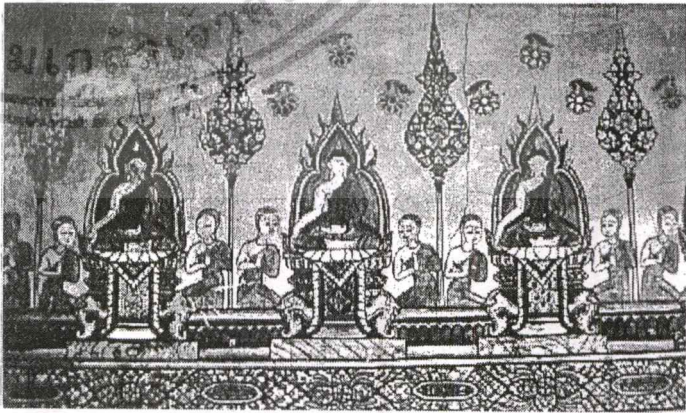
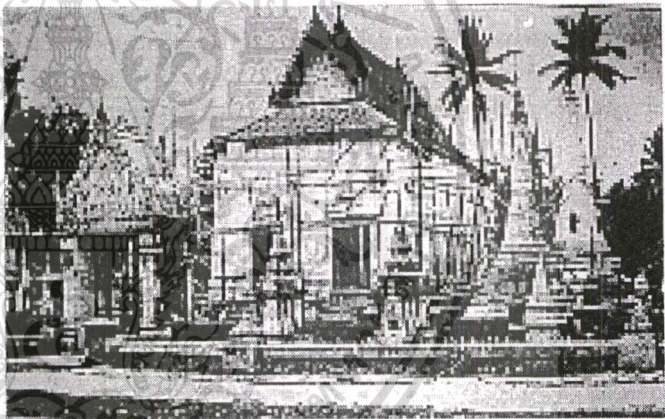
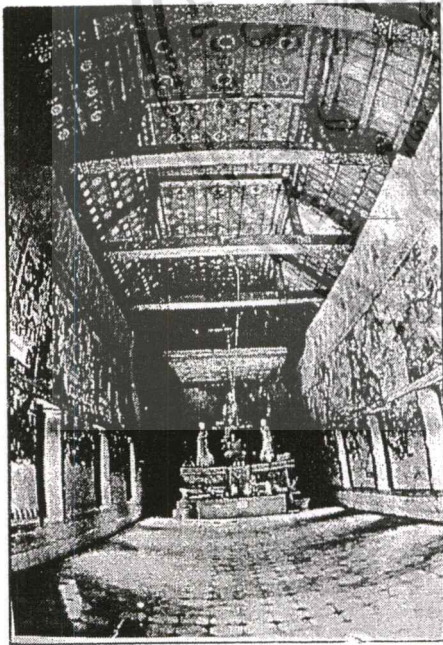

ภาพที่ 3.2 พระพุทธรูปที่บรรจุอยู่ในช่องเป็นจำนวนมากบริเวณผนังทั้ง 4 ด้าน และเชิงผนังภายในวิหารหลวง วัดพนัญเชิง จ.พระนครศรีอยุธยา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.12 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อติตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) วัดคงคาราม จ.ราชบุรี

รหัสอ้างอิง	1-ข.2
เนื้อหา (เรื่อง)	อติตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์)
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังตามยาวภายในพระอุโบสถ วัดคงคาราม จ.ราชบุรี
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังบริเวณตอนบนของผนังตามยาวทั้ง 2 ด้าน ๆ ละ 18 องค์ รวม 36 องค์

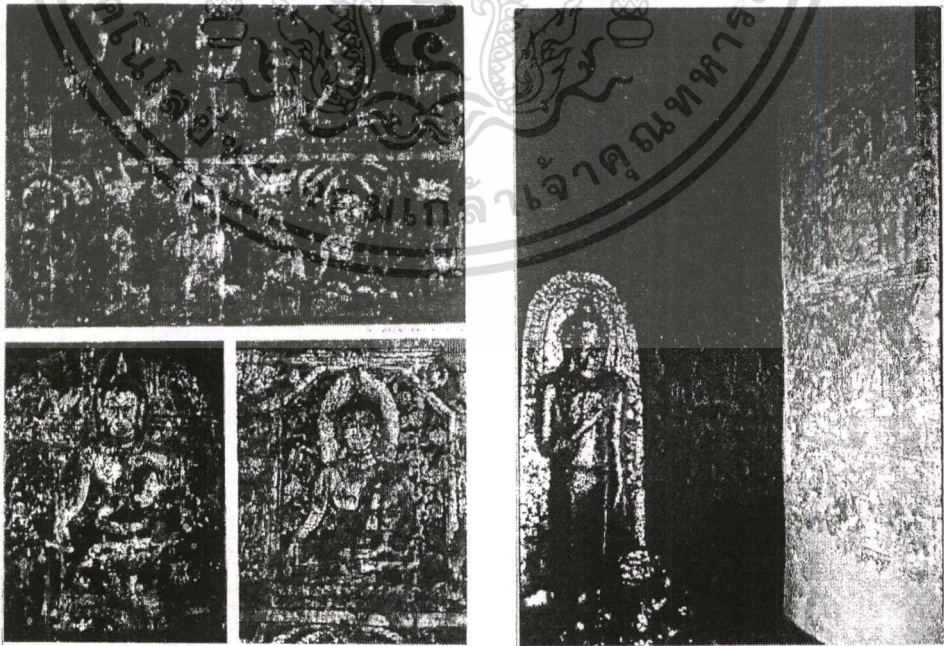
ภาพที่ 3.3 จิตรกรรมฝาผนังรูปอติตพระพุทธเจ้า และอัครสาวก บริเวณตอนบนของผนังทั้ง 2

ด้าน ภายในพระอุโบสถ วัดคงคาราม จ.ราชบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.13 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อติตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) ภายในกรุพระปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี

รหัสอ้างอิง	1-ข.4
เนื้อหา (เรื่อง)	อติตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์)
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังภายในกรุพระปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเต็มผนังทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ผนังด้านทิศตะวันออก เป็นประตูทางเข้า และผนังข้างประตูตอนบนเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับยืน ตอนล่างเป็นภาพพระพรหมกำลังโน้มองค์ลง ผนังด้านทิศตะวันตก ตรงกลางผนังเป็นภาพพระพุทธเจ้าองค์ใหญ่ 1 องค์ ขนาบทั้ง 2 ข้างด้วยภาพอติตพุทธะซ้อนกัน 3 แถว ๆ ละ 2 องค์ ส่วนแถวล่างสุดเป็นภาพพระสาวก ผนังด้านนี้รวมมีภาพอติตพุทธะ 13 องค์ ผนังด้านทิศเหนือ เป็นภาพอติตพุทธะ ประทับนั่งเรียงเป็นแถวซ้อนกัน 7 แถว ๆ ละ 6 องค์ รวม 42 องค์ ผนังด้านทิศใต้ เป็นภาพอติตพุทธะและพระสาวก ประทับนั่งเรียงเป็นแถวซ้อนกัน 7 แถว ภาพแถวบน 2 แถว ๆ ละ 8 องค์ และภาพแถวล่าง 5 แถว ๆ ละ 6 องค์ รวม 46 องค์

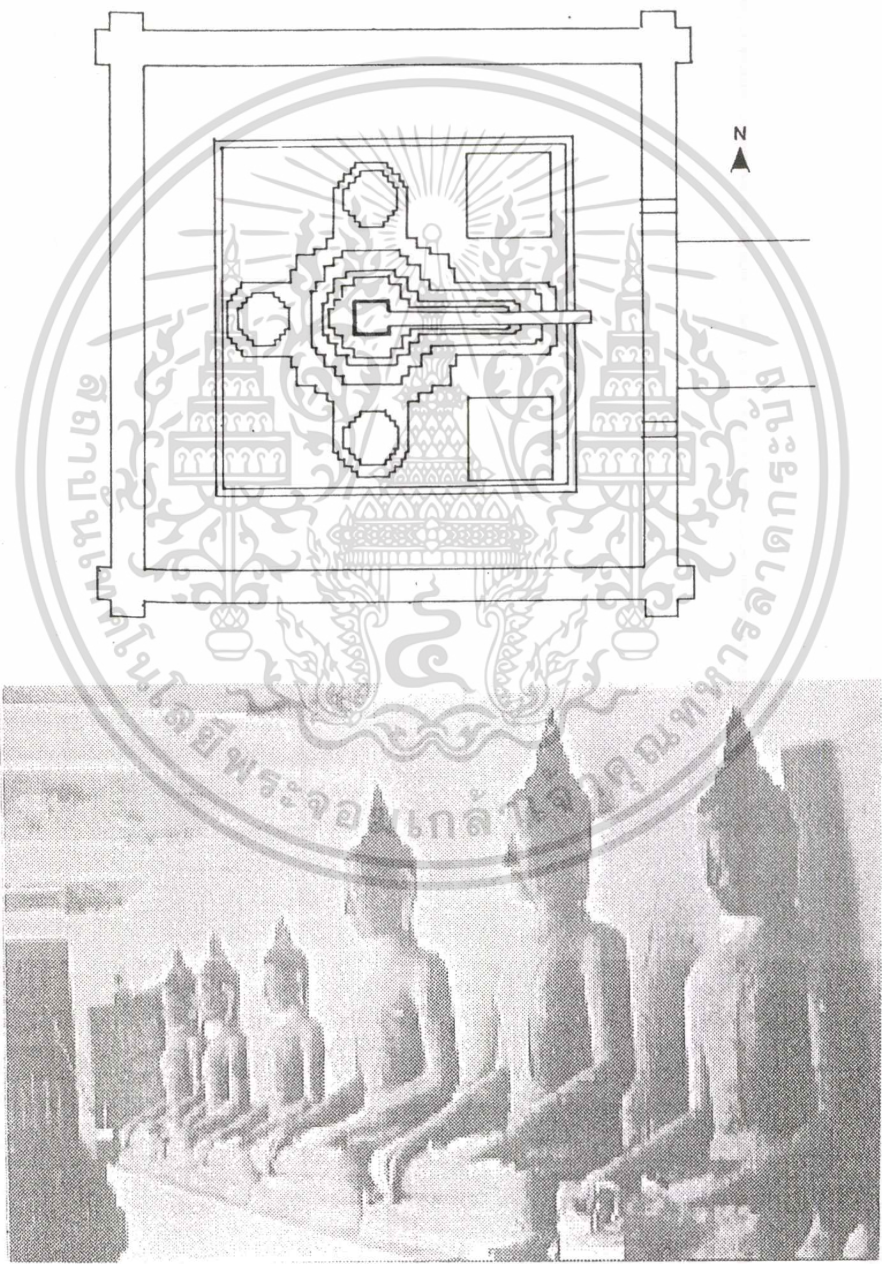
ภาพที่ 3.4 จิตรกรรมรูปอติตพุทธะภายในกรุพระปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.14 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อติตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์) บริเวณพระระเบียงคต วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี

รหัสอ้างอิง	1-ข.5
เนื้อหา (เรื่อง)	อติตพุทธะ จำนวนนับไม่ถ้วน (จำนวนเกิน 27 พระองค์)
ตำแหน่งที่ตั้ง	บริเวณพระระเบียงคต วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี
วิธีการนำเสนอ	จัดวางพระพุทธรูปศิลาภายในพระระเบียง ซึ่งล้อมรอบพุทธปรางค์

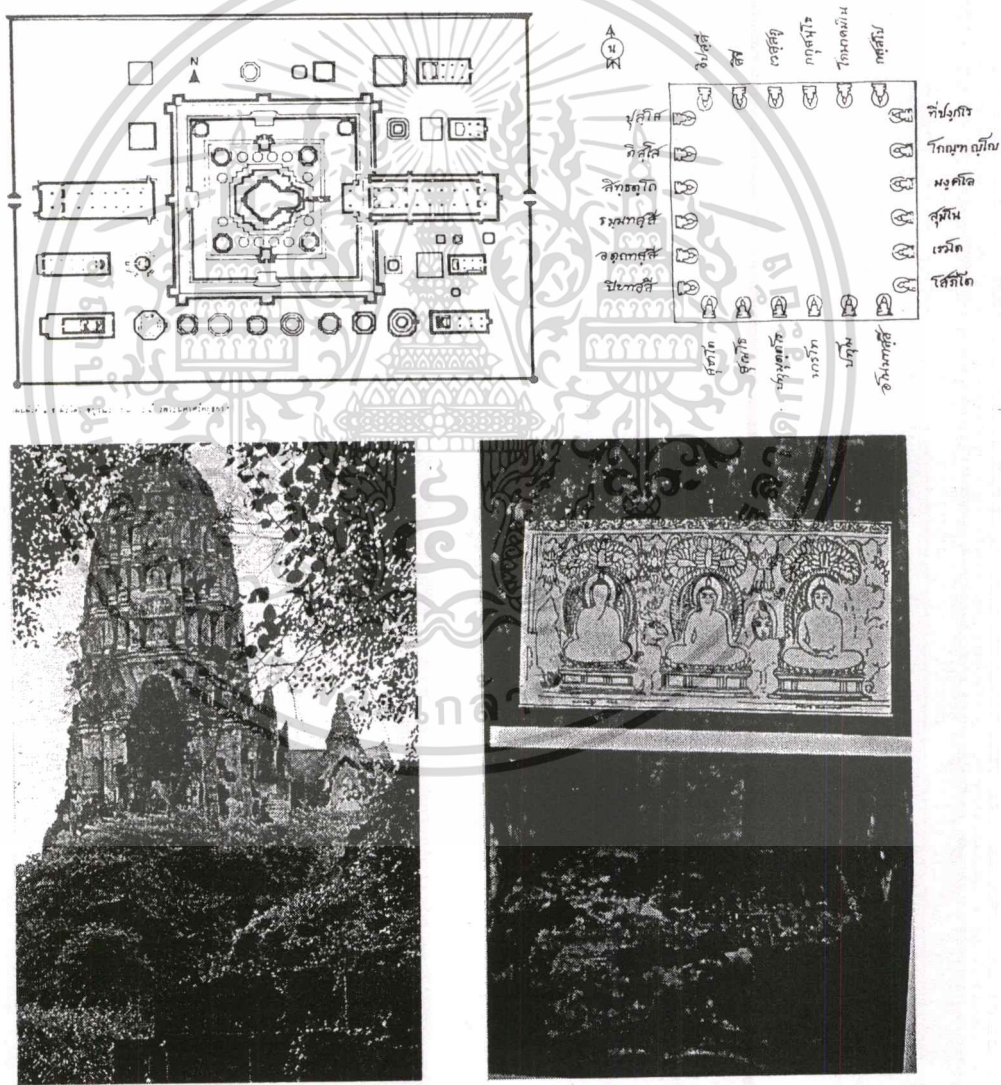

ภาพที่ 3.5 พระพุทธรูปศิลาบริเวณระเบียงคต วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ราชบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.15 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อติตพุทธะ จำนวน 24 พระองค์
วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา

รหัสอ้างอิง	1-ค
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.2.2 อติตพุทธะ จำนวน 24 พระองค์
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังแถวบนทั้ง 4 ด้าน ภายในกรุพระปรางค์องค์ใหญ่ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเต็มผนังทั้ง 4 ด้าน ๆ ละ 6 องค์ และได้ภาพมีจารึก ชื่ออติตพุทธะกำกับไว้

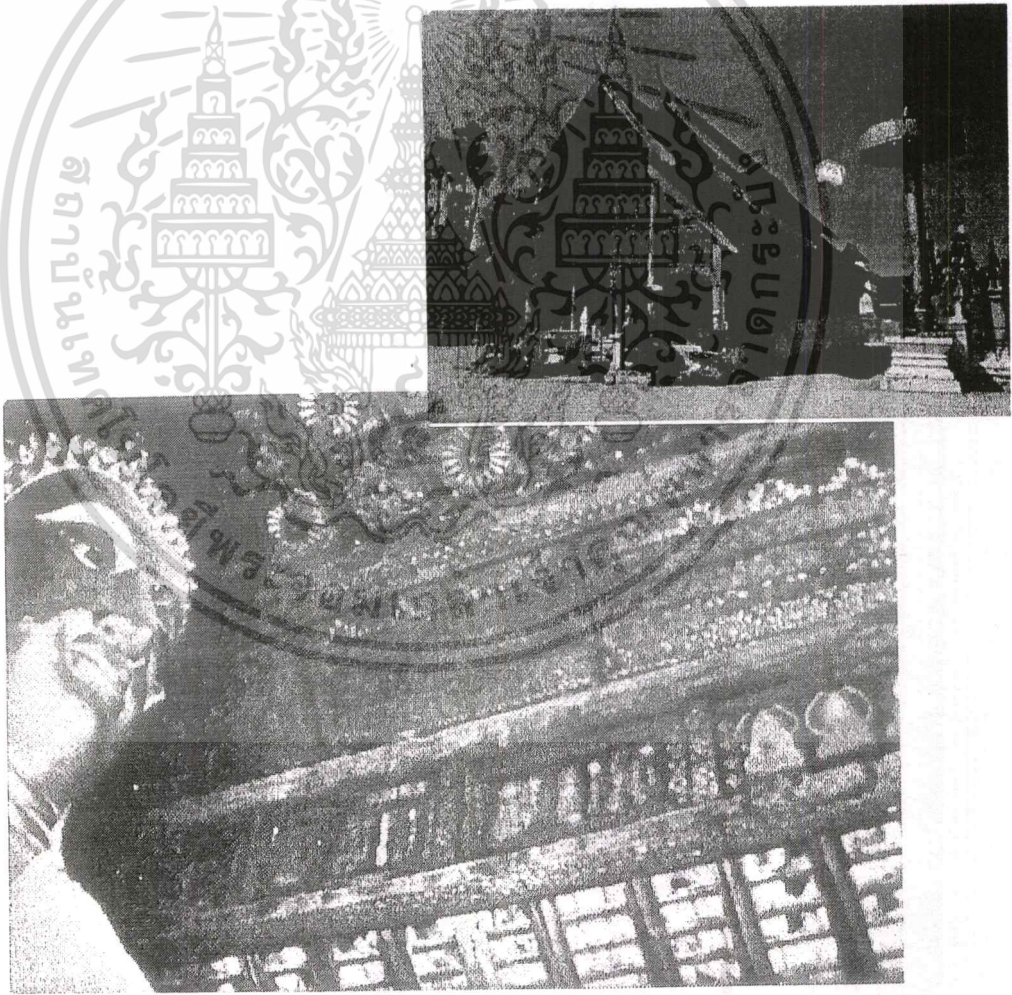

ภาพที่ 3.6 จิตรกรรมฝาผนังรูปอติตพระพุทธเจ้าปางมารวิชัยภายในกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ
จ.พระนครศรีอยุธยา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.16 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวน 27 พระองค์
วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง

รหัสอ้างอิง	1-ง.1
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.2.3 อดีตพุทธะ จำนวน 27 พระองค์
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังบริเวณแฉ่งคอสองภายในวิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรม (ลายคำ) บนแผ่นไม้ รูปอดีตพุทธะ จำนวน 27 พระองค์ ล้อมรอบพระพุทธรูป (พระประธานในวิหาร) ทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วย -แผ่นไม้ระดับใต้ซื่อด้านหลังพระประธาน จำนวน 3 องค์ -แผ่นคอสองด้านขวา จำนวน 12 องค์ -แผ่นคอสองด้านซ้าย จำนวน 12 องค์

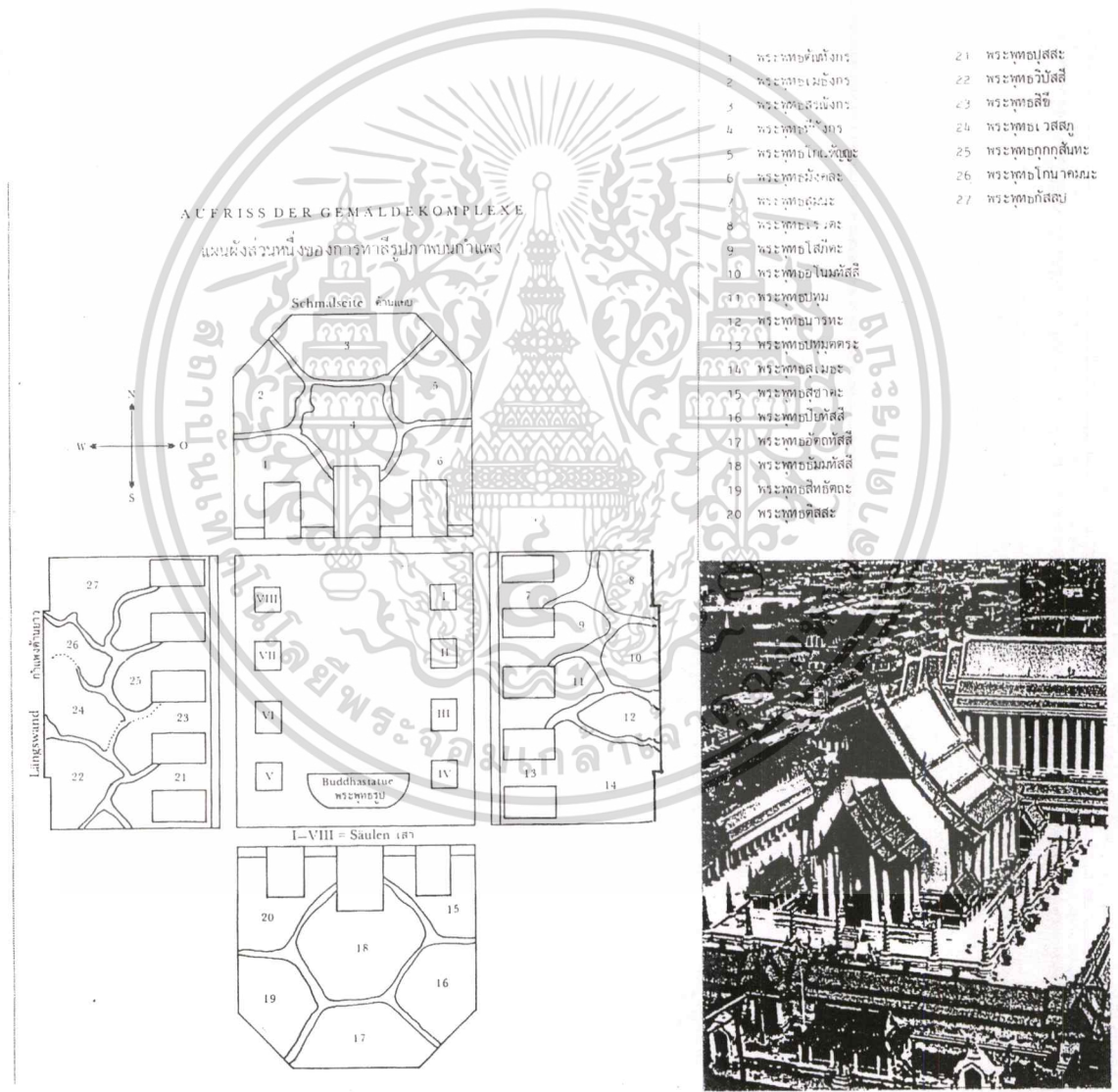

ภาพที่ 3.7 จิตรกรรม (ลายคำ) บนแผ่นไม้รูปอดีตพุทธะบริเวณแฉ่งคอสอง วัดพระธาตุลำปางหลวง
จ.ลำปาง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.17 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อติตพุทธะ จำนวน 27 พระองค์
วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ

รหัสอ้างอิง	1-ง.2
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.2.3 อติตพุทธะ จำนวน 27 พระองค์
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังทั้ง 4 ด้าน ภายในพระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องประวัติพระอติตพุทธเจ้า 27 พระองค์ และเหตุการณ์พุทธพยากรณ์ 24 ครั้งเต็มผนังทั้ง 4 ด้าน โดยมีพระศรีศากยมุนีประดิษฐานเป็นประธานภายในพระวิหารหลวง

ภาพที่ 3.8 แผนผังแสดงตำแหน่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องประวัติพระอติตพุทธเจ้า 27 พระองค์
และเหตุการณ์พุทธพยากรณ์ 24 ครั้ง ภายในพระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวรารามฯ
กรุงเทพฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.18 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อติตพุทธะ จำนวน 28 พระองค์
วัดอัปสรสวรรค์วรวิหาร กรุงเทพฯ

รหัสอ้างอิง	1-จ.1
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.2.4 อติตพุทธะ จำนวน 28 พระองค์
ตำแหน่งที่ตั้ง	กลุ่มพระประธานภายในพระอุโบสถ วัดอัปสรสวรรค์วรวิหาร กรุงเทพฯ
วิธีการนำเสนอ	จัดวางพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งมีขนาดเท่ากัน จำนวน 28 องค์ ตั้งอยู่บนฐานชุกชีลดหลั่นกัน และมีพระนามจารึกที่พระพุทธรูปทุกพระองค์

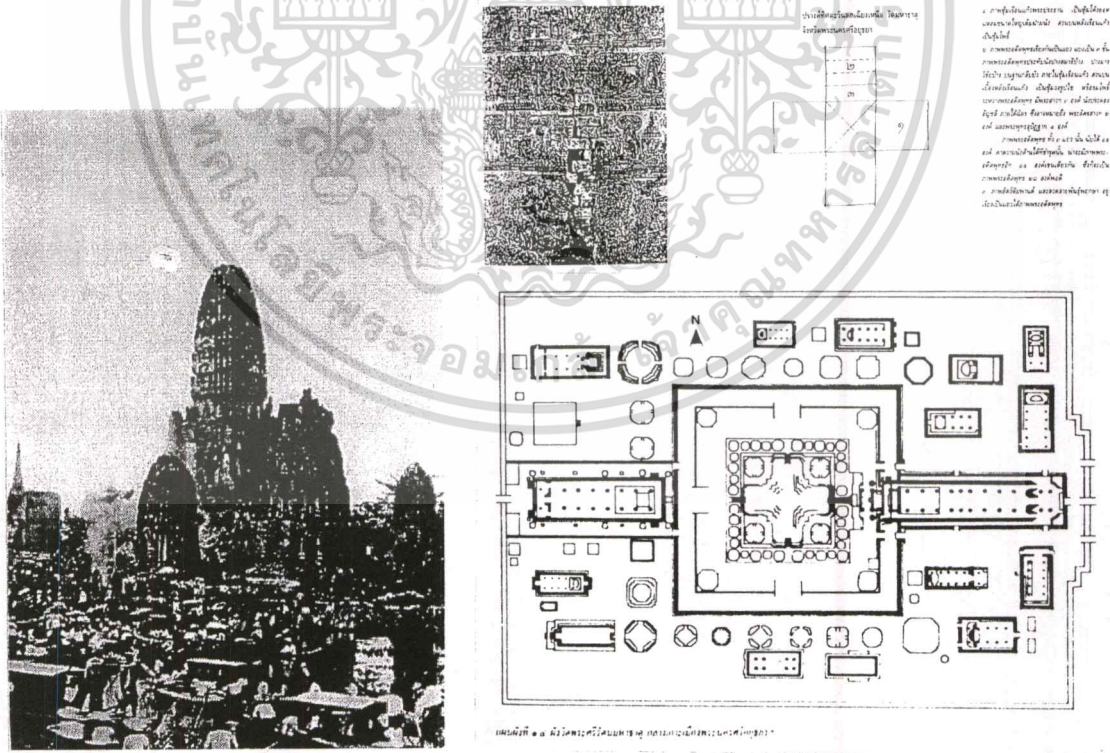

ภาพที่ 3.9 พระพุทธรูปปางมารวิชัย จำนวน 28 พระองค์ ภายในพระอุโบสถ วัดอัปสรสวรรค์วรวิหาร
กรุงเทพฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.19 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อดีตพุทธะ จำนวน 28 พระองค์
วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา

รหัสอ้างอิง	1-จ.2
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.2.4 อดีตพุทธะ จำนวน 28 พระองค์
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังภายในกรุปรางค์ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปรางค์ประธาน วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง ประกอบด้วย ผนังทิศตะวันตก เป็นทางเข้า ผนังทิศตะวันออก เป็นภาพขุ้มเรือนแก้วหรือประภามณฑลขนาดใหญ่ อยู่ภายใต้ต้นมหาโพธิ์ แวดล้อมด้วยพรรณพฤกษา ภายในขุ้มเรือนแก้วเป็นผนังว่างเปล่า บ่งชี้ว่าเคยมีประติมากรรมลอยตัว (พระพุทธรูป) ประดิษฐานเป็นประธานอยู่เบื้องหน้า ผนังทิศเหนือ เป็นภาพอดีตพุทธะประทับนั่งเรียงเป็นแถวและซ้อนกันตามแนวตั้งจากพื้นถึงฝ้าเพดาน 3 แถว รวมมีภาพอดีตพุทธะผนังด้านนี้ 14 องค์ ผนังทิศใต้ ปัจจุบันชำรุดไปหมดแล้ว คาดว่าเคยมีภาพเหมือนผนังทิศเหนือ

ภาพที่ 3.10 จิตรกรรมฝาผนังเรื่องอดีตพุทธะ และแผนผังแสดงตำแหน่งของภาพจิตรกรรมภายใน
ในปรางค์ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สแกนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.20 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อติตพุทธะ จำนวน 7 พระองค์
วัดชุมพลนิกายาราม จ.พระนครศรีอยุธยา

รหัสอ้างอิง	1-ฉ
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.2.5 อติตพุทธะ จำนวน 7 พระองค์
ตำแหน่งที่ตั้ง	กลุ่มพระประธานภายในพระอุโบสถ วัดชุมพลนิกายาราม จ.พระนครศรีอยุธยา
วิธีการนำเสนอ	จัดวางกลุ่มพระประธาน 7 องค์ ตามขนาด และมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง อติตพุทธะทั้ง 7 พระองค์ พร้อมทั้งจารึกกำกับติดอยู่ที่ผนัง

ภาพที่ 3.11 กลุ่มพระประธาน 7 องค์ ภายในพระอุโบสถ วัดชุมพลนิกายาราม จ.พระนครศรีอยุธยา
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.1.3 พระพุทธเจ้าในภัทรกัปป์ (กัปป์ปัจจุบัน)

ตารางที่ 3.21 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ใน ภัทรกัปป์ (กัปป์ปัจจุบัน) วัดประตูลำธาร จ.สุพรรณบุรี

รหัสอ้างอิง	1-ช.1
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.3.1 พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ในภัทรกัปป์
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธานภายในพระอุโบสถ วัดประตูลำธาร จ.สุพรรณบุรี
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมรูปพระพุทธเจ้าประทับยืน 5 พระองค์

ภาพที่ 3.12 จิตรกรรมรูปพระพุทธเจ้าประทับยืน 5 พระองค์ บริเวณผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธานภายในพระอุโบสถ วัดประตูลำธาร จ.สุพรรณบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.22 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ใน ภัทรกัปป์ (กัปป์ปัจจุบัน) วัดจามเทวี จ.ลำพูน

รหัสอ้างอิง	1-ช.2
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.3.1 พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ในภัทรกัปป์
ตำแหน่งที่ตั้ง	เจดีย์สี่เหลี่ยม วัดจามเทวี จ.ลำพูน
วิธีการนำเสนอ	พระพุทธรูปปูนปั้นบรรจุในซุ้มจระนำซ้อนชั้น 5 ชั้น (หมายถึง พระพุทธเจ้า 5 พระองค์)

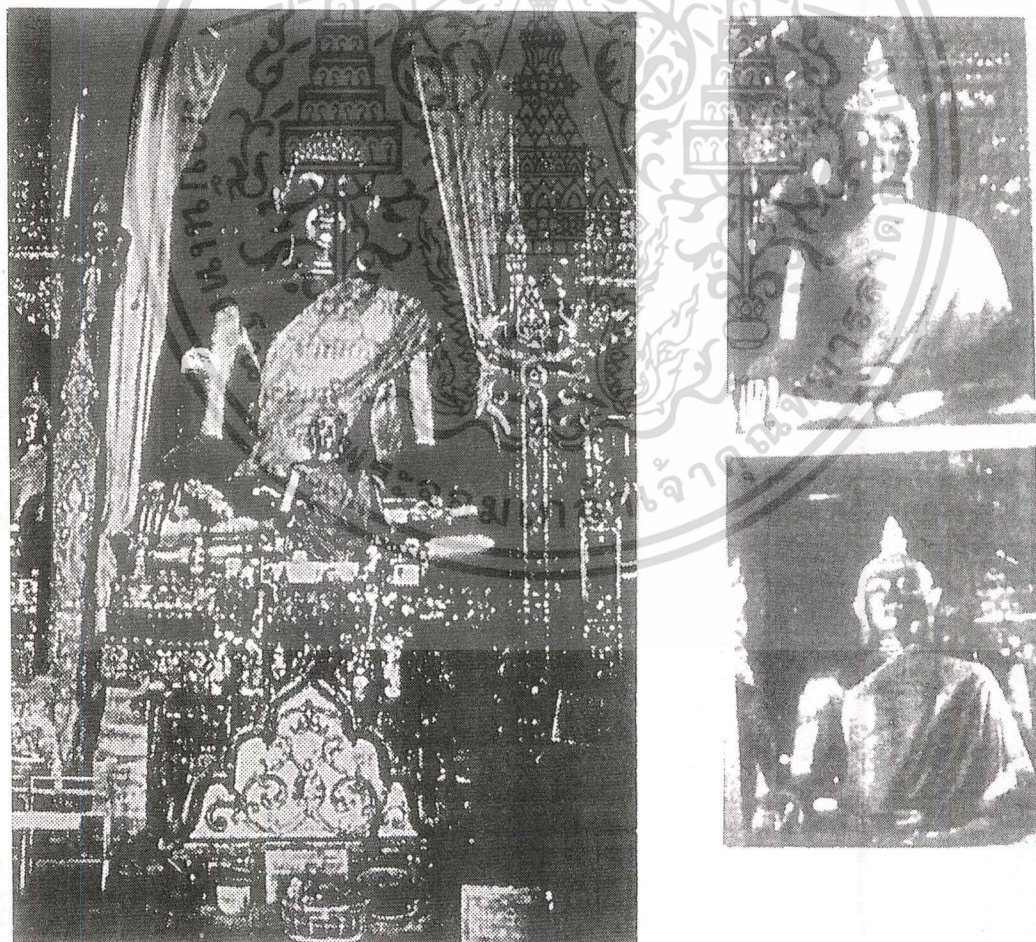

ภาพที่ 3.13 เจดีย์สี่เหลี่ยม วัดจามเทวี จ.ลำพูน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.23 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปป์ (กัปป์ปัจจุบัน) วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง

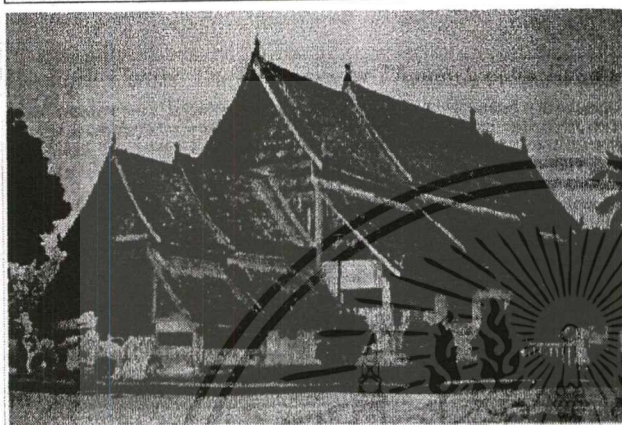
รหัสอ้างอิง	1-ช.1
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.3.2 พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปป์
ตำแหน่งที่ตั้ง	ภายในวิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง
วิธีการนำเสนอ	พระพุทธรูปปางมารวิชัย 4 องค์ตั้งอยู่บนฐานชุกชีเดียวกัน

ภาพที่ 3.14 พระพุทธรูปปางมารวิชัยภายในวิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.24 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปปี (กัปปัจจุบัน) วัดหนองบัว จ.น่าน

รหัสอ้างอิง	1-ช.2
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.3.2 พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปปี
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธานภายในวิหาร วัดหนองบัว จ.น่าน
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปพระพุทธรูปปางมารวิชัย 4 องค์

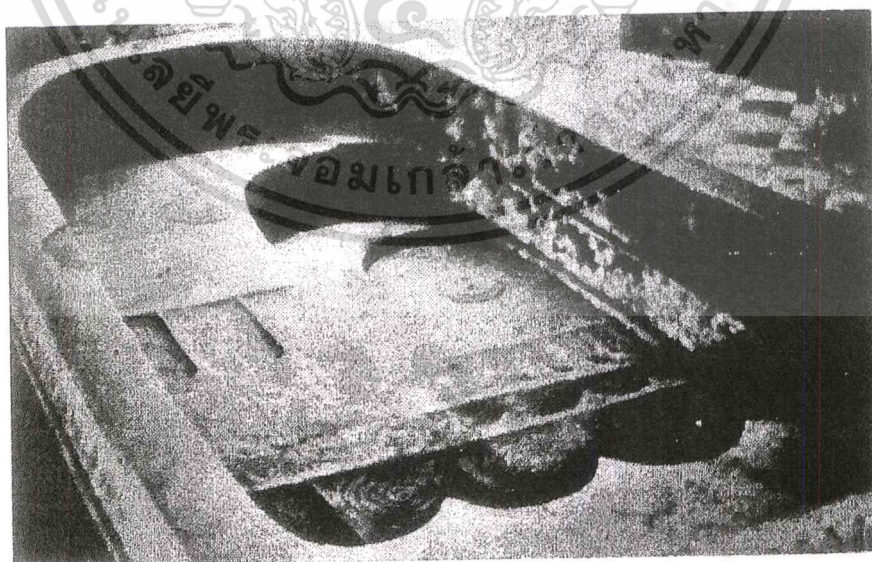
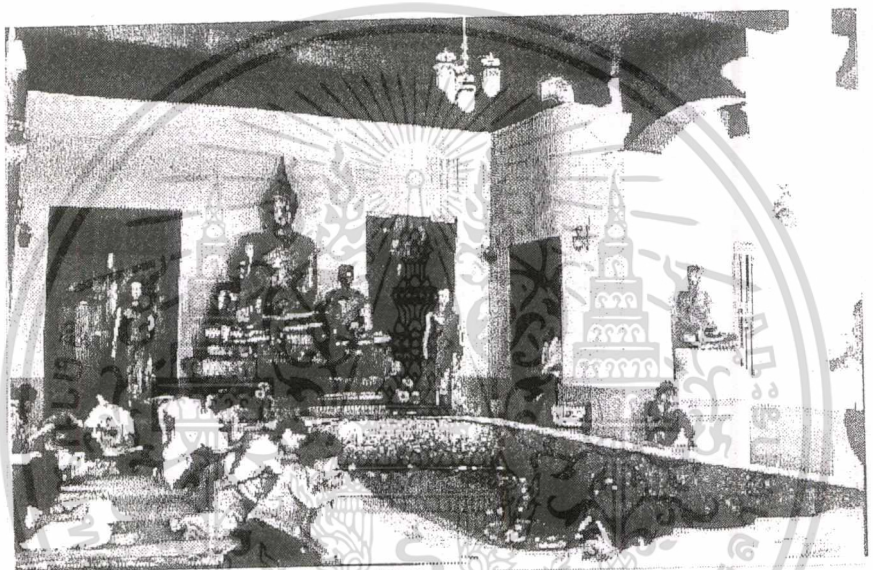

ภาพที่ 3.15 จิตรกรรมฝาผนังรูปพระพุทธรูปปางมารวิชัย 4 องค์ บริเวณผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธานภายในวิหาร วัดหนองบัว จ.น่าน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.25 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปป์ (กัปป์ปัจจุบัน) ปราสาทนครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา

รหัสอ้างอิง	1-ข.3
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.3.2 พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัปป์
ตำแหน่งที่ตั้ง	ภายในมณฑป ปราสาทนครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
วิธีการนำเสนอ	รอยพระพุทธบาทซ้อนทับกัน 4 รอย ประดิษฐานอยู่กลางมณฑป

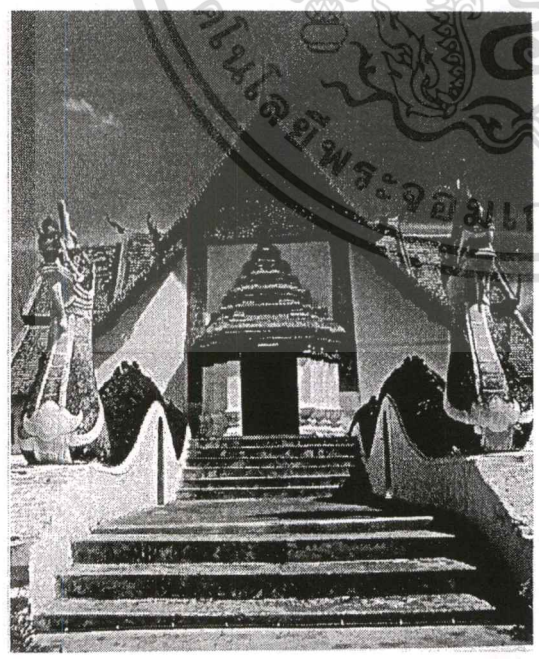

ภาพที่ 3.16 รอยพระพุทธบาทซ้อนทับกัน 4 รอย ประดิษฐานอยู่กลางมณฑป ปราสาทนครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สแกนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.26 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่
ประกาศพระศาสนาแล้วในภัทรกัป (กัปปัจจุบัน) วัดภูมินทร์ จ.น่าน

รหัสอ้างอิง	1-ช.4
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.3.2 พระพุทธเจ้า ในภัทรกัป
ตำแหน่งที่ตั้ง	พระประธานภายในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน
วิธีการนำเสนอ	พระประธานประทับนั่งหันหลังชนกัน ประดิษฐานอยู่กลางวิหาร

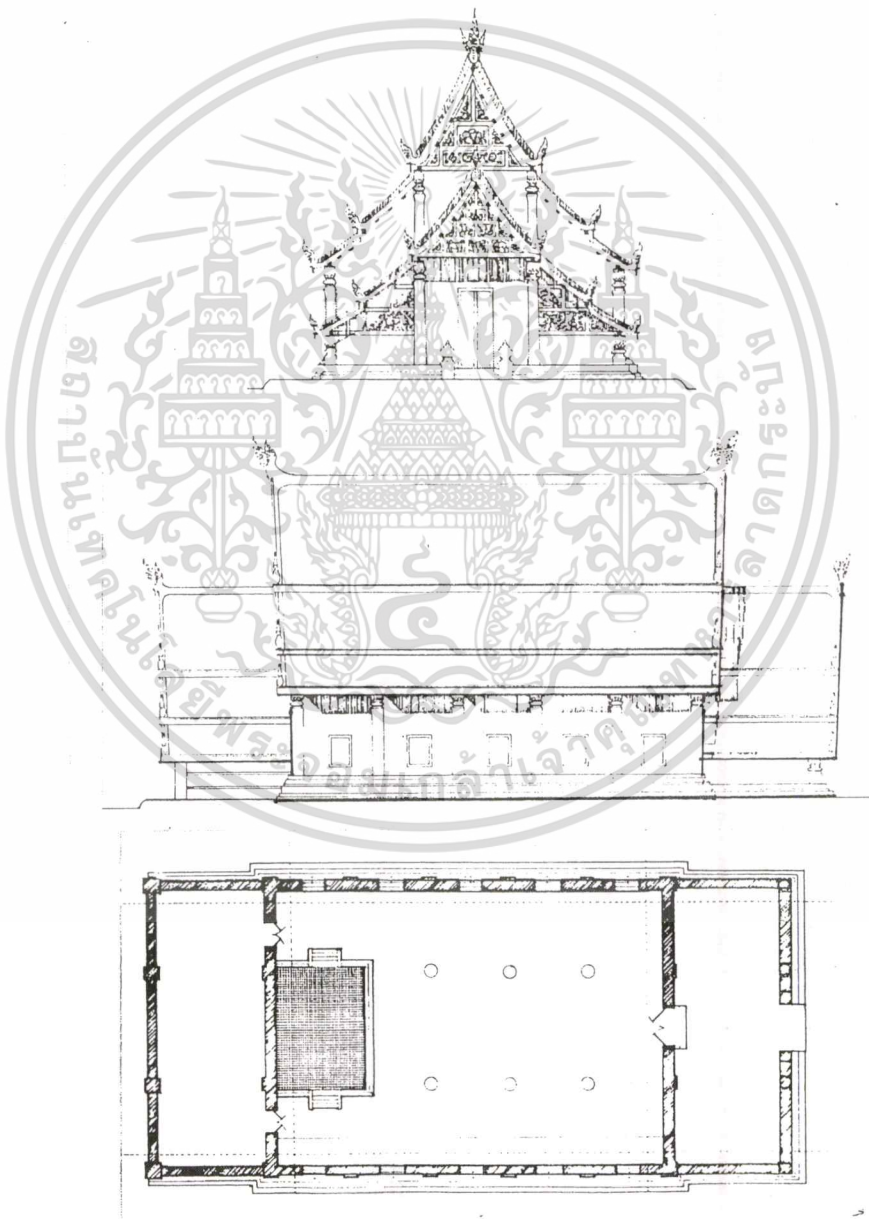
ภาพที่ 3.17 พระประธานภายในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.1.1.4 อนาคตพุทธะ

ตารางที่ 3.27 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อนาคตพุทธะ
วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง จ.อุตรดิตถ์

รหัสอ้างอิง	1-ฅ.1
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.4.1 พระศรีอริยเมตไตร
ตำแหน่งที่ตั้ง	ภายในพระวิหารหลวง วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง จ.อุตรดิตถ์
วิธีการนำเสนอ	รูปปั้นพระศรีอารีย์ ประดิษฐานอยู่หน้าพระประธาน

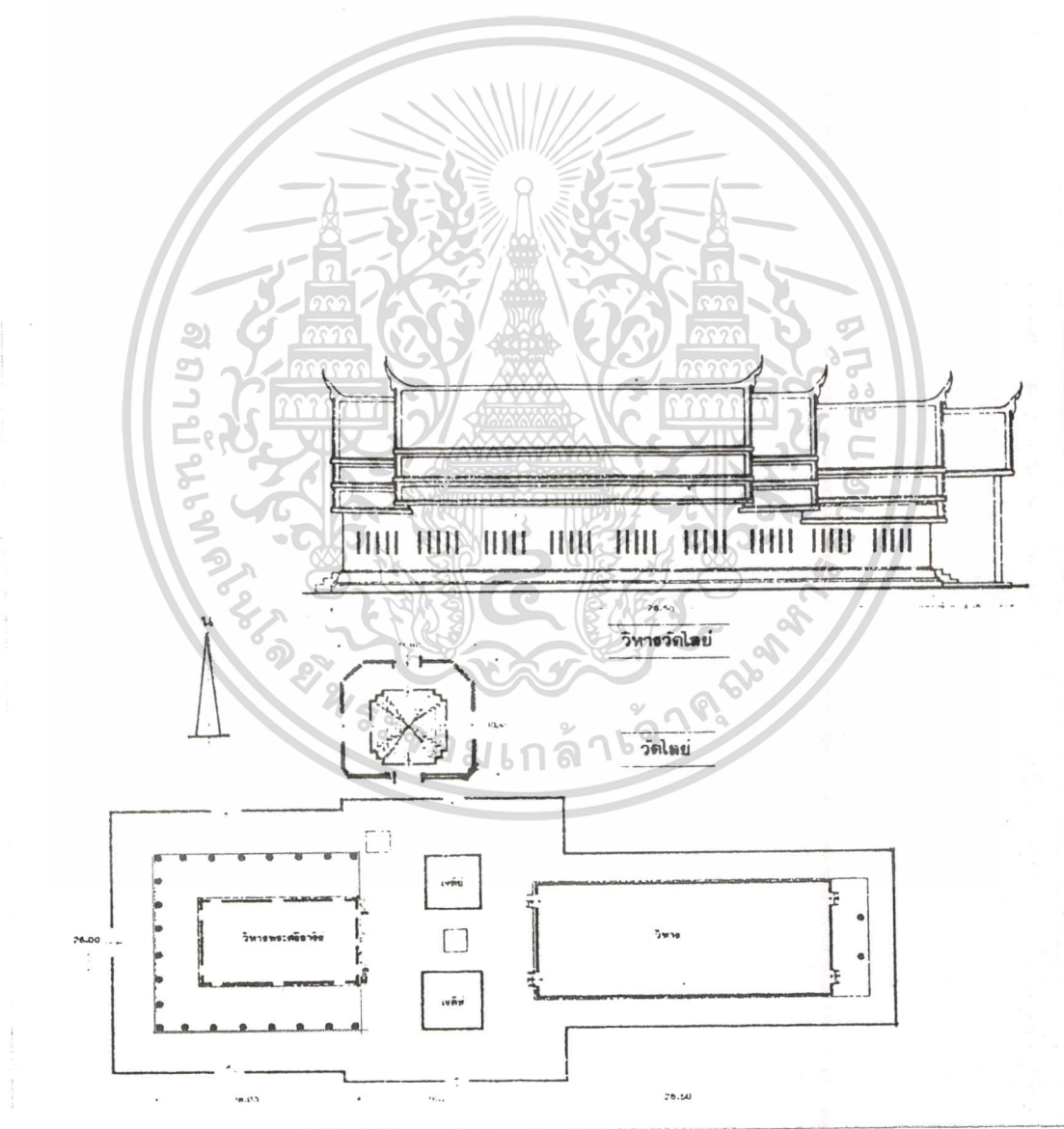

ภาพที่ 3.18 แผนผังและรูปด้านของวิหาร วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง จ.อุตรดิตถ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.28 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง อนาคตพุทธะ วัดไธย จ.ลพบุรี

รหัสอ้างอิง	1-ฌ.2
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.1.4.1 พระศรีอริยเมตไตร
ตำแหน่งที่ตั้ง	ภายในวิหาร วัดไธย จ.ลพบุรี
วิธีการนำเสนอ	รูปปั้นพระศรีอริย์ ประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร

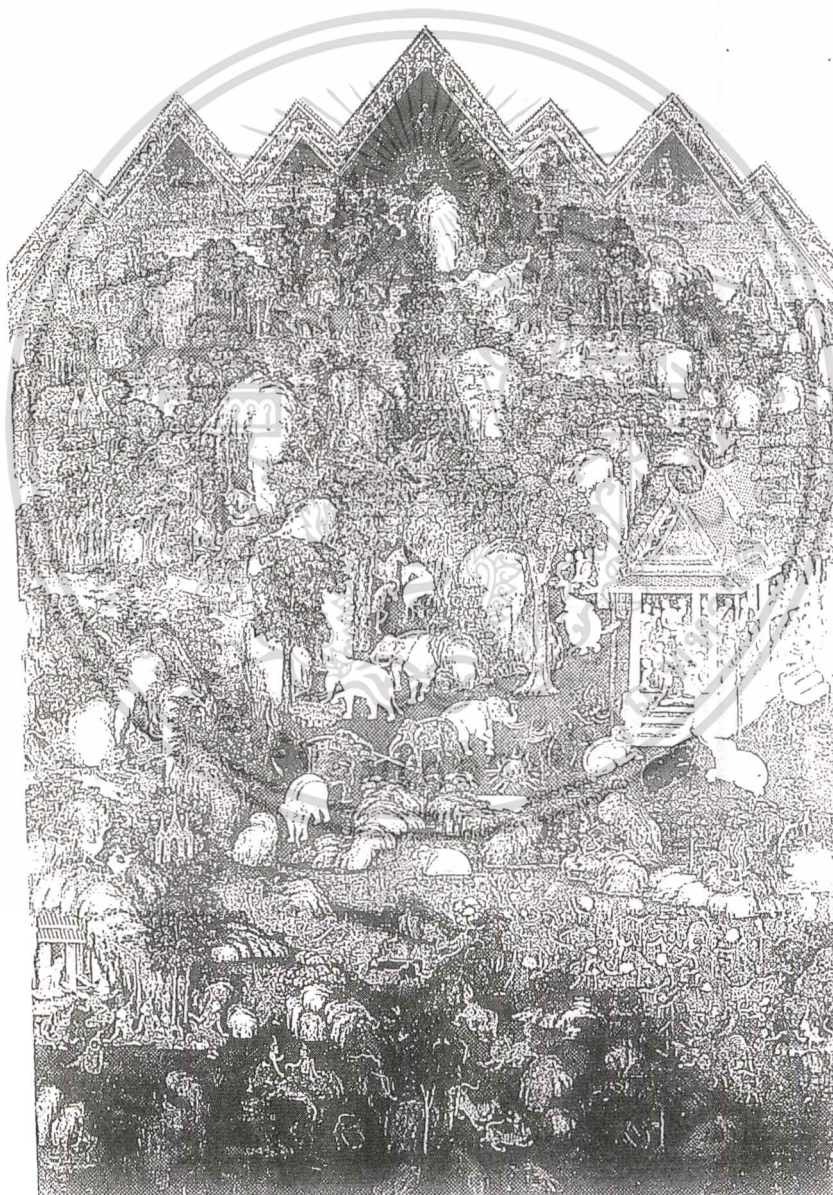
ภาพที่ 3.19 แผนผังและรูปด้านของวิหาร วัดไธย จ.ลพบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.1.1 พระปัจเจกพุทธะ

ตารางที่ 3.29 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง พระปัจเจกพุทธะ
วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ

รหัสอ้างอิง	1-ญ
เนื้อหา (เรื่อง)	พระปัจเจกพุทธเจ้า
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังทั้ง 4 ด้าน ภายในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตูทั้ง 4 ด้าน

ภาพที่ 3.20 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

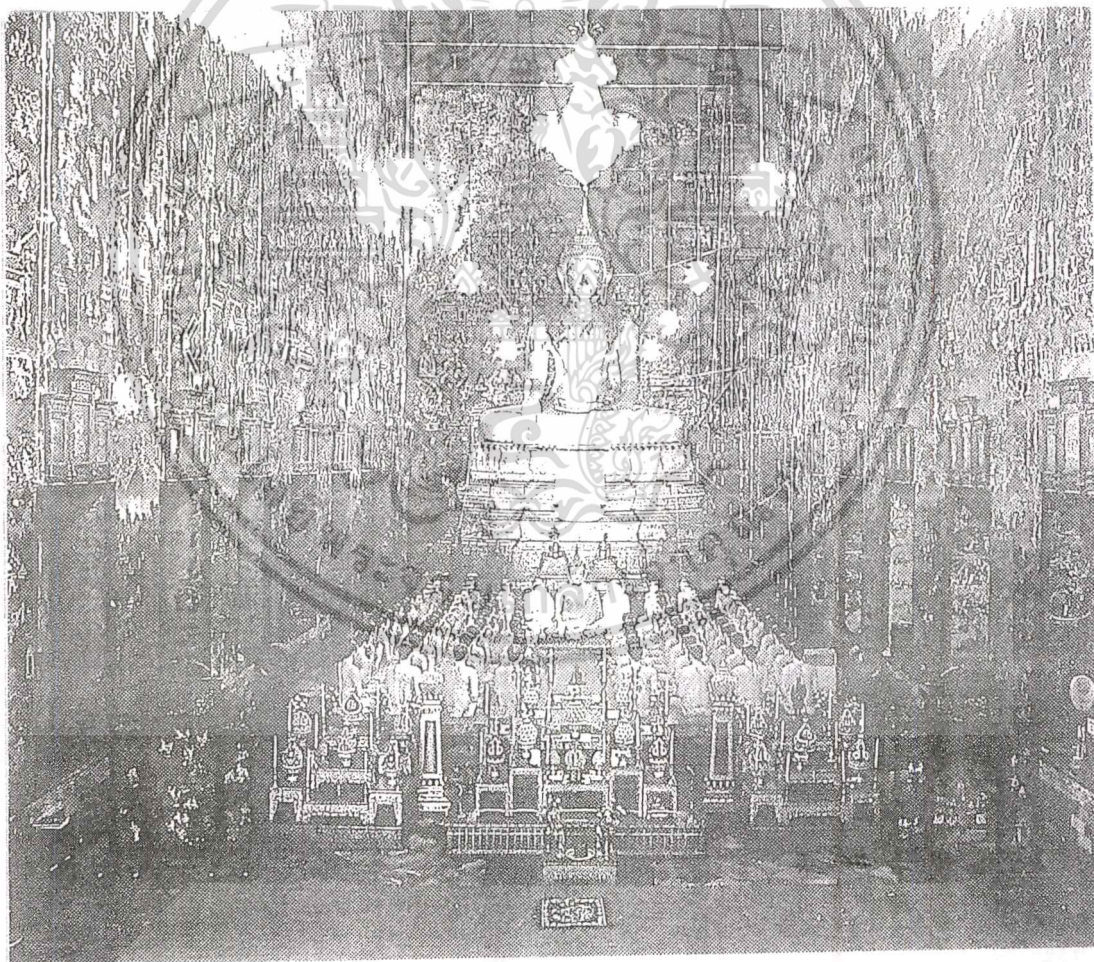
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.1.3 สวากพุททะ

ตารางที่ 3.30 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สวากพุททะ

วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ

รหัสอ้างอิง	1-ฏ.1
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.3.1 อสีติมหาสาวก
ตำแหน่งที่ตั้ง	บริเวณหน้าพระประธาน ภายในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ
วิธีการนำเสนอ	เป็นกลุ่มพระมหาสาวกปูนปั้นลอยตัว จำนวน 80 รูป นั่งอยู่ด้านหน้าพระประธาน

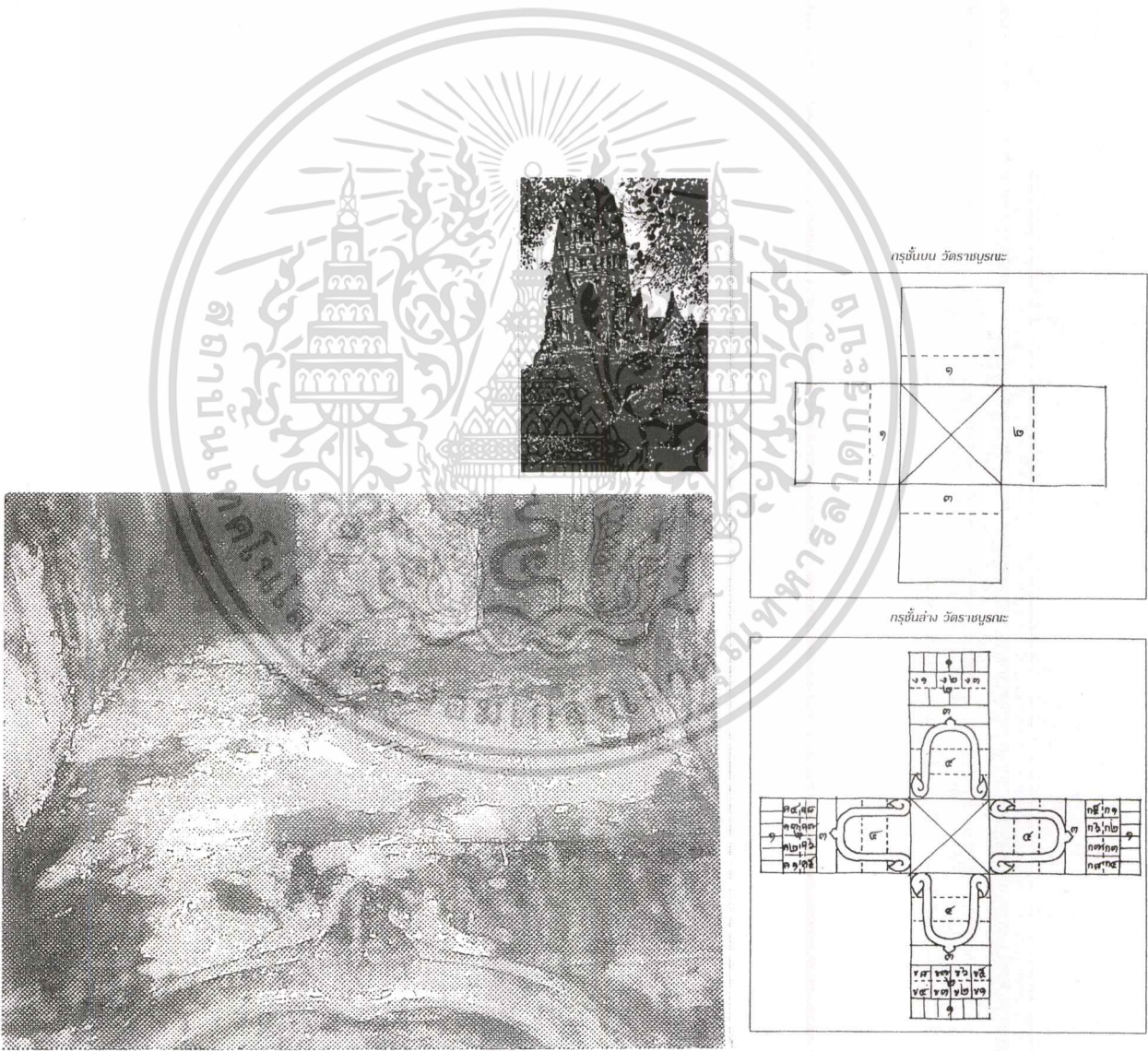

ภาพที่ 3.21 กลุ่มพระมหาสาวก จำนวน 80 รูป นั่งอยู่ด้านหน้าพระประธาน ภายในพระอุโบสถ
วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.31 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สวรรค์พุทธะ
วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา

รหัสอ้างอิง	1-ฏ.2
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.3.1 อสีติมหาสาวก
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังภายในกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปพระมหาสาวก จำนวน 80 รูป ในกรอบประคอง อัญชลี และกำลังเดินประทักษิณ

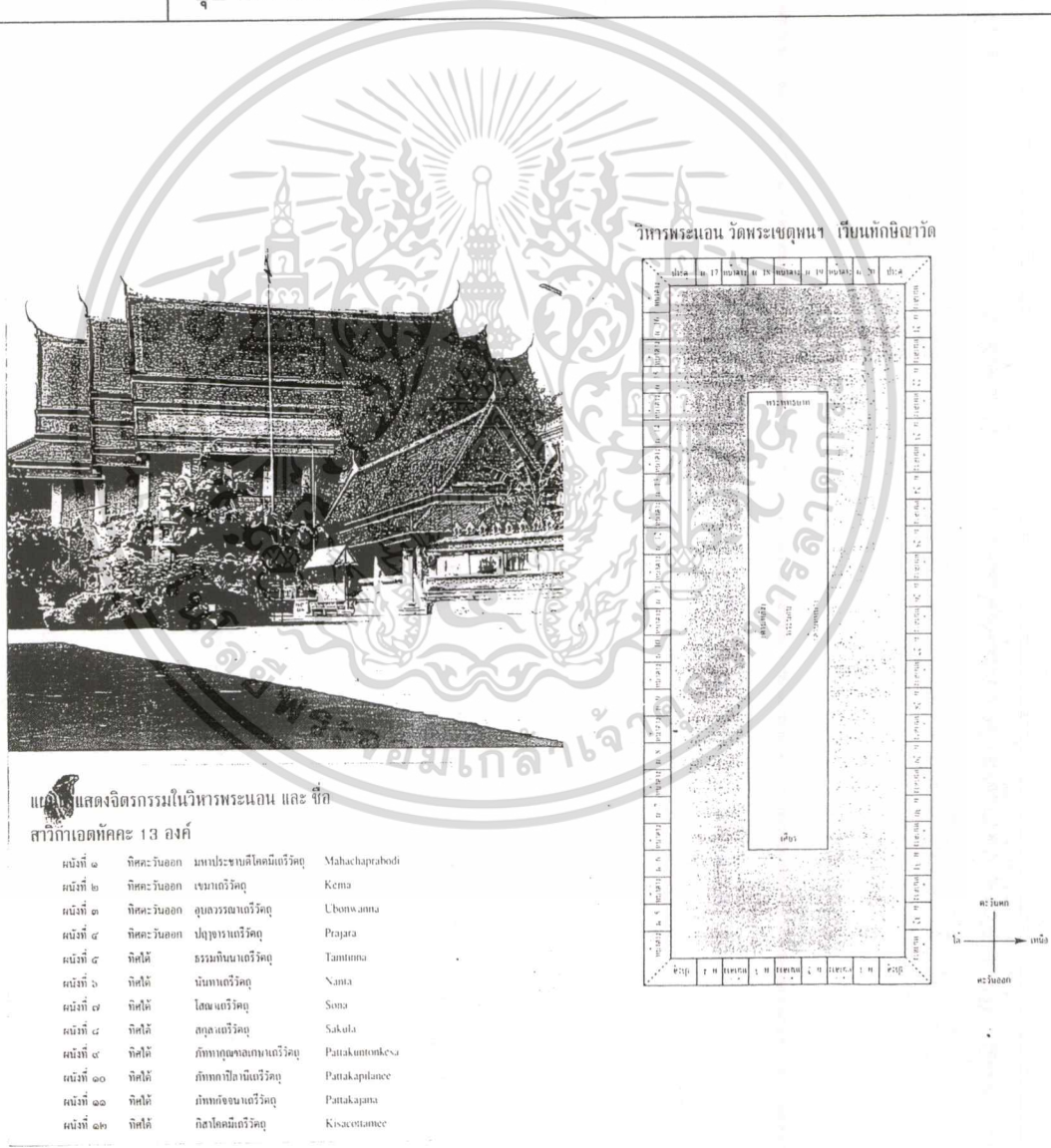

ภาพที่ 3.22 จิตรกรรมฝาผนังรูปพระมหาสาวก และแผนผังแสดงตำแหน่งของภาพจิตรกรรมภายใน
ในกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.32 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ
วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ

รหัสอ้างอิง	1-ฏ
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.3.2 เอตทัตตะ
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังระหว่างช่องหน้าต่างภายในวิหารพระนอน วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่อง -สาวิกาเอตทัตตะ 13 องค์ -อุบาสกเอตทัตตะ 10 คน -อุบาสิกาเอตทัตตะ 10 คน

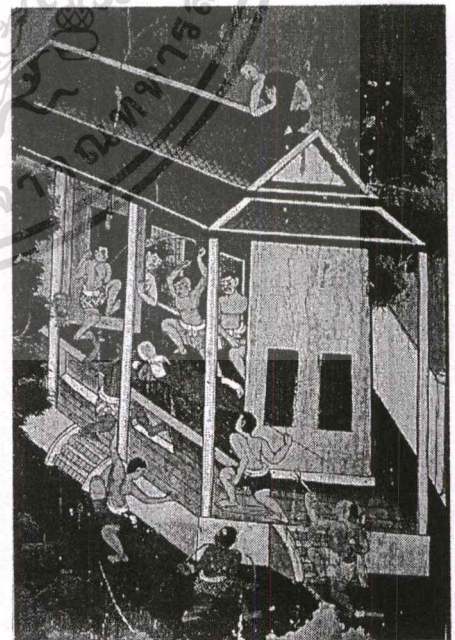

ภาพที่ 3.23 แผนผังแสดงตำแหน่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารพระนอน วัดพระเชตุพนฯ
กรุงเทพฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.33 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ บริเวณด้านหน้า ซ้ายและขวาของพระประธาน ภายในอุโบสถ หรือวิหาร

รหัสอ้างอิง	1-ฐ
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.3.3 พระอัครสาวก (พระโมคคัลลานะ และพระสารีบุตร)
ตำแหน่งที่ตั้ง	บริเวณด้านหน้าทางซ้ายและขวาของพระประธาน ภายในอุโบสถ หรือวิหาร
วิธีการนำเสนอ	ประติมากรรมลอยตัวประกอบอยู่ด้านซ้ายและขวาของพระประธาน ในกิริยาประคองอัญชลี (นั่งหรือยืน)

ภาพที่ 3.24 พระอัครสาวกนั่งประคองอัญชลีอยู่หน้าพระประธานภายในพระอุโบสถ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.34 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ บนใบเสมา
ศิลปทวารวดีอีสาน

รหัสอ้างอิง	1-ท
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.3.4 องค์คุลีมาลย์
ตำแหน่งที่ตั้ง	บนใบเสมา ศิลปทวารวดีอีสาน
วิธีการนำเสนอ	ภาพสลักนูนต่ำบนใบเสมา เล่าเรื่องตอนของคุลีมาลย์ถือดาบและไล่เข้าทำร้าย พระพุทธเจ้า

ภาพที่ 3.25 ภาพสลักนูนต่ำบนใบเสมาเล่าเรื่อง องค์คุลีมาลย์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.35 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง สาวกพุทธะ
วัดระฆังโฆสิตารามฯ กรุงเทพฯ

รหัสอ้างอิง	1-ตม
เนื้อหา (เรื่อง)	1.1.3.5 พระมาลัย
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังระหว่างช่องหน้าต่างภายในพระอุโบสถ วัดระฆังโฆสิตารามฯ กรุงเทพฯ
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปพระมาลัย

พระมาลัย - เป็นเรื่องที่กล่าวถึงพระอรหันต์องค์หนึ่ง คือ พระมาลัย อยู่ ณ โหรชนบท ในลังกาทวีป สำเร็จภิกขุญาณ สมบัติ มีฤทธิ์เสมอด้วยพระโมคคัลลาน์ ได้ลงไปโปรดสัตว์ใน นรกชุมต่างๆ นาคอกบัว ๘ ดอกของชายเชิญไปบูชาพระ-เจดีย์จุฬามณี ได้พบพระอินทร์และพระศรีอารียะ เมื่อพระมาลัย กลับจากนรกและสวรรค์ก็นำเทศน์ให้ประชาชนฟัง และสั่งสอน ให้กลัวบาป หมั่นทำบุญทำกุศล

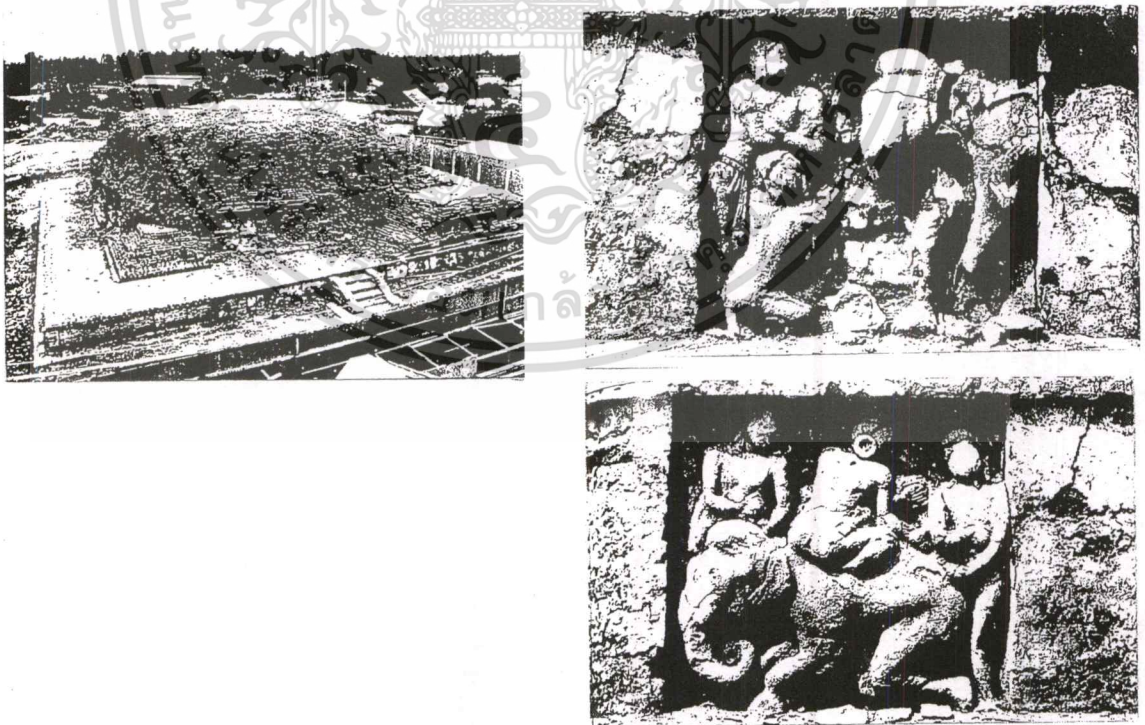
ภาพที่ 3.26 จิตรกรรมฝาผนังรูปพระมาลัยบริเวณผนังระหว่างช่องหน้าต่างภายในพระอุโบสถ
วัดระฆังโฆสิตารามฯ กรุงเทพฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.2.1.1 นิบาตชาดก

ตารางที่ 3.36 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง นิบาตชาดก เจดีย์จุลประโทน
จ.นครปฐม

รหัสอ้างอิง	1-ณ.1
เนื้อหา (เรื่อง)	1.2.1.1 นิบาตชาดก (ชาดก 550 เรื่อง)
ตำแหน่งที่ตั้ง	บริเวณฐานเจดีย์จุลประโทน จ.นครปฐม
วิธีการนำเสนอ	ประติมากรรมนูนสูงประดับฐานเจดีย์

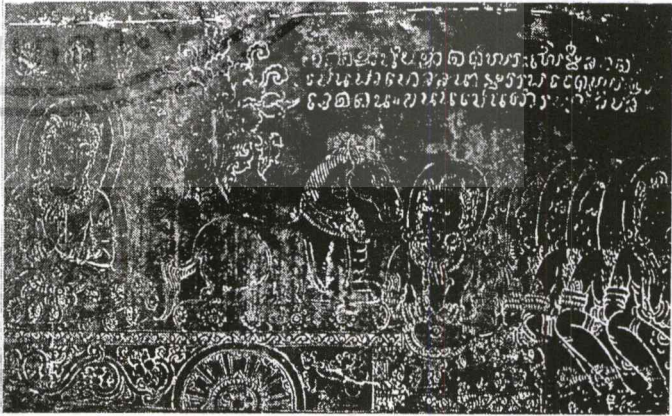
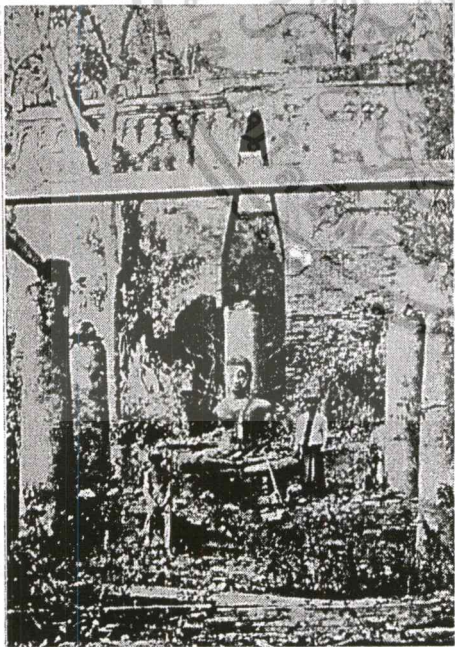

ภาพที่ 3.27 ประติมากรรมนูนสูงเล่าเรื่อง นิบาตชาดก บริเวณฐานเจดีย์จุลประโทน จ.นครปฐม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.37 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง นิบาตชาดก วัดศรีชุม จ.สุโขทัย

รหัสอ้างอิง	1-ณ.2
เนื้อหา (เรื่อง)	1.2.1.1 นิบาตชาดก (550 เรื่อง)
ตำแหน่งที่ตั้ง	ฝาเพดานภายในช่องทางเดินระหว่างผนังของมณฑป วัดศรีชุม จ.สุโขทัย
วิธีการนำเสนอ	ภาพลายเส้นจารลงบนแผ่นหินชนวนติดอยู่บนฝาเพดานที่มีความสูงพอเดินได้ และขนานไปกับความลาดของบันได เพื่อความเข้าใจในเรื่อง ได้จารึกตัวหนังสือชื่อชาดกและสรุปเนื้อเรื่องไว้ด้วย

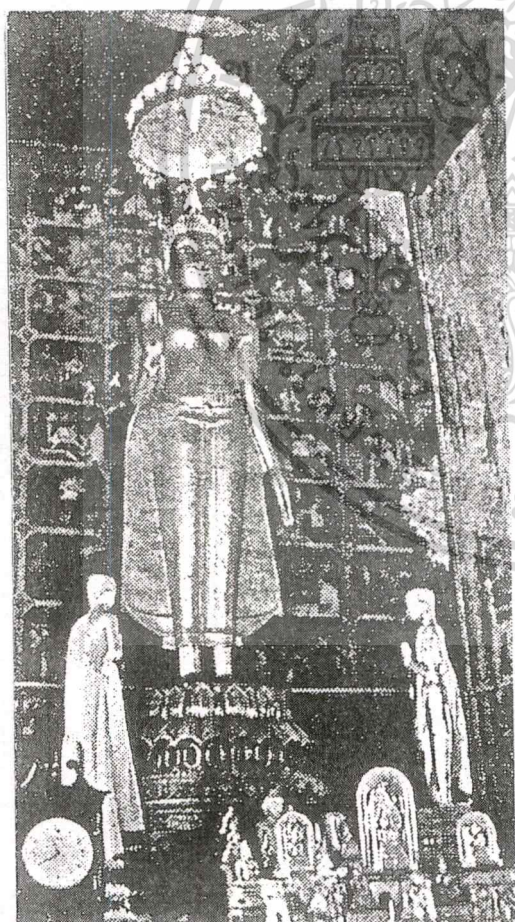

ภาพที่ 3.28 ภาพลายเส้นบนแผ่นหินชนวนเรื่อง นิบาตชาดก บริเวณฝาเพดานภายในช่องทางเดินระหว่างผนังของมณฑป วัดศรีชุม จ.สุโขทัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.38 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง นิบาตชาดก
วัดเครือวัลย์ กรุงเทพฯ

รหัสอ้างอิง	1-ณ.3
เนื้อหา (เรื่อง)	1.2.1.1 นิบาตชาดก (ชาดก 550 เรื่อง)
ตำแหน่งที่ตั้ง	ผนังทั้ง 4 ด้าน ภายในพระอุโบสถ วัดเครือวัลย์ กรุงเทพฯ
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยแบ่งเป็นช่อง ๆ ละ 1 ชาดก เต็มผนังทั้ง 4 ด้าน และมีจารึกบอกชื่อเรื่องชาดกกำกับใต้ภาพทุกช่อง

ภาพที่ 3.29 จิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่อง นิบาตชาดก ภายในพระอุโบสถ วัดเครือวัลย์ กรุงเทพฯ
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สแกนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.2.1.2 ทศชาติชาดก

ตารางที่ 3.39 แสดงการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่อง ทศชาติชาดก บนใบเสมา
เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์

รหัสอ้างอิง	1-ด.1
เนื้อหา (เรื่อง)	ทศชาติชาดก
ตำแหน่งที่ตั้ง	บนใบเสมา เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์
วิธีการนำเสนอ	เป็นภาพสลักนูนต่ำบนใบเสมา (ใบละ 1 ชาดก)

ภาพที่ 3.30 ใบเสมาสลักเรื่องทศชาติชาดก เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้